

DARIA ZOZULA

JĘZYK UMÓW
O PRZENIESIENIE PRAW
DO NIERUCHOMOŚCI
W ASPEKCIE
TRANSLATOLOGICZNYM
POLSKO-INDONEZYJSKIM
I INDONEZYJSKO-POLSKIM

**Język umów o przeniesienie praw do nieruchomości
w aspekcie translologicznym
polsko-indonezyjskim i indonezyjsko-polskim**

Daria Zozula

**Język umów o przeniesienie praw do
nieruchomości w aspekcie translologicznym
polsko-indonezyjskim i indonezyjsko-polskim**

Poznań 2023

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Recenzent:
dr hab. Joanna Grzybek, prof. UJ

Copyright by:
Daria Zozula

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Płatne ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki z programu „Doskonała Nauka”
w ramach modułu „Wsparcie monografii naukowych”,
umowa nr DNM/SP/550418/2022 z dnia 22.12.2022

Nazwa projektu:

Publikacja i rozpowszechnienie monografii naukowej Język umów o przeniesienie praw do nieruchomości
w aspekcie porównawczym polsko-indonezyjskim

Wydanie I
Poznań 2023

ISBN 978-83-67287-15-9

DOI 10.48226/978-83-67287-15-9

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Wykaz skrótów.....	9
Wprowadzenie	11
Uzasadnienie wyboru tematu	11
Cele i zakres badań	12
Metoda badawcza i korpus badawczy.....	12
Struktura pracy.....	13
Rozdział 1.	15
1.1. Podstawowe pojęcia z dziedziny	15
1.2. Lingwistyka prawa – nauka badająca język prawa.....	17
1.2.1. Nazewnictwo lingwistyki prawa na świecie.....	20
1.2.2. Lingwistyka kryminalistyczna a lingwistyka prawa	21
1.3. Przedmiot badań lingwistyki prawa: język prawa	24
1.3.1. Podział języka prawa.....	24
1.4. Wpływ kultury na prawo a przekład.....	31
1.4.1. Kręgi prawne	31
1.5. Historia indonezyjskiego języka prawa	35
1.5.1. System prawny Republiki Indonezji – rys historyczny	35
1.5.2. Wielojęzyczność języka prawnego.....	39
1.5.3. Historia badań nad językiem prawa w Indonezji	44
1.5.4. Rozumienie i klasyfikacja indonezyjskiego języka prawa	47
1.6. Przekładoznawstwo	50
1.6.1. Wpływ kultury prawa na przekład	50
1.6.2. Marcin Luter i jego koncepcja przekładu	51
1.6.3. Schleiermacher i dwa typy odbiorców	53
1.6.4. Teoria skoposu Vermeera.....	54
1.6.5. Typologia tekstów a przekład.....	55
1.6.6. Przekład jako akt komunikacji interlingwalnej	56
1.6.7. Przekład środowiskowy.....	60
1.7. Przekład prawny, prawniczy i sądowy.....	62
1.7.1. Historia przekładu prawnego i prawniczego	62
Rozdział 2.	
Cechy języka prawa w aspekcie kontrastywnym polsko-indonezyjskim	65
2.1. Terminologia a język prawa.....	67
2.1.1. Terminologia fachowa.....	67
2.1.2. Terminologia fachowa a język potoczny	68

2.1.3.	Zapożyczenia	69
2.1.3.1.	Zapożyczenia z języka holenderskiego.....	70
2.1.3.2.	Zapożyczenia z języka arabskiego.....	72
2.1.3.3.	Zapożyczenia z języka angielskiego	72
2.1.3.4.	Latynizmy	73
2.1.3.5.	Zapożyczenia z języków lokalnych	74
2.1.4.	Polisemia i homonimia	75
2.1.5.	Terminy nieostre i zwroty niedookreślone	76
2.1.6.	Metafory	77
2.1.7.	Eufemizmy	81
2.1.8.	Archaizmy	83
2.1.9.	Nominalizacja.....	84
2.1.10.	Skróty i skrótowce.....	85
2.2.	Frazeologia języka prawa	95
2.2.1.	Podjęcia badawcze badaczy europejskich	96
2.2.1.1.	Podjęcia badawcze badaczy indonezyjskich	99
2.2.1.2.	Związki frazeologiczne w języku prawa.....	99
2.2.2.	Wyrażenia przyimkowe.....	101
2.2.3.	Premie i sentencje prawnicze.....	103
2.2.4.	Określenie czasu.....	104
2.2.5.	Kolokacje.....	106
2.2.6.	Modalność deontyczna i sposoby jej wyrażania	107
2.2.7.	Cechy języka prawa na poziomie zdania.....	110
2.2.7.1.	Zdania wielokrotnie złożone.....	111
2.2.7.2.	Czasy gramatyczne	112
2.2.7.3.	Kategoria strony.....	114
2.2.7.4.	Zdania skonwencjonalizowane	115

Rozdział 3.

3.1.	Fragmety wspólne dla aktów notarialnych	121
3.1.2.	Dane identyfikacyjne kancelarii notarialnej	121
3.1.3.	Nagłówek umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego ..	124
3.2.	Komparycja – fragment dotyczący daty i miejsca sporządzenia aktu ..	129
3.3.	Komparycja – oznaczenie stron.....	134
3.3.1.	Komparycja – informacja o występowaniu w czymś imieniu ..	151
3.4.	Komparycja – informacja o potwierdzeniu tożsamości stron	158
3.5.	Komparycja – inne osoby obecne przy sporządzeniu aktu.....	162
3.6.	Nagłówki umów	164
3.7.	Oświadczenie strony o prawie do rozporządzenia.....	169
3.8.	Specyfikacja przedmiotu umowy.....	175
3.9.	Fragment o stanie prawnym nieruchomości	182

3.10. Klauzula dotycząca przekazania przedmiotu umowy.....	184
3.11. Klauzula dotycząca wartości i ceny przedmiotu umowy.....	187
3.12. Klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania oryginału aktu notarialnego oraz wydania jego kopii.....	191
3.13. Pobrane opłaty i koszty sporządzenia umowy.....	200
Rozdział 4.	
4.1. Darowizna nieruchomości	211
4.1.1. Oświadczenie o darowaniu i przyjęciu darowizny	211
4.1.2. Ustanowienie użytkowania.....	214
4.1.3. Klauzule właściwe dla tekstów indonezyjskich	216
4.2. Sprzedaż nieruchomości	218
4.2.1. Oświadczenie o kupnie i sprzedaży.....	219
4.3. Najem i dzierżawa	225
4.3.3. Oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę.....	226
4.3.2. Paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu / dzierżawy.....	230
4.3.3. Paragraf dotyczący czasu trwania umowy	235
4.3.4. Fragmenty dotyczące opłaty za najem / dzierżawę	240
Zakończenie	245
Streszczenie.....	247
Polish and Indonesian Contracts Concerning Real Estate – a comparative legilinguistic analysis	257
Analisis komparatif Bahasa Hukum Indonesia dan Polandia mengenai kontrak dalam bidang Real Estat	261
The Legal System of the Republic of Indonesia – Historical Outline	261
The History of Lingua Legis in Indonesia	266
Indonesian Language of the Law in The Dutch East Indies	267
Indonesian Language of the Law during The Japanese Occupation ...	268
Multilingualism of the Language of Law	270
A History of Lingua Legis Research in Indonesia.....	274
Understanding and Classification of the Indonesian Language of Law ..	277
Bibliografia	281

Wykaz skrótów

- k.c. – polski Kodeks cywilny – ustawa z 23.04.1964 r. (Dz. U. 1964.16.93 ze zm.)
- KUHP
- KUHPer – Kitab Undang-Undang Hukum Perdata (Peraturan 30 April 1847 Staatsblad No. 23 dan berlaku Januari 1848) – indonezyjski kodeks cywilny, ustawa z dnia 30 kwietnia 1847 r. Dz.U. nr 23 ze zm.
- k.k. – polski Kodeks karny
- lit. – tłumaczenie literalne
- SLOT – tłumaczenie zorientowane na język źródłowy (*Source-Language Oriented Translation*)
- TLOT – tłumaczenie zorientowane na język docelowy (*Target-Language Oriented Translation*)
- TEPIS – Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych
- UUD1945 – indonezyjska konstytucja Undang undang Dasar 1945

Wprowadzenie

Niniejsza publikacja stanowi zaktualizowaną o stan badań i stan prawny (na grudzień 2022 r.) wersję pracy, która została w największej części napisana jako rozprawa doktorska w latach 2015–2017, będąc podsumowaniem własnych badań komparatystycznych autorki. Praca może stanowić cenne źródło informacji zarówno dla adeptów tłumaczenia tekstów prawnych, jak i dla osób zainteresowanych językiem indonezyjskim, szczególnie językiem prawa, a także dla osób uczestniczących w kontaktach biznesowych polsko-indonezyjskich.

Uzasadnienie wyboru tematu

Wybór tematu jest odpowiedzią na zapotrzebowanie na badania porównawcze nad polskim i indonezyjskim językiem prawa. Zapotrzebowanie to jest skutkiem znacznej intensyfikacji relacji ekonomicznych polsko-indonezyjskich. Przykładowo: wartość towarów eksportowanych z Polski do Indonezji wzrosła prawie z 3,84 mln euro w 2018 r. do 29,09 mln euro w roku 2021¹, a liczba pracowników z Indonezji w ciągu dwóch lat (2021 i 2022) podwoiła się: od ok. 2200 osób pod koniec 2021 r. do ponad 4500 osób w grudniu 2022²). Ten wzrost miał bezpośredni wpływ na zwiększenie liczby publikacji naukowych dotyczących wymiany handlowej (Szamałek 2021), polityki zagranicznej (Grzywacz 2020) i wewnętrznej (Połosiak 2020, Wnukowski 2019), gospodarki (Więclawski 2020) czy zagadnień socjopolitycznych (Sęk 2021). Wcześniej w badaniach polskojęzycznych Indonezja opisywana była głównie przez kulturoznawców czy etnologów (por. Klimiuk 2014).

Ponieważ konsekwencją intensyfikacji relacji bilateralnych jest także znaczny wzrost liczby różnych zobowiązań umownych zawiązywanych między obywatelami obu krajów (np. porozumienia dot. współpracy,

¹ <https://www.trade.gov.pl/kierunki-eksportu/azja-poludniowo-wschodnia/indonezja/> (data dostępu: 12.12.2022).

² <https://www.rp.pl/rynek-pracy/art37798471-rekordowa-liczba-cudzoziemcow-pracujacych-w-polsce> (data dostępu: 18.01.2023).

umowy o pracę, umowy najmu lokali itp.), badania nad *lingua legis* w aspekcie porównawczym polsko-indonezyjskim są konieczne dla umożliwienia komunikacji specjalistycznej, zwłaszcza w zakresie zobowiązań umownych. Określenie właściwych ekwiwalentów tłumaczeniowych w języku prawnym w przypadku, w którym występują znaczne różnice systemów prawnych oraz różnice w warstwie językowej (gramatycznej, morfologicznej i frazeologicznej), musi odbyć się na drodze badań naukowych. Niniejsza książka podsumowuje takie właśnie badania, wypełniając tym samym lukę w zakresie publikacji naukowych dotyczących języka prawa.

Cele i zakres badań

Celem niniejszej monografii jest określenie ekwiwalentów dla prawnych i prawniczych terminów dotyczących przeniesienia praw do nieruchomości w parze językowej polsko-indonezyjskiej oraz analiza szeroko pojętej terminologii: terminów prawnych i prawniczych wraz z ich zakresami znaczeniowymi oraz otoczeniem kolokacyjnym, a także opis prawnych rzeczywistości językowych Polski i Indonezji w aspekcie porównawczym. Zakres badań obejmuje głównie teksty zobowiązań umownych dotyczących przeniesienia praw do nieruchomości, ponieważ ich treść jest w większości regulowana przepisami kodeksów cywilnych w obu krajach oraz zawiera ogólną terminologię i frazy kolokacyjne specyficzne dla rejestrów prawnych i prawniczych obu języków także w innych obszarach, np. prawie pracy czy prawie rodzinnym. Wybór takiego zakresu pozwala więc na możliwie najszersze wykorzystanie rezultatów badań w praktyce przez osoby z różnych grup zawodowych (np. tłumaczy czy przedsiębiorców).

Metoda badawcza i korpus badawczy

Korpus badawczy niniejszej analizy składa się z tekstów porównywalnych (rozumianych jako teksty, które powstały w takiej samej sytuacji komunikacyjnej i dotyczą tego samego tematu w różnych rzeczywistościach językowych) indonezyjskich i polskich. Zawiera teksty

zarówno ustawodawcze (np. polski Kodeks cywilny czy indonezyjskie *Kitab Undang-Undang Perdata*, czyli indonezyjski kodeks cywilny oraz, *Kitab Undang-Undang Hukum Agraria*, czyli indonezyjski kodeks rolny), jak i autentyczne teksty zobowiązań umownych i wzorów umów przenoszących prawa do nieruchomości, takich jak umowa darowizny (*perjanjian hibah*), umowa sprzedaży (*perjanjian jual-beli*) czy umowy najmu i dzierżawy (*perjanjian sewa-menyewa*).

Teksty ustawodawcze posłużyły głównie jako podstawa do analizy porównawczej aspektów prawnych w celu określenia, czy i w jakim stopniu znaczenie terminów uważanych za ekwiwalentne się pokrywa. Po przeanalizowaniu makrostruktury 119 tekstów znajdujących się w korpusie badawczym sporządzono zestawienie klauzul dotyczących tych samych wycinków rzeczywistości (np. klauzule dotyczące opłat za najem), a następnie zaproponowano terminy ekwiwalentne dla terminów, których nie ma w porównywalnym systemie prawnym (np. charakterystyczna dla polskiej rzeczywistości prawnej *slużebność przejazdu i przechodu*).

Następnie ze zbioru klauzul wyodrębniono maksymalnie cztery najbardziej typowe przykłady w każdym analizowanym języku, przetłumaczono je (uzasadniając wybory tłumaczeniowe) oraz gruntownie omówiono, a potem porównano fragmenty indonezyjskie z polskimi (wraz z analizą gramatyczną i syntaktyczną klauzul). Podsumowanie każdej części stanowi zestawienie terminologii ekwiwalentnej. Podczas określania par terminów ekwiwalentnych odwoływano się do rozwiązań praktycznych, np. strategii i technik oraz rozwiązań opisywanych w polskojęzycznych publikacjach uznawanych za ‘kanon literatury dotyczący praktyki tłumaczenia prawnego’, m.in.: *Tłumaczenie Prawnicze* autorstwa Danuty Kierzkowskiej (2002), *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem* (Rada Redakcyjna PT TEPIS, 2018), *Tłumaczenie poświadczane czy Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego* autorstwa Artura Dariusza Kubackiego (2012).

Struktura pracy

Praca składa się z dwóch części: teoretycznej (rozdziały 1. i 2.) oraz badawczej (rozdziały 3 i 4.).

W rozdziale pierwszym zostały przedstawione podstawy teoretyczne pracy:

- słowniczek zawierający definicje najczęściej pojawiających się terminów związanych z lingwistyką prawa oraz wykaz skrótów;
- przedstawienie badań nad językiem prawa w Polsce wraz z częścią opisującą rozważania na temat nazewnictwa dziedziny językoznawstwa zajmującej się analizą języka prawa w zależności od podejścia badawczego;
- zarys historii oraz ogólna charakterystyka języka prawa Republiki Indonezji – *Bahasa Hukum Indonesia*, wprowadzenie do systemu prawnego;
- podstawowe teorie z zakresu przekładoznawstwa;
- przedstawienie specyfiki przekładu w środowisku prawnym;
- podstawy teoretyczne dotyczące etapów przekładu;
- błędy wynikające z naruszenia zasad przekładu.

Rozdział drugi traktuje o cechach szczególnych języka prawa: właściwej dla niego terminologii i frazeologii. Ze względu na brak publikacji na ten temat w języku polskim znajduje się tu także rys historyczny języka prawa Republiki Indonezji.

Część badawcza zbudowana jest z trzech części:

(i) przedstawienia w aspekcie kontrastywnym polsko-indonezyjskim cechy języka prawa,

(ii) rozdziału trzeciego zawierającego zestawienie i analizę fragmentów porównywalnych wspólnych dla aktów notarialnych ogólnie oraz

(iii) rozdziału czwartego zawierającego fragmenty szczególne dla umów przenoszących prawa do nieruchomości. Dodatkowymi elementami pracy są streszczenia w języku polskim, angielskim i indonezyjskim oraz tłumaczenie na język angielski podrozdziału dotyczącego historii i rozwoju indonezyjskiego języka prawa.

Rozdział 1.

1.1. Podstawowe pojęcia z dziedziny

Polskojęzyczne badania nad językiem związanym z lingwistyką prawa są oparte na tradycyjnym podziale zaproponowanym jeszcze w latach trzydziestych XX wieku przez Bronisława Wróblewskiego (1888–1941), profesora prawa i postępowania karnego. W swojej monografii *Język prawny i prawniczy*, opublikowanej pośmiertnie w roku 1948, prof. Wróblewski jako pierwszy wprowadził rozróżnienie między *językiem prawnym*, rozumianym jako język, „którego głównym źródłem są przepisy prawne”, i *językiem prawniczym*, rozumianym jako „język, w którym mówi się o prawie, język używany przez prawników” (Wróblewski 1948: 35). Sam Wróblewski tak definiuje obie grupy:

Język prawniczy [...] wypowiada się w zasadzie o tym, co jest zawarte w przepisach prawnych. To, co mieszczą przepisy prawne, jest wyrażone w języku prawnym. Z tego wynika, że język prawniczy stanowi mowę, w której prawnicy wypowiadają się o języku prawnym bądź nawiązując go do ustawodawcy bądź do samych norm (1948: 140).

Kryterium rozróżniającym oba te języki poza wspomnianym kryterium przedmiotowym jest także semantyka i terminologia. To podejście przyjęło się na gruncie badań polskich i zostało następnie rozwinięte przez kolejnych badaczy, proponujących dalszą klasyfikację w ujęciach socjologicznych (np. Zieliński 2002, Gugąła, Antosik-Bandurska 2019), translatologicznych, formalnych (np. Malinowski 2018; Gębka-Wolak, Moroz 2019) czy związanych z teorią komunikacji (Curyl 2012, Lizisowa 2016).

Ze względu na różnice w podejściach badawczych oraz z uwagi na mnogość terminów związanych z dziedziną, a także wspomniane różnice w klasyfikacji na kolejnych stronach podano alfabetyczne zestawienie terminów, które pojawiają się w niniejszej publikacji najczęściej, oraz ich definicje zgodnie z rozumieniem autorki.

Bahasa Hukum Indonesia – pol. *język prawa Indonezji*, jest to nadkategoria obejmująca całościowo wszelkie produkty językowe związane z prawem lub regulujące prawo Republiki Indonezji. Jest to zatem język zarówno prawa stanowionego, jak i prawa zwyczajowego oraz język praktyki i przepisów prawnych Republiki Indonezji;

język ogólny za każdym razem, gdy w tekście znajduje się odniesienie do języka naturalnego (np. „wyrażone w języku polskim”, „tekst w języku indonezyjskim”), należy rozumieć go jako ustandaryzowany „zespół środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, stylistycznych) akceptowanych i rozumianych przez ogół użytkowników języka” (Kridalaksana 2013) przyjętą przez wspólnotę komunikatywną danego narodu (lub, na gruncie badań, badaczy posługujących się danym językiem) jako służącą do komunikacji publicznej i oficjalnej;

język prawa / *lingua legis*: zaczerpnięty z łaciny termin *lingua legis* jest nadkategorią obejmującą funkcjonujące od dawna w polskiej literaturze tematu terminy *język prawny* i *język prawniczy*. *Język prawa* jest dla mnie terminem do niego synonimicznym, w związku z czym oba są w niniejszej pracy używane zamiennie. Synonimami obu terminów w języku indonezyjskim jest *Bahasa Hukum*, a w języku angielskim *the language of Law* (Galdia 2020: 25–26);

język prawny: język, którego głównym źródłem są przepisy prawne. Synonimem w języku angielskim terminu jest *legal language*;

język prawniczy: język, w którym mówi się o prawie, przez autorkę monografii rozumiany jako socjolekt grupy zawodowej związanej z prawem. Synonimem w języku angielskim terminu jest *language of legal professionals*; (por. Levi 1990);

komparatystyka legilingwistyczna / legilingwistyka porównawcza – nurt w dziedzinie lingwistyki prawa konsekwentnie rozwijany przez badaczy zajmujących się językiem prawa oraz translatoologią badających zależności pomiędzy kulturami prawnymi a ich językami i możliwościami ich przekładu bądź interpretacji. Główną metodą badawczą stosowaną przez komparatystów jest zestawienie i analiza porównywalnych tekstów prawnych lub prawniczych w celu identyfikacji i określenia stopnia synonimiczności terminów ekwiwalentnych. Synonimem w języku angielskim terminu jest *comparative legilinguistics* (por. Matilla 2002);

kultura prawna – jest to zarówno stosunek wszystkich członków określonej grupy społecznej do prawa, jak i stosunek do prawa tych,

którzy je tworzą i stosują. Synonimem w języku angielskim terminu jest *legal culture* (por. Friedman 1969);

lingwistyka kryminalistyczna – dziedzina lingwistyki badająca wytwory językowe jako potencjalne dowody sądowe. Główne nurty badawcze obejmują: ustalenie autorstwa tekstu, badanie możliwości popełnienia przestępstwa (np. plagiatu);

lingwistyka prawa – tak jak *język prawa/lingua legis* jest terminem nadrzędnym dla zaproponowanych przez Wróblewskiego języka prawnego i prawniczego, tak termin *lingwistyka prawa* jest terminem nadrzędnym dla wszystkich innych terminów funkcjonujących w polskiej literaturze odnoszących się do badań nad związkami języka i prawa. Dziedzina ta w badaniach anglojęzycznych nazywana jest *legal linguistics* (por. Galdia 2021: 24);

system prawny – ogół norm prawnych obowiązujących w danym państwie w określonym czasie, które tworzą zorganizowaną i uporządkowaną całość zgodnie z określonymi zasadami.

1.2. Lingwistyka prawa – nauka badająca język prawa

Jak wspomniano, lingwistyka prawa to obecnie formalnie już wyodrębniona dziedzina stojąca na styku prawa i językoznawstwa (w szczególności przekładoznawstwa)³. Na gruncie międzynarodowym nazywana *legal linguistics* (ang.) lub *jurilinguistique* (fr.). Na gruncie polskim, jak już odnotowano, nazywana była różnie, ze względu na podejście badawcze determinowane przez zawód wykonywany przez danego badacza.

Bautro, początkowo niezwiązany z językoznawstwem sędzia, notariusz i pracownik naukowy (Śliwicka 2018), w 1935 r. zauważył potrzebę zajęcia się językiem prawników:

Nam jednakowoż chodzi o omówienie stosunków prawoznawstwa do językoznawstwa oraz o ideę lingwistyki prawniczej, a zwłaszcza o tejsze główną część: semantykę prawniczą.

³ Galdia 2021:16: legal linguistics can be perceived as an intradisciplinary area of knowledge, i.e. an independent discipline positioned in the midst of other traditional disciplines, which, however, remains closely connected to them.

Uznajemy bowiem możliwość, a nawet konieczność ich stworzenia i przeprowadzenia. Sądzymy, że w ten sposób pogłębi się dociekania nad prawem i ułatwi się zrozumienie i ujęcie jego struktury i funkcjonowania, jego logiki i mechanizmu. Mniemamy dalej, że tą drogą uzyska się należytą podstawę, sprawdzian i materiał dla teorii i praktyki prawniczej. Semantyka (i w ogóle lingwistyka) oraz logiska współdziałając łącznie, zdołają dopiero wyświetlić wszelki proces prawny, wszelką myśl prawną, w ogóle logiczną budowę świata myśli i czynności prawnych (Bautro 1935: 12).

Zaproponowany przez Bautrę termin *lingwistyka prawnicza* mający być nazwą dziedziny „stojącej na styku językoznawstwa i prawa” nie przyjął się jednak, być może ze względu na wspomniany podział Wróblewskiego na języki prawny i prawniczy: poza ‘lingwistyką prawniczą’ musiałyby istnieć także ‘lingwistyka prawna’, zajmująca się także samymi tekstami prawodawczymi. Od końca lat 90. w Polsce zaczęto prowadzić badania o organizować językoznawczo-prawnicze spotkania naukowe W 1999 r., pod wpływem badań Gémara (1995), Piękos (1999: 27) ukuł termin *juryslingwistyka*, który definiuje jako „naukę synkretyczną łączącą cechy nauk prawnych i językoznawstwa – głównie socjolingwistyki z metodami badawczymi antropologii i socjologii, a nawet informatyki, zajmującą się językami prawa: prawnym i prawniczym”. *Juryslingwistyka* bada zatem wszelkie związki różnych dziedzin prawa i języka, wliczając w to także językoznawstwo sądowe (*forensic linguistics*). Zamiast *juryslingwistyki* Matulewska (2007: 25) zaproponowała termin *legilingwistyka*, przytaczając następujące argumenty:

(...) termin *legilingwistyka*, utworzony w sposób analogiczny do terminów psycholingwistyka, socjolingwistyka, itd. wydaje się być lepszy niż *juryslingwistyka*, ze względu na to, iż termin *lex*, od którego pochodzi *legi-* ma szersze znaczenie niż *ius*, od którego pochodzi *iuris-*. *Legilingwistyka* byłaby dziedziną, której przedmiotem zainteresowań byłaby *lingua legis*, czyli szeroko pojmowany język prawa. Dziedzina ta zajmowałaby się zarówno procesem (czyli tym w jaki sposób powstają teksty formułowane w języku prawa), jak i produktem (czyli analizą tekstów sformułowanych w języku prawa).

Analizując semantykę obu terminów (oparcie podstaw na *ius* w opozycji do *lex*), można dojść do konkluzji, częściowo sformułowanej zresztą przez badaczy proponujących te terminy, że *juryslingwistyka* skupia się na osobach operujących językiem prawa – w tym zatem także tłumaczy – a *legilingwistyka* dotyczy w założeniu tekstów prawodawczych, w szczególności ich leksyki, semantyki i warstwy strukturalnej tekstu (*lex* określa prawo stanowiące przez kompetentny podmiot, natomiast *ius* oznacza te standardy prawne, które nie pochodzą wprost od prawodawcy i zwykle uznawane są za niedyspozytywne względem jego aktualnej woli). Termin *legilingwistyka* wybierany jest przez badaczy zajmujących się formalnymi badaniami *sensu largo* (np. Galdia 2020, Lizisowa 2016, Gortych-Michalak 2013 czy Hadryan 2015). Po termin *juryslingwistyka* sięgają częściej badacze związani z praktycznymi rozwiązaniami translacyjnymi lub żywym, niesformalizowanym językiem prawniczym (Doczekalska 2021, Maliszewski 2006).

Rozróżnienie to nie jest jednak jasne, a niektórzy badacze podają oba terminy jako równoznaczne sobie wzajemnie i jeszcze innym terminom, skłaniając się ku jednemu z nich ze względu na tradycje lokalne lub chęć podkreślenia danego aspektu badań przeprowadzonych w ramach tej rozległej dziedziny:

W polskim piśmiennictwie używa się czasem zamiennie różnych nazw w odniesieniu do dyscypliny naukowej w tej pracy określanej jako lingwistyka prawnicza, takich jak: wspomniana lingwistyka prawnicza, lingwistyka prawa, juryslingwistyka i legilingwistyka. (...) Użycie danego terminu może wiązać się z odwołaniem się do piśmiennictwa prawniczego danego obszaru kulturowego i językowego (Doczekalska 2021).

Autorka cytowanej monografii wybrała termin *lingwistyka prawnicza* jako nadrzędny. Wydaje się to jednak być niekonsekwencją: tak jak *język prawa / lingua legis* jest terminem nadrzędnym dla zaproponowanych przez Wróblewskiego *języka prawnego i prawniczego*, tak w moim odczuciu termin *lingwistyka prawna* nie może być nadrzędnym terminem dla badań dotyczących aktów normatywnych, jak i *języka praktyki prawniczej*. Wybór terminu *lingwistyka prawna* na nazwanie dziedziny, w obszarze której znajdują się badania Agnieszki Doczekal-

skiej, jest jednocześnie właściwy, biorąc pod uwagę tematykę badań (monografia traktuje o ciągle trwającym procesie hybrydyzacji języka prawnego Unii Europejskiej, omawiając proces oraz uczestniczące w nim strony: legislatorów, praktyków prawa oraz tłumaczy). Rzeczywiście autorka skupia się bardziej na języku prawniczym, który nadal jest tworzony, a więc jeszcze nie w całości stanowi języka sformułowanych dokumentów prawodawczych).

Na potrzeby opisanych w niniejszej monografii badań przyjęto natomiast, że to *lingwistyka prawa* jest terminem nadrzędnym dla wszystkich innych terminów funkcjonujących w polskiej literaturze badań nad związkami języka i prawa.

1.2.1. Nazewnictwo lingwistyki prawa na świecie

Jak już wspomniano, badania nad językiem prawa rozwijały się w wielu zakątkach świata niezależnie od siebie, ale też niektóre prace zagraniczne były przyczynkiem do rozpoczęcia prac w obrębie innego systemu prawnego-językowego (np. badania nad wytycznymi do stosowania jasnego języka urzędowego w Szwecji przyczyniły się do uproszczenia składni tekstów dyrektyw Unii Europejskiej), o czym pisze np. Hadryan (2015, 2017). Nie dziwi zatem fakt, że dziedzina ta jest różnie nazywana w zależności od języka, w którym badania są prowadzone, od tradycji badawczych, na których dane badania bazują, czy od pozycji badań na szerokim spektrum między językoznawstwem a prawoznawstwem.

Badacze zajmujący się językiem francuskim lub bazujący na podejściu Gémara stosują termin *jurilinguistics* lub *jurilinguistique*, a także *linguistique juridique* i analogicznie w połączeniach z dziedzinami językoznawstwa, np. *semiotique juridique* czy *traduction juridique* (Matilla 2021, 2015).

Badacze z nurtu komparatystycznego czy deskryptywnego stosują terminy oparte na terminie *legal*: (*Comparative*) *Legal Linguistics* czy *Legal Communication*.

Coraz częściej badacze zdają się dostrzegać, że jest coś więcej w tekstach prawnych niż tylko warstwa językowa czy też tylko warstwa konceptów prawa, w związku z tym wielu badaczy na określenie całości

zaczęło używać sformułowań *dyskurs prawny*, *dyskurs prawniczy* (*legal discourse*)⁴ czy nawet *dyskursy prawne* (*multitude of legal discourses*):

Dyskurs o prawie jest budowany nad dyskursem prawnym obecnym w tekście prawnym, jak również nad dyskursem prawniczym w praktyce stosowania prawa (Lizisowa 2016: 432, za: Galdia 2021: 75).

Jednocześnie zaczęto prowadzić badania ogólne dotyczące dyskursu prawa *sensu largo* (Gizbert-Studnicki 2003, 2007; Cheng 2010; Gotti 2011), a także coraz bardziej szczegółowe badania:

(i) analizujące strukturę tekstu prawodawczego (por. Gortych-Michalak 2013; Gotti, Williams 2010);

(ii) semantyczno-pragmatyczne (np. Maliszewski 2006; Góźdz-Roszkowski 2019);

(iii) dotyczące terminologii prawnej w jednym języku ogólnym (np. Grzybek 2010; Góźdz-Roszkowski 2012),

(iv) najnowsze badania zajmujące się aspektem regulacji prawnych dotyczących komunikacji internetowej (Matulewska, Kic-Drgas, Trzaskawka 2021; Wagner, Marusek 2023).

W ostatnich latach szczególnie rozwinął się nurt badawczy, w ramach którego prowadzone są badania nad danym aspektem języka prawa w kilku kulturach i językach prawa (por. Oh, Matulewska, Zozula 2017; Grzybek, Kaczmarek, Matulewska 2012) – nurt ten nazwano *legilingwistyką porównawczą* (*comparative legilinguistics*, lub *comparative legal linguistics*), szerzej opisany w części związanej z badaniami nad przekładem języka prawa.

1.2.2. Lingwistyka kryminalistyczna a lingwistyka prawa

Lingwistyka prawa na świecie może być mylona z lingwistyką kryminalistyczną, inaczej nazywaną językoznawstwem sądowym (ang. *forensic linguistics*, niem. *forensische Linguistik*, ind. *Linguistik forensik*). Są to jednak odrębne dziedziny, a kryterium rozróżniającym je jest przedmiot badań: przedmiotem badań lingwistyki prawa jest język

⁴ Por. czasopismo „International Journal of Legal Discourse“.

prawa, zarówno przepisów prawnych, jak i język, którym posługują się prawnicy w codziennej komunikacji.

Lingwistyka kryminalistyczna ujmuje język i jego wytwory jako materiał dowodowy w sprawach karnych:

jest częścią lingwistyki stosowanej i zajmuje się wykorzystaniem wiedzy językowej do celów wykonywania czynności śledczych i prawnych. Ekspertyzy lingwistyczne dotyczą ustalania intencji nadawcy komunikatu, np. w sprawach o groźbę karalną, pomówienie czy zniewagę, ustalania autorstwa wypowiedzi (np. groźby, listy samobójcze, żądania okupu), są poszukiwaniem dowodu wykonawstwa bądź autorstwa tekstu oraz uzyskiwaniem dowodu zrozumienia tekstu i opierają się zarówno na właściwościach leksykalnych, ortograficznych i fonetycznych, jak i składniowych analizowanych tekstów. Kolejne obszary to ustalenie prawdopodobieństwa popełnienia plagiatu (liczba podobieństw między dwoma tekstami jest przypadkowa lub nie), identyfikacja autorstwa gróźb, listów samobójczych, żądań okupu i innych dokumentów, w tym identyfikacji w kwestii kraju pochodzenia (Stawicka 2015b).

W początkach XIX w. język kryminalistów był przedmiotem zainteresowania prawników i językoznawców. Przykładem publikacji w tej dziedzinie może być np. *Szwargot więzienny* autorstwa aplikanta sądowego Karola Estreichera wydany w 1903 r. Socjolingwiści od początków tej dziedziny również żywo interesowali się gwarami grup przestępczych, jednakże dopiero w połowie XX w. zaczęto wykorzystywać ich badania w środowisku sądowym.

Samą anglojęzyczną nazwę dziedziny zawdzięczamy Janowi Svartnikowi, który użył jej po raz pierwszy w artykule naukowym z 1968 r.⁵, natomiast za pioniera profilowania w Wielkiej Brytanii jest uważany Paul Britton, z zawodu psycholog kliniczny, który działał jako ekspert profilowania przestępców, głównie autorów anonimów już od 1988 r.

⁵ J. Svartnik, *The Evans Statement: A Case for Forensic Linguistics*. Autor opisu sprawę oskarżonego o zamordowanie córki T.J. Evansa, który został skazany na karę śmierci głównie na podstawie złożonych przez niego zeznań. Svartnik na drodze analizy zeznań, wskazując na różnice w sposobie formułowania wypowiedzi pomiędzy trzema zeznaniami Evansa, podaje w wątpliwość słuszność wyroku.

Właśnie od późnych lat osiemdziesiątych XX w. można zaobserwować wśród psychologów oraz językoznawców stale rosnące zainteresowanie zagadnieniem kryminalistyki sądowej oraz profilowaniem. Zauważono bowiem, że ślad językowy pozostawiony przez sprawcę jest niekiedy równie znaczący co odciski palców. M. Olszewska (2014: 130) podaje również inny powód rozwoju tej dziedziny nauki:

Ten wzrost popularności metod związanych z badaniem idiolektów wiąże się również ze wzrostem „popularności” przestępstw, które mogą być popełnione za pomocą pisma. Najdobitniej fakt coraz częstszego popełniania przestępstw za pomocą pisma ukazują liczby, z których wynika, iż na ogólną ilość 178 przestępstw podstawowych aż 51 może być popełnione wyłącznie z pomocą języka lub pisma (biorąc pod uwagę obecnie obowiązujący Kodeks karny).

O popularności tej dziedziny świadczy m.in. powołanie do życia *International Association of Forensic Linguistics* (Międzynarodowe Stowarzyszenie Językoznawstwa Sądowego), które zrzesza lingwistów sądowych oraz regularnie (corocznie od roku 2007) organizuje konferencje specjalistyczne poświęcone tej tematyce.

W Polsce problem znaczenia ekspertyzy lingwistycznej poruszył po raz pierwszy Hołyst w opublikowanym w 1997 r. artykule *Możliwości i granice sądowej (kryminalistycznej) ekspertyzy lingwistycznej*. Lingwistyka sądowa rozwija się coraz prężniej, np. w marcu 2014 r. została zorganizowana konferencja „Tendencje w kryminalistyce. Dowody mają głos”, której tematem były głównie zagadnienia związane z ekspertyzą lingwistyczną. Obecnie opinie biegłych lingwistów coraz częściej stanowią decydujące dowody w sprawie (Kredens 2005). Jaskrawym przykładem z rzeczywistości prawnej Republiki Indonezji jest sprawa samobójstwa studenta Universitas Indonesia, Na śmierć samobójczą wskazywał list pożegnalny rzekomo napisany przez tę osobę przed śmiercią. Na drodze analizy idiolektu porównywalnych tekstów oraz analizy grafologicznej notki wykluczono hipotezę, że nota ta została napisana w całości przez jedną osobę⁶. Sprawy, w których analiza

⁶ <https://tirto.id/memo-bunuh-diri-akseyina-dalam-perspektif-linguistik-forensik-e-A1x> (data dostępu: 9.12.2022)

lingwistyczna jest metodą ustalania sprawcy przestępstwa, zazwyczaj budzą wiele emocji, szczególnie w przypadkach śmierci samobójczych i pozostawionych listów pożegnalnych, często w formach elektronicznych, kiedy analiza grafologiczna nie jest już pomocna przy ustalaniu autorstwa tego typu tekstów. Opracowanie i ujednoczenie procesu analizy językowej takich tekstów jest kluczowe, a badacze opracowują coraz to nowe propozycje w oparciu o idiolektyczne badania korpusowe (por. Romaniuk, Mazurek 2018; Zaśko-Zielińska 2022).

1.3. Przedmiot badań lingwistyki prawa: język prawa

W ramach nauki o języku prawa prowadzone są także badania podstawowe mające na celu jego klasyfikację, badania te były już wielokrotnie przedstawiane i omawiane w różnych pracach dotyczących języka prawa, także w każdej z monografii publikowanych w ramach serii *Dissertationes legilinguisticae*, w związku z tym wspomnę o większości klasyfikacji, podając ich autorów i źródła bibliograficzne, szczegółowo opisując jedynie najistotniejsze dla badań komparatystycznych polsko-indonezyjskich klasyfikacje oraz najnowsze propozycje.

1.3.1. Podział języka prawa

Tradycyjnie, ze względu na duży stopień specjalizacji warstwy terminologicznej oraz stopień sformalizowania struktury tekstów prawnych (Gortych-Michalak 2013), język prawa klasyfikuje się jako język specjalistyczny. Istnieje wiele definicji języka specjalistycznego, jednakże, jak zauważył Cudzich (2012: 31–43), tylko w niektórych przypadkach definicje te się uzupełniają, częściej są względem siebie rozbieżne. Kubiak (2005: 19–24) zauważa, że w polskiej literaturze przedmiotu termin *język specjalistyczny* często stosuje się wymiennie z terminem *język fachowy*. Franciszek Grucza (2007) wymienia również inne terminy synonimiczne dla terminu *język specjalistyczny*: *język zawodowy* (Zawiliński 1927), *podjęzyk* (Biniewicz, Starzec 1995: 399), *subjęzyk specjalistyczny* (Wojnicki 1991), *technolekt* czy *język środowiskowy* (Grucza 2007: 27).

Konsekwencją tego chaosu terminologicznego, jak zauważa dalej Grucza, „są [terminy] wieloznaczne i trudne do zrozumienia” (2007: 29). Obecnie popularnym określeniem języka specjalistycznego jest także akronim zaczerpnięty z angielskojęzycznej literatury tematu: LSP (*language for special purposes* lub *language for specific purposes*). Pomimo braku konsensusu co do ustalenia jednego terminu funkcjonującego w całej literaturze tematu w danym języku ogólnym większość badaczy zgadza się, że „najbardziej uznawaną i najmniej wątpliwą” (Cudzich 2012: 36) definicją języka specjalistycznego jest definicja zaproponowana przez Hoffmanna w 1976 r.

Fachsprache – das ist die Gesamtheit aller sprachlichen Mittel, die in einem fachlich begrenzbaren Kommunikationsbereich verwendet werden, um die Verständigung zwischen den in diesem Bereich tätigen Menschen zu gewährleisten.

[Język specjalistyczny to wszystkie środki językowe wykorzystywane w komunikacji fachowej określonej specjalności umożliwiające porozumiewanie się między ludźmi pracującymi w tej specjalności.] (Cudzich 2012: 37).

Dalszy podział języka prawa

Jak już wspomniano, język prawa jest nazwą zbiorczą obejmującą swoim zakresem przyjęte w polskojęzycznej literaturze dziedziny *język prawny* i *język prawniczy*. Kryterium rozróżniającym język prawny od prawniczego jest kryterium przedmiotowe, ale także w relacji do semantyki i terminologii. To podejście przyjęło się w legilingwistyce polskiej.

Zieliński (1999) w oparciu o ten podział zaproponował dalszą klasyfikację języka rzeczywistości prawnej – język prawny podzielił na język przepisów prawnych oraz język norm prawnych, język prawniczy natomiast na język praktyki prawnej i język prawniczy naukowy, które dalej podzielił na wiele dodatkowych podkategorii. Typologię języka prawnego i prawniczego w formie schematu przedstawiła Jopek-Bosiacka. Opracowanie to zaprezentowano w tabeli 1.

JĘZYK PRAWA		
JĘZYK PRAWNY	JĘZYK PRAWNICZY	
(i) przepisów prawnych	praktyki prawniczej	naukowy
	(i) orzeczniczej: a) postępowań b) sądowych quasi-sądowych rezultatów postępowań lub ich uzasadnień. (ii) pozaorzeczniczej	(i) popularnonaukowy (ii) literatury naukowej (w tym dydaktyki), (iii) praktycznonaukowy (w tym dydaktyki), (iv) nauk historyczno-prawnych
(ii) norm prawnych		

Tabela 1. Tabelaryczne przedstawienie typologii języka prawnego i prawniczego według Zielińskiego opracowane przez Jopek-Bosiacką.

Znacznie prostszego podziału, również w oparciu o pierwotny podział Wróblewskiego, dokonuje Bożena Hałas (1995: 28), dodając do niego dwie dodatkowe grupy: *socjooperatywny język zawodowy* oraz *gwarę prawniczą*. Oba te języki występują tylko w komunikacji pomiędzy specjalistami – prawnikami. *Socjooperatywny język prawny* jest niejako rejestrem oficjalnym, używanym w sytuacjach formalnych, takich jak posiedzenia czy sporządzanie opinii; *gwara prawnicza* ma charakter nieoficjalny i obejmuje wyrażenia potoczne funkcjonujące jako zamienniki terminologii języka prawnego. Gizbert-Studnicki (1972: 219–233) natomiast zamiast wprowadzać dodatkowe podkategorie do klasyfikacji Wróblewskiego zaproponował kategorię nadrzędną – język prawny i język prawniczy nazwał *językiem prawnym sensu largo*: termin, w miejsce którego Jopek-Bosiacka (2006: 18) proponuje sformułowanie *język prawa*.

Maria Teresa Lizisowa (2016: 82) zaproponowała „dekompozycję systemu języka prawa – *lingua legis* – w oparciu o teorię różnicowania systemowego Luhmanna”. W tej klasyfikacji, oprócz wyróżnionych przez Wróblewskiego języków prawnego i prawniczego, widnieją

jeszcze inne „języki przedmiotowe” „o specyficznych cechach językowych i pozajęzykowych realizowanych w poszczególnych gatunkach tekstów”.

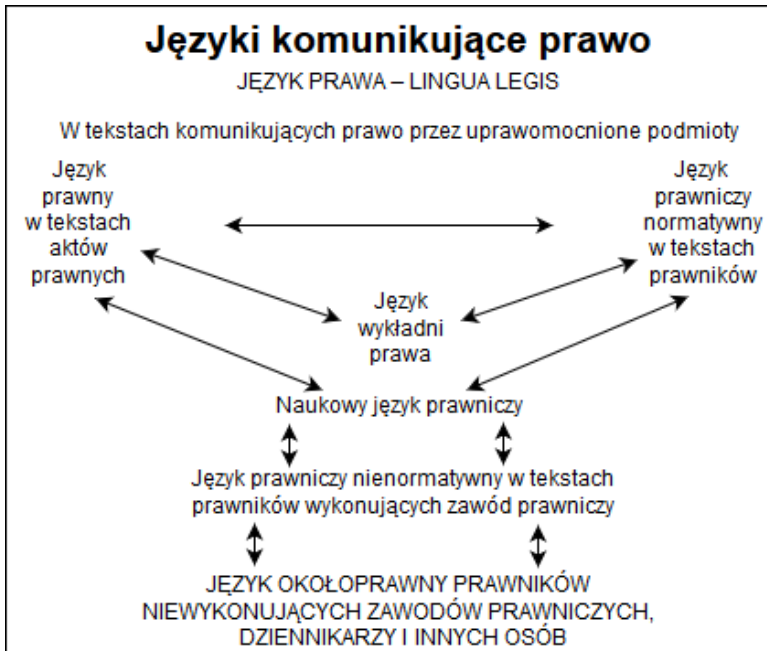
W środowisku języków komunikujących prawo, gdzie znajduje się język okołoprawny, używany przez osoby niezwiązane bezpośrednio z systemem prawnym (np. dziennikarze, urzędnicy itd.), istnieje zbiór języków prawa, *lingua legis*. Ta kategoria składa się z czterech odmian języka, które różnią się między sobą „statusem społecznym nadawców tekstu, gatunkami tekstów, strukturą tekstów i strukturami komunikacji językowej” (Lizisowa 2016: 85).

W ujęciu Lizisowej (2016: 82–85) *język prawny* jest to język aktów normatywnych, za pomocą których ustawodawca komunikuje się z ogółem społeczeństwa (np. teksty kodeksów czy ustaw).

Język prawniczy normatywny to głównie język pisany, występujący w orzeczeniach sądu, aktach notarialnych wyrokach itp. Redaktorami takich tekstów są profesjonalści niebędący ustawodawcą (np. sędziowie, notariusze itp.). *Naukowy język prawniczy* to język używany w pracach naukowych na temat prawa (rozprawy, książki akademickie artykuły naukowe itp.). Badaczka podkreśla wpływ tego języka na inne kategorie (Lizisowa 2016: 82–85).

Język prawniczy nienormatywny to język, którym posługują się prawnicy w sądach i urzędach. Jest to głównie język mówiony, a pisana odmiana takiego języka nie niesie za sobą skutków prawnych (jest to język np. protokołów rozpraw sądowych czy pism procesowych). Wszystkie te języki tworzą jeden spójny system języków komunikujących prawo, które są ze sobą powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują, co schematycznie obrazuje rysunek 2.:

Rysunek 2. Język prawny pośród innych języków komunikujących prawo

Źródło: Lizisowa (2016: 83)

Podział ten znalazł uznanie i akceptację w środowisku zarówno językoznawczym, jak i prawniczym badaczy zagadnienia, jednakże Gębka-Wolak i Moroz zauważają, że zastosowane przez M.T. Lizisową kryteria nie pozwalają różnicować dwóch ostatnich typów, które dysponują tym samym zestawem cech, proponując jednocześnie, by klasyfikacje oprzeć na kwantytatywnej analizie stosowania w danym tekście *jednostek tekstu prawnego*, czyli „jednostek wyspecjalizowanych do przekazywania treści z dziedziny prawa powstałych na bazie jednostek leksykalnych polszczyzny ogólnej” (Gębka-Wolak, Moroz 2019: 97).

Próby zdefiniowania i podziału języka rzeczywistości prawnej były podejmowane równocześnie na całym świecie, a klasyfikacje te różnią

się ze względu na kultury prawne w których dana *lingua legis* jest używana, Cao (2008: 9) wyróżniła:

- (i) *language of the law* – język prawa;
- (ii) *language about the law* – język mówiący o prawie;
- (iii) *language used in other legal communicative situations* – język,

który nie należy do żadnych z wcześniejszych kategorii, ale używany jest w sytuacjach komunikacyjnych okołoprawnych.

Ciekawym podziałem języka rzeczywistości prawnej jest bez wątpienia typologia Gémara (1995), który sklasyfikował język prawny nie ze względu na autora tekstu, lecz także z uwagi na okoliczności używania języka, wyodrębniając sześć grup:

- i. język prawodawczy,
- ii. język sądowy,
- iii. język administracyjny,
- iv. język handlowy,
- v. język z zakresu prawa prywatnego,
- vi. język prawniczy naukowy.

Grzybek (2013: 29) zauważa, że ta klasyfikacja odnosi się tylko do jednego systemu prawnego i nie jest uniwersalna.

Znacznie bardziej uniwersalną typologią jest klasyfikacja Sandriniego, skonstruowana w oparciu o opisywany już podział języka specjalistycznego Hoffmanna, który bazował na określeniu poziomu abstrakcji tekstu. Sandrini jednak poza tekstem skupia się także na użytkowniku języka. Według jego analizy najwyższy poziom abstrakcji języka fachowego osiąga poziom (nazwany przez niego poziomem A1), na którym komunikują się między sobą naukowcy i którego główną cechą jest wprowadzenie sztucznych symboli. Ten poziom w języku prawa nie występuje. Na poziomie B1 Sandrini lokuje komentarze i interpretacje tekstów ustawowych, są one zazwyczaj tworzone przez profesorów akademickich oraz ekspertów z zakresu prawa. Kolejnym poziomem jest poziom C1 – tu Sandrini umieścił różnego rodzaju umowy oraz teksty ustawowe; używają go też osoby zawodowo związane z prawem w komunikacji między sobą, np. sędziowie z adwokatami czy członkowie komisji ustawodawczych. Na niższym poziomie D1 Sandrini umieszcza język występujący w komunikacji pomiędzy prawnikami a nieprawnikami; używają go m.in. adwokaci rozmawiający z oskarżonymi i jest to język o stosunkowo dużym natężeniu terminologii

fachowej, jednak o swobodniejszej składni niż języki na wyższych poziomach. Poziomem o najniższym stopniu abstrakcji jest poziom E1, będący językiem naturalnym o swobodnej składni oraz o stosunkowo małej liczbie terminów prawnych. Użytkownikami komunikującymi się na tym poziomie są obywatele między sobą, politycy z obywatelami, obywatele z adwokatami (Sandrini 1996: 6–7).

Język prawa jest obecny na każdym z tych poziomów, szczególnie w systemach multilingwalnych i multietnicznych, dodatkowo opartych na systemach prawnych pochodzących z wielu kręgów kulturowych (przykładem takich wspólnot komunikacyjnych mogą być chociażby Unia Europejska czy Republika Indonezji). W takim środowisku komunikacyjnym nauka o związkach prawa i języka badająca dodatkowo sposoby odpowiedniego przekładu tekstów prawodawczych staje się kluczowa dla istnienia systemu jako niezależnej jednostki państwowości:

W przeciwieństwie do prawa czy lingwistyki, lingwistyka prawa nie może rozwijać się niezależnie od obu wymienionych dziedzin wiedzy, które z kolei rozwijały się niezależnie od siebie. Lingwistyka prawa wyraźnie przyczynia się do obu dyscyplin, a jednak te dyscypliny nadal postrzegają siebie jako zasadniczo niezależne od lingwistyki prawniczej, nie zważając na ustalenia prawno-lingwistyczne, które mogą wskazywać na konieczność zmiany tego poglądu⁷.

Przykładowo podział języka prawa na język prawny i prawniczy w rzeczywistości Republiki Indonezji nie miałby zbyt wiele sensu w kulturze, gdzie prawo zwyczajowe przenika się z kodeksowym, a do tego normy prawne są wyrażone w kilku językach etnicznych, z których dodatkowo tylko jeden jest, w teorii, powszechnie znany i ma status języka narodowego.

---

⁷ Unlike law or linguistics, legal linguistics cannot develop independently from both named areas of knowledge, which, for they part, developed independently of each other. Legal linguistics clearly contributes to both disciplines, yet these disciplines continue to perceive themselves as basically independent of legal linguistics, notwithstanding the legal-linguistic findings that may indicate the necessity to modify this view (Galdia 2021: 16).

1.4. Wpływ kultury na prawo a przekład

W tej części zostaną przedstawione podstawowe zależności pomiędzy kulturą (w tym największym jej przejawem – językiem) a prawem oraz przegląd rozważań przekładoznawców i badaczy zajmujących się przekładem w środowisku prawnym – tak zwaną *translatoryką prawniczą* znaną także jako *Legal Translation Studies*.

Przed omówieniem wpływu kultury na prawo, ze względu na częste nakładanie się zakresu pojęciowego terminów system prawa/ system prawny/ kultura prawa, zostaną one pokrótce wyjaśnione.

Za definicję *systemu prawnego* przyjmuje się na potrzeby niniejszej pracy rozumienie Jagielskiego i Wierzbowskiego (2018: 67), jest to zatem ogół norm prawnych obowiązujących w danym państwie w określonym czasie, które tworzą zorganizowaną i uporządkowaną całość zgodnie z określonymi zasadami. System prawny nie jest natomiast w tej pracy synonimiczny dla angielskiego *Legal system* ('system prawa') zaproponowanego przez Davida i Brierleya (1985: 19), rozumianego jako zbiór norm należących w sensie globalnym do jednej z czterech podstawowych kategorii (precedensowe, kontynentalne, stanowione czy religijne), W tym znaczeniu wolę jednak odwoływać się do terminologii używanej przez Tokarczyka *kultura prawna*, ponieważ, pojęcie kultury ma szerszy zakres niż system prawa.

1.4.1. Kręgi prawne

Jak już zaznaczono na początku książki, zgodnie z tezą wysuniętą przez Sandriniego (1996: 6–7) „nie istnieje ogólny język prawny i prawniczy”. Przyczyną takiego stanu jest w równej mierze zróżnicowanie języków w obrębie jednego systemu prawnego (tak jak dzieje się to w Republice Indonezji lub w Kanadzie), jak i różnice pomiędzy systemami prawa. Porównywanie i geneza systemów prawa już od dawna stanowi przedmiot zainteresowań naukowych, a ponieważ jest to zagadnienie na granicy co najmniej trzech dziedzin nauki: socjologii, filozofii prawa i prawa, zaistniała potrzeba stworzenia synkretycznej dziedziny naukowej, jaką jest nauka o kręgach prawnych – *Rechtsskretislehre* (Sandrini 1996: 147).

David i Brierley (1985: 20–23) zaproponowali następujący podział:

- i. prawo kontynentalne romańsko-germańskie,
- ii. *common law*,
- iii. prawo socjalistyczne,
- iv. prawo hinduskie,
- v. prawo islamskie,
- vi. prawo afrykańskie,
- vii. prawo Dalekiego Wschodu.

Na kanwie koncepcji podzielenia kręgów prawnych wedle różnych kryteriów powstało kilka interesujących klasyfikacji. Na gruncie polskim najbardziej znaną klasyfikacją jest podział Tokarczyka, który nie mówi o *systemach prawnych*, lecz o kulturach prawnych oraz *kręgach prawnych*. Tokarczyk w swoich pracach podkreśla nierozzerwalność kultury od prawa:

Prawo należy do szczególnie znaczących składników kultury; jest wytworem kultury i jednocześnie potężnym czynnikiem kulturotwórczym (Tokarczyk 2008: 67).

Wychodząc od rozważań nad kulturą, definiuje pojęcie *kręgu prawnego* jako zbioru „kultur spokrewnionych genetycznie i historycznie, wykazujących wspólnotę głównych cech” (Tokarczyk 2010: 47). Konkluzją rozważań Tokarczyka nad związkami pomiędzy prawem a kulturą jest ukucie terminu *kultura prawna*, który rozumie następująco:

Kultura prawna w sensie szerszym obejmuje kulturę prawną w dwojakim sensie węższym jako: 1) stosunek wszystkich członków określonej grupy społecznej do prawa, 2) kulturę prawniczą jako stosunek do prawa tych, którzy je tworzą i stosują, głównie więc prawników. Odrębne traktowanie każdego z obu tych składników kultury prawnej w sensie szerszym wskazuje na kulturę prawną w sensie węższym (Tokarczyk 2010: 60).

Głównym kryterium wyodrębnienia poszczególnych kultur prawnych są „wielorakie związki religia – moralność – prawo” (Tokarczyk 2010: 60). Na zagadnienie to musimy spojrzeć obiektywnie, ponieważ naturalnie można wyodrębnić następujące typy kultur prawnych:

1. kultura prawa stanowionego,
2. kultura *common law*,
3. kultura prawna judaizmu,
4. kultura prawna chrześcijaństwa,
5. kultura prawa europejskiego,
6. kultura prawna islamu,
7. kultura prawna hinduizmu,
8. kultura prawna buddyzmu,
9. kultura prawna konfucjanizmu,
10. kultura prawna animizmu.

Obszaru współczesnej Republiki Indonezji nie można umieścić w całości w żadnym z wymienionych kręgów, ponieważ na przestrzeni wieków w różnych częściach archipelagu indonezyjskiego pojawiały się różne kultury prawne; samo tylko indonezyjskie prawo zwyczajowe można podzielić na kilka kategorii ze względu na to, czy wpływ na nie miała kultura prawna hinduizmu (Bali i Jawa), islamu (Aceh), czy prawa stanowionego (Moluki).

Ten pluralizm zauważył już na początku XX wieku holenderski badacz prawa zwyczajowego – Cornelius van Vollenhoven (Van Vollenhoven, Djembatan 1981: 91), który wyróżnił na terenie Indonezji dziewiętnaście głównych kręgów prawa zwyczajowego (*Rechtkringen*) definiowanych jako:

Satu daerah yang garis – garis besar, corak dan sifat hukum adatnya seragam disebutnya sebagai rechtskring. Setiap lingkungan hukum adat tersebut dibagi lagi dalam beberapa bagian yang disebut Kukuban Hukum (Rechtsgouw).

[Jeden region, w którym główne zwyczaje i cechy prawa zwyczajowego są podobne, definiujemy jako krąg prawny (prawa zwyczajowego). Każdą taką jednostkę można dodatkowo podzielić na kilka części nazywanych okręgami (*Rechtsgouw*)].
(tłum. D.Z.)

Pełna klasyfikacja indonezyjskiego prawa zwyczajowego (*Hukum Adat*) według van Vollenhovena wygląda następująco:

- i. Aceh (Aceh Besar, Pantai Barat, Singkel, Semeuleu)
- ii. Tanah Gayo, Alas dan Batak

- a) Tanah Gayo (Gayo lueus)
- b) Tanah Alas
- c) Tanah Batak (Tapanuli)
  - 1) Tapanuli Utara; Batak Pakpak (Barus), Batak karo, Batak Simelungun, Batak Toba (Samosir, Balige, Laguboti, Lumbun Julu)
  - 2) Tapanuli Selatan; Padang Lawas (Tano Sepanjang), Angkola, Mandailing (Sayurmatangi)
  - 3) Nias (Nias Selatan)
- iii. Tanah Minangkabau (Padang, Agam, Tanah Datar, Limapuluh Kota, tanah Kampar, Kerinci)
- iv. Mentawai (Orang Pagai) Sumatera Selatan
  - d) Bengkulu (Renjang)
  - e) Lampung (Abung, Paminggir, Pubian, Rebang, Gedingtataan, Tulang Bawang)
  - f) Palembang (Anak Iakitan, Jelma Daya, Kubu, Pasemah, Semendo)
  - g) Jambi (Batin i Penghulu)
  - h) Enggano
- vi. Tanah Melayu (Lingga – Riau, Indragiri, Sumatera Timur, Orang Banjar)
- vii. Bangka i Belitung
- viii. Borneo (Dayak Kalimantan Barat, Kapuas, Hulu, Pasir, Dayak, Kenya, Dayak Klemantan, Dayak Landak, Dayak Tayan, Dayak Lawangan, Lepo Alim, Lepo Timei, Long Glatt, Dayak Maanyan, Dayak Maanyan Siung, Dayak Ngaju, Dayak Ot Danum, Dayak Penyambung Punan)
- ix. Gorontalo (Bolaang Mongondow, Suwawa, Boilohuto, Paguyaman)
- x. Ziemia Toraja (Sulawesi Tengah, Toraja, Toraja Baree, Toraja Barat, Sigi, Kaili, Tawali, Toraja Sadan, To Mori, To Lainang, Kep. Banggai)
- xi. Pułudniowy Celebes (Orang Bugis, Bone, Goa, Laikang, Ponre, Mandar, Makasar, Selayar, Muna)
- xii. wyspy Ternate (Ternate, Tidore, Halmahera, Kao, Tobelo, wyspy. Sula)
- xiii. Moluki Ambon (Ambon, Hitu, Banda, wyspy. Uliasar, Saparua, Buru, Seram, Kep. Kei, Kep. Aru, Kisar)

- xiv. Irian
- xv. Timor (wyspy Timor, Timor, Timor Tengah, Mollo, Sumba, Sumba Tengah, Sumba Timur, Kodi, Flores, Ngada, Roti, Sayu Bima)
- xvi. Bali i Lombok (Bali Tenganan – Pagrisingan, Kastala, Karrang Asem, Buleleng, Jembrana, Lombok, Sumbawa)
- xvii. Jawa Środkowa, Jawa Południowa oraz Madura (Jawa Centralna, Kedu, Purworejo, Tulungagung, Jawa Południowa, Surabaya, Madura)
- xviii. Region królestw jawajskich (Surakarta, Yogyakarta)
- xix. Jawa Zachodnia (Priangan, Sunda, Dżakarta, Banten).

Warto wspomnieć, że poszczególne kręgi prawne mają niekiedy zupełnie odmienne podejście do prawa. Kultura z kręgu Minangkabau, mimo że są muzułmańskie, są społecznościami matrylinearnymi, a kultura z sąsiadującego z nim obszaru Sumatry Północnej są muzułmańskimi społecznościami patrylinearnymi. Skutkiem tego są różnice w takich dziedzinach prawa, jak własność, dziedziczenie, porządek społeczny itp.

1.5. Historia indonezyjskiego języka prawa

1.5.1. System prawny Republiki Indonezji – rys historyczny

Zanim zacznę omawiać współczesny indonezyjski język prawny, przeanalizuję jego pochodzenie, ponieważ w moim przekonaniu niemożliwe jest zrozumienie zależności istniejących na gruncie dzisiejszego *Bahasa Hukum* bez poznania jego historii. Massier (2008) dzieli historyczny język prawny Indonezji na dwa okresy: (i) kiedy tylko język holenderski⁸ był językiem prawnym, (ii) kiedy język holenderski oraz indonezyjski funkcjonują jako języki prawa. Moim zdaniem można jeszcze wyróżnić co najmniej dwa okresy: (iii) okres, kiedy język japoński i język indonezyjski były językami prawnymi (podczas okupacji

---

⁸ W publikacji zastosowano nazwę ‘język holenderski’ rozumiany jako język urzędowy dawnej kolonii, język kolonizatorów, który choć nadal jest językiem niektórych aktów normatywnych współczesnej Republiki Indonezji, jest raczej archaiczny względem współczesnego urzędowego języka Niderlandów – niderlandzkiego.

japońskiej), oraz (iv) obecnie, kiedy języki holenderski, indonezyjski i języki lokalne są językami prawnymi.

Ponieważ omówienie historii indonezyjskiego *lingua legis* z uwzględnieniem tego podziału jest niewystarczająco przejrzyste, zostanie ona przedstawiona, bazując na kryterium historiograficznym, a następnie, w podsumowaniu w oparciu o podział ze względu na języki naturalne.

Holenderskie Indie Wschodnie

Holendrzy przybyli do Indonezji w 1632 roku, jednakże dopiero w roku 1909 ówczesny gubernator generalny Holenderskich Indii Wschodnich, Joannes Benedictus van Heutsz, nakazał utworzenie szkoły prawniczej (w dzisiejszych realiach byłby to bardziej odpowiednik technikum) dla rdzennych mieszkańców Jawy i Madury – *Opleidingschool voor Inlandsche Rechtskundigen* (OSVIA).

Potrzeba prawniczej edukacji natywnych mieszkańców kolonii wiązała się z wieloma czynnikami: po pierwsze, w dynamicznie rozwijającej się kolonii brakowało wykwalifikowanych urzędników, którzy efektywnie radziliby sobie z administracją terenu obejmującego prawie cały archipelag indonezyjski; po drugie, prawnicy pochodzenia indonezyjskiego byli potrzebni do pracy w sądach przeznaczonych dla rdzennych mieszkańców – *Landraad*. Jak pisał van Helsdingen (1929:10): „Tubylcy lepiej niż Holendrzy posługują się językami lokalnymi oraz są lepiej obeznani z lokalnymi obyczajami a w konsekwencji lepiej rozumieją motywy działania i sposób myślenia stron postępowañ sądowych”⁹. Holenderscy sędziowie nierzadko w ogóle nie znali malajskiego – funkcjonującego wśród rdzennych mieszkańców jako *lingua franca* (Robson 2004: 17) – ani żadnego z wielu języków lokalnych, jak np. jawajskiego czy sundajskiego, co niekiedy uniemożliwiało wydanie sprawiedliwego wyroku. Absolwenci sześćioletniej OSVIA, zwanej potocznie *Rechtsschool*, nie otrzymywali co prawda tytułu *meester in de rechten* (‘magister prawa’), a ich pensja była znacznie

⁹ „[The natives] better than the Dutch are acquainted with the native tongue, social mores and customs as well as the thought processes and attitudes of the native litigants and defendants” (Massier 2008: 82) – tłum. D.Z.

niższa od pensji Europejczyków zajmujących te same stanowiska, jednakże i tak w kolonii byli postrzegani jako elita. Po sześciu latach intensywnej nauki mogli pochwalić się bardzo dobrą znajomością prawnego i prawniczego holenderskiego oraz zaawansowanym stopniem znajomości francuskiego.

Ponieważ studenci *Rechtsschool* pochodzili z różnych grup etnicznych, w celu codziennej komunikacji między sobą używali potocznej odmiany malajskiego, malajskiego w odmianie formalnej (hol. *dienst maleis*) oraz języków lokalnych. Massier (2004: 125) zauważył, że studenci swobodnie zmieniali języki i rejestry w zależności od tematu rozmowy.

Większość absolwentów, pnąc się po szczeblach prawniczej kariery, z czasem osiągała stanowisko *jaksa* ('prokuratora')¹⁰, wyższego urzędnika sądownictwa rządu kolonialnego, którego obowiązki poza stawianiem oskarżeń i formułowaniem pozwów obejmowały także tłumaczenie wyroków sądu na potrzeby stron (art. 275 p. 1 *Inlandisch Reglement*) Rutgers (1911: 208–209) w parach językowych holenderski–malajski lub holenderski–język lokalny. *Jaksa* miał więc kluczową rolę dla istnienia i utrzymania rządu i prawa kolonialnego, uważany był nawet za „prawą rękę” holenderskiego sędziego.

W 1924 r. otworzono pierwszą Prawną Szkołę Wyższą, *Rechtshoogeschool te Batavia* – RHS, która w późniejszej Republice Indonezji została przekształcona w *Fakultas Hukum Universitas Indonesia* (Wydział Prawa Uniwersytetu Indonezyjskiego). Po jej ukończeniu absolwent otrzymywał tytuł *Sarjana Hukum* ('magistra prawa') oraz miał możliwość kontynuowania studiów i uzyskania tytułu *meester in de rechten* (Goenawan 1995: 24–30). Podczas czterech lat w RHS studenci, oprócz przedmiotów ściśle związanych z prawem i językiem holenderskim, obowiązkowo uczyli się również języka malajskiego, jawańskiego i łaciny. Absolwenci OSVIA i RHS funkcjonowali w społeczeństwie jako pośrednicy pomiędzy holenderskim systemem prawnym a rdzennymi mieszkańcami, występowali w sądach jako przedstawiciele

---

¹⁰ Ówczesny *jaksa* różni się funkcjami i stanowiskiem od dzisiejszego prokuratora, w okresie Holenderskich Indii Wschodnich, formalnie był to wyższy urzędnik sądownictwa, do jego obowiązków należało przede wszystkim stawianie oskarżeń i formułowanie pozwów, ale także przesłuchiwanie świadków czy udział w dochodzeniu w procesach karnych.

stron, adwokaci czy radcy prawni. Ich zadaniem często było także tłumaczenie środowiskowe.

Okupacja japońska

W 1942 r. na tereny archipelagu indonezyjskiego wkroczyły wojska japońskie, które szybko pokonały Holendrów. Jednym z pierwszych rozporządzeń wydanych przez rząd okupacyjny był całkowity zakaz używania języka holenderskiego w celach edukacyjnych. Potem stopniowo zakazywano używania tego języka w mediach, napisach ulicznych, w instytucjach publicznych, aż do całkowitego zakazu używania „języka kolonizatorów” – jak nazywali go Japończycy – w rozmowach codziennych (Massier 2004: 198–204). Zakaz miał zachęcić Indonezyjczyków do nauki japońskiego, jako przyszłej *lingua franca* Azji Południowo-Wschodniej. Japończycy postrzegali siebie jako liderów i dobroczyńców Azji (Ricklefs 2001: 247–251), wspierali więc inicjatywy narodowościowe, m.in. ustandaryzowanie lokalnej odmiany języka malajskiego – obecnego w Indonezji od dawna – tak by mógł stać się tak zwanym *Bahasa kesatuan* (lit. ‘język zjednoczenia’), czyli narodowym językiem indonezyjskim (*Bahasa Indonesia*).

Ta sytuacja wymagała publikowania nowych ustaw i regulacji administracji japońskiej nie tylko w języku japońskim, lecz także w indonezyjskim. Tłumacze z języka japońskiego stosowali terminologię zaczerpniętą z *dienst maleis* (urzędowego wariantu malajskiego) obok egzotyków z języka japońskiego zapisywanych fonetycznie, np. *Oendang Oengang Dasar Osamu Shinrei*, gdzie pierwszy człon pochodzi z *dienst maleis*, a drugi to egzotyk z języka japońskiego zapisany fonetycznie (Massier 2004: 162). Dodatkowo, z braku możliwości tłumaczenia pewnych pojęć na wciąż rozwijany język indonezyjski, pozostawiano także terminologię holenderską – cała ta sytuacja wywoływała chaos i była powodem wielu nieporozumień pomiędzy Japończykami a mieszkańcami archipelagu. W związku z tym okupacyjny rząd japoński utworzył Komisję Rozwoju Języka Indonezyjskiego (*Panitia goena menjempoernakan Bahasa Indonesia*), która formalnie zapoczątkowała badania nad *lingua legis* w Indonezji. W skład komisji wchodził znamienici indonezyjscy językoznawcy: Sutan Takdir Alisja-

hbana i Sanusi Pane oraz prawnicy: Soekarno i Hatta (Wilyarsa 2012: 15). Rejestr prawny udało się uporządkować do tego stopnia, że kiedy 17 sierpnia 1945 r. ogłoszono niepodległość Republiki Indonezji i opublikowano konstytucję, był to już dokument w całości sformułowany w języku indonezyjskim.

1.5.2. Wielojęzyczność języka prawnego

Artykuł 36 konstytucji brzmi: *Bahasa Negara ialah Bahasa Indonesia (UUD 1945, 36) – „Językiem państwowym jest język indonezyjski”*. Celowo użyto tu terminu *Bahasa Negara* (‘język państwowy’), a nie *Bahasa Resmi* („język urzędowy”). Język urzędowy to język komunikacji oficjalnej na szczeblu państwowym w instytucjach administracji państwowej. W sytuacji, w której prawo Indonezji jest sformułowane w wielu językach, indonezyjski nie mógł być w tamtym czasie formalnie nazywany jedynym językiem urzędowym, zwłaszcza w świetle art. 1 ust. 1 Przepisów Przejściowych Konstytucji (Aturan Peralihan Pasal I UUD 1945), zgodnie z którym „wszystkie istniejące do tej pory ustawy (także te w języku holenderskim), które nie stoją w sprzeczności z konstytucją, zachowują moc prawną” (Pasal I. Segala peraturan perundang-undangan yang ada masih tetap berlaku).

Prawie całe prawo kodeksowe sformułowane w języku holenderskim przed uzyskaniem przez Republikę Indonezji niepodległości obowiązuje do dziś (z wyjątkiem niektórych części, np. art. 166 *Indische Staats Regeling* dzielący mieszkańców Nusantara na kategorie mieszkańców) bez oficjalnego, uznanego przez państwo tłumaczenia. Ta sytuacja jest kuriozalna na gruncie międzynarodowym. W kraju, w którym jedynym językiem urzędowym jest język indonezyjski, podstawowe dokumenty ustanawiające jego prawo nadal są sformułowane w języku holenderskim, który z kolei nie ma statusu urzędowego, ale, przez wzgląd na teksty prawodawcze, przyznano mu status języka narodowego (ind. *Bahasa Nasional*).

Mimo że oficjalnie holenderski już od okupacji japońskiej był zakazany jako język wykładowy, zarówno podczas okupacji japońskiej, od 1942 do 1945 r., jak i po proklamacji niepodległości, aż do późnych lat pięćdziesiątych XX w. na studiach prawnych większość zajęć była pro-

wadzona po holendersku i przez profesorów holenderskiego pochodzenia, co wynikało z faktu, że nie istniały jeszcze ani dostępne podręczniki w języku indonezyjskim, ani specjaliści w danych dziedzinach prawa, którzy posługiwaliby się wystarczająco dobrze językiem indonezyjskim. Aż do lat osiemdziesiątych w tekstach indonezyjskich dokumentów redagowanych przez prawników – np. umowach czy pismach urzędowych – obok terminów indonezyjskich podawano w nawiasach ich odpowiedniki w języku holenderskim, niekiedy z odniesieniem do konkretnego artykułu *Burgerlijk Wetboek* (‘kodeksu cywilnego’). Massier (2008: 219) podaje powód tego zabiegu: „mnogość terminów synonimicznych pozostających w użyciu sprawiła, że niektóre dziedziny prawa, na przykład prawo cywilne, nadal operujące holenderską taksonomią stały się niejasne”¹¹.

W obliczu braku jednolitej terminologii poszczególni wykładowcy używali różnych, czasem własnych tłumaczeń tych samych holenderskich terminów; co więcej: kilku jurystów stworzyło swoje własne tłumaczenia holenderskiego prawa kodeksowego. Przykład stanowi Subekti i Tjitrosudibio i ich *Kitab Undang-Undang Hukum Perdata*, najpopularniejsze tłumaczenie kodeksu cywilnego od roku 1957. Innym opublikowanym tłumaczeniem jest tłumaczenie Soimana i Solahuddina. Te tłumaczenia różnią się znacznie, jeśli chodzi o terminologię, np. termin *overeenkomst* (‘umowa’) to *perjanjian* w tłumaczeniu Subektiego i *perikatan* lub *persetujuan* w tłumaczeniu Soimana. Hadikusuma (2005: 4) podaje również przykład tłumaczenia terminu *verbindtenis* (‘zobowiązanie’) jako *perikatan* i *perjanjian* w różnych wersjach tłumaczeń na język indonezyjski.

Poza tym często holenderskie egzotyki w tekstach indonezyjskich używane są błędnie, na co wskazywał jeszcze w 2010 r. prof. Andi Hamzah, przytaczając dość znany przykład użycia *deponering* (‘zaniechanie postępowania karnego’) w znaczeniu *seponering* (lat.: *nolle prosequi* – ‘umorzenie postępowania karnego’) w tekstach dotyczących praw i obowiązków prokuratora. Znaczenie obu terminów jest podobne, ale nie tożsame. Według niego błąd wynika z błędu drukarskiego w którymś z wcześniejszych wydań KUAHP¹².

¹¹ „The abundance of synonyms in circulation obscured areas of law such as civil law, which still had a Dutch taxonomy” (tłum. D.Z.).

¹² Źródło: <https://www.hukumonline.com/berita/a/bahasa-hukum-iseponeringi-atau-ideponeringi-lt4cecd0c51fb6b> (data dostępu: 9.12.2022).

Odnotowano też przypadki używania w orzecznictwie sądowym terminologii z języka lokalnego lub stosowanie terminu holenderskiego z indonezyjskimi afiksami gramatycznymi czy też jako egzotyku, np.: *hukum adat di dalam gugat ini adalah sangat gezocht* (Pompe 1994: 9–10).

Wielojęzyczność języka prawniczego

Obecnie do języka prawniczego zostały włączone także terminy z języków lokalnych, takich jak sundajski czy język batacki, natomiast znajomość języka holenderskiego wśród prawników cały czas spada, zwłaszcza że język holenderski nie jest już obowiązkowym na kierunkach prawniczych oferowanych przez prywatne uczelnie. Zresztą ostatni raz kodeks cywilny w oryginale był na terenie Indonezji opublikowany w 1981 r.¹³

Wraz ze wzrostem popularności podręczników anglojęzycznych można zauważyć intensyfikację użycia terminologii angielskiej w języku prawniczym, a nawet, w przypadku wątpliwości co do znaczenia terminu indonezyjskiego, tłumaczenie go na język angielski i referencyjne sprawdzanie jego znaczenia w *Black's Law Dictionary*. Synonimy w języku angielskim pojawiają się nawet w przeznaczonym dla prokuratorów prawnym słowniku terminologicznym, opublikowanym w 2016 r. Przykład definicji terminu zaczerpnięty z tej publikacji::

belastingontduiking (Belanda) yang bermakna penghindaran pajak dengan cara curang; dalam bahasa Inggris disebut tax dodging atau tax evasion (Basiang, 2016).

belastingontduiking (nid.) uchylanie się od obowiązku płacenia podatków w sposób nieuczciwy; synonim w języku angielskim: *Tax dodging* lub *tax evasion* (tłum. D.Z.).

Synonimy w języku angielskim pojawiają się dla dodatkowego wyjaśnienia znaczenia oraz być może z powodu braku możliwości ukucia krótkiego terminu w języku indonezyjskim.

¹³ Według Massiera (2008: 243) w 1971 r., ale autorka publikacji dysponuje egzemplarzem z 1981 r.

Opisana wielojęzyczność nadal stanowi problem, jednakże wraz z rozwojem języka indonezyjskiego, rozwinięciem jego systemu gramatycznego i uproszczeniem pisowni można zauważyć większą staranność w redagowaniu przepisów prawa przez ustawodawcę. Na kilku uniwersytetach w programie studiów prawnych pojawił się też obowiązkowo przedmiot *Bahasa Hukum Indonesia* – „język prawa Indonezji” – lub *Bahasa Indonesia Yang Baik Dan Benar* – „poprawny język indonezyjski”.

Ustawodawca stopniowo rezygnuje też z użycia holenderskich egzotyków. Wspomniane terminy *deponering/seponering* nie pojawiają się już w tekstach prawodawczych W znowelizowanej ustawie o prokuraturze w znaczeniu ‘umorzenie postępowania’ użyto indonezyjskiego terminu *pengeyampingan perkara*. Jednocześnie na łamach *hukumonline.com*, najpopularniejszego indonezyjskiego portalu dla prawników, widnieje taka definicja tego terminu: *seponering*, czy też *umorzenie postępowania karnego dla dobra interesu publicznego* (wcześniej znane jako *deponering*), leży w obrębie uprawnień Prokuratora Generalnego¹⁴.

Przy okazji wieloletniej debaty na temat tych właśnie terminów teoretycy prawa zaczęli zastanawiać się także nad globalnym znaczeniem złożenia *kepentingan umum* (‘interes publiczny’). Próba wyjaśnienia powyższych zawłości związanych z tymi terminami, usunięcie holenderskich egzotyków z tekstów prawodawczych oraz podjęcie publicznej debaty nad znaczeniem poszczególnych terminów w języku indonezyjskim w rejestrze prawnym to ważne kroki w kierunku wyeliminowania wielojęzyczności języka prawa.

Osiągnięcie tego celu ma także umożliwić ustawa o fladze, języku i godle narodowym Republiki Indonezji (*UU no 24 tahun 2009*), której artykuł 27 wprowadza nakaz, by wszystkie oficjalne dokumenty państwowe były sformułowane w języku indonezyjskim. Artykuł 30 tej samej ustawy mówi o obowiązku zapewnienia obsługi w placówkach administracji krajowej w tym języku. Jednocześnie ustawa ta nie wyklucza używania języków lokalnych w celu umożliwienia komunikacji z petentem (*Bahasa Daerah*).

¹⁴ *seponering atau pengeyampingan perkara demi kepentingan umum (biasa disebut deponering) adalah kewenangan Jaksa Agung*, źródło: <https://www.hukumonline.com/berita/a/seponering-lt61fe1b288a2d9> (data dostępu: 9.12.2022).

Implementację przepisów ustawy o stosowaniu języka indonezyjskiego jako jedynego języka ustawodawczego widać chociażby na przykładzie prowincji Aceh:

W 2001 r. na mocy ustawy UU no. 11 tahun 2006 *Tentang Pemerintah Aceh* („Ustawa nr 11 z roku 2006 o Władzach Aceh”), dotychczasowy obszar autonomiczny Aceh został ostatecznie włączony do terytorium Republiki Indonezji jako prowincja *Aceh Nanggroe Darrussalam* ze specjalnymi prawami, np. z możliwością ustanowienia własnego prawa. Od 2015 r. w tej prowincji jako główny system prawa regulującego życie codzienne (łącznie z dziedziną prawa karnego) obowiązuje szariat, jednakże tak zwane *Peraturan Daerah*, czyli prawa obowiązujące na szczeblu prowincji, są sformułowane w języku indonezyjskim, a nie w języku arabskim – ponadto, na stronach prowincji dostępne są ustawy w języku indonezyjskim, w razie sporu związanego z interpretacją służącego za źródła referencyjne¹⁵.

W innych prowincjach prawo zwyczajowe jest z kolei traktowane jako dopełnienie ogólnonarodowego prawa stanowionego – np. duża część prawa rodzinnego regulowana jest zarówno przez ustawy, lokalne prawo zwyczajowe, jak i postulaty prawne. W praktyce oznacza to, że obecnie prawo w Indonezji wyrażone jest w 719 językach, z czego języki indonezyjski i (nadal) holenderski to języki prawa stanowionego i pełnią funkcję nadrzędną¹⁶. Indonezyjczycy konsekwentnie dążą jednak do wyeliminowania ustaw w języku holenderskim z krajowego systemu prawnego: 2 stycznia 2026 r. wejdzie w życie zatwierdzony na mocy ustawy nr 1 z roku 2023¹⁷ nowy kodeks karny Republiki Indonezji¹⁸. Prace komisji eksperckiej, złożonej z prawników, teoretyków prawa i językoznawców, trwały od ponad 50 lat, a jej głównymi zadaniami było przetłumaczenie na język indonezyjski dotychczas obowiązującego kodeksu kolonialnego *Wetboek van Strafrecht* oraz dostosowanie przepisów do wymogów współczesnego społeczeństwa indonezyjskiego¹⁹.

¹⁵ <http://dsi.acehprov.go.id/perda-atau-qanun/> (data dostępu: 9.12.2022).

¹⁶ The three levels of Law consists of official law, unofficial law and legal postulates (Lukito: 2013: 8).

¹⁷ <https://peraturan.bpk.go.id/Home/Details/234935/uu-no-1-tahun-2023>

¹⁸ <https://leip.or.id/terjemahan-beberapa-bagian-risalah-pembahasan-wetboek-van-strafrecht-dan-wetboek-van-strafrecht-voor-nederlandsch-indie/>

¹⁹ Źródło: https://en.tempo.co/read/1669507/revision-criminal-code-approval-takes-more-than-5-decades?page_num=2

1.5.3. Historia badań nad językiem prawa w Indonezji

Indonezyjscy badacze zaliczają język prawa do szeroko pojętego języka naukowego (*Bahasa Ilmiah*), bazując na przeświadczeniu, że prawo istnieje od zawsze, a język ustawodawcy czy też prawnika jedynie opisuje badaną rzeczywistość.

Pierwsza publikacja na temat języka prawa Indonezji²⁰ datuje się na rok 1922, kiedy to profesor van Vollenhoven wydał 27-stronicową broszurę *Indonesische Rechtstaal* (*Indonezyjski język prawa*), traktującą o przysłowiach w językach lokalnych, stanowiących część prawa zwyczajowego rdzennej ludności. Intensywną pracą naukową nad *lingua legis* wyrażoną w języku indonezyjskim, nie holenderskim, rozpoczęto dopiero niedługo po wkroczeniu Japończyków na tereny Holenderskich Indii Wschodnich. Wspomniana w poprzednim podrozdziale, utworzona 20 października 1942 r. *Panitia goena menjempoernakan Bahasa Indonesia* ('Komisja Rozwoju Języka Indonezyjskiego') była podzielona na trzy sekcje, członkowie każdej z nich otrzymali zadanie rozbudowania jednego aspektu nowego języka narodowego:

1. Sekcja gramatyczna²¹ – rozbudowanie istniejących i ustalenie nowych zasad gramatycznych oraz ich usystematyzowanie;
2. Sekcja terminologiczno-leksykograficzna – skatalogowanie nowych, pojawiających się w życiu codziennym terminów i tworzenie słowników;
3. Sekcja terminologii specjalistycznej – zastąpienie istniejących holenderskich terminów specjalistycznych terminami indonezyjskimi. Ta sekcja została w późniejszym okresie podzielona na podsekcje według zakresów tematycznych, takich jak prawo, medycyna, finanse, nauki ścisłe etc. (Massier 2004: 176; Alisyahbana 1945: 6–9)

Niestety, w skład komisji wchodziło tylko sześciu językoznawców oraz kilkunastu specjalistów z różnych dziedzin nauki, występujących w roli doradców (Massier 2004: 176). Tak niewielkie grono nie było w stanie stworzyć w krótkim czasie solidnych podstaw dla nowego języka, jednakże biorąc pod uwagę, że ani ówczesne ministerstwo edukacji, ani

²⁰ Celowo nie użyto tu sformułowania indonezyjski język prawny i prawniczy, ponieważ w obrębie języka prawa występują tam różne języki etniczne, język urzędowy i język prawny, por. rozdział wcześniejszy.

²¹ Polskie nazwy sekcji nadane przez autorkę.

administracja japońska nie współpracowały z komisją, ich pracę należy uznać za sukces: na Jawie dwie gazety („Kan Po” i „Tjahaja”) opublikowały listy nowej terminologii specjalistycznej – w 1945 r. część holendersko-indonezyjską oraz w 1947 r. część indonezyjsko-holenderską.

Opublikowano także rezultaty pracy komisji w formie słownika *Kamoes Istilah (Słownik Terminologiczny)*, który zawierał ponad 6500 terminów, w tym 605 z dziedziny prawa (Alisyahbana, 1945: 9). Hadikusuma (2005: 10) przytacza przykład tłumaczenia terminu *hukum perdata* (prawo cywilne) jako tłumaczenie dosłowne przy użyciu terminów z języka arabskiego – *hukum* (‘prawo’) oraz jawańskiego (pośrednio z sanskrytu) *pradata* – (‘prywatny’).

Praktycznie od samego początku Niepodległej Republiki jej język prawa znajdował się w obszarze szczególnego zainteresowania badaczy: zarówno językoznawców, jak i prawników, m.in. w związku z malejącą liczbą prawników posiadających wystarczającą znajomość języka holenderskiego, by właściwie interpretować prawo kodeksowe. W ciągu kilku lat, od 1954 do 1960 r., opublikowano tłumaczenia wszystkich kolonialnych ksiąg kodeksowych oraz jeden słownik prawny holendersko-indonezyjski *Istilah Bahasa Hukum (Terminologia Języka Prawa)*. Indonezyjska *lingua legis* była jednym z głównych tematów drugiego Kongresu Języka Indonezyjskiego (*II Kongres Bahasa Indonesia*), który odbył się w dniach 28 października – 2 listopada 1954 r. w mieście Medan. Uczestnicy kongresu postulowali potrzebę dążenia do rozwoju języka indonezyjskiego, aby był on narzędziem unifikacji narodu oraz językiem administracji państwowej. Na polu naukowym publikowano nadal głównie słowniki holendersko-indonezyjskie.

W 1974 r. odbyło się pierwsze ogólnokrajowe sympozjum w całości poświęcone językowi prawa, również w Medanie (*Symposium Bahasa dan Hukum*). Uczestniczyło w nim 49 osób, sami najznakomitsi specjaliści z zakresu językoznawstwa i prawa, wśród nich dziekani wydziałów prawa największych krajowych uniwersytetów, sędziowie sądu najwyższego czy członkowie *Badan Pembinaan Hukum Nasional* (‘Rządowego Komitetu ds. Rozwoju Prawa Ogólnonarodowego’), a nawet minister sprawiedliwości. Podczas trzydniowego spotkania ośmiu mówców zaprezentowało wystąpienia, które następnie zostały zebrane w formie publikacji posympozjalnej. Tematyka wystąpień obejmowała m.in.:

- podsumowanie wyników pracy sekcji terminologii prawnej Instytutu Rozwoju Języka Narodowego, która na przestrzeni 30 lat ukuła 6081 terminów prawnych (cały instytut, który został zbudowany na podwalinach wcześniejszej Komisji Rozwoju Języka Indonezyjskiego, stworzył ponad 321 tysięcy nowych terminów specjalistycznych, duża część to poddane domestykacji terminy holenderskie lub angielskie (Muljati 1974: 58–62);
- analizę języka aktu notarialnego (Siregar 1974: 34–46);
- rozważania na temat przyszłości języka indonezyjskiego jako języka prawa (Sabarudin 1974: 87–103 i in.);

Najważniejszym rezultatem tegoż sympozjum były jednak wnioski i zalecenia, np. zdefiniowano indonezyjski język prawa:

język prawa jest nierozzerwalną częścią językoznawstwa indonezyjskiego, jest to rejestr, który ze względu na swoją rolę ustawodawczą powinien być formułowany zgodnie z zasadami formalnego języka indonezyjskiego.

Bahasa hukum adalah bagian dari ilmu bahasa, yaitu bahasa indonesia dalam bidang hukum yang mengingat fungsinya mempunyai karakteristik tersendiri, oleh karena itu bahasa hukum haruslah memuat syarat-syarat dan kaidah-kaidah bahasa Indonesia (Siregar: 63–75, tłum. D.Z.).

Podczas zamknięcia konferencji zauważono: „Uczestnicy sympozjum zdają sobie sprawę z braków we współczesnym [indonezyjskim] języku prawnym, zwłaszcza w dziedzinach takich jak semantyka, morfologia i składnia”. W następnych 10 latach w różnych ośrodkach naukowych prowadzono intensywne prace służące rozwojowi indonezyjskiego języka prawa. Najważniejsze zalecenie wynikające z tego spotkania to włączenie zajęć z języka indonezyjskiego do programu nauczania studiów prawniczych. Sympozjum z 1974 r. miało ogromny wpływ na język prawa Indonezji, większość uniwersytetów włączyła przedmiot Bahasa Hukum do programu nauczania, co zwróciło uwagę prawników na problem niekompletności języka prawnego i prawniczego. Od 1974 r. do dziś powstało wiele wartościowych publikacji związanych z tą dziedziną, począwszy od słowników (np. *Kamus Hukum* autorstwa Simorangkir i in. z 1972 r. czy *Kamus Hukum* autorstwa Sudarsono z roku 1999 i jego wznowienie z 2010), analiz składni,

terminologii czy gramatyki (Viole 2008: 56), na rozważaniach teoretycznych kończąc.

1.5.4. Rozumienie i klasyfikacja indonezyjskiego języka prawa

Najpopularniejszą definicją *Bahasa Hukum Indonesia* jest ta zaproponowana przez Sabarudina (1979: 50):

Bahasa hukum adalah bahasa (kata-kata) yang digunakan untuk merumuskan dan menyatakan hukum dalam suatu masyarakat tertentu.

[Język prawa to język, który jest używany przez pewną społeczność w celu stanowienia i wyjaśniania prawa.] (tłum. D.Z.)

Zdefiniowania *Bahasa Hukum Indonesia* podjął się także Hadikusuma (1984: 2):

Bahasa Indonesia yang khusus dipakai dalam teori dan praktik hukum, di antara aturan tidak tertulis dan aturan tertulis, di dalam hukum adat atau hukum perundangan, di dalam karya tulis atau kepustakaan hukum, yang bersifat khas hukum dengan menggunakan bahasa sebagai alatnya, termasuk dalam ruang lingkungan bahasa hukum.

[Język indonezyjski, który jest używany w naukach o prawie i w praktyce prawnej, używany w regulacjach ustnych i pisemnych, w prawie zwyczajowym i prawie stanowionym oraz w tekstach naukowych, język o cechach właściwych tylko dla rejestru prawnego, który jest używany jako narzędzie przekazania prawa.] (tłum. D.Z.)

Z tej definicji jasno wynika podział języka prawa na dwie kategorie:

- i. *bahasa hukum teoretis* – język naukowy używany do nauczania o prawie,
- ii. *bahasa hukum praktis* – język, który jest używany w regulacjach prawnych.

Ten podział jest w zamyśle podobny do podziału Wróblewskiego, jednak jest od niego węższy i nie uwzględnia języka praktyki prawniczej niebędącej ani tekstami naukowymi, ani regulacjami prawnymi.

Ważniejszą pracą teoretyczną dotyczącą klasyfikacji współczesnego indonezyjskiego języka prawa jest *Bahasa Indonesia Hukum* („Indonezyjski Język Prawa”) autorstwa Nasutiona i Wajiyati (2001), którzy szeroko omawiają logikę języka prawnego, jego funkcje i strukturę syntaktyczną oraz podają trzy źródła indonezyjskiego języka prawa podzielone ze względu na użytkowników języka.

1. język, który ma źródła w indonezyjskim prawodawstwie (tę kategorię można porównać z językiem prawnym): język ten używany jest przez ustawodawcę;
2. język, którego źródłem są lokalne prawa zwyczajowe: język używany jest przez szeroko pojęte społeczeństwo indonezyjskie i społeczności lokalne;
3. język, którego źródłem są praktycy i teoretycy prawa (tę kategorię można porównać z proponowanymi przez Lizisową (2016: 84) kategoriami języka prawniczego nienormatywnego i języka prawniczego naukowego).

Podział ze względu na użytkowników języka w Indonezji jest sposobem poradzenia sobie z problemem wielojęzyczności narzędzi komunikujących prawo, ponieważ w każdej z tych trzech kategorii komunikacja może zachodzić w różnych językach etnicznych (takich jak indonezyjski, jawajski czy holenderski). Ustawodawca indonezyjski obecnie publikuje akty normatywne w języku indonezyjskim, jednakże, jak już wspomniano, kodeksy sformułowane w języku holenderskim nadal pozostają w mocy prawnej. Prawa zwyczajowe, z reguły niepisane, są z kolei formułowane w jednym z około 718 języków etnicznych, takich jak sundajski, dajacki, jawajski. Trzecia kategoria, czyli język teoretyków i praktyków prawa, może być formułowana po indonezyjsku, angielsku, holendersku czy, coraz częściej, arabsku, z terminologicznymi elementami zaczerpniętymi np. z łaciny. W związku ze złożonością zagadnienia wielojęzyczności *lingua legis* Republiki Indonezji oraz ze względu na niemożność adekwatnej kategoryzacji jej jedynie ze względu na kryterium autora normy lub rejestru na przestrzeni wieków proponuję własne przyporządkowanie ze względu na język, w którym normy prawne są ustanawiane lub opisywane biorące pod uwagę zarówno osobę posługującą się danym językiem, jak i okres, w którym norma powstała.

Przykładowo obecnie językami prawnymi stanowionymi Republiki Indonezji są: oficjalny język urzędowy kraju – język indonezyjski oraz język holenderski (ze względu na obowiązywanie kolonialnych ustaw, których tłumaczenia nie zostały jeszcze rozpoznane jako oficjalne tłumaczenia lub które nie zostały jeszcze zastąpione nowymi ustawami). Języki prawa niestanowionego to wszelkie języki, w których wyrażone są prawa zwyczajowe. Języki prawnicze to obecnie język indonezyjski i język angielski, ale także, nadal jako język tekstów referencyjnych, język holenderski i język arabski. Wszystkie wcześniej wymienione języki służą do komunikacji w praktyce prawniczej.

Tabela 1.1. Przyporządkowanie języka funkcjonującego w prawie do czasów różnych państw na terenie Nusantary

	język prawny		język prawniczy	
	stanowiony	niestanowiony*	naukowy	praktyki prawniczej
osoby wyrażające prawo	ustawodawca na szczeblu krajowym	lokalni przywódcy duchowi	prawnicy, językoznawcy, teoretycy prawa	praktycy prawa
Holenderskie Indie Wschodnie	holenderski	języki lokalne	holenderski	języki lokalne, malajski, holenderski
okupacja japońska	indonezyjski, japoński	języki lokalne	holenderski, indonezyjski	holenderski, malajski, języki lokalne
Niepodległa Republika Indonezji	indonezyjski, holenderski*	języki lokalne, język arabski	holenderski, indonezyjski, angielski, arabski	holenderski, indonezyjski, angielski, arabski, języki lokalne

Publikacje naukowe dot. *Bahasa Hukum Indonesia* w języku indonezyjskim w dużym stopniu mają charakter pragmatyczny, są to leksykony prawnicze, także w formie glosariuszy internetowych (Asia Maya 2006), słowniki holendersko-indonezyjskie (Massier 1992, Massier, Termorshuizen-Arts 2000), analizy istniejących i poradniki dot. redagowania nowych tekstów prawnych (np. Suban 2002, Gautama 1990). Rosma Kadir, autorka monografii traktującej o rejestrze prawnym języka indonezyjskiego, zauważa, że pomimo znacznych różnic w strukturze rejestru prawnego i rejestru ogólnego języka indonezyjskiego (*Bahasa Indonesia Yang Baik dan Benar*) głównym ośrodkiem zainteresowania zarówno badaczy, jak i praktyków jest warstwa leksykalna rejestru prawnego (Kadir 2020: 37). To podejście nie dziwi, biorąc pod uwagę zarówno liczbę zapożyczeń funkcjonujących w języku prawa, jego wielojęzyczność, jak i ogólne trendy światowe w dziedzinie badań nad *lingua legis*. Prac traktujących o kierunku rozwoju badań nad indonezyjskim językiem jest jednak niewiele (np. najważniejsza praca *Symposium Bahasa dan Hukum*, opublikowana w 1974 r., czy *Bahasa & Produk Hukum* autorstwa Lilis Hartini z 2014 r.). Kompletne opracowania traktują natomiast o jego wycinku lub cesze (np. *Semiotika Hukum* autorstwa Susanto z 2005 r. czy *Morfofonemis kata serapan dalam bidang hukum Indonesia* z 2011 r. autorstwa Firdausa Winci).

1.6. Przekładoznawstwo

1.6.1. Wpływ kultury prawa na przekład

Według wielu badaczy „najważniejszym punktem odniesienia dla tekstu prawnego jest system prawa i kultura prawna” (Jopek-Bosiacka 2019: 25). To podejście jest także kluczowe dla tłumacza tekstów prawnych, którego rolę Grzybek przyrównuje do roli komparatysty prawnego opisanego przez de Groot (1999: 11).

Od komparatystów prawa wymaga się bowiem, by w swoim języku ojczystym opisywali inny system prawny oraz by w języku obcym udzielali informacji na temat ich własnego systemu prawnego. (...) W trakcie tłumaczenia powinni sprawdzić, jakie

jest znaczenie tłumaczonego przez nich terminu w języku wyjściowym, a następnie w języku docelowym odnaleźć termin z porównywalnym znaczeniem. Dobry tłumacz powinien zatem czytać literaturę prawną w języku ojczystym i w języku, w którym pracuje, a następnie dokonywać porównania obu rzeczywistości prawnych, co z kolei umożliwi mu wyrażenie informacji podanych w języku wyjściowym w języku docelowym (Grzybek 2013: 62).

Tłumacz pracujący w środowisku prawnym staje się komparatystą, jeszcze zanim przystąpi do tłumaczenia, ponieważ dopiero po porównaniu danych tekstów może on podjąć właściwe decyzje co do strategii i – w konsekwencji – technik tłumaczeniowych, które zastosuje – tłumacz musi zastanowić się każdorazowo nad tym, jak wygląda system prawny, w którym dany tekst został sformułowany. Pytania pomocnicze, które tłumacz powinien sobie zadać, to m.in.: Co jest normą prawną w danym systemie i jak jest ona wyrażona: czy są to jedynie akty normatywne, czy także zbiór niepisanych zasad wynikających z tradycji socjo-społecznych? Następnie, w konsekwencji tych pytań i odpowiedzi na nie, powinny pojawić się następujące: o poziom metaforyczności tekstu normatywnego. Przykładowo postulat o jasności i precyzyjności aktu normatywnego wysuwany zarówno przez badaczy zachodnich, jak i indonezyjskich (por. Matangui, 2022) nie jest spełniony przez teksty prawodawcze z niektórych kręgów prawnych (np. prawo afrykańskie lub lokalne prawa zwyczajowe Republiki Indonezji). Ostatnie pytania przed podjęciem kluczowych decyzji co do tłumaczenia dotyczą relacji systemu prawnego źródłowego i docelowego: Z jakich kultur prawnych czerpie system źródłowy, a z jakich docelowy? Czy te systemy należą do tego samego kręgu prawnego? jeśli tak, to w jakim stopniu) Dopiero po znalezieniu odpowiedzi na te pytania tłumacz może, opierając się na wiedzy z zakresu przekładoznawstwa, przejść do właściwego przekładu.

1.6.2. Marcin Luter i jego koncepcja przekładu

Teksty religijne mogą być uznane za specyficzny rodzaj tekstu prawodawczego ustanawiający normy moralne i normy zachowania

wyznawców danej religii, a pomysł przekazania tych praw w języku dla nich zrozumiałym dał początek dziedzinom związanym z przekładem.

Wydany w 1516 r. przekład Nowego Testamentu na język grecki dokonany przez Erazma z Rotterdamu stał się podstawą do następujących niedługo później kolejnych tłumaczeń Pisma Świętego, w tym przekładu na język niemiecki w roku 1522.

Autorem jednej z pierwszych niemieckojęzycznych wersji Biblii jest Marcin Luter, reformator i tłumacz, którego poglądy na temat przekładu, związane z teorią relewancji oraz podejściem idiomatycznym prezentują następujące cytaty:

I wanted the German, not Latin or Greek, since it was German I had undertaken to speak in the translation... Therefore I must let the literal words go and try to learn how the German says that which the Hebrew [or Greek] expresses... Words are to serve and follow the meaning, not meaning the words. (Muhlenberg 1960: 175–202)

W uzasadnieniu swoich nowych koncepcji Luter dodaje:

[...] if it were translated everywhere word for word – as the Jews (i.e. Septuagint) and foolish translators would have it done – and not for the most part according to the sense, no one would understand it... we have taken care to use language that is clear and that everybody can understand, without perverting the sense and meaning. (Muhlenberg 1960: 175–202)

Nida (1999: 22) spośród teoretyków tłumaczenia, takich jak Dolet, Cowley, Dryden czy Pope, wyróżnia właśnie Marcina Lutra, przyznając mu wywarcie największego wpływu na późniejsze tłumaczenia Biblii nie tylko w Europie Zachodniej, lecz także w innych częściach świata.

Położenie nacisku na nadanie zrozumiałej formy, nie tylko przez odejście od łaciny jako języka wiodącego w tłumaczeniu tekstów sakralnych, lecz także poprzez wprowadzenie szeregu nowatorskich dla przekładu zasad, uczyniło Lutra najbardziej znaczącym tłumaczem XVI w. Do wykształconych przez niego zasad zalicza się: zmianę szyku wyrazów w zdaniu; wprowadzenie modalnych czasowników posiłkowych; wprowadzenie spójników, jeśli to konieczne; usunięcie terminów z greki

czy języka hebrajskiego, dla których nie można zastosować odpowiednich ekwiwalentów w języku tłumaczenia niemieckim; zastosowanie tłumaczenia opisowego w razie potrzeby wyjaśnienia pojedynczego terminu bezekwiwalentowego; tworzenie metafor bądź ich pomijanie; dbałość o dokładność egzegetyczną i warianty tekstowe (Nida 1999: 22). Późniejsze tłumaczenie Nowego Testamentu na język angielski swój sukces zawdzięcza w dużej mierze zasadom opracowanym przez Marcina Lutra.

1.6.3. Schleiermacher i dwa typy odbiorców

Niemiecki badacz Friedrich Schleiermacher uporządkował proces tłumaczenia, biorąc pod uwagę rolę i lokalizację uczestnika przekładu. W jego rozumieniu zadaniem hermeneutyki była rekonstrukcja pierwotnego znaczenia dzieła; jako jeden z pierwszych wyniósł jej misję poza obszar tekstów sakralnych (Januszkiewicz 2007: 155). Złożoną rolą tłumacza w ujęciu Schleiermachera jest połączenie dwóch obcych sobie osób, jakimi są wobec siebie autor tekstu oraz odbiorca tłumaczenia, poprzez taki przekład, który dostarczy końcowemu odbiorcy tekst w sposób komfortowy i w pełni zrozumiały, bez potrzeby wychodzenia poza granice ojczystego języka odbiorcy (Lefevere 1977: 67–74).

Ze względu na lokalizację Schleiermacher przedstawił w swoim wykładzie *On the Different Methods of Translation* (1813) dwie koncepcje:

- 1) przybliżanie autora do czytelnika, czyli autentyczność,
- 2) przybliżanie czytelnika do autora, polegające na dostosowywaniu tekstu do czytelnika.

Wiąże się to ściśle z wyborem realiów, które będą stanowiły główny pryzmat dla przetwarzania informacji. Faworyzowanie przez Schleiermachera drugiego podejścia przypisuje się ówczesnym nacjonalistycznym nastrojom i próbom odseparowania niemieckiej kultury od wszelkich wpływów zagranicznych: „Każdy naród, moi drodzy, który osiągnął pewien wysoki pułap rozwoju, ulega degradacji poprzez nabywanie obcych elementów”.

Zgodnie z przekonaniem o osiągnięciu przez kulturę niemiecką wysokiego poziomu, zwłaszcza w literaturze klasycznej i romantycznej, Schleiermacher sugeruje dalej, że należy zapobiegać możliwym

zanieczyszczeniom języka mogącym napływać z zewnątrz (Ventiu 1995: 110).

1.6.4. Teoria skoposu Vermeera

W pierwszej połowie XX w. w swoich badaniach lingwistycznych Wittgenstein postulował pojmowanie znaczenia tekstu w sposób związany z jego użyciem, tj. sytuacją, w jakiej był on zastosowany (Ville 2002: 28). To pragmatyczne podejście do modelu przekładu, zaprezentowane w latach siedemdziesiątych w postaci intencjonalnego działania, przekładającego cel tłumaczenia ponad wierność w stosunku do tekstu źródłowego jest trzonem teorii *skoposu* (gr. ‘cel, znacznik’), pojęcia sformułowanego przez Hansa Vermeera w odpowiedzi na rosnące zapotrzebowanie dotyczące przekładów tekstów nieliterackich, a także coraz większe zróżnicowanie odbiorców. Teoria wiąże się z położeniem nacisku na funkcjonalne i socjokulturowe aspekty tłumaczenia. Pod pojęciem *tekstów pragmatycznych* Delisle (2004: 50) wymienia m.in. broszury i foldery nietechniczne, informacje turystyczne, przewodniki, listy, sprawozdania i dokumenty urzędowe, w tym teksty w języku specjalistycznym, czyli także teksty sformułowane w języku prawa. Mowa zatem o tekstach, w których takie czynniki jak kontekst, odbiorca, klient i kultura, w obrębie której funkcjonują, nie mogą zostać pominięte.

Teoria *skoposu* jest bezpośrednio ukierunkowana na funkcjonalność i podkreśla fakt, iż tłumaczenie jest ludzkim zachowaniem o konkretnym zamiarze, a proces przekładu jest całkowicie zdeterminowany przez funkcje, jakie dany tekst ma spełniać. Tym samym rola tekstu źródłowego jest, zgodnie z teorią Vermeera, drugoplanowa. Główną zasadą *skoposu* jest wskazanie tłumaczenia poprzez jego cel, ten cel zaś określa jego funkcja. Rezultatem takiego rozumowania jest odejście od teorii tłumaczeń opartych na ekwiwalencji formalnej, w których tekst źródłowy oraz funkcje tekstu źródłowego przypisane przez autora wyznaczają proces tłumaczenia, na rzecz inicjatora: w tym wypadku będą to wymagania i potrzeby klienta, jako główny czynnik decydujący o strategii i procesie przekładu.

Wynikają z tego faktu dwie kolejne zasady:

- (i) zasada spójności, mówiąca, że tekst wyjściowy powinien być na tyle spójny, aby umożliwił swoim odbiorcom pełne zrozumienie przekazu. Punktem wyjścia dla tłumaczenia jest tu tekst traktowany jako część kontinuum pewnej rzeczywistości, napisany w języku źródłowym. Celem jest przełożenie go na język docelowy w taki sposób, aby stał się on częścią kontinuum rzeczywistości odbiorcy, dającej się przez niego zinterpretować jako zgodną z jego pozycją;
- (ii) zasada wierności, dotycząca intertekstualnej zgodności tekstu źródłowego z tekstem wyjściowym, w terminologii Vermeera nazywanym *translatum*. Zgodnie z nią skopos pełni nadrzędną funkcję w stosunku do wierności, zatem cel uświęca środki (Reiss, Vermeer 1984: 101).

1.6.5. Typologia tekstów a przekład

Typologia tekstów jest zabiegiem systematyzującym, przebiegającym w oparciu o kryteria semantyczne, formalne, funkcjonalne czy pragmatyczne (Kozłowska 2003: 163). Dzięki niej możliwe staje się wypracowanie aparatu pojęciowego dla konkretnej dziedziny, co okazuje się niezwykle pomocne w tekstach, w których struktura dyskursu pełni funkcję nadrzędną.

Bühler (1934) rozróżnił trzy funkcje, jakie pełni znak językowy wobec kolejno: nadawcy, odbiorcy i rzeczywistości. Według jego koncepcji znak w stosunku do nadawcy pełni funkcję symptomu, wobec odbiorcy funkcję sygnału (apelu), a wobec rzeczywistości funkcję symbolu (przedstawienia). Ujęcie Bühlera w dalszej kolejności zostało zaadaptowane przez Milewskiego (1965), który odnosi tę koncepcję do funkcji mowy zamiast znaków mowy. Z kolei Wierzbicka (1965) zaprezentowała powyższe ujęcie ściśle w odniesieniu do opisu funkcji tekstu.

Reiss (1981: 121–131), adaptując podział Bühlera do funkcji tekstu, dzieli teksty na przedstawieniowe (informatywne), ekspresywne i apetywne, zaznaczając, iż nie zdarza się, aby występowały one w czystej formie, gdyż obecność wszystkich funkcji języka jest cechą wszystkich tekstów. Wymienia ponadto teksty o charakterze multimedialnym, którym poza znakami językowymi towarzyszy inne medium, np. gesty,

muzyka czy obraz. Grzegorzycykowa (1991: 15) przytacza stanowisko Zawadowskiego, który twierdzi:

tekst zatem komunikuje słuchaczowi to, co jest przez dany tekst reprezentowane w rzeczywistości pozajęzykowej. Poza tym tekst pełni funkcje niesemantyczne (nie na mocy kodu): wyraża (zdradza) cechy nadawcy i wpływa na odbiorcę w sposób nieprzewidziany kodem.

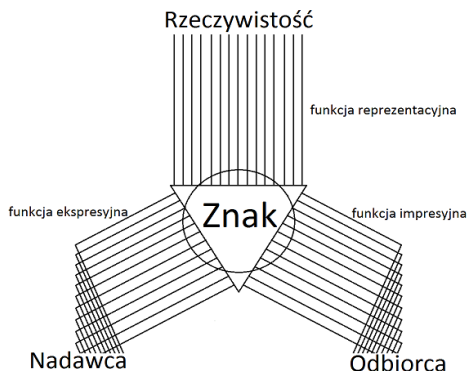
Istnieje wiele typologii tekstów dyskursu prawnego (teksty te zostały skategoryzowane według różnych kryteriów, m.in. autorstwa, struktury, treści czy funkcji), jednakże, jak twierdzi Jopek-Bosiacka, z punktu widzenia tłumaczenia to typologia tekstów ze względu na ich gatunek (tzw. *genre-oriented approach* M. Chromy) jest kluczowa.

1.6.6. Przekład jako akt komunikacji interlingwalnej

Organon (gr. ‘narzędzie’) to pierwszy model języka przedstawionego jako narzędzie komunikacji. Jego twórca Karl Bühler (1934/1990: 34–35) postrzegał język jako system znaków, który spełnia określone funkcje w danym komunikacie:

- i. funkcję znaku (*Darstellungsfunktion*) – czyli opisywanie rzeczywistości,
- ii. funkcję ekspresyjną (*Ausdrucksfunktion*) – czyli wyrażanie fizjologicznych i psychologicznych cech nadawcy, których reprezentacją są znaki językowe,
- iii. funkcję impresyjną (*Appellfunktion*) – czyli oddziaływanie poprzez znaki językowe na odbiorcę komunikatu.

Rysunek 3. Model funkcji języka – ORAGANON według K. Bühlera

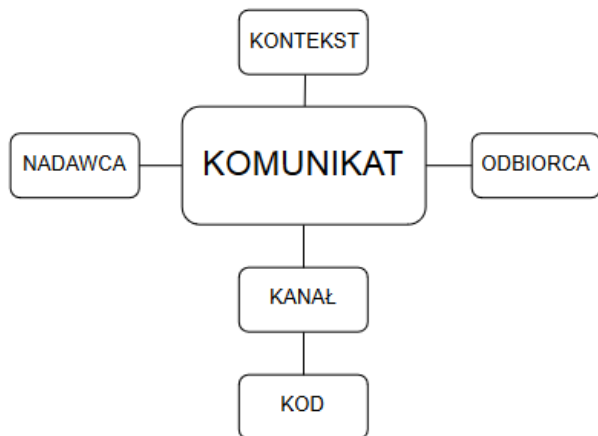
Źródło: Bühler 1934/1990: 34–35

Wszystkie te funkcje są spełniane w danym kontekście, a pomiędzy głównymi elementami układu komunikacyjnego: nadawcą, odbiorcą i znakiem zachodzą relacje symbolicznie przedstawione na rysunku 3.

Organon zainspirował Romana Jacobsona (1960) do stworzenia bardziej rozwiniętego modelu komunikacji (patrz rysunek 4), w którym przypisuje każdemu elementowi uczestniczącemu w procesie komunikacji inne funkcje spełniane w zależności od tego, który z elementów procesu komunikacji stanie się jego ośrodkiem:

- i. gdy najbardziej wyeksponowanym elementem aktu komunikacji jest nadawca, język pełni funkcję emotywną,
- ii. gdy ośrodkiem aktu komunikacji jest kontekst, język pełni funkcję poznawczą,
- iii. gdy ośrodkiem aktu komunikacji jest sam komunikat, język pełni funkcję poetycką,
- iv. gdy ośrodkiem aktu komunikacji jest kontakt między nadawcą a odbiorcą, język pełni funkcję fatyczną,
- v. gdy ośrodkiem aktu komunikacji jest kod, język pełni funkcję metajęzykową,
- i. gdy ośrodkiem aktu komunikacji jest odbiorca, język pełni funkcję konotatywną.

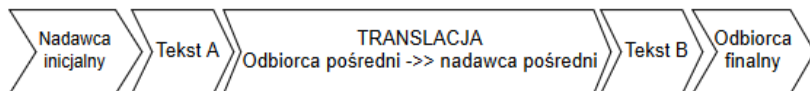
Rysunek 4. Model komunikacji Jacobsona

Źródło: Jakobson 2009: 41.

Na podwalinach modelu Jacobsona powstały modele komunikacji interlingwalnej. Franciszek Grucza (1981: 40) stworzył tzw. układ translacyjny, który podzielił na układ właściwy, obejmujący tekst A (wyjściowy), tłumacza – jako odbiorcę pośredniego (Os) i nadawcę pośredniego (Ns) – oraz tekst B (docelowy), oraz tzw. układ rozszerzony, który przedstawia się następująco.

Rysunek 5. Układ translacyjny Gruczy

Źródło: Kielar 2013: 7

Jest to obecnie najpopularniejszy na gruncie polskim model komunikacji interlingwalnej, jednakże nie jedyny. Wymienić tu należy także model Mickiewicza (1971), który skupia się raczej na osobach biorących udział w procesie komunikacji międzyjęzykowej niż na treści komunikatu (na określenie tłumacza używa określeń *odbiorca wtórny* i *nadawca wtórny*), proces translacyjny, nazywany tu przekładowym, odbywa się niejako poza układem aktu komunikacji (por. Florczak 2014).

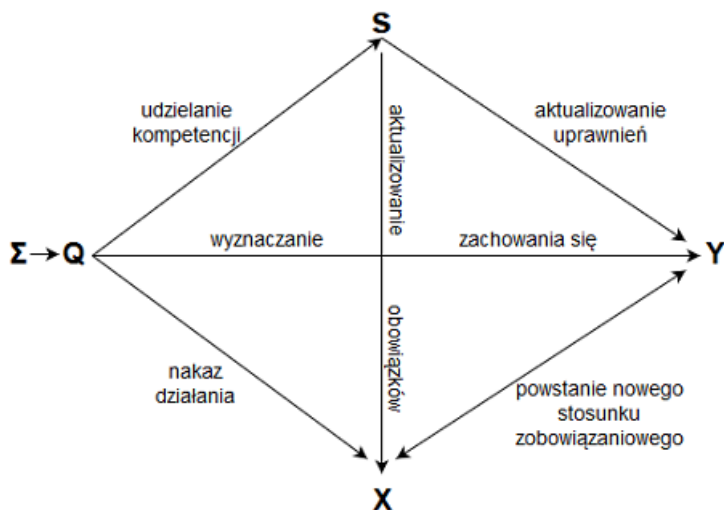
Na gruncie międzynarodowym dużą popularnością cieszy się natomiast model opracowany przez Otto Kadego (1968), który również skupia się na osobach uczestniczących w komunikacji. Kade nazywa tłumacza odbiorcą prymarnym i nadawcą sekundarnym, przy czym zakłada, że „informacja przekazu zostaje niezmieniona”. Jak podkreśla Florczak (2014: 12):

Z pozoru może się wydawać, że chodzi tutaj o czystą rozbieżność terminologiczną, a jej uspoźnienie jest kwestią czasu. A jednak odmienne nazywanie tych samych składowych pociąga za sobą ich różne wartościowanie.

Maria Teresa Lisisowa przedstawiła komunikacyjną teorię języka prawnego w ujęciu systemowym; badaczka w toku badań opartych na analizie lingwistycznej opracowała kilkadziesiąt schematów dotyczących komunikacji w środowisku prawa, m.in. opisany wcześniej schemat umiejscawiający język prawny pośród innych języków komunikujących prawo, schematy szczegółowo przedstawiające strukturę tekstów normatywnych, czy schematy przebiegu komunikacji w przepisach prawnych normujących stosunki prawne (2016: 83, 211–217, 341–345, 347).

Rysunek 6 przedstawia zależności powstające pomiędzy uczestnikami komunikacji normującej stosunki podległości kompetencji, gdzie ustawodawca (oznaczony na schemacie jako Σ) poprzez akt normatywny (Q) udziela kompetencji podmiotowi władczemu w stosunkach podległości kompetencji (S) do aktualizowania uprawnień podmiotowi uprawnionemu (Y) oraz aktualizowania obowiązków podmiotu obowiązującego (X). Jednocześnie ten sam ustawodawca (Σ) na mocy aktu normatywnego (Q) nakazuje określone działania podmiotowi obowiązującemu oraz wyznacza normy zachowania się podmiotu uprawnionego. W rezultacie pomiędzy podmiotem uprawnionym a podmiotem obowiązującym powstaje stosunek zobowiązaniowy.

Rysunek 6. Przebieg komunikacji w przepisach prawnych normujących stosunki podległości kompetencji.

Źródło: Lizisowa 2016: 343

Komunikacyjna teoria języka prawnego zaproponowana przez Lizisowa jest uniwersalna, ma zastosowanie do wszystkich języków komunikujących prawo bez względu na język ogólny, w którym prawo jest wyrażone.

1.6.7. Przekład środowiskowy

Jak już wskazano, komunikacja interlingwalna nie może odbywać się w oderwaniu od kontekstu i sytuacji komunikacyjnej. Specyficzną sytuacją komunikacyjną jest niewątpliwie komunikacja pomiędzy imigrantami (lub innymi obcokrajowcami) a urzędnikami państwowymi czy służbami porządkowymi lub w innych formalnych sytuacjach. Tłumaczenie ustne w tego typu sytuacjach nazywane jest *przekładem środowiskowym*; to pojęcie obejmuje szeroki wachlarz dziedzin, w których

odbywa się tłumaczenie ustne: od oświaty i spraw socjalnych po opiekę zdrowotną i prawo.

W języku angielskim ten typ tłumaczenia nazywany jest najczęściej *community interpreting*; termin został ukuty w Wielkiej Brytanii i opisuje tłumaczenie na potrzeby służb socjalnych, porządkowych i sądów. Dąbmska-Prokop (2000: 261) cytuje definicję *community interpreting* stworzoną przez Gile'a:

Community interpreting, tj. tłumaczenie środowiskowe – bilateralne, zdanie po zdaniu, bez notatek, np. na zebraniach w sytuacji wielojęzyczności, w negocjacjach, gdy tłumacz nie tylko przekazuje treść wypowiedzi, ale może też w tę wypowiedź interweniować (wypowiadać własne zdanie czy stosować modyfikacje, np. skróty czy zmianę rejestru).

Poza *community interpreting* w języku angielskim na opisanie tego typu tłumaczenia stosuje się także, w zależności od sytuacji, w której dochodzi do przekładu, takie terminy jak: *liaison interpreting*, *public service interpreting*, *cultural interpreting*, *dialogue interpreting*, *ad hoc interpreting*, *escort interpreting*, *contact interpreting* czy *three-cornered interpreting* (Tryuk 2006: 8). Możliwość interwencji w przekazywaną wiadomość odróżnia przekład środowiskowy odbywający się w sądzie od przekładu sądowego, w którym tłumacz „związany jest przysięgą i powinien pozostać bezstronny” (Tryuk 2006: 8), czy też od tłumaczenia konferencyjnego, podczas którego tłumacz pozostaje niewidoczny, a jego rolą jest „jedynie” przekazywanie informacji pomiędzy sędzią a osobą posługującą się językiem obcym. Podczas przekładu środowiskowego tłumacz pozostaje aktywnym uczestnikiem komunikacji, może np. prosić o wyjaśnienie lub powtórzenie, zastosować streszczenie lub uzupełnienie informacji.

Podsumowując, przekład środowiskowy wymaga od tłumacza dużo większego zaangażowania i elastyczności niż inne rodzaje przekładu, wykazania się umiejętnościami społecznymi, pomocnymi w rozwiązywaniu konfliktów, znajomości i zrozumienia różnych kultur etc.

1.7. Przekład prawny, prawniczy i sądowy

Ta część zawiera przegląd rozważań przekładoznawców i badaczy zajmujących się przekładem w środowisku prawnym – tzw. *translatoryką prawniczą* znaną także jako *Legal Translation Studies*. W dalszej części opisano przekład prawny, prawniczy i sądowy, uwzględniając jego historię, klasyfikacje, istniejące podstawy teoretyczne oraz najnowsze podejścia praktyczne. Gémar mówi: nadrzędnym celem przekładu prawnego jest ekwiwalencja przekazu komunikatu prawnego”. Według niego jest to możliwe tylko wtedy, gdy „koncepty prawa i sposób jego wyrażania łączą się, ukazując ducha praw. Sposobem na osiągnięcie tego celu jest Benchmarking”²².

1.7.1. Historia przekładu prawnego i prawniczego

Istnieją dowody (najwcześniejsze datowane na ok. 1200 r. przed Chrystusem) na to, że już w starożytnym Egipcie wykorzystywano tłumaczy ustnych w kontaktach politycznych i handlowych z Nubią (por. Bell 1976), jednakże sądzi się, że w sali sądowej tłumacze na stałe pojawiają się dopiero w XX w. Wcześniej oczywiście zdarzały się przypadki asysty tłumacza podczas rozpraw, głównie karnych. W osiemnastowiecznej Wielkiej Brytanii znany był przypadek skazania człowieka o nazwisku Emery i umieszczenia go w zakładzie dla psychicznie chorych tylko dlatego, że człowiek ów był głuchoniemy i sędzia nie mógł się z nim porozumieć (Morris 1999: 104–105).

Wydarzeniem, które zrewolucjonizowało użycie tłumaczenia na sali sądowej, były procesy norymberskie (1945–1946), podczas których po raz pierwszy zastosowano tłumaczenie konferencyjne przy pomocy

²² This operation is successful when concepts and notions overlap and the letter of the law (the substance) and the law’s expression (the form) merge, demonstrating “the spirit of the laws”. Benchmarking is the way to reach this goal. W tłumaczeniu celowo zostawiono termin „benchmarking” ponieważ w specjalistycznym języku polskim termin ten funkcjonuje jako określenie procesu ciągłego porównywania oraz doskonalenia (także tłumaczenia) rezultatu pracy czy produktu. W sensie globalnym można w ten sposób postrzegać zatem także tłumaczenie. Jednocześnie terminem do pewnego stopnia synonimicznym do benchmarkingu w kontekście tłumaczenia prawniczego jest komparatystyka lelingwistyczna.

urządzeń elektrycznych (mikrofony dla tłumaczy i transmitters ze słuchawkami dla śledzących proces oraz urządzenia nagrywające wersje oryginalne i tłumaczenia). Jako że oskarżonymi (łącznie 185 osób) byli hitlerowscy zbrodniarze, głównie Niemcy, a Trybunał składał się z przedstawicieli państw alianckich: Francji, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, przekład odbywał się równocześnie na kilka języków. Przy czterech osobnych stolikach siedziały trzyosobowe zespoły tłumaczy (Tryuk 2006: 39), zmieniane przez kolejne trzyosobowe składy tłumaczące w danej parze językowej po każdych 85 minutach pracy. Aby zapewnić wysoką jakość tłumaczenia przez cały czas, stosowano system porozumiewania się tłumaczy z mówcami: na stolikach tłumaczy zainstalowane były przyciski zapalające przy stoliku mówcy żółtą żarówkę, jeśli tłumacz zrozumiał wypowiedź, lub czerwoną żarówkę, jeśli nie zrozumiał (Gaiba 1998: 78–79). Poza tym istniał również zespół nadzorujący tłumaczenia oraz dodatkowe zespoły tłumaczy zajmujących się sprawdzaniem i ujednolicaniem terminologii. Tylko nieliczne osoby, które tłumaczyły procesy norymberskie, miały wykształcenie w zakresie przekładu (kilka osób było absolwentami utworzonej w 1941 r. genewskiej *Ecole d'Interprete*), większość uczyła się tłumaczenia konferencyjnego na miejscu, a ci z tłumaczy, którzy nie sprościli wymaganiom co do jakości tłumaczenia lub nie wytrzymali ogromnego stresu związanego z okolicznościami procesu, byli zastępowani przez nowych, rekrutowanych na bieżąco. Jak podkreśla Tryuk (2006: 101–102), praca tłumaczy była nieustannie krytykowana przez sędziów, media, a nawet samych oskarżonych.

W USA ustawa na temat tłumaczenia ustnego na potrzeby sądu federalnego (The Federal Court Interpreters Act) została wprowadzona w życie dopiero w 1978 r. Wcześniej osobom, które nie posługiwały się w wystarczającym stopniu językiem angielskim, nie zapewniano usług tłumacza.

W Polsce i w innych krajach europejskich prawo do tłumacza w procesie karnym regulują przepisy prawa międzynarodowego (Europejska konwencja praw człowieka), prawa wspólnotowego (Karta praw podstawowych i od października 2010 r. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE), a także krajowego (w Polsce jest to ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego). Żadne z wymienionych przepisów nie regulują natomiast w sposób bezpośred-

ni zakresu tłumaczenia. W praktyce często to sędzia decyduje o tym, co zostanie przetłumaczone, ograniczając się przy tym do minimum²³.

Indonezja nie ratyfikowała Konwencji o Ochronie Praw Człowieka, jednakże na mocy art. 51 oraz 177 indonezyjskiego Kodeksu Postępowania Administracyjnego (*Kitab Undang-Undang Hukum Acara Pidana*) jeśli świadek lub oskarżony są obcokrajowcami nieznanymi języka indonezyjskiego, sędzia może powołać językoznawcę, który po złożeniu przysięgi będzie występował w procesie sądowym jako tłumacz²⁴.

Aby otrzymać pomoc w postaci tłumacza, można złożyć prośbę do Przewodniczącego Rady Sędziowskiej przed datą rozpoczęcia rozprawy lub poprosić o taką pomoc ustnie przed Radą Sędziowską²⁵.

---

²³ Źródło internetowe: [http://tłumaczsadowy.blox.pl/2011/12/Prawo – obcojęzyczny – oskarżonego – do – asysty.html](http://tłumaczsadowy.blox.pl/2011/12/Prawo%20-%20obcojęzyczny%20-%20oskarżonego%20-%20do%20-%20asysty.html) (data dostępu: 9.12.2022).

²⁴ Pasal 177 ayat (1) KUHAP: *Jika terdakwa atau saksi tidak paham bahasa Indonesia, hakim ketua sidang menunjuk seorang juru bahasa yang bersumpah atau berjanji akan menerjemahkan dengan benar semua yang harus diterjemahkan.* Pasal 51 ayat (2) KUHAP: *Terdakwa berhak untuk diberitahukan dengan jelas dalam bahasa yang dimengerti olehnya tentang apa yang didakwakan kepadanya.*

²⁵ Pengadilan wajib menyediakan juru bahasa atau penerjemah untuk membantu pencari keadilan yang tidak memahami bahasa Indonesia atau memiliki kebutuhan khusus untuk mengikuti jalannya persidangan. Untuk mendapatkan layanan tersebut, masyarakat dapat mengajukan Surat Permohonan yang ditujukan kepada Ketua Majelis Hakim sebelum hari sidang dimulai; atau dapat mengajukannya secara lisan di hadapan Majelis Hakim (źródło: <http://www.pa-unaaha.go.id/standar/standar-pelayanan-umum-standar-pelayanan-peradilan/199>).

Rozdział 2.

Cechy języka prawa w aspekcie kontrastywnym polsko-indonezyjskim

Lingua legis w Polsce jest przedmiotem zainteresowania zarówno językoznawców, jak i prawników. Na przestrzeni lat wielu badaczy wyróżniło poszczególne cechy dyskursu prawnego (np. Zieliński 2000; Malinowski 2006; Choduń 2004). Pieńkos, który postrzega język prawny jako podgatunek języka specjalistycznego, wyróżnia m.in. takie cechy: precyzyjność, depersonalizacja autora wypowiedzi czy przewaga terminów rzeczownikowych (Pieńkos 1999: 71). Zieliński z kolei twierdzi, że do cech szczególnych języka prawa należy występowanie archaizmów i eufemizmów (Zieliński 2002: 165).

Na gruncie badań indonezyjskich wyodrębnienia cech języka prawa podjął się Anton M. Moeliono (1974: 36):

- i. poprzez ograniczenie nieprecyzyjności i dwuznaczności jest dokładny i bezpośredni (*lugas dan eksak karena menghindari kesamaran dan ketaksaan*);
- ii. jest obiektywny i pozbawiony osobistych uprzedzeń (*objektif dan menekan prasangka pribadi*);
- iii. dokładnie definiuje nazwy, cechy i kategorie będące przedmiotem prawa (*memberikan definisi yang cermat tentang nama, sifat, kategori yang diselidikinya untuk menghindari kesimpangsiuran*);
- iv. słownictwo w nim stosowane jest pozbawione emocji w celu uniknięcia jakiegokolwiek wartościowania (*tidak beremosi dan menjauhkan taksiran yang bersensasi*);
- v. z uwzględnieniem konwencji dyskursu języka prawnego dąży do ujednoczenia znaczenia i terminologii, wyrażeń i stylu wypowiedzi (*cendurung membakukan makna dan kata-katanya, ungapannya dan gaya paparnya berdasarkan konvensi*);
- vi. nie jest dogmatyczny (*tidak dogmatis atau fanatik*);
- vii. jego styl jest oszczędny, używa tylko niezbędnych środków wyrazowych (*bercorak hemat, hanya kata yang diperlukan dalam penggunaannya*);

viii. ma stałą strukturę, znaczenie i funkcje (*bentuk, makna dan fungsinya lebih mantap dan stabil*).

Matulewska (2007) dokonała analizy cech polskiego i angielskiego języka prawnego z punktu widzenia tłumaczenia, uznając następujące cechy za relewantne dla przekładu:

- i. archaizmy,
- ii. eufemizmy,
- iii. polisemia i homonimia,
- iv. wulgaryzmy,
- v. metafory,
- vi. neologizmy,
- vii. terminy o nieostrym znaczeniu,
- viii. definicje prawne.

Niektóre z cech zostały już dogłębnie przeanalizowane w aspekcie porównawczym, m.in.: modalność deontyczna w aspekcie porównawczym polsko-hiszpańskim (Nowak Michalska 2012) czy polisemia i homonimia w aspekcie porównawczym polsko-angielsko-grecko-chińskim (Gortych-Michalak, Grzybek 2013: 19–32).

Autorka niniejszej książki na podstawie istniejącej literatury przedmiotu utworzyła zbiór następujących cech relewantnych dla legilingwistycznej analizy porównawczej polsko-indonezyjskiej:

Cechy terminologiczne *lingua legis*:

- i. terminologia fachowa,
- ii. zapożyczenia,
- iii. polisemia i homonimia,
- iv. terminy nieostre i zwroty niedookreślone,
- v. metafory,
- vi. eufemizmy,
- vii. archaizmy,
- viii. nominalizacja,
- ix. skróty i skrótowce,
- x. wyrażenia przyimkowe,
- xi. paremie i sentencje prawnicze,
- xii. określenie czasu,
- xiii. kolokacje,
- xiv. modalność deontyczna i sposoby jej wyrażania,

Cechy frazeologiczne *lingua legis*:

- i. wyrażenia przyimkowe,
- ii. paremie i sentencje prawnicze,
- iii. określenia czasu,
- iv. kolokacje,
- v. modalność deontyczna,

Cechy *lingua legis* na poziomie zdania:

- i. zdania wielokrotnie złożone,
- ii. czasy gramatyczne,
- iii. zdania skonwencjonalizowane.

Cechy te zostaną omówione w kolejnych podrozdziałach tej części pracy.

2.1. Terminologia a język prawa

Pudjosewojo (2007: 52) twierdzi, że indonezyjski język prawa nadal jest na etapie „poszukiwania własnego stylu”, gdzie duża część jego terminologii stanowi dosłowne tłumaczenie z języka holenderskiego; dlatego terminologia, a nawet całe zdania indonezyjskiego języka prawnego przekazują holenderskie, a nie indonezyjskie pojmowanie prawa i filozofię prawa. Rzeczywiście, do połowy lat siedemdziesiątych XX w. Komisja Rozwoju Języka Indonezyjskiego wprowadziła 6081 terminów prawnych, będących głównie tłumaczeniami terminów holenderskich (Muljadi 1974: 60).

Jak zauważają Nasution i Wijiyati (2001: 66), wiele z tych terminów zostało przetłumaczonych zbyt dosłownie lub nawet błędnie, co jest rezultatem słabej znajomości nie tylko języka holenderskiego, lecz także nierzadko indonezyjskiego. Najjaskrawszym przykładem jest tu hollenderski termin *Beleid* (‘zarządzanie’) przetłumaczony jako *kebijaksanaan* (‘sprawiedliwość’, ‘mądrość’) zamiast *kebijakan* (‘zarządzanie’).

2.1.1. Terminologia fachowa

Każdy język fachowy, do którego zaliczamy język prawa, zawiera zbiór specyficznej dla niego terminologii, w skład której wchodzi ter-

miny fachowe i semi-fachowe oraz języka potocznego. Przez polskich językoznawców (Żydek-Bednarczuk 2005: 256, Szulc 1984) język fachowy określany jest też mianem języka zawodowego, języka specjalistycznego, profesjolektu i żargonu zawodowego (Mrowiec 2003: 66).

Terminologia fachowa to zbiór funkcjonujących w określonym języku terminów o bardzo precyzyjnym znaczeniu i mających ściśle określone zastosowanie. Terminy te są zazwyczaj formalne i posiadają swoje odpowiedniki w języku potocznym (Matulewska 2013: 162). Terminologia fachowa pojawia się w tekstach zobowiązań dotyczących wysoce wyspecjalizowanych sprzętów lub usług. „W Polsce obecnie można zauważyć wykształcenie się dwóch nurtów terminologicznych: (i) terminologia dyskursu akademickiego [...] oraz (ii) zawodowy pidgin, który jest głównie gatunkiem ustnym” (Kłós, Maternik, Matulewska, Piontek 2006: 49).

W polskim języku prawnym terminologia fachowa występuje np. w tekstach dyrektyw europejskich. Charakterystyka terminologii fachowej przedstawia się następująco:

2.1.2. Terminologia fachowa a język potoczny

Różnice oddzielające język potoczny od fachowego to przede wszystkim zbiór użytkowników danego wariantu językowego, jego przeznaczenie oraz charakterystyczna dla danej dziedziny terminologia.

Język potoczny w stosunku do języka ogólnego, definiowanego jako „upowszechnioną przez szkołę, administrację, prasę i literaturę piękną ogólną odmianę języka ponaddialektalnego, służącą jako środek porozumiewania się wszystkich członków danego narodu lub obywateli danego państwa” (Szulc 1999: 103) jest zdecydowanie mniej formalny i zdyscyplinowany, występujący najczęściej w formie języka mówionego (Polański 1999, 244).

Język potoczny pozbawiony jest terminologii charakterystycznej dla języka fachowego, mogą występować w nim natomiast odpowiedniki tej terminologii w postaci żargonu bądź slangu, zrozumiałego w odmiennych kręgach i z reguły w oparciu o kontekst. Język potoczny z reguły nie pojawia się w tekstach ustaw, chyba że są to ustawy sformułowane w języku obcym lub tłumaczone na język ojczysty (często

ma to miejsce w przypadku dyrektyw unijnych tłumaczonych na języki poszczególnych krajów).

Kłos, Maternik, Matulewska i Piontek przeanalizowały dyrektywy unijne z zakresu medycyny, biologii oraz biotechnologii, tłumaczone z języka angielskiego na polski, i zidentyfikowały co najmniej pięć błędów, które polegają na zastosowaniu terminologii potocznej zamiast terminologii specjalistycznej (Kłos, Maternik, Matulewska, Piontek 2006: 95). Efektem nieznamomości języka specjalistycznego u tłumaczy są najczęściej błędy rejestru oraz błędy stylistyczne (przykładowo: używanie języka potocznego zamiast specjalistycznego, używanie elementów potocznych o charakterze oficjalnym, stylizacja językowa niemająca uzasadnienia w treści i charakterze stylowym wypowiedzi, niespójne konstrukcje składniowe, niespójność pod względem treści, tautologie, nieudane porównania czy też metafory).

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że każdy język posiada wiele odmian i stylów, a „zasadą, od której nie wolno robić odstępstw, jest jednolitość stylu. Tekst pisany mieszaniną stylów czyta się źle” (Dzierżanowska 1990: 100).

Indonezyjski język prawa jest dla prawników w dużym stopniu językiem obcym; w kraju, na terenie którego wyróżniono około 736 języków, ponad 92% obywateli deklaruje znajomość języka indonezyjskiego, jednakże większość z nich jest jednocześnie bilingwalna lub multilingwalna (Ananta 2015: 275–276). W tej sytuacji często dochodzi do interferencji inter- lub intralingwalnej, co jest powodem wielu błędów w formułowaniu tekstów prawnych. Nagminnym problemem jest mylenie pojęć, np. zobowiązanie (*perikatan*), umowa (*perjanjian*) oraz tekst zobowiązania (*kontrak*). Oprócz wymienionych błędów stylistycznych występują również błędy gramatyczne, ponieważ gramatyka potocznego języka indonezyjskiego znacznie różni się od gramatyki w rejestrze formalnym.

2.1.3. Zapożyczenia

Z uwagi na to, że w indonezyjskim *lingua legis* występuje wiele terminów zaczerpniętych z kilkunastu języków obcych, część dotycząca zapożyczeń jest podzielona ze względu na języki, które miały

największy wpływ na terminologię współczesnego indonezyjskiego języka prawa. W części tej bardziej szczegółowo opisane zostały zapożyczenia w języku indonezyjskim, ponieważ na temat zapożyczeń w polskim *lingua legis* powstało już wiele prac szeroko omawiających to zagadnienie, np. z perspektywy glottodydaktycznej (Grzelak 2010: 203–205), kontrastywnej polsko-rosyjskiej (Łuksza 2006: 373–378).

Polskie prawo tak jak inne systemy prawne w Europie kontynentalnej bazuje na osiągnięciach prawa rzymskiego, które w przetworzonym kształcie trafiło na ziemie polskie wraz z innymi zdobyczami nauki i kultury Zachodu. Wynikiem tego jest dominująca ilość zapożyczeń z łaciny (Grzelak 2010: 203).

Wśród terminów z innych języków w polskim języku prawa można znaleźć również terminy pochodzące z języka rosyjskiego, niemieckiego, francuskiego czy angielskiego. Jest to związane z pojawianiem się pewnych elementów prawa tych krajów w prawie polskim (np. w rezultacie germanizacji czy rusyfikacji).

Opracowań na temat zapożyczeń w *bahasa hukum Indonesia* jest nadal stosunkowo niewiele. We współczesnym indonezyjskim języku prawnym oraz prawniczym występuje wiele zapożyczeń nie tylko z języka holenderskiego, lecz także z innych języków europejskich czy z języka arabskiego.

2.1.3.1. Zapożyczenia z języka holenderskiego

W tabeli 2.1 przedstawiona zostanie lista zapożyczeń z języka holenderskiego, które uległy domestykacji wraz z synonimami w języku polskim. Lista nie jest kompletna, ma raczej charakter poglądowy i pokazuje, że zapożyczenia z języka holenderskiego funkcjonują w każdej dziedzinie prawa poza prawem zwyczajowym:

Tabela 2.1. Zestawienie indonezyjskich zapożyczeń z języka holenderskiego z tłumaczeniami na język polski

termin indonezyjski	termin holenderski	polski ekwiwalent
adopsi	adoptie	adopcja
advokat	advocaat	adwokat
konsiyasi	consignatie	konsygnacja
akta	akte	akt
konsolidasi	consolidatie	konsolidacja
konstitusi	constitutie	konstytucja
korporasi	corporatie	korporacja
arbitrase	arbitrage	arbitaż
korupsi	corruptie	korupcja
legitimasi	legitimatie	legitymacja
dakwaan	daagvarding	pozew
likuidasi	liquidatie	likwidacja
delik	delict	przestępstwo
domisili	domisili	miejsce stałego zamieszkania
preseden	presedent	precedens
hipotik	hypotheek	hipoteka
kasus	casus	sprawa
sanksi	sanctie	sankcje
sidang	zitting	sesja / rozprawa
terdakwa	verdachte	oskarżony
vonis	vonnis	werdykt

Źródło: opracowanie własne

Jak można zauważyć, wiele terminów jest bardzo podobnych morfologicznie i fonetycznie do polskich ekwiwalentów. Dzieje się tak w przypadku terminów zaczerpniętych z prawodawstwa rzymskiego, na którym zarówno prawo holenderskie, jak i polskie jest oparte.

2.1.3.2. Zapożyczenia z języka arabskiego

Prawny język indonezyjski zawiera bogaty zbiór słów pochodzenia arabskiego, ponieważ większość obywateli indonezyjskich jest wyznawcami islamu, przez co niektóre dziedziny ich życia są regulowane przez prawo koraniczne. Część terminologii arabskiej funkcjonuje również w ogólnej odmianie języka, przykładem może tu być samo słowo *hukum* ('prawo') pochodzące od arabskiego *al-hukm*. Ponieważ w Indonezji system bankowości podzielony jest na bankowość świecką oraz bankowość prowadzoną zgodnie z prawem zwyczajowym lub koranicznym, w tekstach ustaw i umów pojawia się wiele terminów pochodzenia arabskiego związanych z bankowością, np. słowo *pembiayaan* ('opłata, finansowanie') określane jest następującymi słowami pochodzenia arabskiego: *pembiayaan mudharabah*, *pembiayaan murabahah*, *pembiayaan musyarakah*, *pembiayaan qardh*; często zapisuje się je kursywą, co może wskazywać na to, że zostały niedawno wprowadzone do języka.

Terminy będące zapożyczeniami z języka arabskiego są obecne w innych dziedzinach prawa, np. *hibah* ('darowizna'), *musyawarah* ('zgromadzenie') czy *hijab*, czyli muzułmańskie kobiece nakrycie głowy. Terminy te funkcjonują w rzeczywistości prawnej przynajmniej od lat dziewięćdziesiątych XX w.; są wymienione w słowniku języka prawa autorstwa Sudarsono (1992), który został wydany po raz pierwszy w 1992 r., w słowniku tym nie ma natomiast wymienionych powyżej terminów dotyczących bankowości muzułmańskiej.

2.1.3.3. Zapożyczenia z języka angielskiego

W polskim języku prawniczym, a nawet prawnym również można zaobserwować kilka terminów pochodzących z języka angielskiego. Na przykład w 1964 r. wprowadzono poprawkę do Kodeksu cywilnego, uwzględniając umowę leasingu jako nowy rodzaj umowy cywilnoprawnej. Angielski termin *leasing* został zdomestykowany (podlega polskiej fleksji), ale nie przetłumaczony. Domestykacji uległ także francuski termin *franchise*, zmieniając się we *franczyzę*, czyli „udzielenie przez określony podmiot innemu podmiotowi zezwolenia na wytwarzanie, sprzedaż dóbr lub świadczenie usług na wyznaczonym terenie i w okre-

ślonym czasie (...), powiązane z wykorzystaniem np. znaku towarowego” (Kalina-Prasznic, 1997: 202). Co ciekawe, Kalina-Prasznic podaje oba terminy: franchising oraz franczyza jako synonimiczne, a w ich definicji terminu pojawia się również franchisingobiorca zamiast obecnie częściej stosowanego franczyzobiorcy, a nawet franczyzant. Przykład ten doskonale ilustruje proces domestykacji terminów; na przestrzeni 20 lat w Polsce najprawdopodobniej najpierw funkcjonował tylko egzotykc, następnie równolegle egzotykc był stosowany razem z formą zdomestykowaną, która ostatecznie wyparła termin oryginalny. Warto również wspomnieć o *franszyzie*, który to termin oznacza „zastrzeżone przez zakład ubezpieczeń ograniczenie sumy odszkodowania ubezpieczeniowego”²⁶.

W Indonezji w dobie dostępności podręczników prawniczych w języku angielskim oraz popularyzacji *Black’s Law Dictionary* jako źródła referencyjnego dla prawników na równi z portalami internetowymi w indonezyjskim *lingua legis* pojawiają się zapożyczenia z języka angielskiego, np. MoU będący skrótem od *Memorandum of Understanding* (pasal 1320 KUHPperdata). Jest to zjawisko częste, np. *membooking* (ang. słowo *booking* ‘zarezerwować’ oraz prefiks *meN-* tworzący czasownik w stronie czynnej), pojawiają się całe frazy, które również ulegają afiksacji, np: *rental agreement* staje się *rental agreementnya*. W umowach handlowych lub dotyczących spedycji często²⁷ można spotkać terminologię międzynarodową, w tym wypadku angielską, np.:
i. *kontrak sewa menyewa Tugboat & Bargeinlet* (‘umowa najmu barki z holownikami’);
ii. *outlet* (‘sklep stacjonarny’);
iii. *upstream/downstream* (w informatyce: ‘kierunek przesyłu danych od klienta do serwera / z serwera do klienta’, terminy te funkcjonują także w polskim języku specjalistycznym).

2.1.3.4. Latynizmy

W polskim języku prawnym i prawniczym od dawna funkcjonują latynizmy, które nie są już rozpoznawane jako obce. Przykładem może

²⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/franszyza.html> (data dostępu: 2.03.2022).

²⁷ Wnioski wyciągnięte głównie na podstawie własnych badań, analizy zebranego materiału w postaci umów cywilnoprawnych oraz rozmów z przedsiębiorcami – D.Z.

tu być słowo *beneficjent* – które ewoluowało z bardziej bezpośredniego zapożyczenia *beneficjant*²⁸ (od łac. *beneficium*).

W polskim języku prawniczym można również zaobserwować pojawienie się zwrotów, fraz, sentencji i paremii po łacinie. Grzelak wśród najczęściej występujących latynizmów w języku prawniczym wymienia m.in.: *ad probationem, culpa in contrahendo, de facto, de lege, ex contractu, ex delicto, ex lege, ex tunc, in extenso, in fine, in natura, lex specialis, ratio legis* (Grzelak 2010: 205). Polskie odpowiedniki przytoczonych przez Grzelak terminów istnieją i funkcjonują w języku prawnym (np. *ex delicto* – z deliktu, z czynu niedozwolonego, *ex lege* – z mocy prawa itd.), jednakże prawnicy używają latynizmów w miejsce polskich odpowiedników w celu nadania tekstowi bardziej fachowego, elitarnego charakteru (Lukszyn, Zmarzer 2001: 21).

W polskim języku prawnym ze względu na zasady techniki prawodawczej latynizmy nie mogą pojawić się w ustawach²⁹. W języku indonezyjskim natomiast latynizmy nie uległy domestykacji, do dziś za to funkcjonują zarówno w rejestrze prawnym, jak i prawniczym w formie niezasymilowanej. Tak jak w rzeczywistości polskiej, istnieją one głównie w języku prawniczym i, co ciekawe, pokrywają się w dużej mierze z tymi istniejącymi w polskiej rzeczywistości prawnej, np. *ex iure, ab initio, et cetera*.

2.1.3.5. Zapożyczenia z języków lokalnych

Hukum adat (termin pochodzenia arabskiego ‘prawo zwyczajowe’), czyli indonezyjskie prawa zwyczajowe, są zazwyczaj formułowane w odpowiednich językach etnicznych, np. prawo zwyczajowe jawańskie w *bahasa Jawa* (język jawański) czy prawo zwyczajowe sundajskie w *basa Sunda* (język sundajski). Zazwyczaj prawa *hukum adat* (indonezyjskiego prawa zwyczajowego) mają formę sentencji lub porzekadeł, np.:

²⁸ Por. Malinowski 2016.

²⁹ Por. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” 2. W ustawie należy unikać posługiwania się: [...] 2) określeniami lub zapożyczeniami obcojęzycznymi, chyba że nie mają dokładnego odpowiednika w języku polskim.

- i. *Desa mawa cara, desa kala patra* (język balijski – „każdy [obywatel] musi przestrzegać praw obowiązujących w swojej społeczności”) (Nasution, Wijryati 2001: 122 – tłum. D.Z.);
- ii. *Ojo Adigang, Adigung, Adiguna* (język jawajski – „nie nadużywaj siły” – prawo dotyczące osób pełniących ważne funkcje w danej społeczności).

Języki lokalne, a nawet język uważany za martwy, można również odnaleźć w oficjalnych godłach poszczególnych prowincji czy miast. Szczególną estymą wśród Indonezyjczyków, pomimo tego, że jest to język martwy, nadal cieszy się sanskryt, który jest używany na terenie Indonezji jako medium przekazujące motta i sentencje będące wytycznymi drogi życia. Nawet oficjalne motto Republiki Indonezji *Bhineka Tingal Ika* tłumaczone jako „Jedność w różnorodności” jest sformułowane w sanskrycie i pochodzi z poematu *Sutasoma* autorstwa Mpu Tantular. Innym przykładem jest motto miasta Depok: *Paricara Darma* („W służbie dobra”).

Niektóre idee i prawa z lokalnych *hukum adat* zostały przeszczepione do ogólnonarodowego indonezyjskiego prawa cywilnego. Przykładem mogą tu być terminy przytoczone przez Hadikusumę: *Pancasila* (pięć podstaw państwa indonezyjskiego) oraz *Gotong royong*, czyli jawajskie prawo wzajemnej pomocy w ramach jednej społeczności (Hadikusuma 2005: 65–68).

2.1.4. Polisemia i homonimia

Jednym z najczęściej wysuwanych pod adresem autorów tekstów prawnych postulatem jest postulat jednoznaczności (Jadacka 2006: 101).

Pomimo tego postulatu homonimia i polisemia są stosunkowo częstą cechą tekstów prawnych i prawniczych. Ponadto, jak podkreśla Fosin (2013: 34), polisemia i homonimia często pokrywają się i trudno je rozróżnić. Opisując relacje znaczeniowe, będę posługiwać się terminami „polisemia” i „homonimia” w rozumieniu Gizberta-Studnickiego:

(...) za polisemiczny uznaje się wyraz mający dwa lub więcej znaczeń leksykalnych, między którymi istnieje pewien związek. Homonimy zaś to takie pary wyrazów, które mają identyczne

formy (tj. są równokształtne), lecz odmienne i niepozostające w związku znaczenia leksykalne. Zatem polisemia to wieloznaczność leksykalna jednego wyrazu, zaś homonimia to tożsamość formy (przy odmienności znaczeń leksykalnych) dwóch różnych wyrazów (Gizbert-Studnicki 1978: 46).

Homonimia rzadko występuje w językach specjalistycznych, zwłaszcza w języku prawa, z uwagi na złożoność rzeczywistości przez nie opisywanych. Jeśli chodzi o zjawisko polisemii w języku prawa, analizę w aspekcie translologicznym polsko-chorwackim przeprowadził na potrzeby swojej dysertacji Iwan Fosin, który wyróżnił za Hudeček i Mihaljević trzy typy polisemii:

- i. to samo słowo jest zarówno terminem, jak i słowem języka ogólnego: np. *powód*, ind. *pihak* ('strona');
- ii. to samo słowo jest terminem w różnych językach specjalistycznych: *termin* (w ujęciu prawniczym i językoznawczym), ind. *menyewa* ('termin' w ujęciu prawniczym i językoznawczym);
- iii. ten sam termin jest wieloznaczny w tej samej dziedzinie np. *wina* (wg prawa karnego i cywilnego), *percobaan* ('wina' wg prawa karnego i cywilnego) (Fosin 2013: 37).

2.1.5. Terminy nieostre i zwroty niedookreślone

Terminy nieostre (takie jak „łysy”, „krótki”, „chudy”, „bogaty”, „inteligentny” itd.) to wyrażenia, których cechą charakterystyczną jest ich (pozorna przynajmniej) tolerancyjność (Odrowąż-Sypniewska 2013: 3).

Występowanie terminów nieostrych i zwrotów niedookreślonych w *lingua legis* spowodowane jest ogólnikowym charakterem przepisów prawnych, które powinny być sformułowane w taki sposób, by dotyczyły możliwie jak najszerszego spektrum dotyczącego danego zagadnienia. Zieliński tak uzasadnia użycie terminów nieostrych przez ustawodawcę: „Ustawodawca świadomie [...] decyduje się na korzystanie niekiedy ze zwrotów niedookreślonych, by preferując adekwatność prawa do stosunków społecznych dać szansę na adekwatność decyzji prawnych w różnych okresach funkcjonowania tego samego prawa” (Zieliński 1999: 59).

Grzybek wymienia następujące zwroty niedookreślone występujące w polskim języku prawnym: zasady współżycia społecznego, lokalny zwyczaj, zła wiara, dobra wiara, należyta staranność, rękojmia wiary publicznej, interes prawny, interes społeczny, interes społeczno-gospodarczy, ustalony zwyczaj (Grzybek 2013: 52).

Terminy nieostre występujące w ustawach to: *prawidłowo* oraz *nieuzasadnione użycie*. Do tej grupy w indonezyjskim języku prawa można zaliczyć następujące zwroty i terminy: *kewenangan lainnya* ('inne prawa'), *keadilan sosial* ('sprawiedliwość społeczna'), *untuk memajukan kesejahteraan umum* ('w celu osiągnięcia wspólnego dobrobytu') itp.

Należy pamiętać, by przy tłumaczeniu tego typu zwrotów i terminów tłumacz nie doprecyzowywał ich, gdyż może to wpłynąć na konsekwencje prawne ustawy. Tego typu syntagmy spotkać można w prawodawstwie głównie w ustawach, które regulują zasady stanowienia innych norm (np. w konstytucjach czy kodeksach). Grzelak zauważa:

Można postawić tezę, iż im wyżej w hierarchii aktów normatywnych jest dany gatunek, tym wyższy jest jego stopień ogólności. Najbardziej precyzyjne są akty podstawowe (Grzelak 2010: 106).

Teza ta jest również prawdziwa, jeśli chodzi o indonezyjskie teksty prawodawcze.

2.1.6. Metafory

Delisle następująco definiuje metafory:

a rhetorical element that generally involves using a concrete word to express an abstract concept and which takes the form of elliptical comparison based on an analogy between two objects, two concepts, or two situations that possess a common characteristics³⁰ (Delisle 1999: 157).

³⁰ „element stylistyki, który za pomocą konkretnych słów w formie porównania eliptycznego opartego na analogii pomiędzy dwoma konceptami, dwoma pojęciami lub dwoma sytuacjami o wspólnych cechach opisuje abstrakcyjne pojęcie” (tłum. D.Z.).

Badania nad metaforą rozciągają się na przestrzeni dwóch tysięcy lat, a zainteresowanie nimi wykazują takie dziedziny, jak językoznawstwo, filozofia czy retoryka. W wyniku tych badań ukształtowały się dwie teorie: retoryczna (substytucyjna) i interakcyjno-kognitywna. Pierwsza z tych teorii mówi o metaforach stosowanych głównie w literaturze i poezji, których głównym zadaniem jest odejście od naturalnego opisywania rzeczy czy zjawisk na rzecz wywoływania określonych efektów stylistycznych za pomocą odpowiednich ubarwień. Teoria interakcyjno-kognitywna wyłącza zjawisko metafory ze zbioru literatury i poezji jako jedyne obszaru jej zastosowania i umieszcza ją również w języku potocznym, a jako jej szczególną funkcję podkreśla funkcję instrumentu poznawczego. Modele eksplikatywne metafory umożliwiają przekazanie i zrozumienie wysoce abstrakcyjnych doświadczeń ludzkiej działalności. W nauce, gdzie język jest abstrakcyjny, można odnaleźć „proces rozumowania jako drogę” w takich wyrażeniach jak *dojść do wniosku* lub *powrócić do punktu wyjścia* (Waszczuk 2005).

W prawie metafora istnieje nie tylko w warstwie językowej, lecz także jest postrzegana jako twór pozajęzykowy, co potwierdzałoby teorię Lakoffa i Johnsona, że metafora nie stanowi jedynie narzędzia językowego, ale jest także podstawą niektórych procesów myślowych człowieka (Lakoff, Johnson 1980), ponieważ samo prawo ma charakter metaforyczny, postrzegane przez jurystów jako pewien podmiot. Jak zauważa Kobyliński, sformułowania *prawo stanowi*, *prawo mówi*, *że...*, *prawo wymaga* są dowodem na to, że juryści postrzegają prawo jako istniejący w rzeczywistości podmiot. Z kolei możliwości „obejścia prawa” lub „znalezienia prawa” są przykładami metafor orientacyjnych – prawo jako przedmiot znajdujący się w przestrzeni, istniejący niezależnie od intencjonalnych stanów świadomości.

W wąskim ujęciu odnoszącym się do języków specjalistycznych metafora technolektalna charakteryzuje się naciskiem na funkcje poznawcze. Takie metafory często wyjaśniają zjawiska naukowe za pomocą odniesień do obserwowalnych zjawisk z życia codziennego, np. teoria pomarszczonego jabłka w geologii. Kolejną ważną cechą jest precyzyjność, jako że metafory technolektalne mają bardzo ograniczone możliwości interpretacyjne, a także łatwość przechodzenia między różnymi dziedzinami. Ponieważ w środowisku interkulturowym transfer wiedzy odbywa się bez przeszkód, podobnie bez problemu przenikają

metafory technolektalne, co odróżnia je od poetyckich czy publicystycznych, bardzo często głęboko osadzonych w obrębie konkretnej kultury (Waszczuk 2005: 121–125).

Inne klasyfikacje metafory obejmują podziały ze względu na różne językowe i pozajęzykowe cechy:

- i. ze względu na stopień zanurzenia w danej kulturze – wyrażenia o charakterze internacjonalnym, np. leksykon mentalny – *mental lexicon, mentale Lexikon* etc. – oraz te, które funkcjonują w oparciu o pewne istotne cechy, właściwe tylko dla określonej społeczności kulturowej;
- ii. ze względu na typologię przemieszczania się metafory czy też jej transpozycyjność: pierwotne oraz wtórne. Pierwotne – powstają w wyniku oryginalnej działalności intelektualnej środowiska naukowego danej dyscypliny; wtórne – zapożyczenia z innych dziedzin, mogą być modyfikowane;
- iii. ze względu na motywację – motywowane innymi zjawiskami naukowymi np. *efekt naczyń połączonych z fizyki*, stosowany w ekonomii, lub takie, których motywacją są zjawiska życia codziennego, np. *efekt pomarańczowej skórki*;
- iv. metafory ogólnonaukowe – rdzenne, interdyscyplinarne: *teoria podobieństwa rodzinnego* Wittgensteina w filozofii oraz lingwistyce;
- v. ze względu na aktualność i adekwatność: anachroniczne oraz aktualne, nauka jako ujarzmianie przyrody (Bacon) – anachronizm;
- vi. autorskie / okazjonalne w nauce – do wyjaśnienia konkretnego zjawiska, ale nieutrwalone w szerszym dyskursie;
- vii. proste i rozbudowane – proste przekazują jedną cechę wspólną między zjawiskami, np. jądro komórkowe = dowódca; rozbudowane – złożony obraz zjawiska wymagający objaśnienia, np. *dylemat więźnia*;
- viii. żywe i martwe – metafora martwa to konstrukcja językowa, która pierwotnie była przenośnią, ale obecnie pełni funkcję sloganu lub związku frazeologicznego. Przykładem metafory martwej powszechnie używanej w języku prawnym i prawniczym jest źródło prawa czy *duch prawa* (Wróbel 2014: 134).

Często metaforyzacja przebiega poprzez adaptację terminu z języka ogólnego do języka specjalistycznego wraz ze zmianą jego znaczenia. W obrębie języka polskiego stało się tak z terminami: *ruchomość* rozumianym jako „rzecz dająca się przenosić” i *nieruchomość* rozumianym

jako „grunt z zabudowaniami stanowiące czyjąś własność lub też same zabudowania” (Fosin 2013: 40), które w języku ogólnym mają przede wszystkim związek ze zdolnością danego przedmiotu / osoby do ruchu.

Inne przykłady metafor w polskim dyskursie prawniczym podane przez Wróbla to m.in.: *ciężar dowodu, łańcuch przyczynowy, mowa nienawiści, negatywny ustawodawca, równość broni, sędzia – Herkules, efekt mrozący, źródło prawa, dialog sędziowski* (Wróbel 2014: 132). Kobyliński³¹ zwraca uwagę na to, że nawet ustawodawca polski jasno mówi o ważkości metafory w prawie, ponieważ zgodnie z art. 65 §2 k.c.: „w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu”.

Indonezyjski język prawny i prawniczy z uwagi na przenikanie się kilku systemów prawa, w tym prawa zwyczajowego i koranicznego (sformułowanego w kilku językach etnicznych poza językiem indonezyjskim), jest bardzo zmetaforyzowany.

Obok metafor należy (w przypadku języka angielskiego) wymienić elementy tekstu nacechowane religijnie lub kulturowo, które po dosłownym przetłumaczeniu na język polski (pozbawiony całkowicie takiego nacechowania w czasach komunizmu) brzmią staroświecko i nienaturalnie (Matulewska 2008: 58).

Z drugiej strony jednak, ponieważ struktura języka indonezyjskiego jako języka aglutynacyjnego wymaga konstrukcji jasnych, możliwie jak najbardziej opisowych i szczegółowych, oraz z uwagi na to, że współczesny język ustaw opiera się na tłumaczeniu kodeksów kolonialnych teksty sformułowane w języku indonezyjskim nie są wysoce zmetaforyzowane. Pomimo złożoności zagadnienia metafory w dyskursie prawnym indonezyjscy legilingwiści nie zbadali jeszcze tego zagadnienia. Marwan (2009) wspomina o typowo prawnym terminie *barang siapa* (lit. ‘przedmiot kto’, pol. ‘ktokolwiek’) występującym w przepisach kodeksu karnego. Termin *barang siapa* ma według Marwana szersze znaczenie niż termin *siapapun* (‘ktokolwiek’) i przyrównuje podmiot – człowieka do przedmiotu³². Istnieje teoria, że sam termin *barang*

³¹ <http://goo.gl/N5Nog3> (data dostępu: 26.07.2016).

³² *Kata »barang siapa« juga menunjukkan penggunaan metafora yang mengibaratkan manusia seperti benda mati* (Awaludin 2009: 48).

siapa powstał z powodu błędu tłumaczenia, jako dosłowny przekład holenderskiego terminu *zaaksgevolg*³³.

Terminami metaforycznymi, które autorka znalazła w tekstach kodeksów indonezyjskich, są np.: *kekuatan hukum* (lit. ‘siła prawa’, pol. ‘moc prawna’), *sumber hukum* (‘źródło prawa’) czy *Kepala Badan Intelijen dan Keamanan Negara* (lit. ‘głowa organu wywiadowczego i bezpieczeństwa kraju’, pol. ‘Szef Służb Wywiadowczych I Urzędu Bezpieczeństwa Państwa’).

2.1.7. Eufemizmy

Według definicji Dąbrowskiej (1992: 121) eufemizmy to „wszystkie środki formalne (fonetyczne, morfologiczne, składniowe) i semantyczne, które mogą być użyte zastępczo w miejsce sformułowań oznaczających zjawiska, których nazwy wprost z jakichkolwiek względów (od tabu pierwotnego do współczesnego języka polityki) nie mogą być użyte”.

Zieliński (2000) wymienia występowanie eufemizmów jako jedną z cech języka prawnego. O eufemizmach w *lingua legis* wspomina także Matulewska (2008: 54). Wśród teoretyków prawa powszechne jest przekonanie, że eufemizmy w aktach normatywnych występują bardzo licznie, jednakże gruntowne badania zagadnienia przeprowadzone przez Leśnik (2011) udowodniły, że tak naprawdę jest ich bardzo niewiele. Leśnik na podstawie pól semantycznych wyekscerpowanych ze słownika eufemizmów przeanalizowała akty prawne, w których potencjalnie występować mogło najwięcej relewantnych elementów (polskie akty normatywne, m.in. ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii, ustawa o przeciwdziałaniu alkoholizmowi i wychowaniu w trzeźwości, Kodeks rodzinny opiekuńczy, Kodeks karny, Kodeks wykroczeń, Kodeks pracy i inne). Rezultatem badań jest zbiór terminologii zawierający eufemizmy podzielone ze względu na występowanie w danych aktach normatywnych. Leśnik znalazła zaledwie kilkanaście eufemizmów w ustawie o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, pięć eufemizmów w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz dwa w Kodeksie pracy.

³³ Na podstawie wywiadu ze studentami Fakultas Hukum Universitas Indonesia, 2015 r.

Być może przyczyną tak małej ilości eufemizmów w języku prawnym jest nastawienie ustawodawcy, by powstrzymać się od używania terminów nacechowanych emocjonalnie (a rolą eufemizmów jest przede wszystkim łagodzenie terminów nacechowanych pejoratywnie, tak by nabierały wartości neutralnej lub pozytywnej). Podobnie wartościowych badań eufemizmów w indonezyjskim *lingua legis* do tej pory nie przeprowadzono – być może dlatego, że badacze zajmujący się indonezyjskim językiem prawa nie wymieniają eufemizmów jako jednej z jego cech.

Przykładem eufemizmów w języku prawnym są np. terminy dotyczące tabu w kulturze indonezyjskiej, czyli niepełnosprawności. W ustawach występuje termin *penyandang cacat* (lit. ‘nosiciel wady’) zamiast występującego w tłumaczeniach kodeksów *orang cacat* (lit. ‘osoba ułomna’). Podobnie jeśli chodzi o osobę umyślowo chorą, w tekstach dotyczących praw człowieka w Indonezji ustawodawca używa terminu *penderita gangguan jiwa* (‘cierpiący na zaburzenia duszy’), zamiast terminu *orang sakit jiwa* (‘osoba chora na duszę’).

Warty odnotowania jest jednak fakt występowania eufemistycznych akronimów komicznych w języku prawniczym oraz w rejestrze potocznym języka ogólnego. Język indonezyjski, w części z powodu struktury języka, jest silnie zakronimizowany (więcej na ten temat w podrozdziale poświęconym skrótom i skrótowcom). Wszelkie instytucje państwowe akronimizują swoje nazwy, co niekiedy jest źródłem komicznych z punktu widzenia obcokrajowców sytuacji, jak np. ogłoszenie konkursu na wymyślenie akronimu dla *Kementerian Riset, Teknologi dan Pendidikan Tinggi* (Kemenristekdikti – Ministerstwo Nauki, Technologii i Szkolnictwa Wyższego). Oto lista zaproponowanych akronimów:

- i. Kemdiktiriset (Kementerian Pendidikan Tinggi dan Riset),
- ii. Kemrisetdikti (Kementerian Riset, Teknologi dan Pendidikan Tinggi),
- iii. Kemtelitidikti (Kementerian Penelitian dan Pendidikan Tinggi),
- iv. Kemdiktiteliti (Kementerian Pendidikan Tinggi dan Riset),
- v. KemPTRiset (Kementerian Pendidikan Tinggi dan Riset),
- vi. KemRisetPT (Kementerian Riset dan Pendidikan Tinggi),
- vii. KemPTR (Kementerian Pendidikan Tinggi dan Riset),
- viii. KemRPT (Kementerian Riset dan Perguruan Tinggi)³⁴.

³⁴ <http://www.dikti.go.id/> (data dostępu: 12.03.2017).

Sam fakt przeprowadzenia konkursu na akronim nazwy ministerstwa ilustruje ogromną skalę akronimizacji języka, która niekiedy uniemożliwia jasną komunikację, a wszechobecne akronimy zaczęły przytłaczać zwykłego obywatela. Indonezyjczycy zaczęli więc tworzyć żartobliwe dwuznaczne skrótowce używane w zastępstwie terminów uważanych za wulgarne, np. WTS (*Wanita Tuna Susila*, lit. ‘kobieta bez moralności’), PSK (*Pekerja Sex Komersial*, lit. ‘pracownica świadcząca komercyjnie usługi seksualne’) zastępujące termin *pelucur* (prostytutka). Po bliżej nieokreślonym czasie te sformułowania przeszły z rejestru nieformalnego do formalnego (występują np. w języku prasowym), ale nie do języka prawnego.

2.1.8. Archaizmy

Według definicji Zielińskiego archaizm to „wyraz, który nie należy aktualnie do słownictwa czynnego danego języka”, z kolei wyraz (zwrot) przestarzały określa jako zwrot, „który wprawdzie używany jest współcześnie w danym języku, ale głównie przez osoby starsze (»kawaler« zamiast »chłopiec«, »kajet« zamiast »zeszyt«)” (Zieliński 2006: 184).

W polskim języku prawa pojawiają się archaizmy, których nie używa się już w stylu ogólnym, np. terminy *rękojemstwo*, *rękojmia*, zwrot *jest obowiązany* zamiast *jest zobowiązany* (por. Matulewska 2008: 54; Lisowski 1948: 193).

W indonezyjskiej rzeczywistości prawnej występuje unikatowa sytuacja, kiedy to terminy uznawane za archaiczne wyrażone są w innym języku etnicznym niż język powszechnie używany. W indonezyjskim *lingua legis* za archaiczny uznaje się język holenderski, zwłaszcza w warstwie terminologicznej spotkać można jeszcze terminy holenderskie, których odpowiedniki istnieją już w języku indonezyjskim. W dziedzinie prawa zobowiązań przykładem są tu: *overeenkoomst* (pol. umowa) oraz *hubungan sanak-saudara* (‘związek pokrewieństwa’).

Za archaiczny uznaje także zapis słów indonezyjskich inny niż zgodnie z zasadami EYD (*Ejaan Yang Disempurnakan*, ‘udoskonalona pisownia’) i EBI (*Ejaan Bahasa Indonesia*, ‘pisownia języka indonezyjskiego’). W okresie od uzyskania przez Indonezję niepodległości do dziś

pięć razy wprowadzono nowe zasady pisowni języka indonezyjskiego, zmiany te były spowodowane sporem wśród językoznawców indonezyjskich i malezyjskich oraz czynnikami ideologicznymi i politycznymi³⁵. EYD została wprowadzona w 1972 r. jako uproszczenie systemu Ejaan Soewandi, pisowni najbardziej w tamtym okresie spopularyzowanej, oficjalnie obowiązującej z przerwami od 17 marca 1947 r. Zmiany wprowadzone przez EYD względem Ejaan Soewandi to oficjalne dołączenie do liter alfabetu indonezyjskiego liter f, v, z i modernizacja zasad pisowni łącznej i rozłącznej oraz zmiany w zapisie fonemów³⁶:

- /t̃/ **tj** np. tjap → **c** np. cap ('pieczętka')
- /d̃/ **dj** np. Djakarta → **j** np. Jakarta ('Dżakarta')
- /j/ **j** np. jang → **y** np. yang ('który')
- /ŋ/ **nj** np. njonja → **ny** np. nyonya ('pani')
- /ʃ/ **sj** np. sjarat → **sy** np. syarat ('zalecenie')
- /kh/ **ch** np. achir → **kh** np. akhir ('koniec')

Od 2015 r. na mocy ustawy *Peraturan Menteri Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia Nomor 50 Tahun 2015 tentang Pedoman Umum Ejaan Bahasa Indonesia*³⁷ obowiązuje zapis EBI, który nieznacznie modernizuje EYD, dodając np. do dyftongów indonezyjskich oficjalnie dyftong *ei* (który pojawił się w języku wraz z zapożyczeniami z języków obcych, np. *survei*).

2.1.9. Nominalizacja

Nominalizacja w mojej opinii nie jest istotną cechą indonezyjskiego *lingua legis*. Polski język prawa jest natomiast bardzo silnie znominalizowany: „Cechą charakterystyczną polskiego stylu prawnego jest nominalizacja tekstu, która objawia się m.in. poprzez nagromadzenie

³⁵ Pisownia Soewandiego oparta jest na systemie zapisu stworzonym jeszcze w czasach Holenderskich Indii Wschodnich przez Van Ophuijsena w roku 1901, ponieważ w pierwszym dwudziestoleciu istnienia Republika Indonezji stanowczo odcinała się od przeszłości kolonialnej. Nie chciano bazować na systemie pisowni stworzonym przez Holendra, jednak nie znaleziono alternatywy.

³⁶ Zapis według zasad IPA.

³⁷ <http://www.kemdikbud.go.id/main/blog/2016/01/salinan-permendikbud-nomor-50-tahun-2015-tentang-pedoman-umum-ejaan-bahasa-indonesia> (data dostępu: 23.04.2016).

rzeczowników odczasownikowych i odprzymiotnikowych oraz występowanie długich ciągów określeń w dopełniaczu, spowodowanych wymaganiami rzeczowników odczasownikowych” (Kaczmarek 2011: 92).

Jeśli chodzi o język indonezyjski, za czasowniki, które zostały poddane nominalizacji, ze względu na właściwości gramatyczne języka indonezyjskiego jako języka aglutynacyjnego uważa się tylko takie, do których dodano sufiks *-nya*, a nie te o budowie opartej na schemacie *ke*-czasownik-*an*. Grange zauważa:

The "Verb-nya" pattern is increasingly frequent in standard written Indonesian, especially in the media, and more generally in any formal written text, including 'serious' blogs and administrative or legal texts (Grange 2015: 7).

konstrukcja „czasownik+nya” pojawia się coraz częściej w ogólnej pisanej odmianie języka indonezyjskiego, zwłaszcza w mediach oraz w każdej formalnej odmianie języka, łącznie z „poważnymi” blogami i tekstami administracyjnymi lub prawniczymi (tłum. D.Z.).

Wijayanti (2009) twierdzi, że nominalizacja może być skutkiem kontaminacji wynikającej z wprowadzania do języka bezpośrednich tłumaczeń z języka angielskiego. W indonezyjskim materiale badawczym czasowniki, które uległy nominalizacji, pojawiały się bardzo rzadko, jedynie jako element utartych fraz i wyrażeń, np. *jatuh temponya perjanjian* (upłynięcie terminu umowy), *lahirnya perjanjian* (podpisanie umowy), *berakhirnya jangka waktu perjanjian* (upłynięcie czasu trwania umowy) (Wijayanti 2009).

2.1.10. Skróty i skrótowce

Majewska-Wójcik (2011: 116) następująco definiuje skróty i skrótowce:

Przez skrót graficzny lub inaczej abrewiację czy abrewiaturę rozumiem jednostkę języka funkcjonującą w jego odmianie pisanej, powstałą poprzez uszczuplenie podstawy jedno- lub wielowyrazowej o jakieś jej elementy i będącą graficznym sub-

stytutem tej samej syntetycznej lub analitycznej bazy. Natomiast skrótowce powstają, co prawda, w ten sam sposób, co skróty, ale dzięki odpowiedniemu ukształtowaniu fonicznemu istnieją nie tylko w postaci pisanej, lecz także równolegle w języku mówionym, wpisują się w odpowiedni paradygmat i stają się podstawami słowotwórczymi dla derywatów.

Część polskich językoznawców zajmujących się badaniem brachygrafii wyznacza poza grupami skrótów i skrótowców trzecią grupę – akronimów (mając na myśli akronimy internetowe, np. IRC), uznając je za twory stojące na pograniczu skrótów graficznych i skrótów językowych (Brzostek 2011: 179–184; Majewska-Wójcik 2011: 123), jednakże w niniejszej pracy ze względu na klasyfikacje indonezyjskie oraz brak skrótowców internetowych w badanym materiale uznają je za podkategorię skrótowców.

Skracanie ma wiele zalet: oszczędza miejsce, przyspiesza pisanie, ułatwia notowanie i wymowę nazw długich a kłopotliwych w odmiennie. Ma także wady. Większość skrótów jest zrozumiała tylko wtedy, kiedy odbiorca je zna (Müldner-Nieckowski 2007: 5).

Szadyko (2005) wymienia przyczyny akronimizacji języka: „wśród różnorodnych przyczyn tego stanu rzeczy należy wymienić w szczególności tempo życia i wyścig z czasem, przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze, powstanie i rozbudowę aparatu administracyjnego państwa, partii politycznych i organizacji społecznych i ekonomicznych, rozwój gospodarki rynkowej, powstanie nowych placówek handlowych, różnorodnych firm i spółek, banków i giełd, wzrost liczby terminów technicznych, naukowych, biznesowych i środowiskowych” (Szadyko 2005: 2).

Tendencje te dotyczą nie tylko abrewiacji rodzimych. Zmiany polityczne, które zachodziły w Polsce od połowy lat osiemdziesiątych XX w., spowodowały pojawienie się w języku polskim także abrewiacji pochodzenia obcego, nierzadko funkcjonujących w tekstach pomimo braku oficjalnego rozwinięcia skrócenia lub nieznaności jego rozwinięcia przez użytkowników języka (Müldner-Nieckowski 2007: 7). Podobnie dzieje się z językiem indonezyjskim. Każda odmiana tego języka jest wręcz naszpikowana elementami brachygraficznymi, a nie-

które skrótowce są już tak powszechne, że w słownikach angielsko-indonezyjskich występują na pierwszym miejscu jako zwykły termin.

Przykładem mogą tu być frazy *anak balita* (*balita* –akronim od słów *bawah lima tahun*), czyli dziecko poniżej piątego roku życia, *raskin* (*beras untuk orang miskin*), program pomocy żywnościowej ubogim, czy też *Kapolda Metro Jaya* (*Kepolisian Daerah Metropolitan Jakarta Raya*) Stołeczna Komenda Policji w Okręgu Metropolitalnym Dżakarty. Anwar twierdzi, że prawie wszystkie indonezyjskie instytucje rządowe używają w korespondencji oficjalnej odpowiednika nazwy w formie akronimu zamiast jej pełnej wersji³⁸.

Haerun uważa, że akronimizacja języka jest typowa dla języków młodych i rozwijających się, przyznaje jednocześnie, że zbyt duże nasilenie tego procesu może być źródłem problemów w komunikacji na linii nadawca komunikatu-odbiorca komunikatu³⁹. Pomimo ostróg indonezyjskich językoznawców, którzy zauważyli negatywną tendencję do nagromadzenia akronimów w języku, obecnie mówi się o swoistej modzie na skrócenia we wszystkich warstwach i stylach *bahasa Indonesia*. Według badań Erkelens (Pasmidi 1992: xix) w języku indonezyjskim tworzonych jest miesięcznie około 450 nowych akronimów i skrótów. Ta mnogość abrewiacji jest odzwierciedlona w najbardziej powszechnej indonezyjskiej klasyfikacji elementów brachygraficznych, która rozszerza znany na gruncie polskim podział na skrótowce (funkcjonujące w języku pisanim i mówionym oraz podlegające afiksacji) i skróty (istniejące tylko w języku pisanim) o dwie grupy: numeronimy i skrócenia.

---

³⁸ *Di Indonesia hampir semua lembaga punya akronim untuk namanya. Ada Bappenas, Bappenas, Depkominfo, Kemenag, Kemenkes. Ada pula yang singkatannya non-akronim, misalnya, BPK, BPKP, KPK, KY, MA, MK, dan seterusnya. Belum lagi nama-nama di kepolisian dan militer banyak sekali yang memakai akronim* (Mauludin, www.bahasakita.com/bahasa-jurnalistik-menghindari-perkembangan-akronim-dan-singkatan/ (data dostępu: 27.07.2022).

³⁹ *Akronim sebagai salah satu gejala perkembangan bahasa yang sedang melanda bahasa Indonesia sering terhambat, bahkan menyumbat jaringan komunikasi antara penulis/pembicara dengan pembaca/penyimak* (Haerun 2006).

Tabela 2.2. Indonezyjska klasyfikacja elementów brachygraficznych autorstwa Bataone

nazwa	podgrupa i opis	przykłady
akronimy (skrótowce)	i. skrótowce literowe – złożone z wielkich liter, zazwyczaj początkowych liter słów w danej frazie lub złożone z wielkich liter i kolejnej litery w danym słowie (w celu uniknięcia nieporozumień, jeśli dany akronim już funkcjonuje jako inne pojęcie)	np. <i>WIT</i> (Waktu Indonesia Timor – ‘południowy czas indonezyjski’), <i>WITA</i> (Waktu Indonesia Tengah – ‘środkowy czas indonezyjski’)
	ii. skrótowce grupowe – złożone z części kilku słów	Depdiknas (Departemen Pendidikan Nasional – [indonezyjskie] Ministerstwo Edukacji)
	iii. skrótowce złożeniowe – pisane małymi literami i funkcjonujące jako jedno słowo, składające się z części wyrazu określanego i części wyrazu określającego	pemilu (pemilihan umum – wybory powszechne)

nazwa	podgrupa i opis	przykłady
singkatan (skrót)	i. zbudowane z pierwszych liter skracanej frazy (pisane wielkimi literami)	PBB (Persatuan Bangsa Bangsa – Organizacja Narodów Zjednoczonych)
	ii. skrót dotyczące stopni naukowych i tytułów grzesnościowych	S.S. Sarjana Sastra – magister literatury)
	iii. skrót złożone z pierwszych liter słów w frazie, oddzielone kropką i pisane małą literą	y.l. (yang lalu – przeszły), u.p. (untuk perhatian – do wiadomości)
	iv. skrót złożone z pierwszych liter słów w frazie, zakończone kropką (zazwyczaj trzyliterowe)	dll. (dan lain lain – I inne) dsb (dan sebagainya – i tym podobne)
	v. nazwy pierwiastków chemicznych i jednostki miar i wag, jednostek monetarnych etc.	kg (kilogram), Ca (kalsium), Rp (rupiah)
numeronim (numeronimy)	i. złożone z kombinacji liter i cyfry oznaczającej liczbę kolejnych liter	P3AD (Pusat Pendidikan Perwira Angkatan Darat – [indonezyjskie] Centrum Szkolenia Oficerów Lotnictwa)
	ii. złożone z kombinacji liter i cyfr oznaczających datę	UU45 (Undang Undang Dasar tahun 1945 – Konstytucja z 1945 r.)
	iii. złożone z kombinacji liter i cyfr oznaczających gradację, stopień	S-3 (Strata 3) -doktor nauk
	iv. złożenie z kombinacji liter i cyfr oznaczających liczbę skróconych liter (często występujące w języku angielskim lub informatycznym)	110n (ang. <i>localisation</i>) – lokalizacja

nazwa	podgrupa i opis	przykłady
kontraksi (skrócenia)	i. redukcja głoski /e/	b'lum zamiast belum, neg'ri, zamiast negeri
	ii. redukcja epentetycznej głoski /ə/, zazwyczaj gdy następną głoską jest /r/	trima zamiast terima, sebrang zamiast seberang
	iii. zastosowanie tylko części wyrazu – zazwyczaj są to słowa pochodzenia obcego, w takich przypadkach nie stosuje się na końcu kropki	<i>memo</i> (od <i>memorandum</i>), <i>info</i> (od <i>informasi</i>), <i>nego</i> (od <i>negosiasi</i>)

Źródło: Erkelens, [w:] Pasmidi 1992: xix, przykłady: opracowanie własne

Indonezyjska klasyfikacja jest zbyt obszerna (skrócenia z grupy IV występują w zasadzie tylko w języku potocznym i przez część językoznawców uważane są za błędy językowe), a skróty są rozróżnione zbyt szczegółowo. W Polsce najbardziej rozpowszechnioną klasyfikacją skrótowców jest klasyfikacja Szymczaka zawarta w *Wielkim słowniku języka polskiego* PAN (1994), przedstawiona w tabeli 2.3. Skróków tradycyjnie w polskim językoznawstwie nie klasyfikuje się ze względu na budowę i na pisownię, rozróżnia się je z uwagi na pochodzenie (rodzime lub obce, np. łacińskie) lub dziedzinę, w której występują najczęściej (skróty wojskowe, skróty biblijne, jednostki miar i wag, nazwy pierwiastków chemicznych itp.) Tę klasyfikację od klasyfikacji indonezyjskiej odróżnia brak uwzględnienia numeronimów, które rzadko występują w języku polskim lub nie występują w ogóle.

Tabela 2.3. Polska klasyfikacja skrótowców na podstawie klasyfikacji Szymczaka

nazwa grupy	opis	przykład
skrótowce literowe	złożone z pierwszych liter wyrazów skracanego wyrażenia	MSW (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych)
skrótowce głoskowe	złożone, tak jak literowce, z pierwszych liter skracanego wyrażenia; litery skrótowca wymawiane są jednak łącznie, jako suma głosek	PiS (Prawo i Sprawiedliwość)
skrótowce grupowe	składają się z grupy głosek (najczęściej pierwszych sylab), którymi rozpoczynają się słowa skracanego wyrażenia i wymawiane są jako suma połączonych głosek	PaFaWag (Państwowa Fabryka Wagonów)
skrótowce mieszane	mają niejednorodną strukturę, są kombinacjami dwóch lub nawet trzech wymienionych powyżej typów	CBOS (Centrum Badania Opinii Społecznej, wymowa: ce-bos)
skrótowce złożone	skrótowce, w skład których wchodzi cały wyraz określany i część wyrazu określającego	Inwestbank (Bank Inwestycyjny)

Źródło: Szymczak 2002

Powyższe klasyfikacje wymagają modyfikacji na potrzeby polsko-indonezyjskich badań porównawczych nad *lingua legis*. Proponuję zatem klasyfikację przedstawioną w tabeli 2.4. Nie uwzględniam w niej skrótów z powodów fonetycznych, gdyż – tak jak wspomniałam – nie występują one w rejestrach formalnych języka, do którego zalicza się *lingua legis*.

Tabela 2.4. Zastosowana klasyfikacja elementów brachygraficznych w analizie porównawczej polsko-indonezyjskiej

typ	język polski przykłady	język indonezyjski przykłady
skrótowce literowe	USC	Akta PPAT
skrótowce głoskowe	ZUS, GUS	PAM
skrótowce grupowe	Polfa, Wiepofama	Metropolda
skrótowce złożone	MSWiA	KUHper
skrótówy	k.c., Dz.u., l.p., Prof. dr hab.,	S.H.
numeronimy	3D	UUD1945

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie przeprowadzonych badań można wywnioskować, że zarówno w polskich, jak i indonezyjskich tekstach prawnych i prawniczych elementy brachygraficzne występują w tych samych częściach tekstów w podobnym otoczeniu. W tekstach sformułowanych w języku prawnym jedyne elementy brachygraficzne, które się pojawiały, to skrótówy i odniesienia do przepisów obowiązującego prawa. W analizowanych polskich tekstach nie odnotowano występowania numeronimów i skrótowców grupowych (poza nazwami własnymi przedsiębiorstw), występujące w tekstach skrótowce pochodzenia obcego (z języka angielskiego) występują w języku potocznym. W indonezyjskich tekstach prawniczych można zaobserwować niekonsekwencję autorów tekstów w pisowni skrótowców literowych (częściej błędy w pisowni skrótów). Brak rozwinięcia akronimów w części tekstów może prowadzić do niejasności, zwłaszcza jeśli skrócenia dotyczą określeń honoryfikatywnych lub innych elementów kulturowych.

Biorąc pod uwagę zebrane dane ilościowe i empiryczną analizę badanego materiału, można stwierdzić, że elementy brachygraficzne w polskim i indonezyjskim języku prawa nie wpływają znacząco negatywnie na czytelność tekstu.

Zagadnienie wymaga dalszych badań porównawczych z uwzględnieniem innych dziedzin języka prawa oraz języka ogólnego. Tabele 2.5

oraz 2.6 zawierają spis wszystkich skrótów, które wystąpiły w materiale badawczym, różnica pomiędzy polskimi a indonezyjskimi tekstami jest znaczna (30 skrótów indonezyjskich i 20 polskich), zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę, że polskie skrócenia w tekstach występowały pojedynczo, a indonezyjskie w każdym tekście co najmniej kilkakrotnie.

Tabela 2.5. Wykaz polskich skrótów w badanym materiale

typ	język polski	rozwińnięcie skrócenia
Skrótwce literowe	DA Hanka	Dom Akademicki Hanka
	UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
	SML-W	Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa
Skrótwce głoskowe	ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych
	GUS	Główny Urząd Statystyczny
	NIP	Numer Identyfikacji Podatkowej
	VAT	<i>Value Added Tax</i>
	PESEL /pesel	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
Skrótwce grupowe	-	-
Skrótwce złożone	MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
Skróty	k.c.	[polski] Kodeks cywilny
	Dz.U.	Dziennik Ustaw
	np.	na przykład
	prof. dr hab.	profesor doktor habilitowany
	z-ca	zastępca
	z up.	z upoważnienia
	ul.	ulica
	nr	nr
	w/w	wyżej wymienione
	Rozp. Min.	Rozporządzenie Ministra
art., ust.	artykuł, ustęp	
Numeronimy	-	-

Źródło: opracowanie własne

Tabela 2.6. Wykaz indonezyjskich skrótów w badanym materiale

typ	element bra- chygraficzny	rozwińnięcie skrótów	tłumaczenie
Skrótowce literowe	Akta PPAT	Pejabat Pembuat Akta Tanah	urzędnik sporządzający akt własności ziemi
	KTP /K.T.P	Kartu Tanda Penduduk	indonezyjski dowód osobisty/ dowód zameldowania
	AC	air condition	klimatyzacja
	PBB	Pajak Bumi dan Bangunan	podatek od nieruchomości i gruntu
	PLN	Perusahaan Listrik Negara	Przedsiębiorstwo Energetyczne
	ESDM	Energi Sumber Daya Mineral	energia pozyskiwana z surowców mineralnych
	SK	Surat Keputusan	decyzja
	RT	Rukun Tetangga	okręg/dosł. bliskie sąsiedztwo
	S.S.	Sarjana Sastra	magister literatury
	M.A.R.S.	Magister Administrasi Rumah Sakit	magister administracji ośrodka medycznego
	MP	Magister Pertanian	magister rolnictwa
	RI	Republik Indonesia	Republika Indonezji
	S.H.	Sarjana Hukum	magister prawa
Skrótowce głoskowe	PT	Perseroan Terbatas	spółka z ograni- czoną odpowie- dzialnością
	PAM	Perusahaan Air Minum	przedsiębiorstwo wody pitnej

typ	element bra- chygraficzny	rozwińnięcie skrócenia	tłumaczenie
Skrótownce grupowe	Metropolda	Kepolisian Daerah Metropolitan Jakarta Raya	Stołeczna Metropolitalna Komenda Policji
Skrótownce złożone	keppres	Keputusan Presiden	zarządzenie prezydenta
	KUHPer	Kitab Undang Undang Hukum Perdata	[indonezyjski] kodeks cywilny
	PPh	Pajak Penghasilan	podatek dochodowy
	kec.	kecamatan	gmina
Skróty	s/d	sampai dengan	aż do
	sbb	sebagai	jako
	Drs	doktorandus	licencjat
	Dr	doktor	doktor nauk
	dll	dan lain lain	i inne
	Tgl.	tanggal	data
	Rp.	Rupiah	rupia indonezyjska
	Telp.	telepon	numer telefonu
Numeronimy	UUD1945	Undang-Undang Dasar 1945	[indonezyjska] konstytucja z 1945 r.

2.2. Frazeologia języka prawa

Dopiero od późnych lat dziewięćdziesiątych frazeologia stała się dziedziną, którą żywo interesują się tzw. badacze zachodni (Cowie 1998: 1). Na przełomie wieków można było zaobserwować wzrost liczby publikacji na temat frazeologii w języku angielskim i francuskim (por. Wray 1999, 2002; Wray, Perkins 2000: Code 1997; Cowie 1998a, 1998b, 1998c; Fernando 1996; van Lanker 1987, 1997; Weinert 1995). Badacze z byłego bloku radzieckiego, w tym polscy i rosyjscy językoznawcy, natomiast od dawna interesują się zagadnieniem łączliwości składniowej i semantycznej wyrazów i choć na Zachodzie uważa się

powszechnie, że dopiero w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku językoznawcy – zwłaszcza strukturaliści – zaczęli zauważać to zagadnienie, to na wschodzie Europy pierwsze znaczące badania zostały przeprowadzone już w 1947 r. przez Winogradowa i miały znaczący wpływ na rozwój polskiej frazeologii.

W niniejszym podrozdziale przedstawiono najważniejsze na polskim gruncie teorie, definicje i klasyfikacje związków frazeologicznych w porządku chronologicznym i z uwzględnieniem ich autorów. Do każdej klasyfikacji są przyporządkowane przykłady zaczerpnięte z polskiego i indonezyjskiego języka prawa. Na końcu podrozdziału znajduje się klasyfikacja funkcjonująca na gruncie indonezyjskim z przykładami zaczerpniętymi z polskiego i indonezyjskiego języka prawa. Za podstawę analizy porównawczej polskich i indonezyjskich związków frazeologicznych funkcjonujących w języku prawa przyjęto (ze względu na znaczne różnice w warstwie formalnej pomiędzy językiem polskim i indonezyjskim) klasyfikację Müldnera-Nieckowskiego wraz z terminologią przez niego zaproponowaną.

2.2.1. Podejścia badawcze badaczy europejskich

Podrozdział zawiera podejścia badawcze poszczególnych badaczy do zagadnienia frazeologii z uwzględnieniem *lingua legis*.

Wiktor Winogradow jako pierwszy podjął próbę systematyzacji frazeologii (w odniesieniu do języka rosyjskiego), przy czym analizuje ją pod względem znaczenia metaforycznego i faktycznego:

- i. „w ich znaczeniu nie ma żadnego związku, chociażby potencjalnego, ze znaczeniem ich komponentów” (Winogradow 1977: 21), np. *valge vares* – ‘biały kruk’, *raja minyak* (kobieciarz, lit. ‘król oleju’);
- ii. znaczenie tych jednostek można odczytać ze znaczenia poszczególnych elementów, jednakże jest to znaczenie metaforyczne np. *suara rakyat* – ‘głos ludu’;
- iii. są to takie jednostki, w których przynajmniej jeden element ma znaczenie metaforyczne, a inny dosłowne (Cowie 1998: 6), np. *magama nagu nott* – ‘spać kamiennym snem’, *kabar yang hangat* – ‘gorące wiadomości’.

Wpływ koncepcji Winogradowa widać w klasyfikacji Stanisława Skorupki, który związki frazeologiczne podzielił według dwóch kryteriów:

- i. ze względu na typ budowy (kryterium formalne);
- ii. ze względu na stopień łączliwości składu leksemowego związków frazeologicznych (kryterium semantyczne).

W pierwszej grupie, a więc w klasyfikacji biorącej pod uwagę głównie gramatykę, Skorupka wyróżnił:

- i. frazy – zespoły wyrazów złożone z członów rzeczownikowych i czasownikowych mające postać zdania, np. *burza huczy: sztandary łopoczą na wietrze; nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło*. Do tej grupy Skorupka zalicza też wszelkie przysłowia, powiedzenia, maksymy, sentencje i porzekadła;
- ii. zwroty – zespoły wyrazów, w których człon podstawowy ma charakter czasownikowy (werbalny), może to być czasownik, jak i imiesłów czasownikowy, np. *ruszać z kopyta, pleść trzy po trzy, prawdę mówiąc*;
- iii. wyrażenia – zespoły wyrazów mające charakter rzeczownikowy (imienny, nominalny): ośrodkiem wyrażenia jest tu rzeczownik lub przymiotnik, imiesłów przymiotnikowy bądź przysłówek np. *fala morska, skłonny do pieniactwa, zbyt późno*. Do wyrażen według tej klasyfikacji należą również wszelkie utarte połączenia przyimkowe, przysłówkowe i spójnikowe np. *na bok, po kryjomu*, a także złożenia wielowyrazowe z tej samej kategorii gramatycznej (wyrażenia szeregowy), np. *zbrodnia i kara, blaski i cienie* (na podstawie: Madeja 2007: 73).

W drugiej grupie, a więc w klasyfikacji biorącej pod uwagę głównie stopień łączliwości semantycznej, Skorupka wyróżnił:

- i. związki frazeologiczne stałe (idiomy) – takie, których elementy są ze sobą trwale związane, funkcjonujące podczas komunikacji jak pojedyncze wyrazy, semantycznie stanowią jedną całość, a ich znaczenie nie jest sumą poszczególnych elementów (ta grupa w klasyfikacji Winogradowa odpowiada grupie pierwszej), np. *piąte koło u wozu, bić pianę*;
- ii. związki frazeologiczne łączliwe – „takie, których stopień spoistości jest znaczny, ale składniki ich nie uległy leksykalizacji” (Skorupka 2007: 7); związki frazeologiczne należące do tej grupy można

zatem modyfikować, zazwyczaj wymieniając jeden z ich elementów na inny, zwykle bliskoznacznym, np. *dobre samopoczucie, złe samopoczucie*. Wyrażenia o charakterze porównawczym Skorupka postawił na pograniczu pomiędzy związkami frazeologicznymi stałymi i łączliwymi. Mowa tu o takich wyrażeniach jak: *czzerwony jak burak, biały jak śnieg, blady jak kreda, szybki jak błyskawica* itp.;

- iii. Związki frazeologiczne luźne – „połączenia tworzone każdorazowo, doraźnie, powstające ze zwykłego zestawienia wartości semantycznej członów składowych” (Skorupka 2007: 8). Związki tego typu stoją na pograniczu frazeologii oraz składni i semantyki, gdyż ze względu na znaczną swobodę łączliwości poszczególnych elementów nie są one związkami frazeologicznymi *sensu stricto*, natomiast są tworzone według zasad tworzenia i na podobieństwo typowych frazeologizmów;

Müldner-Nieckowski jest autorem tak zwanej klasyfikacji funkcjonalnej, która dzieli związki frazeologiczne ze względu na sposób, zakres użycia i wzajemne stosunki:

- i. związki frazeologiczne zamknięte – „kompletne wielowyrzowe odpowiedniki wyrazów mogą, ale nie muszą być składnikiem innego frazeologizmu np. *klamka zapadła, orzeł czy reszka*” (Müldner-Nieckowski 2004: 20);
- ii. Związki frazeologiczne formalne – „powstały na potrzeby jednoznacznego porozumienia się w sytuacjach ściśle określonych, mają cechy związków zamkniętych, ale nie mogą być częścią innego frazeologizmu; komendy i komunikaty dyrektywne (np. *droga wolna*); terminy (nazwy rzeczy, czynności, stanów związane z konkretnymi sytuacjami zawodowymi, naukowymi, społecznymi), np. *ruch jednostajnie przyspieszony*” (Müldner-Nieckowski 2004: 21);
- iii. związki frazeologiczne otwarte, dla których niezbędne są dodatkowe informacje na temat znaczenia. W słownikach podaje się wskaźniki, które informują, jak zbudować wypowiedź, używając danego frazeologizmu: zakres znaczenia może być podany za pomocą wykazu do wyboru, zaimka wskazującego, czasownika wzorcowego lub składnika pomijanego.

Müldner-Nieckowski do frazeologizmów zalicza ponadto również paremie i sentencje prawnicze, przysłowia i skrzydlate słowa (z zastrzeżeniem, że leżą one jednak na jej pograniczu). Terminy, komendy,

dyrektywy i rzeczowniki wielowyrazowe, według Müldnera-Nieckowskiego należące do zestawień, również leżą na pograniczu frazeologii.

2.2.1.1. Podejścia badawcze badaczy indonezyjskich

W języku indonezyjskim ze względu na budowę morfologiczną podział związków frazeologicznych wygląda nieco inaczej, są one bowiem klasyfikowane jako specyficzna podgrupa złożeń (*kata majemuk*). Mulyono (2013: 135) podaje pięć klasyfikacji, uwzględniających różne aspekty (takie jak struktura, morfologia i łączliwość syntaktyczna). Na potrzeby tej pracy skupię się tylko na klasyfikacji związanej z semantyką. Oto klasyfikacja frazeologizmów ze względu na ich znaczenie, zaproponowana przez Chaera (2008: 47–49):

- i. *kata majemuk senyawa* ('złożenia bliskie') – ich znaczenia nie można wywnioskować ze znaczenia poszczególnych jednostek, np. *buah hati* ('ukochany / ukochana', lit. 'owoc serca'), *intrakulikuler*, *kumis kucing* (nazwa własna rośliny, lit. 'kocie wąsy');
- ii. *kata majemuk semisenyawa* ('złożenia pobliskie') – ich znaczenie łączy się przynajmniej z jedną jego częścią składową, np.: *mata air* ('źródło', lit. 'oko wody'), *daun pintu* ('drzwi', lit. 'liść wejścia');
- iii. *kata majemuk renggang* ('złożenia dalekie'⁴⁰) – ich znaczenie stanowi sumę znaczeń elementów składowych, np. *kursi lengan* ('fotel', lit. 'krzesło z ramionami'), *meja makan* ('stół jadalniany', lit. 'stół [do] jedzenia').

Ta klasyfikacja jest podobna do klasyfikacji Winogradowa.

2.2.1.2. Związki frazeologiczne w języku prawa

Według definicji Müldnera-Nieckowskiego związek frazeologiczny to utrwalone połączenie co najmniej dwóch wyrazów; podstawą związku między wyrazami jest łączliwość semantyczna oraz łączliwość gramatyczna – składnia (Müldner-Nieckowski 2004: 13).

---

⁴⁰ Polskie nazwy poszczególnych kategorii zostały nadane przez autorkę niniejszej książki.

Leżące na pograniczu frazeologii prawne i prawnicze skupienia terminologiczne rozumiane jako „połączenie dwu- lub więcej wyrazowe spełniające rolę jednostki nominacyjnej w ramach określonej dziedziny wiedzy, mają specjalne znaczenie i zajmują określone miejsce w systemie terminologicznym, które jest uwarunkowane klasyfikacją w sferze pojęciowej” (Starzec 1984: 62) zostały przeanalizowane przez Grzelak pod kątem glottodydaktycznym. Dochodzi ona do następujących wniosków:

Po pierwsze, terminy prawnicze nie mają charakteru idiomatycznego, są więc podzielne znaczeniowo. [...] Po drugie, większość skupień (ok. 90%) nie ma charakteru stałego. Po trzecie, prawnicze skupienia terminologiczne charakteryzują się niezmienną kolejnością elementów składowych (Grzelak 2010: 202).

Jak już wspomniano, podział związków frazeologicznych opiera się na dwóch kryteriach: formalnym i semantycznym. W klasyfikacji uwzględniającej kryterium formalne wyróżnia się trzy grupy: wyrażenie, fraza, zwrot.

W polskim *lingua legis* wśród frazeologizmów przeważają wyrażenia dwuwyrazowe, złożone z rzeczownika z przymiotnikiem, np. list żelazny, świadek koronny, prawo karne itp. Duża część frazeologizmów w rejestrze prawnym i prawniczym to zwroty czasownikowe: *zamknąć przewód sądowy, składać zeznania, uchylić wyrok* itp. Sentencje i maksymy prawnicze, a więc z punktu widzenia frazeologii frazy są natomiast wyrażone po łacinie, np.: *dura lex, sed lex*.

W indonezyjskim rejestrze prawnym frazy są również formułowane w języku obcym: zazwyczaj są to sentencje łacińskie (te same, które funkcjonują w rzeczywistości polskiej) lub zaczerpnięte z sanskrytu lub języków lokalnych (*Bhineka Tunggal Ika* – ‘jedność w różnorodności’ narodowe motto Republiki Indonezji ilustrujące jednocześnie nadrzędną zasadę funkcjonowania Państwa – z jednym centralnym rządem i relatywnie autonomicznymi prowincjami w których wprowadzono odrębne, oparte na lokalnych prawach zwyczajowych regulacje). W klasyfikacji uwzględniającej kryterium semantyczne również wyróżnia się trzy grupy:

- i. związki frazeologiczne luźne – ich znaczenie jest sumą znaczeń poszczególnych elementów; kolejność elementów nie ma wpływu na znaczenie;

- ii. związki frazeologiczne stałe (w tym idiomy) – ich elementy nie mogą ulec zmianie bez spowodowania zmiany znaczenia, a ich znaczenie nie jest sumą znaczeń poszczególnych elementów, np. działać pod firmą czy *badan hukum* ('osoba prawna');
- iii. związki frazeologiczne łączliwe (nazywane również kolokacjami lub frazemami) – ich elementy są silnie powiązane znaczeniowo, ale nie funkcjonują jeszcze w języku jako utarte zwroty, tak jak w przypadku związków frazeologicznych stałych. Przykłady polskie: popełnić wykroczenie, zawrzeć umowę, składać ofertę itp. Przykłady indonezyjskie: *memutuskan perjanjian* ('rozwiązać umowę'), *mengajukan bukti* ('składać zeznanie').

Ten podział jest nieostry, ponieważ trudno jednoznacznie stwierdzić, czy dana kolokacja stała się już na tyle powszechna w użyciu, by być postrzeganą jako związek frazeologiczny stały. Jeśli chodzi o semantyczne związki pomiędzy elementami frazeologizmów, dzieli się je na luźne, stałe i łączliwe. Warto wspomnieć, że terminy specjalistyczne nie są frazeologizmami.

2.2.2. Wyrażenia przyimkowe

Na gruncie badań nad polskimi przyimkami przyjęto podział na przyimki proste (np. *w, z, na*), przyimki złożone (np. *spoza*) oraz przyimki wtórne (np. *na podstawie, dzięki*). Połączenie przyimka z rzeczownikiem, liczebnikiem, przysłówkiem, zaimkiem, przymiotnikiem lub imiesłowem przymiotnikowym nazywamy wyrażeniem przyimkowym. Klasyfikacja ze względu na budowę morfologiczną rozdziela przyimki indonezyjskie (*preposisi* lub *kata depan*) tylko na dwie grupy: przyimki proste (*kata*), np. *di, dan, untuk*, oraz przyimki złożone (*gabungan kata*), np. *sampai dengan, bersama*.

W języku polskim częstsze występowanie wyrażen przyimkowych w tekstach normatywnych na tle języka ogólnego potwierdziły badania Biel (2016a) oraz Łapy, która zauważa, że zwłaszcza występowanie przyimków wtórnych mających właściwość wywoływania nominalizacji stanowi istotną cechę języka prawnego (Łapa 2008). Dotychczas nie przeprowadzono badań korpusowych dotyczących częstotliwości występowania przyimków w indonezyjskich tekstach normatywnych,

jednakże z analizy ograniczonego materiału wynika, że przyimkami częściej występującymi są przyimki złożone. „Podstawową funkcją przyimka jest wyrażenie relacji przestrzennych oraz, poprzez rozszerzenie metaforyczne, wyrażanie bardziej abstrakcyjnych relacji, jak na przykład czas, miejsce, przyczyna i skutek, powód, wynik, sposób, cel, warunek czy przyzwolenie” (Biel 2016a: 9).

Z uwagi na różnice w klasyfikacji ze względu na morfologię zestawienie porównawcze polsko-indonezyjskie zostało oparte na kryterium funkcjonalnym wyrażen przyimkowych. Kategorie wyrażen przyjęto za Milewską (2003) i Biel (2016a):

- i. wyrażenia warunkowe i hipotetyczne:
  - a) polskie: w razie, pod warunkiem, w przypadku,
  - a) indonezyjskie: *manakala* ('w razie').
- ii. wyrażenia przyimkowe dotyczące relacji odniesienia:
  - a) polskie: co do, odnośnie do,
  - b) indonezyjskie: *berubungan dengan* ('w związku z').
- iii. wyrażenia przyimkowe dotyczące stron (adresatów):
  - a) polskie: na rzecz, w imieniu,
  - c) indonezyjskie: *pihak yang menyewakan* ('wynajmujący'), *pihak yang menyewa* ('najemca'), *atas nama* ('w imieniu').
- iv. wyrażenia przyimkowe dotyczące czasu:
  - a) polskie: w okresie, przez okres, na okres, w ciągu, przed upływem,
  - d) indonezyjskie: *pada hari ini* ('w dniu dzisiejszym'), *pada tanggal* ('dnia').
- v. wyrażenia przyimkowe dotyczące przyczyny, skutku, celu i przyzwolenia:
  - a) polskie: w rezultacie, bez względu na, z powodu,
  - e) indonezyjskie: *oleh karena* ('z powodu').
- vi. wyrażenia przyimkowe inkluzywno-ekskluzywne:
  - a) polskie: włącznie z, oprócz, z wyjątkiem,
  - f) indonezyjskie: *dengan batas* ('w obrębie').

Warte podkreślenia jest to, że przytoczone powyżej przykłady występujące w tekstach porównywalnych mają również podobne znaczenie, np. polskie *na rzecz* jest ekwiwalentem znaczeniowym indonezyjskiego *atas nama*.

2.2.3. Paremie i sentencje prawnicze

Paremie i sentencje prawnicze (ind. *adagium hukum*) to krótkie maksymy wyrażające istotę jakiejś zasady prawnej. Są one sformułowane zazwyczaj przez autorytet moralny lub prawny lub też ich autor pozostaje nieznan. W kręgu kultury prawnej europejskiej, opartej na prawie rzymskim, paremie zazwyczaj sformułowane są po łacinie, a z uwagi na swoją popularność część z nich istnieje także w języku potocznym oraz w kulturze masowej, a jej znaczenie jest powszechnie znane (np. *dura lex sed lex* – ‘twarde prawo, ale prawo’). W Polsce paremiami rzymskimi, np. *Satius enim esse impunitum relinqui facinus nocentis quam, innocentem damnari* („Lepiej jest bowiem pozostawić nieukarany występki złoźyńcy niż skazać niewinnego”) autorstwa Ulpiana, ozdobiono powstały w 2009 r. gmach Sądu Najwyższego, paremia ta zresztą jest podstawą powstania zasady domniemania niewinności, o której mówią m.in. art. 11 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, art. 14 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 6 ust. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, art. 42 ust. 3 Konstytucji RP, art. 5 § 1 KPK (Dębiński 2009).

Z uwagi na to, że w Republice Indonezji większość prawa jest oparta na holenderskich kodeksach (więcej informacji na ten temat w pierwszej części tego rozdziału), łacińskie paremie są w Indonezji powszechnie znane i używane, co dowodzi, że docierają one w każdy zakątek świata i niosą ze sobą wartości uniwersalne. Obecność systemu prawa koranicznego w Indonezji niesie również za sobą obecność *qawa'id fiqhiyyah* (swoistych paremii zaczerpniętych z hadisu lub sentencje, których autorem jest Mahomet), którymi sędzia (arab. *qadi*) powinien się kierować przy wydawaniu wyroku⁴¹. Wśród najbardziej znanych *qawa'id fiqhiyyah* znajdują się:

بِمَقْصِدِهَا الْأُمُورُ

Perbuatan / perkara itu bergantung pada niatnya.

tłum. z ind. ‘Sposób działania zależy od celu’.

⁴¹ <http://habyb-mudzakir-08.blogspot.com/2014/04/pengertian-qawaid-fiqhiyyah.html> (data dostępu: 23.08.2016)

العَادَةُ مُحْكَمَةٌ

Adat dapat dijadikan pertimbangan dalam menetapkan hukum

tłum. z arab. ‘Tradycja jest rozstrzygająca’.

tłum z ind. ‘Tradycja może być brana pod uwagę podczas orzekania sądu’.

Między innymi pod wpływem tej paremii powstało rozporządzenie *Undang-undang Kekuasaan Kehakiman Nomor 4 tahun 2004 dalam Pasal 28*, które nakazuje sądowi branie pod uwagę prawa zwyczajowego podczas wydawania orzeczenia⁴². Prawo zwyczajowe istniejące na terenach archipelagu indonezyjskiego ma częściowo postać paremii (więcej na ten temat we wcześniejszej części tego rozdziału poświęconej zapożyczeniom). Do ważnych sentencji prawniczych, które wpłynęły na prawo indonezyjskie, zaliczyć można również te autorstwa rodzimych teoretyków prawa, np. sentencja prof. Satjip-to Rahardjo:

Hukum untuk manusia, bukan manusia untuk hukum.

(‘Prawo dla człowieka a nie człowiek dla prawa’).

2.2.4. Określenie czasu

W prawie zobowiązań czas (a zwłaszcza wszelakie terminy) niezmiennie pozostaje bardzo ważnym aspektem. W polskim prawie przepisy Kodeksu cywilnego (art. 111–115 k.c.) precyzyjnie określają, jak obliczać terminy na potrzeby umów cywilnych:

Art. 111 k.c. stanowi, że termin oznaczony w dniach kończy się z upływem ostatniego dnia, czyli o północy. Jeżeli początkiem terminu oznaczonego w dniach jest pewne zdarzenie, nie uwzględnia się przy obliczaniu terminu dnia, w którym to zdarzenie nastąpiło. Termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było – w ostatnim dniu tego miesiąca (art. 112 k.c.).

⁴² <https://rennymagdawiharnani.wordpress.com/sih/hukum-adat/dasar-perundang-undangan-berlakunya-hukum-adat/> (data dostępu: 23.10.2023).

Warto wspomnieć również postanowienia art. 115 k. c. stanowiącego: „jeżeli koniec terminu do wykonania czynności przypada na dzień uznany za ustawowo za wolny od pracy, termin upływa dnia następnego”. Termin można oznaczyć datą (w polskim i indonezyjskim prawie w formacie dzień – miesiąc – rok, pisane liczbowo lub słownie) lub chwilą wystąpienia jakiegoś wydarzenia, które uważane jest za pewne (np. „z chwilą przekazania kluczy do lokalu najemcy”). W indonezyjskich aktach notarialnych preferuje się oznaczenie daty podpisania aktu w formacie: dzień tygodnia, dzień miesiąca (cyframi arabskimi), miesiąc (słownie) i rok (cyframi arabskimi). W polskich dokumentach poświadczonych notarialnie natomiast zazwyczaj nie jest podawany dzień tygodnia, data zapisywana jest słownie w kolejności dzień, miesiąc i rok, po czym podawany jest zapis cyfrowy w nawiasie.

W języku prawnym i prawniczym na określenie czasu często występują kolokacje z członem *termin* lub *czas*. W indonezyjskiej rzeczywistości prawnej w kontekście czasu używane są syntagmy złożone z elementem *termijn*, będącym zapożyczeniem z języka holenderskiego, *waktu* (‘czas’) oraz *jangka waktu* (lit. ‘okres, czas’). Oto zestawienie ekwiwalentnej terminologii dotyczącej czasu stosowanej w zobowiązaniach umownych:

- i. termin przedawniony – *jangka waktu kadaluarsa*,
- ii. termin zawity (prekluzyjny) – *termin*,
- iii. termin sądowy – *jangka waktu yang diatur pengadilan*,
- iv. termin ustawowy – *jangka waktu yang diatur perundangan*,
- v. termin zapadalności – *tenggang waktu*,
- vi. termin oznaczony – *jangka waktu yang ditentukan*,
- vii. termin początkowy (*dies a quo*) (moment, w którym powstaje skutek czynności prawnej) – *mulainya suatu ketetapan waktu*,
- viii. termin końcowy (*dies ad quem*) (moment, w którym ustaje skutek czynności prawnej) – *berakhirnya suatu ketetapan waktu (termijn)*,
- ix. termin stanowczy – *jangka waktu tetap*,
- x. czas pracy – *waktu kerja*,
- xi. czas trwania umowy – *waktu perjanjian berlangsung, tantang waktu*.

Przytoczone zestawienie jest dowodem na to, że pomimo znacznych różnic w systemach prawnych pomiędzy Polską a Indonezją terminy związane z zagadnieniem czasu są morfologicznie i semantycznie bardzo bliskie, co sugeruje wspólny źródłosłów (np. prawo rzymskie).

2.2.5. Kolokacje

Łączliwość wyrazowa jest bardzo ważnym aspektem w glottodydaktyce, zwłaszcza glottodydaktyce języków specjalistycznych. Nierzadko to tylko kolokacyjne właściwości danego terminu wskazują na specjalistyczny charakter wypowiedzi, gdyż część terminologii specjalistycznej istnieje również w danym języku ogólnym lub potocznym, ale nabierając innych znaczeń.

Ligawa (2012: 81) podkreśla zasadność nauczania nowej terminologii specjalistycznej w kontekstach i parach kolokacyjnych: „nauczanie terminologii w izolacji jest niecelowe, gdyż użycie terminologii może okazać się niemożliwe ze względu na brak umiejętności stworzenia zdania / tekstu”. Rozważania z punktu widzenia dydaktyka podkreślają ważność kolokacji w językach prawnym i prawniczym. Jak dotąd powstało niewiele prac obszernie omawiających kolokacje istniejące w polskim języku prawa, a zagadnienie to jest niezwykle istotne z punktu widzenia badań porównawczych i tłumaczeniowych. Łucja Biel (2009) stworzyła *Słowniczek kolokacji polskiego prawa spółek*, posługując się metodą badań korpusowych.

Niestety, indonezyjscy badacze jeszcze nie zbadali dogłębnie tego zagadnienia. W istniejących czterech indonezyjskich książkowych słownikach i trzech słownikach internetowych terminologicznych z dziedziny prawa kolokacje danego terminu nie pojawiają się ani razu przy hasłach. W aspekcie porównawczym polsko-indonezyjskim można zauważyć, że terminy pochodzące z prawa kolonialnego występują w podobnym otoczeniu co terminy polskie. Przykładem są tu terminy *umowa* i *perjanjian*:

- i. naruszyć umowę – *melanggar perjanjian*,
- ii. rozwiązać umowę – *putus perjanjian*,
- iii. wypowiedzieć umowę – *mengakhiri perjanjian*,
- iv. zawrzeć umowę – *membuat perjanjian*,
- v. zmienić umowę – *mengubah perjanjian*,
- vi. podpisać umowę – *menandatangani perjanjian*.

Przytoczone terminy są ekwiwalentne zarówno znaczeniowo, jak i semantycznie.

2.2.6. Modalność deontyczna i sposoby jej wyrażania

Niezbędnym składnikiem każdego wypowiedzenia jest modalność, czyli informacja o określonym stosunku nadawcy do opisywanego stanu rzeczy. Modalność oznacza kategorię, której członami są predykaty wyrażające ustosunkowanie się mówiącego do treści. Ze względu na stosunek mówiącego do treści Grzegorzycykowa (2004: 39) dokonuje podziału na: powiadomienia, pytania (interrogatywy), rozkazy (imperatywy) oraz ekspresywy (ekspresja emocji, życzenia). Postawy modalne wyrażane są gramatycznie bądź składniowo, rzadziej leksykalnie. Predykaty mogą przedstawiać stopień przekonania mówiącego o prawdziwości lub nieprawdziwości treści. Noszą one wówczas nazwę predykatów modalnych asertorycznych. Zdania, które zawierają składnik modalny asertoryczny, wyrażają oznajmujący stosunek mówiącego do treści.

W języku prawa zwraca się uwagę na modalność deontyczną: stosuje się wypowiedzi o modalnościach powinnościowych, czyli wypowiedzi postulatywne. Nazwa modalność deontyczna pochodzi od greckiego słowa *deon* – ‘to, co niezbędne, właściwe’; ‘obowiązek’.

Wśród zdań o modalności deontycznej Grzegorzycykowa (2004: 39) wyróżnia:

- i. zalecenia,
- ii. zakazy,
- iii. pozwolenia.

Z kolei Nowak-Michalska (2012: 48), zajmująca się modalnością deontyczną w polskim języku prawnym, dzieli modalność deontyczną według klucza stosowanego w prawoznawstwie na: obowiązek (ind. *perintah*), obejmujący nakaz (ind. *keharusan*) i zakaz (ind. *larangan*) oraz dozwolenie (ind. *izin*). Autorka niniejszej książki stosuje tę właśnie klasyfikację ze względu na jej podobieństwo do klasyfikacji funkcjonującej na gruncie językoznawstwa indonezyjskiego.

Zarówno w języku polskim, jak i indonezyjskim modalność deontyczna jest wyrażana głównie środkami leksykalnymi. Gortych i Matulewska (2009: 67) zauważają:

W języku polskim wśród najczęściej spotykanych środków służących do wyrażania modalności deontycznej można spotkać: pełnoznaczne czasowniki deontyczne, czasowniki modalne,

osobowe i nieosobowe predykatywy modalne konotujące bezokolicznik oraz konstrukcje składniowe zobowiązujące określony podmiot do określonego zachowania się. W języku polskim można znaleźć konstrukcje z *verbum niedeontycznym* (tryb oznajmujący czasu teraźniejszego i przyszłego).

Alwi (1992: 252) tak opisuje środki używane do wyrażania modalności w języku indonezyjskim:

Modalitas deontik ‘izin’ dapat diungkapkan melalui kata boleh, dapat, bisa, perkenankan, memperkenankan, diperkenankan, izinkan, mengizinkan, diizinkan, perbolehkan, memperbolehkan, dan diperbolehkan. Sementara untuk pengungkap modalitas deontik ‘perintah’ dapat dipaparkan melalui kata wajib, mesti, harus, haruskan, mengharuskan, diharuskan, perintahkan, memerintahkan, diperintahkan, larang, melarang, dilarang, tidak boleh, dan jangan. Znaczenie „dozwolenia” jest wyrażone poprzez stosowanie terminów takich jak: boleh, dapat, bisa, perkenankan, memperkenankan, diperkenankan, izinkan, mengizinkan, diizinkan, perbolehkan, memperbolehkan, dan diperbolehkan. Aby przekazać deontyczne znaczenie obowiązku, stosuje się natomiast następujące terminy: wajib, mesti, harus, haruskan, mengharuskan, diharuskan, perintahkan, memerintahkan, diperintahkan, larang, melarang, dilarang, tidak boleh, dan jangan (tłum. D.Z.).

Nie wszystkie sygnifikatory przytoczone przez Alwiego występują jednak w rejestrach prawnym i prawniczym języka. Poniższe, najczęściej występujące sygnifikatory modalności deontycznej w języku polskim i indonezyjskim zestawione są z przykładami ich typowego użycia.

Do środków wyrażających dozwoleń w polskim *lingua legis* zalicza się:

- i. ‘móc’ w formach osobowych,
- ii. ‘ma prawo’, ‘jest uprawniony’,
- iii. ‘wolno jest’,
- iv. ‘dopuszcza się’, ‘zezwała się’ (Gortych, Matulewska 2009: 75).

Przykład:

Kontraktujący **jest uprawniony** do nadzoru i kontroli nad wykonywaniem umowy kontraktacji przez producenta⁴³.

⁴³ Art. 617 k.k.

Do środków wyrażających dozwolenie w polskim *lingua legis* zalicza się:

- i. ‘jest wymagane’,
- ii. ‘mieć obowiązek’, ‘jest zobowiązany’, ‘jest obowiązany’.
- iii. czasowniki w różnych formach: ‘należy’, ‘powinien’,
- iv. czasownik modalny ‘musieć’.
- v. czas terażniejszy lub przyszły, tryb oznajmiający.

Przykład:

§ 2 W umowach **należy** raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu⁴⁴.

Do środków wyrażających zakaz w polskim *lingua legis* zalicza się:

- i. zwrot ‘nie wolno’,
- ii. czasownik ‘zakazywać’ w formie bezosobowej ‘zakazuje się’ lub w stronie biernej ‘jest zakazane’ (Nowak-Michalska 2012: 177),
- iii. czasownik w formie bezosobowej ‘zabrania się’, również w formie biernej: ‘jest zabroniony’,
- iv. czasownik ‘dopuszczać’ w formie bezosobowej z zaprzeczeniem ‘nie dopuszcza się’.

Przykład:

Przyjmującemu zlecenie **nie wolno** używać we własnym interesie rzeczy I pieniędzy dającego zlecenie⁴⁵.

Do środków wyrażających dozwolenie w indonezyjskim *lingua legis* zalicza się:

- i. czasownik modalny *boleh* (‘mieć pozwolenie’) wraz z derywatami: *perbolehkan* (‘pozwalac’), *diperbolehkan* (‘jest dopuszczone’),
- ii. czasowniki modalny *dapat* (‘być w stanie’, ‘być możliwym’).

Przykład:

*Pidana tersebut dalam ayat 1 dan 3 dapat ditambah sepertiga jika yang melakukan kejahatan dua orang atau lebih dengan bersekutu*⁴⁶.

---

⁴⁴ Art. 65 § 2 k.c.

⁴⁵ Art. 741 k.c.

⁴⁶ KUHP, pasal 167.

[Karę, o której mowa w paragrafach 1 i 3, można powiększyć o jedną trzecią, jeśli przestępstwo zostało dokonane przez dwie lub więcej osób, które działały wspólnie.]

Do środków wyrażających nakaz w indonezyjskim języku prawa zalicza się:

- i. derywaty *perintah* ('nakaz'): *memerintahkan* ('nakazywać') i *diperintahkan* ('jest nakazany'),
- ii. derywaty *harus* ('musieć'): *haruskan* ('wymaga'), *mengharuskan* ('wymaga') i *diharuskan* ('jest wymagany'),
- iii. *wajib* ('być zobowiązany', 'być w obowiązku'), *mesti* ('musi').

Przykład:

*Jaksa harus segera memberitahukan penahanan itu kepada Menteri Kehakiman*⁴⁷.

[Prokurator musi natychmiast powiadomić o tym zatrzymaniu Ministra Sądownictwa.]

Do środków wyrażających zakaz w indonezyjskim języku prawa zalicza się:

- i. derywaty czasownika *larang* ('zakazywać'): *melarang* ('zakazuje się'), *dilarang* ('jest zakazany'),
- ii. *tidak boleh* ('nie wolno', 'nie mieć pozwolenia'),
- iii. *jangan* (przysłówek o znaczeniu zakazu, podobny w znaczeniu do słowa 'zabronione').

Przykład:

*Pidana penjara selama waktu tertentu sekali-kali tidak boleh melebihi dua puluh tahun*⁴⁸.

[Kara więzienia nie może przekroczyć dwudziestu lat.]

2.2.7. Cechy języka prawa na poziomie zdania

Z uwagi na specyfikę języka indonezyjskiego ograniczę omawianie cech *języka prawa* na poziomie zdania tylko do cech relevantnych dla analizy porównawczej polsko-indonezyjskiej.

⁴⁷ KUHP, pasal 16.

⁴⁸ KUHP, pasal 13 p. 4.

2.2.7.1. Zdania wielokrotnie złożone

„Niezwykle istotną cechą przejawianą przez teksty prawne jest ich skrótowość realizowana przede wszystkim przez tzw. kondensację tekstu” (Zieliński 1999: 55). Skrótowość, o której wspomina Zieliński, niesie za sobą konsekwencję w postaci zdań wielokrotnie złożonych. Przepisy prawne formułowane współcześnie zawierają bowiem kilka lub kilkanaście norm postępowania (Zieliński 1999: 56). Wijayati, analizując indonezyjski język prawa, uważa tę właściwość za wadę. W zdaniu będącym cytatem z indonezyjskiej umowy kredytu liczącym 91 słów Wijayati (2009) znajduje aż dziesięć norm. Przykładem zaczerpniętym z tekstów polskich może być zdanie zaczerpnięte z korpusu badawczego niniejszej pracy:

Stawający pod I. Pan Jan Kowalski oświadcza, że przy niniejszej czynności występuje w imieniu i na rzecz Gminy Dobre Miasto, jako Burmistrz — na dowód czego okazuje zaświadczenie Przewodniczącej Miejskiej Komisji Wyborczej w Dobrym Mieście z dnia 24 listopada 2014 r., w którym zaświadcza się, że stosownie do art. 490 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 roku — Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21 poz. 112 ze zm.) w wyborach, które odbyły się dnia 16 listopada 2014 r., Pan Jan Kowalski wybrany został Burmistrzem Dobrego Miasta.

W indonezyjskim języku prawa zdania wielokrotnie złożone są uważane za błędne, gdyż wpływają negatywnie na zrozumienie tekstu ze względu na aglutynacyjną budowę języka indonezyjskiego. Nie oznacza to jednak, że takich zdań nie ma, zwłaszcza w prawie związanym z bankowością nadmiernie długie zdania są często spotykane:

Apabila perpanjangan asuransi sebagaimana dimaksud butir 2 di atas diurus oleh debitur, maka debitur wajib telah mengajukan permohonan perpanjangan asuransi selambat-lambatnya dalam jangka waktu 1 (satu) bulan sebelum tanggal jatuh tempo polis asuransi, dan polis perpanjangan asuransi harus telah diserahkan oleh debitur kepada bank selambat-lambatnya pada tanggal jatuh tempo polis asuransi yang diperpanjang, demikian dengan ketentuan bahwa apabila pada tanggal jatuh tempo polis asuransi tersebut, debitur tidak/belum menyerahkan polis perpanjangan asuransi, maka debitur dengan ini memberi kuasa kepada bank, tanpa bank berkewajiban untuk melaksanakannya,

untuk memperpanjang asuransi tersebut di atas biaya debitur. (Wijayati 2009)

[SLOT:] Jeśli przedłużenie ubezpieczenia o którym mowa w punkcie drugim zostanie wykonane przez dłużnika, w takim wypadku dłużnik ma obowiązek wnieść uprzednio prośbę o przedłużenie ubezpieczenia najpóźniej przed upływem 1 (jednego) miesiąca przed końcem umowy ubezpieczenia a polisa przedłużająca ubezpieczenie musi zostać przekazana przez dłużnika bankowi najpóźniej w dniu zakończenia okresu ubezpieczenia który zostanie przedłużony, tym samym jeśli w dniu upłynięcia czasu trwania wspomnianej polisy ubezpieczeniowej, dłużnik nie przedłuży/nie przedłożył polisy przedłużającej umowę, uważa się, że dłużnik przyznaje bankowi prawo do nieobowiązkowego przedłużenia wyżej wspomnianej polisy ubezpieczeniowej na koszt dłużnika (tłum. D.Z.).

W powyższym zdaniu na temat ubezpieczenia kredytu podmiotem jest 'kredytobiorca' (*debitur*), jednak ze względu na wiele wtrąceń zdanie jest trudne do zrozumienia, co zresztą doskonale widać w przykładzie zorientowanym na język źródłowy.

2.2.7.2. Czasy gramatyczne

Rozumienie i pojęcie czasu w języku prawa jest zagadnieniem szerokim i wartym analizy w aspekcie porównawczym polsko-indonezyjskim. Gemar mówi o „bezczasowości prawa” (cyt. za Matilla 1994: 73): pomimo że czasowniki używane w prawie charakteryzują się pewnymi kategoriami (np. w języku polskim są to chociażby strony i tryby), tekst pozostaje możliwie jak najbardziej „czasowo neutralny”, tak aby norma pozostawała jak najdłużej aktualna i by regulowała pewne hipotetyczne zdarzenia w nieokreślonej przyszłości (lub teraźniejszości). Sformułowania używane więc w języku prawnym mają charakter abstrakcyjny i generalny, wyrażają prawne postulaty, czego osiągnięcie umożliwia użycie czasu teraźniejszego w „temporalizacji zorientowanej ku przyszłości” (Lizisowa 2007: 348). Fosin (2013: 88) zauważa, że czas przeszły w ustawodawstwie występuje rzadko, a jeśli już się pojawia, to „w przypadku, gdy taka „bezczasowa” hipoteza została zrealizowana

i łączy się ze szczególnymi okolicznościami dotyczącymi popełnionego przestępstwa albo gdy ze względu na szczególne okoliczności istnieje powód na zmianę sankcji”. Przepisy zawierające czas przeszły z reguły pojawiają się w „późniejszych“ punktach w danym paragrafie, po określeniu abstrakcyjnej, pozaczasowej hipotezy.

Przykład takiego użycia czasu przeszłego można znaleźć w wielu przepisach Kodeksu karnego, np.:

Art. 69. § 1. Sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej w wymiarze nieprzekraczającym roku, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa **nie był skazany** na karę pozbawienia wolności.

Czas przyszły jest wykorzystywany w specyficzny sposób przez ustawodawcę. Andruszkiewicz (2010: 27) pisze:

Wypowiedź wykorzystująca czas przyszły sformułowana w języku prawnym cechuje się brakiem możliwości wystąpienia modyfikacji dokonywanej ze względu na czynnik bliskości czy odległości wskazywanego momentu w czasie. Wypowiedź „Właściwy minister wyda rozporządzenie oznacza: ma kompetencję do powzięcia odpowiedniej czynności konwencjonalnej (może tego dokonać, wskazany podmiot w przyszłości tego dokona).

Indonezyjskie czasowniki nie odmieniają się przez osoby ani liczby, nie implikują również czasów. W języku indonezyjskim wymiar czasu jest przekazywany głównie kontekstowo (na ten temat więcej w: Djadjakusuma 1985: 61) lub za pomocą jednego z przysłówków czasu (*telah*, *sudah*, *pernah* dla czasu przeszłego; *sedang*, *lagi* dla czasu teraźniejszego; *akan* dla czasu przyszłego), a nie za pomocą końcówek fleksyjnych jak w przypadku języka polskiego. Głównym zadaniem wymienionych powyżej przysłówków czasu nie jest jednak umiejscowienie danej sytuacji na osi czasu, a raczej przekazanie informacji o ich aspekcie dokonaności / niedokonaności (więcej na ten temat: Grange 43–63)⁴⁹.

⁴⁹ Źródło internetowe, nieznana data publikacji – D.Z.

Przykłady:

- i. *Hasan tidur*. [Hasan śpi.] – w tym przykładzie nie występuje żaden przysłówek czasu, co może oznaczać generalizację (Hasan sypia) lub czas terażniejszy;
- ii. *Hasan sedang tidur*. [Hasan właśnie / teraz śpi.] – przysłówka czasu *sedang* używa się w celu podkreślenia wykonywania czynności w momencie wypowiedzania zdania;
- iii. *Hasan akan tidur*. [Hasan będzie spał.];
- iv. *Hasan sudah tidur*. [Hasan już spał / Hasan już śpi.] – przekład w zależności od kontekstu.

W tekstach prawnych i prawniczych można ponadto zaobserwować sytuację, gdzie kontekst umiejscawiający daną sytuację w czasie występuje tylko na początku lub na końcu danego dokumentu (zazwyczaj w formie daty dziennej), a cała jego reszta jest sformułowana w czasie terażniejszym (z przykładu (i), co powoduje wiele problemów związanych z interpretacją prawa oraz z ewentualnym tłumaczeniem. Aspekt niedokonany czasownika „koncentruje uwagę mówiących na samej czynności, na jej przebiegu [...], a aspekt dokonany czasownika uwypukla jej pomyślny finał, przedstawiając czynność jako coś zamkniętego” (Nagórko 2007: 99). W języku indonezyjskim aspekt niedokonany łączy się przede wszystkim z czasem przyszłym, a aspekt dokonany z przeszłym, W języku polskim natomiast czas terażniejszy tworzą tylko czasowniki niedokonane. W języku indonezyjskim ważną cechą każdego czasownika jest również jego tranzytywność / intransytywność.

2.2.7.3. Kategoria strony

Zarówno w polskim, jak i indonezyjskim języku prawa ważną kategorią czasownika jest kategoria strony. W obu językach występują trzy strony czasownika: czynna (*aktif*), bierna (*pasif*) i zwrotna (*refleksif*). Nagórko (2007: 104) podkreśla hierarchizację elementów zdania, którą można osiągnąć za pomocą stron, Fosin (2013: 90) stwierdza ponadto: „W stronie czynnej najwyższą rangę ma podmiot, czyli wykonawca czynności, np. *Przestępca popełnia przestępstwo*. Takie zdanie można przekształcić na stronę bierną, która pociąga ze sobą nacechowanie stylistyczne: *Przestępstwo jest popełnione przez przestępcę*. W takim

składzie podmiot (agens) ze strony czynnej teraz staje się dopełnieniem (obiektem), a dopełnienie staje się podmiotem”.

W stronie zwrotnej z kolei agens jest równocześnie *patiensem*. W języku indonezyjskim w większości przypadków strona czynna wyrażona jest poprzez prefiks *meN-*, strona zwrotna poprzez prefiks *ber-*, a strona bierna poprzez prefiks *di-*. Prefiksy występują przed tzw. słowem bazowym (*root word*).

2.2.7.4. Zdania skonwencjonalizowane

Teksty skonwencjonalizowane można [...] zdefiniować jako formy o spetryfikowanej strukturze, mające określony porządek występowania poszczególnych sekwencji, stałe elementy treści, stereotypową realizację językową oraz określoną funkcję, zdefiniowaną daną sytuacją komunikacyjną (Solová 2009: 202).

Zdania skonwencjonalizowane są to takie zdania lub zwroty, które charakteryzują się stałą strukturą i składnią semantyczną; występują w specyficznych kontekstach. W ujęciu translologicznym w środowisku języka prawa zwroty skonwencjonalizowane odgrywają istotną rolę, gdyż niewłaściwa kolokacja może zmienić znaczenie prawne danego tekstu (np. ‘uczynek niedozwolony’ zamiast ‘czyn niedozwolony’). Jak zauważa Kaczmarek (2017: 16): „aby właściwie przetłumaczyć teksty prawne, nie wystarczy sama znajomość terminologii, gdyż zwroty w nich występujące funkcjonują w skonwencjonalizowanych syntagmach i związkach frazeologicznych”.

Z analizy zgromadzonego materiału badawczego wynika, że zarówno w indonezyjskich, jak i polskich tekstach zobowiązań umownych dotyczących nieruchomości zdania skonwencjonalizowane występują głównie na początku (w części komparacyjnej) i na końcu dokumentu. Co więcej, zdania skonwencjonalizowane w obu językach dotyczą zazwyczaj tych samych informacji, często można literalnie przetłumaczyć jedno zdanie skonwencjonalizowane za pomocą odpowiedniego w drugim porównywanym języku.

Przykłady:

i. początkowy fragment komparycji:

Pada tanggal [data] hadir di hadapan saya [imię nazwisko notariusza], Sarjana Hukum, Notaris di [miasto], dengan dihadiri saksi-saksi, tuan [imię i nazwisko strony]...

[SLOT: Dnia [data] stanął przede mną [imię i nazwisko notariusza], magistrem prawa, notariuszem w mieście [nazwa miasta] w obecności świadków [imię i nazwisko świadków...]

Dnia data w Kancelarii Notarialnej z siedzibą w adres przed Notariuszem (imię i nazwisko notariusza) stawili się / stawił się (imię i nazwisko strony)

ii. fragment na temat potwierdzenia tożsamości stron:

Penghadap / Para Penghadap telah saya, Notaris kenal.

[SLOT: Strona / Strony są przeze mnie, notariusza znane.]

Tożsamość stawających ustaliłem na podstawie okazanych dowodów osobistych wydanych za numerami: XXX dla Strony1 i YYY dla Strony 2

iii. fragment na temat danych stron:

Tuan [imię i nazwisko strony], anak / putra dari [nazwisko ojca] dan [nazwisko matki], bertempat tinggal di [adres zameldowania] pemegang paspor/KTP no [numer dowodu tożsamości]...

[SLOT: Pan [imię i nazwisko strony] syn [pełne nazwisko ojca] i [pełne nazwisko matki], zamieszkały w [adres zameldowania], posiadający paszport / dowód tożsamości (*zameldowania⁵⁰) [nr numer dowodu tożsamości]...]

(Imię i nazwisko strony), syn (imię ojca i imię matki), zamieszkały w (adres zameldowania).

vi. fragment na temat odpisu:

Diberikan sebagai salinan yang sama bunyinya.

[SLOT: Wydano odpis o tej samej treści.]

Odpis aktu notarialnego wydano stronie.

⁵⁰ W Indonezji jako dowód osobisty jest stosowana Kartu Tanda Penduduk, czyli dowód zameldowania danej osoby.

Powyższym zdaniom nadano charakter formalny, stosując inwersję (szczególnie w języku indonezyjskim) lub formę bezosobową (język polski). Istotne są tu też niewystępujące w języku potocznym kolokacje (np. okazane dowody osobiste, wydane za numerami, stawający, *pemegang paspor* ‘posiadacz paszportu’ itp.).

Material badawczy

Uwagi techniczne

Przykłady i ich tłumaczenia

Wszystkie analizowane fragmenty umów są fragmentami autentycznych umów. Z uwagi na cel niniejszej pracy nie ingerowano w pisownię tekstów, nawet jeśli we fragmentach wystąpiły błędy. Również format zapisu tekstów został starannie odwzorowany łącznie z wyróżnieniami części terminologii poprzez wersaliki czy italiiki. Jeśli dane sformułowanie jest nietypowe lub błędne (np. jest zaczerpnięte z żargonu prawniczego), zaznaczam ten fakt w omówieniu danego fragmentu.

Układ graficzny, pominięcie treści i wyróżnienia w tekście

Zgodnie z wytycznymi zamieszczonymi w kodeksie tłumacza przysięgłego „Układ graficzny tekstu tłumaczenia powinien być w miarę możliwości zbliżony do układu tłumaczonego dokumentu”. Dlatego elementy wyróżnione w tekście oryginalnym są również wyróżnione w jego tłumaczeniu, pomimo tego, że niekiedy narusza to normy uzualne tekstów sformułowanych w języku docelowym. W niektórych omawianych fragmentach tekstów część informacji nieistotna dla omawianych elementów została pominięta (np. zapis słowny daty) takie pominięcie treści jest każdorazowo zaznaczone w tekście komentarzem opisującym pominięty element umieszczonym w nawiasie kwadratowym. W tekstach indonezyjskich, określając strony umowy, używa się terminów *Pihak Pertama* (‘strona pierwsza’) oraz *Pihak Kedua* (‘strona druga’) zwyczaj ten wynika z ustawy, która mówi, że strona pierwsza jest stroną

zbywającą prawo, a strona druga stroną je nabywającą. Jest to wobec tego istotny element tekstu, a terminy *Pihak Pertama* i *Pihak Kedua* nie mogą być tłumaczone na język polski tylko poprzez występujące w porównywalnych tekstach polskich terminy ‘sprzedający’ i ‘kupujący’, ‘wydzierżawiający’ i ‘dzierżawca’ czy ‘darczyńca’ i ‘obdarowany’. W tłumaczeniu na język polski terminy te można natomiast dodać np. po przecinku: „Strona Pierwsza, sprzedający”.

Nazwiska i nazwy własne występujące w przykładach

Wszystkie materiały znajdujące się w korpusie badawczym są tekstami autentycznymi umów, które zostały zawarte przez konkretne osoby fizyczne lub podmioty. Ponieważ nie wolno mi zawierać żadnych kluczowych danych w przykładach, w miejsce danych autentycznych używane są fikcyjne dane osobowe i teleadresowe.

Struktura rozdziałów 3 i 4

Poniższa część niniejszej pracy będzie zawierać analizę fragmentów tekstu, podzieloną ze względu na logiczne całości tekstu, zazwyczaj klauzule lub fragmenty dotyczące tego samego zagadnienia. W toku analizy zebranych materiałów wyodrębniłam 25 spójnych części, które występowały w większości analizowanych umów. Kolejność przedstawienia wyników badań przedstawia się w sposób następujący:

Rozdział 3. Fragmenty wspólne dla aktów notarialnych

- i. dane identyfikacyjne biuro notariusza,
- ii. indonezyjskie dane identyfikacyjne biuro notariusza,
- iii. nagłówek umowy w formie aktu notarialnego,
- iv. komparycja:
  - a) komparycja – fragment dotyczący daty i miejsca sporządzenia aktu,
  - b) komparycja – wymienienie stron,
  - c) komparycja – informacja o występowaniu w czyimś imieniu,
  - d) komparycja – informacja o potwierdzeniu tożsamości stron,
  - g) komparycja inne osoby obecne przy sporządzeniu aktu,

- v. formuła o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu,
- vi. pobrane opłaty i koszty,
- vii. nagłówki umów,
- viii. oświadczenie pierwszej strony o prawie do rozporządzenia,
- ix. specyfikacja przedmiotu umowy,
- x. fragment o stanie prawnym nieruchomości,
- xi. klauzula na temat przekazania przedmiotu umowy,
- xii. klauzula na temat wartości i ceny przedmiotu umowy,
- xiii. klauzula na temat zmian w protokole, kopii i wypisów.

Rozdział 4. Fragmenty specyficzne dla poszczególnych typów umowy

DAROWIZNA

- i. oświadczenie o darowaniu i przyjęciu darowizny,
- ii. ustanowienie dożywotniego użytkowania,
- iii. klauzule specyficzne dla umów indonezyjskich.

SPRZEDAŻ

- i. oświadczenie o kupnie i sprzedaży.

NAJEM I DZIERŻAWA

- i. oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę,
- ii. paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu,
- iii. paragraf dotyczący czasu trwania umowy,
- iv. fragmenty dotyczące opłaty za najem / dzierżawę.

Poszczególne części są następnie podzielone na część indonezyjską, część polską oraz wnioski translacyjne. Każda z części językowej rozpoczyna się przykładami zaczerpniętymi z korpusu materiału badawczego, umieszczonymi w tabeli, gdzie bezpośrednio pod przykładem znajduje się również tłumaczenie na język polski (w przypadku przykładu indonezyjskiego) i na język indonezyjski (w przypadku przykładu polskiego). Dalej następuje omówienie terminologii występującej w tekstach oraz analiza językoznawcza. Każda wyszczególniona część jest następnie podsumowana wnioskami translacyjnymi. i listą terminów ekwiwalentnych.

Rozdział 3.

3.1. Fragmenty wspólne dla aktów notarialnych

W rozdziale III zostaną omówione fragmenty umów przenoszących prawa do nieruchomości zawarte w formie aktu notarialnego. Po każdym przykładzie nastąpi jego tłumaczenie zgodnie z zasadami tłumaczenia prawniczego oraz omówienie terminologii występującej w tekstach.

3.1.2. Dane identyfikacyjne kancelarii notarialnej

Zgodnie z paragrafem 38 indonezyjskiej ustawy nr 2/2014 oraz nr 30/2004 akt notarialny musi zawierać ‘nagłówek’ (*Judul*), ‘numer aktu’ (*Nomor*), ‘godzinę’ (*Jam*), ‘dzień tygodnia’ (*Hari*), datę dzienną (*Tanggal*), i ‘rok’ (*Tahun*) ‘sporządzenia aktu’ (*Pembuatan Akta*) oraz ‘pełne imię i nazwisko’ (*Nama lengkap*) i ‘siedzibę notariusza’ (*Kedudukan Notaris*)⁵¹. Wszystkie te informacje znajdują się zazwyczaj nie w treści samego aktu notarialnego, a na okładce, której specyfikacja jest ściśle określona przez ustawodawcę. Fragment w tabeli 3.1 jest zaczerpnięty z okładki kartonowej aktu notarialnego.

Tabela 3.1. Przykład indonezyjskich danych identyfikacyjnych kancelarii notarialnej z tłumaczeniem na język polski

Kantor Notaris dan Pejabat Pembuat Akta Tanah Kota Jakarta Jln. Suprpto No.8 Telp. (0555) 3221111 – 3224444 Fax. (0536) 3210432 Jakarta Pusat 11111 SK Kehakiman RI no. C 01 AA 00.01 Th. 2005 tanggal 16 April 2004 SK Menteg Agraria Kepala B.P.N. No: 40-IX Th. 2004 tanggal 12 Juni 2004
---

⁵¹ UU 2 Tahun 2014 pasal 38.

Biuro Notariusza i Urzędnika Upoważnionego Do Sporządzania Wpisów
Do Księgi Wieczystej
Miasto Dżakarta
Jln. Suprpto No. 8 Jakarta Pusat 11111
Tel. (0555) 3221111 – 3224444, faks (0536) 3210432
numery licencji notariusza: SK Kehakiman RI no. C 01 AA 00.01 Th.
2005 tanggal 16 April 2004
numery licencji urzędnika upoważnionego do sporządzania wpisów
do księgi wieczystej: SK Menteg Agraria Kepala B.P.N. No: 40-IX Th.
2004 tanggal 12 Juni 2004

W nowszych dokumentach można też zauważyć umieszczanie na okładce numerów licencji notariusza, wydawanej na podstawie decyzji indonezyjskiego Sądu Najwyższego (*Surat Keputusan Kehakiman Republik Indonesia*, skrót: *SK Kehakiman RI* –), oraz upoważnienia do dokonywania wpisów w księdze wieczystej na podstawie decyzji Szefa Krajowej Agencji Gruntów (*Surat Keputusan Menteg Agraria Kepala Badan Pertanahan Nasional*). W wielu dokumentach termin *Pejabat Pembuat Akta Tanah* ('urzędnik upoważniony do sporządzania wpisów do księgi wieczystej') jest skracany i występuje w postaci akronimu PPAT.

Tabela 3.2. Przykład polskich danych identyfikacyjnych kancelarii notarialnej z tłumaczeniem na język indonezyjski

Kancelaria Notarialna
Anna Nowak – notariusz
00-001 Warszawa, Plac Pocztowy 1/1
Tel./faks 0 22 333 99 99
NIP 7712345678 REGON 987654321

Kantor Notaris
Anna Nowak – notaris
00-001 Warszawa, Plac Pocztowy 1/1
Telp./fax 0 22 333 99 99
NIP [NPWP Polandia]: 7712345678
REGON [*No Pendaftaran Perusahaan Negara Polandia*]: 987654321

W polskich tekstach dane kancelarii, która sporządziła dokument, występują zazwyczaj w lewym górnym rogu pierwszej strony danego aktu. Przed adresem występuje fraza ‘Kancelaria Notarialna’ (*Kantor Notaris*) oraz imię i nazwisko notariusza, po którym często dodatkowo wpisuje się termin ‘Notariusz’ (*Notaris*). Tak jak w tekstach indonezyjskich znajduje się tam jeszcze ‘adres’ (*alamat*) i ‘numer telefonu’ (*telepon*) a także ‘Numer Identyfikacji Podatkowej’ (*Nomor Pokok Wajib Pajak Polandia*) w postaci akronimu *NIP* oraz numer Rejestru Gospodarki Narodowej skrócony do akronimu ‘REGON’ (lit. *Nomor Pendaftaran Perusahaan Negara Polandia*).

Tabela 3.3. Przykład polskich danych identyfikacyjnych kancelarii notarialnej z tłumaczeniem na język indonezyjski

Jan Kowalski Notariusz 00-001 Warszawa Plac Pocztowy 1/1 Tel. 0 22 333 99 99 NIP:777-000-11-22

Jan Kowalski Notaris 00-001 Warszawa Plac Pocztowy 1/1 Tel. 0 22 333 99 99 NIP [NPWP Polandia]: 777-000-11-22
--

Problematyczne z punktu widzenia tłumacza są terminy w postaci akronimów: indonezyjski *PPAT* oraz polskie ‘NIP’ (Numer Identyfikacji Podatkowej) oraz ‘REGON’ (Rejestr Gospodarki Narodowej). *Pejabat Pembuat Akta Tanah* to literalnie ‘urzędnik uprawniony do dokonywania wpisów w księdze ‘wieczystej’ (‘księga wieczysta’ – *Akta Tanah*). W polskiej rzeczywistości prawnej, w której wydział ksiąg wieczystych znajduje się w sądach rejonowych, nie ma nazwy stanowiska pracownika sądu, który dokonuje wpisów w księdze wieczystej. W Indonezji

funkcjonuje oddzielna nazwa tego stanowiska, przytoczona powyżej, ponadto wpis do księgi wieczystej może zostać dokonany również przez samego notariusza, jeśli otrzyma on licencję na podstawie decyzji Kierownika Krajowej Agencji Gruntów.

Odpowiednikiem polskiego ‘Numeru Identyfikacji Podatkowej’ jest natomiast *Nomor Pokok Wajib Pajak* (zazwyczaj w formie akronimu NPWP), który pełni tę samą funkcję w realiach prawnych Indonezji co NIP w Polsce. Terminy są więc swoimi ekwiwalentami, jednakże w celu uniknięcia nieporozumień przy tłumaczeniu proponuję użyć przymiotnika oznaczającego kraj pochodzenia np. *indonezyjski NIP* czy *NPWP Polandia*. Ponieważ w Republice Indonezji nie istnieje instytucja podobna do Rejestru Gospodarki Narodowej, termin ‘REGON’ należy przetłumaczyć opisowo, czyli *Nomor Pendaftaran Perusahaan Negara Polandia*. Dodatkowo w tłumaczeniu w tabeli 3.1. z uwagi na dużą ilość dodanych informacji zastosowano wyróżnienie w tekście poprzez podkreślenie poszczególnych numerów licencji notarialnych.

We wszystkich tłumaczeniach zastosowano skróty dotyczące numeru telefonu zgodne z normami obowiązującymi w języku docelowym. Zgodnie z wytycznymi zawartymi w Kodeksie Tłumacza Przysięgłego (adres osoby lub instytucji w tekście pełni funkcję identyfikacyjną i jako taka nie powinien być tłumaczony, chyba że wchodzi w skład całych zdań (§41 KTP).

3.1.3. Nagłówek umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego

Tabela 3.4. Przykład indonezyjskich nagłówek akt notarialnego z tłumaczeniem na język polski

	AKTA JUAL BELI Nomor: 112/2013 <i>Lembar Pertama</i>
Akt Notarialny	

AKT SPRZEDAŻY KUPNA Numer 112/2013 Oryginał
Akt Notarialny

Tabela 3.5. Przykład indonezyjskich nagłówków aktu notarialnego z tłumaczeniem na język polski

SALINAN Akta: Notaris Tanggal: 26 April 2007
Akt Notarialny

WYPIS Akt Notarialny Dnia 26 kwietnia 2007
Akt Notarialny

W realiach indonezyjskich można spotkać dwie pisownie frazy akt notarialny: *Akta Notaris* oraz *Akta Notariil* (ostatni zapis zgodnie z holenderską pisownią oryginalną, obecnie coraz rzadziej używany). W górnej części pierwszej strony dokumentu widnieje zazwyczaj fraza określająca, czy dokument jest oryginałem, czy wypisem: *Lembar Pertama*, *Minuta Akta* ('oryginał aktu notarialnego', lit. 'protokół aktu'), *Salinan* ('wypis') lub *Turutan* ('duplikat'). W korpusie indonezyjskich materiałów badawczych nie występuje słowo *Repertorium*, pomimo że funkcjonuje on w języku prawnym i również oznacza 'rejestr dokumentów w formie ksiąg'; w tekstach dla oznaczenia akt podaje się tylko sam numer (oznaczony obowiązkowo za pomocą numeru porządkowego w danym roku i opcjonalnie datą dzienną). Na notariuszu spoczywa obowiązek prowadzenia repertorium w formie oprawionych i opisanych datami ksiąg, co najmniej jedna na każdy miesiąc, po maksymalnie 50 oryginałów aktów każda⁵².

⁵² <http://magister-kenotariatan.blogspot.com/2012/08/notaris-dan-akta.html> (data dostępu: 31.05.2017).

Tabela 3.6. Przykład polskich nagłówków aktu notarialnego z tłumaczeniem na język indonezyjski

Repertorium A numer: 2000 /2017 WYPIS
AKT NOTARIALNY

Repertorium A nomor: 2000/2017
AKTA NOTARIS

Tabela 3.7. Przykład polskich nagłówków aktu notarialnego z tłumaczeniem na język indonezyjski

Repertorium „A” numer 333/2001 Oryginał
AKT NOTARIALNY

Repertorium “A” nomor 333/2001 LEMBAR PERTAMA
AKTA NOTARIS

We wszystkich polskich dokumentach poświadczonych notarialnie będących częścią korpusu materiałów badawczych wystąpiła jedna pisownia frazy Akt Notarialny. Podobnie jak w tekstach indonezyjskich, w górnej części pierwszej strony dokumentu widnieje termin ‘wypis’ lub ‘oryginał’. „Zgodnie z art. 110 § 3 prawa o notariacie w nagłówku wypisu zaznacza się, że wydany dokument jest wypisem. Na końcu wypisu zaznacza się, komu i kiedy wypis wydano. Wypis podpisuje notariusz i opatruje go pieczęcią. Jeżeli wypis ma więcej niż jeden arkusz, musi być ponumerowany, połączony, parafowany i spojony pieczęcią. Do wydawania wyciągów stosuje się te same zasady co przy wypisach”⁵³. Warto przy okazji wspomnieć, że funkcjonujący w języku prawniczym termin ‘odpis’ ma w kontekście aktów notarialnych to samo znaczenie co omówiony wyżej termin ‘wypis’. W Polsce używa się skrótów literowych na oznaczanie repertorium (np. repertorium „C” dla rejestru spraw cywilnych czy „Kw” dla rejestru ksiąg wieczystych),

⁵³ <http://www.notariusz-piaseczno.pl/czynnosci-notarialne/sporzadzanie-wypisow-odpisow-i-wyciagow-dokumentow/> (data dostępu: 31.05.2017).

takie oznaczenie widnieje również na dokumentach poświadczonych notarialnie. Repertoria notarialne są oznaczane literą „A” lub „P”. Podobnie jak w Indonezji, akta oznaczają się numerem porządkowym w danym roku, jednak bez podania daty dziennej.

Zarówno w Polsce, jak i w Indonezji w języku prawnym i prawniczym istnieje wiele nazw kopii dokumentu. Ich funkcje i statut prawny różnią się od siebie. Oto zestawienie terminologii indonezyjskiej i polskiej na ten temat z definicjami:

***Akta** – surat tanda bukti berisi pernyataan (keterangan, pengakuan, keputusan dsb) resmi yang dibuat menurut peraturan yang berlaku, disaksikan dan disahkan oleh notaris atau pejabat pemerintah yang berwenang (Sudarsono 1999: 25).*

[**Akt** – oficjalny dokument poświadczony zawierający oświadczenie (wyjaśnienie, orzeczenie decyzję itp.) sporządzony zgodnie z obowiązującym prawem i w obecności notariusza (lub innego urzędnika państwowego do tego uprawnionego) i przez niego poświadczony.]

***Akta otentik** – adalah kontrak yang dibuat oleh notaris.*

[**Umowa w formie aktu notarialnego** – umowa sporządzona przez notariusza.]

***Akta di bawah tangan** adalah kontarak yang dibuat tanpa campur tangan notaris, [...] yang tidak mempunyai kekuatan pembuktian lahiriah (uit wendige bewijskracht) (Nadja 2000: 31).*

[**Prawomocny dokument niepoświadczony notarialnie** to umowa, która została sporządzona bez udziału notariusza której autentyczność jest potwierdzona tylko podpisami stron.]

***Minuta akta** adalah asli akta yang disimpan dan merupakan bagian dalam protokol notaris dan dari minuta akta yang disimpan ini, notaris berwenang untuk mengeluarkan Grosse Akta, Salinan Akta dan Kutipan⁵⁴.*

[**Oryginal aktu [notarialnego]** to oryginalny tekst aktu będący częścią protokołu notarialnego, który jest przechowywany przez notariusza i na podstawie którego notariusz sporządza pełne kopie, wyciągi i odpisy.]

---

⁵⁴ <https://hasyimsooska.blogspot.com/2011/11/protokol-notaris-dan-ppat.html> (data dostępu: 8.07.2017).

Polskie definicje terminów dotyczących rodzaju dokumentów przedstawia się następująco:

Akt – dokument urzędowy, prawny.

Akta – zbiór dokumentów lub ksiąg zawierających zapisy urzędowe.

Protokół – dokument będący sprawozdaniem z przebiegu czynności urzędowych

Wyciąg – przepisany fragment jakiegoś tekstu; wypis;

Wypis – wyciąg z dokumentu.

Odpis – kopia lub przepisany tekst oryginalnego dokumentu, pisma; wtórnik, duplikat.

Duplikat – drugi egzemplarz dokumentu, pisma; kopia, odpis, wtórnik⁵⁵.

Pomimo tego, że według *Słownika języka polskiego PWN* terminy te występują jako synonimiczne, w realiach prawnych różnią się znacznie od siebie. Odpis to kopia całego dokumentu, wykonana odręcznie lub maszynowo (skan, kserokopia). W realiach polskiego prawa kopia jest sporządzona maszynowo (dlatego w powyższych definicjach zawarte są terminy potocznie synonimiczne, jak kopia i drugi egzemplarz). Odpis może być uwierzytelniony przez osobę do tego uprawnioną (np. przez notariusza, czyli poświadczony notarialnie), nazywany jest wtedy wypisem. Wyciąg dokumentu z kolei to kopia jego fragmentów, zazwyczaj najważniejszych jego informacji, dlatego wyciągiem jest nazywany np. odpis skrócony aktu urodzenia. Nieuwierzytelniona kopia dokumentu nie jest dokumentem w rozumieniu polskiego prawa (por. art. 270 k.k.)

Z przytoczonych definicji wynika, że w realiach indonezyjskich *akta* to dokument, potwierdzający zdarzenie prawne, który został sporządzony zgodnie z obowiązującym prawem i jest poświadczony przez notariusza lub innego urzędnika państwowego do tego uprawnionego. *Akta otentik* to ‘umowa sporządzona przez notariusza w formie aktu notarialnego’, a *akta di bawah tangan* to umowa sporządzona nie przez notariusza, a jej autentyczność jest potwierdzona tylko podpisami stron. W realiach polskich natomiast termin *akt* rozumiany jako dokument ma

---

⁵⁵ Definicje polskiej terminologii zaczerpnięte z www.sjp.pl (data dostępu: 12.08.2017).

dużo szersze znaczenie, obejmujące takie terminy jak: *akt administracyjny* (*surat resmi*), *akt normatywny* (*perundangnan*), *akt oskarżenia* (*surat dakwaan*), *akt prawotwórczy* (*Surat Keputusan*) itd.

Podsumowując, należy stwierdzić, że polski termin ‘akt’ w znaczeniu „dokument prawny” ma rozleglejsze znaczenie niż indonezyjski termin *akta* (lub w archaicznej pisowni *akte*). *akta in originali* to oryginał dokumentu, który nie musi być przechowywany w repertorium notarialnym (są to np. pełnomocnictwa czy pokwitowania zapłaty czynszu). Terminem ekwiwalentnym dla indonezyjskiego *minuta akta* w polskich realiach prawnych jest termin ‘oryginał aktu notarialnego’ lub ‘protokół w formie aktu notarialnego’, obowiązkowo przechowywany w repertorium notarialnym. Nie należy tu się sugerować angielskim *minutes* oznaczającym „niepoświadczony notarialnie (!) protokół” (np. spotkania). Natomiast ekwiwalentem indonezyjskiego terminu *protokol* jest ‘rejestr notarialny’, którego elementem są ‘repertorium A’ (*repertorium* lub *buku daftar tanah*), ‘skorowidz alfabetyczny osób biorących udział w czynności prawnej’ (*buku daftar nama penghadap / klapper*) czy ‘rejestr dokumentów oddanych do procesu’, inaczej ‘repertorium P’ (*buku daftar proses*). Dokumenty, które potwierdzają dokonanie czynności prawnej, ale nie zostały sporządzone lub poświadczane przez notariusza (np. umowy najmu), są zazwyczaj sporządzane w ‘jednobrzmiących egzemplarzach’ (*rangkaian*).

3.2. Komparycja – fragment dotyczący daty i miejsca sporządzenia aktu

Fragment zamieszczony w tab. 3.8 pochodzi z umowy poświadczonej notarialnie, cały fragment jest tylko początkiem zdania; w dalszej części wymienione są strony, a dopiero po wymienieniu następuje czasownik *menyatakan* (‘oświadczają’).

Tabela 3.8. Przykład fragmentu komparycji indonezyjskiej z tłumaczeniem na język polski

Pada hari ini, hari Rabu, tanggal 28-12-2011 (dua puluh delapan Desember dua ribu sebelas), Pukul 11.00 WIB (sebelas Waktu Indonesia Barat). Berhadapan dengan saya Siti Jaya Notaris di Jakarta, dengan dihadiri saksi-saksi yang saya Notaris kenal dan nama-namanya disebutkan di bagian akhir akta ini:

Dnia dzisiejszego, 28-12-2011 (dwudziestego ósmego grudnia dwa tysiące jedenastego), w środę, o godzinie 11.00 WIB (jedenastej czasu zachodnioindonezyjskiego), przede mną Siti Jaya, notariuszem w Dżakarcie, w obecności świadków, których znam i których nazwiska zostaną wymienione na końcu tego aktu, stawili się:

Ze względu na relatywnie małą czytelność tak długiego zdania w języku polskim w tłumaczeniu dodano czasownik „stawili się”. W drugiej części tego zdania natomiast przed „oświadczają” dodano w tłumaczeniu podmiot „Strony”.

Tabela 3.9. Przykład fragmentu indonezyjskiej komparycji z tłumaczeniem na język polski

Pada hari ini, Selasa, tanggal 03 (tiga) Bulan 12 (Desember) tahun 2013 (dua ribu tiga belas). Hadir dihadapan saya, SITI JAYA, Sarjana Hukum, yang berdasarkan Surat Keputusan Kepala Badan Pertanahan Nasional tanggal ... nomor ... diangkat sebagai Pejabat Pembuat Akta Tanah yang selanjutnya disebut PPAT, yang dimaksud dalam pasal 7 Peraturan Pemerintah Nomor 24 Tahun 1997 tentang Pendaftaran Tanah, dengan daerah kerja Kota Administrasi Jakarta Selatan, dan berkantor di jl. Grogol no7 dengan dihadiri saksi-saksi yang saya Notaris kenal:

Dziś, 3 (trzeciego) miesiąca 12 (grudnia) roku 2013 (dwa tysiące trzynastego), we wtorek, przede mną Siti Jaya, magistrem prawa, który na podstawie decyzji Szefa Krajowej Agencji Gruntów numer [numer] został mianowany Urzędnikiem Uprawnionym do Sporządzania Wpisów do Księgi Wieczystej (w dalszej części skrócone do PPAT), zgodnie z paragrafem 7. Rozporządzenia Rządowego numer 24 z roku 1997 o rejestracji gruntu, pracującym w obszarze administracyjnym Dżakarty Południowej, mającym biuro na ulicy Grogol nr 7, w obecności świadków, których znam i którzy zostaną wymienieni na końcu tego aktu, stawili się:

Ten fragment pochodzi z umowy sprzedaży nieruchomości sporządzonej przez notariusza. Fragment zawiera wymienienie: dnia tygodnia, datę, frazę „przede mną”, nazwisko notariusza, numer licencji notarialnej, numer licencji uprawniającej do dokonywania wpisów w księdze wieczystej, obszar urzędowania notariusza i adres kancelarii. W tłumaczeniu z uwagi na większą czytelność tekstu i strukturę fragmentów porównywalnych w języku polskim fraza *Hadir di hadapan saya [nazwisko notariusza]* (lit. ‘obecni przede mną’) została zamieniona na „przede mną [nazwisko notariusza] stawili się” bezpośrednio przed wymienieniem stron.

Tabela 3.10. Przykład fragmentu polskiej komparacji z tłumaczeniem na język indonezyjski

Niniejsza umowa najmu, zwana dalej umową, została zawarta w dniu 12 lipca 2013 roku w Poznaniu.

Perjanjian sewa-menyewa ini, selanjutnya disebut Perjanjian, dibuat pada tanggal 12 Juni tahun 2013 di Poznan.

To wielokrotnie złożone zdanie zredagowane w stronie biernej pochodzi z umowy niepoświadczonej notarialnie. W tłumaczeniu na język indonezyjski nazwa miejscowości występuje w mianowniku, jednakże z pominięciem polskich znaków („Poznan”, nie „Poznań”).

Tabela 3.11. Przykład fragmentu polskiej komparycji z tłumaczeniem na język indonezyjski

Dnia siódmego marca dwa tysiące siedemnastego roku (07.03.2017 r.) przed notariuszem Anną Nowak, prowadzącą Kancelarię Notarialną w Warszawie, Plac Zbawiciela numer 2/2 (dwa łamane przez dwa), w siedzibie Kancelarii stawili się:

Pada hari ini, tanggal tujuh Maret, tahun dua ribu dua belas (07-03-2012) berhadapan saya, Notaris, Anna Nowak berkedudukan di Warsawa. Plac Zbawiciela no 2/2 (dua garis miring dua), di Kantor tersebut:

Ten fragment pochodzi z umowy sporządzonej przez notariusza w formie aktu notarialnego. W zestawieniu z indonezyjskimi tekstami porównywalnymi polskie akty notarialne zawierają mniej informacji na temat uprawnień notariusza (informacje te pojawiają się za to przed lub po akcie notarialnym), czego skutkiem jest większa zwięzłość i komunikatywność tekstu.

W analizowanych materiałach w obu językach komparycje umów rozpoczynają się od oznaczenia daty dokonania czynności prawnej, która jest jednocześnie datą sporządzenia tekstu umowy. Schemat zdaniowy przedstawienia daty w tekstach indonezyjskich przedstawia się następująco:

Pada hari ini [dzień tygodnia] *tanggal* [DD.MM.RR] [data słownie] *berhadapan dengan saya Notaris* [imię i nazwisko notariusza] *berkedudukan di* [adres]:

Pada hari ini znaczy ‘dnia dzisiejszego’, termin *tanggal* oznacza wprowadzenie daty w kolejności: ‘dzień’ (*hari*), ‘miesiąc’ (*bulan*), ‘rok’ (*tahun*) w formacie cyfrowym w tej samej kolejności co w polskiej rzeczywistości prawnej, ale poszczególne elementy zazwyczaj są oddzielone łącznikami, a nie kropkami i taki zapis zastosowano w tłumaczeniu. Opcjonalnie można również wprowadzić oznaczenie godziny w formacie cyfrowym i słownym, zakończone skrótem oznaczającym indonezyjską strefę czasową: *WIB* (*Waktu Indonesia Barat* – ‘czas

zachodnioindonezyjski’), *WITA* (*Waktu Indonesia Tengah* – ‘czas środkowo indonezyjski’) lub *WIT* (*Waktu Indonesia Timur* – ‘czas południowo indonezyjski’). Po oznaczeniu czasu następuje część zawierająca informacje o notariuszu. Informacje te są wprowadzone przez frazę *berhadapan dengan saya* – ‘stoją przede mną’ (lit. ‘stoimy zwróceniu w swoje strony’; indonezyjski termin podkreśla aspekt wzajemności, notariusz jest w równym stopniu uczestnikiem zdarzenia prawnego co strony). Dalej następuje wymienienie nazwiska notariusza, adresu jego kancelarii (*alamat kantor notaris*), wprowadzonego czasownikiem w stronie zwrotnej *berkedudukan* (o znaczeniu zbliżonym do konstrukcji z imiesłowem przymiotnikowym czynnym ‘mający siedzibę’), oraz numeru decyzji, na podstawie której notariusz został uprawniony do dokonywania wpisów do księgi wieczystej wydanej przez dyrektora indonezyjskiej krajowej agencji gruntów (*Surat Keputusan Kepala Badan Pertanahan Nasional*). Po schemacie opisanym powyżej podaje się jeszcze informację o obecności znanych notariuszowi świadków (*dengan dihadiri saksi-saksi yang saya notaris kenal*).

Opisany schemat powtarzał się w większości przeanalizowanych tekstów. Często spotykaną frazę jest również: *hadir di hadapan saya* (lit. ‘są obecni przede mną’), bliższa polskiemu ekwiwalentowi funkcjonującemu w tym kontekście ‘przede mną, notariuszem, stawili się..’. Pomimo tego, że na mocy ustawy *UURI no30/2004 tentang Jabatan Notaris* (indonezyjska ustawa o notariacie) w komparycji aktu notarialnego powinna znaleźć się również godzina rozpoczęcia sporządzania aktu⁵⁶, informacja ta rzadko pojawia się w analizowanych tekstach.

Polski schemat zdaniowy występujący we fragmentach na temat czasu i miejsca zawarcia umowy przedstawia się następująco:

Dnia [data w formacie cyfrowym] [data słownie] przed notariuszem [imię i nazwisko notariusza] w [adres kancelarii] stawili się:

Przedstawiony schemat zdaniowy jest zdecydowanie krótszy niż schemat indonezyjski ze względu na mniejszą liczbę informacji zawartą

⁵⁶ 2) Awal akta atau kepala akta memuat: a. judul akta; b. nomor akta; c. jam, hari, tanggal, bulan, dan tahun; dan d. nama lengkap dan tempat kedudukan Notaris. (UU_NO_30_2004).

w tym fragmencie. Informacje na temat licencji notariusza zawarte są zazwyczaj w informacjach opisujących kancelarię notarialną notariusza, który sporządził akt notarialny. Poza tym ustawodawca polski nie wymaga podania dnia tygodnia ani oznaczenia godziny rozpoczęcia dokonywania czynności prawnej, a jedynie dopuszcza możliwość oznaczenia dokładnej godziny i minuty rozpoczęcia i podpisania aktu „w razie potrzeby lub na żądanie strony”⁵⁷. Niekiedy fraza „stawili się przed notariuszem” ulega inwersji („przed notariuszem stawili się”) oraz zazwyczaj rozdzielona jest specyfikacją miejsca sporządzenia aktu notarialnego. W indonezyjskich i polskich dokumentach niepoświadczonych notarialnie podaje się tylko datę zawarcia umowy oraz miasto, w którym umowa została zawarta.

3.3. Komparycja – oznaczenie stron

Fragment z tab. 3.12 pochodzi z umowy najmu lokalu mieszkaniowego niepoświadczonej notarialnie.

Tabela 3.12. Indonezyjska komparycja z tłumaczeniem na język polski (umowa najmu niepoświadczona notarialnie)

i. Nama: Ramia M. Subowo No KTP: 09.5222.101110.000 Alamat: Perum Casagrande G 3/2, Jl. Mangga Dua, Taman Jeruk – Depok Selanjutnya disebut sebagai „PIHAK PERTAMA”   ii. Nama: Maria Kowalska No KTP: Ab7654321 Alamat: Jl. Kanayakan Lama no.32, Dago Atas, Bandung Selanjutnya disebut „PIHAK KEDUA”

⁵⁷ Art. 92 Dz.U.2016.0.1796 t.j. – Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie.

i. Nazwisko: Ramia M. Subowo
Nr dowodu tożsamości: 09.5222.101110.000
Adres: Perum Casagrande G 3/2, Jl. Mangga Dua, Taman
Jeruk – Depok
Zwaną dalej PIERWSZĄ STRONĄ

ii. Nazwisko: Maria Kowalska
Nr dowodu tożsamości: Ab7654321
Adres: Jl. Kanayakan Lama no.32, Dago Atas, Bandung
Następnie będzie nazywana DRUGĄ STRONĄ

Ta komparycja ma format formularza. W osobnych liniach podane są odpowiednio ‘nazwisko’ (*nama*), ‘numer dowodu tożsamości’ (*No KTP*) i ‘adresy’ (*alamat*). Pod danymi osobowymi stron występuje typowe dla indonezyjskich umów sformułowanie *selanjutnya disebut sebagai...* (‘zwaną/ zwanym dalej...’), które jest logiczną częścią zdania wymieniającego strony. W całości oznaczenia stron nie ma części znaków przestankowych. *No KTP* to połączenie anglicyzmu – skrótu *No* – *number* (‘numer’) i akronimu *KTP* – *Kartu Tanda Penduduk* (‘dowód zameldowania’).

Tabela 3.13. Indonezyjska komparycja z tłumaczeniem na język polski (umowa najmu poświadczona notarialnie)

- i. Tuan EL ZAINI (DJAINI Bin IPENG), lahir di Jakarta pada tanggal sepuluh Juni seribu sembilanratus empatpuluh dua (10-06-1942), Tani, bertempat tinggal di Jakarta, Kebon Jeruk, Rukun Tetangga 003, Rukun Warga 002, Kelurahan Kebon Jeruk, Kecamatan Kebon Jeruk, Jakarta Barat, pemegang — Kartu Tanda Penduduk nomor: 09.5222.101110.0000, Warga Negara Indonesia;
- menurut keterangannya untuk melakukan tindakan hukum dalam akta ini mendapat persetujuan dari isterinya Nyonya Dwi Mara lahir di Jakarta pada — tanggal lima Oktober seribu sembilanratus tujuh puluh lima (5-10-1975), Ibu – Rumah Tangga, bertempat tinggal sama dengan suaminya tersebut, yang turut hadir dan menandatangani akta ini dihadapan saya Notaris,
  - yang menyewakan selanjutnya disebut:
- PIHAK PERTAMA**
- Tuan EKO HARIYANTO, lahir di Kudus pada tanggal tigabelas Februari seribu Sembilanratus limapuluh enam (13-2-1956), swasta, bertempat tinggal di Perum Casagrande G 3/2, Jl. Mangga Dua, Taman Jeruk – Depok pemegang Kartu Tanda Penduduk nomor: 3210050000.1550000, Warga Negara Indonesia; yang menyewa selanjutnya disebut
- **PIHAK KEDUA**

Pan EL ZAINI (DJAINI Bin IPENG), urodzony w Dżakarcie w dniu dziesiątego czerwca tysiąc dziewięćset czterdziestego drugiego (10.06.1942), rolnik, zamieszkały w Dżakarcie, Kebon Jeruk, Rukun Tetangga 003, Rukun Warga 002, Kelurahan Kebon Jeruk, Kecamatan Kebon Jeruk, Jakarta Barat, legitymujący się dokumentem tożsamości nr: 09.5222.101110.0000, obywatel Indonezji

- podczas dokonywania niniejszej czynności prawnej występuje w imieniu własnym i za zgodą swojej żony, pani Dwi Mara, urodzonej w Dżakarcie dnia 5 października tysiąc dziewięćset siedemdziesiątego piątego roku (5.10.1975), gospodyni domowej zamieszkałej ze swoim mężem, która przy dokonywaniu niniejszej czynności prawnej jest obecna i w obecności mojej, notariusza, własnoręcznie podpisała oryginał niniejszego aktu;
- wynajmujący będzie w niniejszym akcie dalej zwany: STRONĄ PIERWSZĄ
- ii. Pan EKO HARIYANTO, urodzony w Kudus dnia trzynastego lutego tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego szóstego roku (13.02.1956), samozatrudniony, zamieszkały w Depok, Perum Casagrande G 3/2, Jl. Mangga Dua, Taman Jeruk – Depok legitymujący się dokumentem tożsamości nr: 3210050000.1550000, obywatel Indonezji
- najemca będzie w niniejszym akcie dalej zwany: STRONĄ DRUGĄ.

Przykład ten pochodzi z umowy najmu poświadczonej notarialnie. Oznaczenie stron ma formę jednolitego, spójnego tekstu podzielonego na logiczne zdania podrzędne, w których znaki przestankowe użyte są zgodnie z zasadami interpunkcji indonezyjskiej. Całe oznaczenie każdej ze stron ma formę zdania wielokrotnie złożonego. W oznaczeniu wynajmującego orzeczenia to będące czasownikiem nieagentywnym *lahir* (lit. ‘urodził się’), czasownik w stronie czynnej *mendapat persetujuan* (lit. ‘dostać zgodę’) oraz czasownik benefaktywny *menandatangani* (lit. ‘podpisać coś’).

W oznaczeniu najemcy jedynym orzeczeniem jest *lahir*. Strony są nazywane tak jak w poprzednich przykładach: *strona pierwsza* i *strona druga*, jednakże dodane są oznaczenia, która strona jest wynajmującym, a która najemcą (takiego oznaczenia brak w poprzednim przykładzie). Fraza *yang menyewakan* (lit. ‘który wynajmuje (komuś)’) oznacza wynajmującego, a fraza *yang menyewa* (‘który wynajmuje (od kogoś)’) – najemcę.

Wynajmujący ma również dwa nazwiska – jedno (El Zaini) nazwisko widniejące w jego dowodzie tożsamości, a drugie, podane w nawiasie,

to nazwisko używane w danej grupie etnicznej jako nazwisko związane z prawem zwyczajowym, zapisane zgodnie z archaiczną pisownią Van Ophuijsena (z arab. Djaini Bin Ipeng – Djaini syn Ipenga). W dokumencie poświadczonym notarialnie użyte są również zwroty grzesnościowe: *tuan* (neutralny etnicznie ‘pan’), używany praktycznie tylko w dokumentach formalnych, oraz *nyonya* (neutralny etnicznie zwrot ‘pani’, zarezerwowany dla kobiet które były lub są zamężne). Trzecim zwrotem grzesnościowym, który może wystąpić w tekstach formalnych, jest termin *nona* (‘panna’), używany w stosunku do kobiet, które nigdy nie były zamężne.

Przytoczona treść oznaczenia stron sugeruje, że pani Dwi Mara jako żona nie jest pełnoprawną stroną umowy (nie wymieniono numeru jej dowodu tożsamości). Wynika to z nakładania się na siebie przez dłuższy czas różnych systemów prawnych, a co za tym idzie – różnego rozumienia podziału obowiązków i praw w małżeństwie. Zgodnie z art. 1130 KUHP⁵⁸ ustęp (d) mążatka nie posiada zdolności do czynności prawnej. Punkt ten został uchylony szeregiem ustaw.

Ustawa z roku 1963⁵⁹ przyznaje mążatce zdolność do wykonywania czynności prawnej, ale tylko za wiedzą i zgodą męża, a art. 31 ustawy *Pasal 31 Undang-Undang No. 1 Tahun 1974 (Undang-Undang Perkawinan)* przyznaje obojgu małżonkom równe prawo do czynności prawnej, pod warunkiem, że otrzymają oni zgodę na jej wykonanie od współmałżonka.

Ustawa zaznacza ponadto, że mężczyzna pozostaje formalnie ‘głową rodziny’ (*kepala keluarga*), a kobieta jest ‘panią domu’ (*ibu rumah tangga* – lit. ‘matka domostwa’), która do podjęcia decyzji dotyczących spraw codziennych związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego (np. zakup mebli) nie potrzebuje zgody męża. W związku z tym w przytoczonym fragmencie podane są pełne informacje dotyczące mężczyzny, jednak zaznaczono, że kobieta wyraża zgodę na dokonanie czynności prawnej oraz że jej podpis widnieje na końcu aktu notarialnego, są więc oboje stroną umowy.

Tabela 3.14. Indonezyjska komparycja z tłumaczeniem na język polski (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie)

⁵⁸ Indonezyjskiego kodeksu cywilnego opartego na holenderskim kodeksie cywilnym.

⁵⁹ Surat Edaran Mahkamah Agung Nomor 3 Tahun 1963 Tentang Gagasan Menganggap Burgerlijk Wetboek Tidak Sebagai Undang-Undang.

1. a. Tuan Eko HARIYANTO, lahir di Jakarta, pada tanggal 10-05-1961 (sepuluh Mei seribu sembilan ratus enam puluh satu), Swasta, Warga Negara Indonesia, bertempat tinggal di Jakarta, Jalan Kepodang Raya Blok K9 No. 5, Rukun Tetangga 001, Rukun Warga 003, Kelurahan Pondok Ranji, Kecamatan Pulo Gadung, pemegang Kartu Tanda Penduduk tanggal 10-05-2010 (sepuluh Mei duaribu sepuluh) dengan Nomor Induk Kependudukan (NIK): 12.3456121005.1961, yang berlaku hingga tanggal 10-05-2015 (sepuluh Mei duaribu limabelas);
b. Nyonya YASMIN, lahir di Jakarta, pada tanggal 17-01-1960 (tujuh belas Januari seribu sembilan ratus enam puluh), Swasta, Warga Negara Indonesia, bertempat tinggal di Jakarta, sama seperti Penghadap suaminya tersebut di atas, pemegang Kartu Tanda Penduduk tertanggal 17-01-2010 (tujuh belas Januari dua ribu sepuluh) dengan Nomor Induk Kependudukan (NIK) 12.4567.401701.1958, yang berlaku hingga tanggal 17-01-2015 (tujuh belas Januari dua ribu lima belas)
  - Menurut keterangan mereka, mereka adalah suami istri, dan dengan ini telah saling memberikan persetujuan untuk melakukan tindakan hukum dalam akta ini.
  - selanjutnya disebut juga PIHAK PERTAMA (PENJUAL)
2. Tuan JUDIKA, lahir di Jakarta, pada tanggal 12-02-1970 (dua belas Februari seribu sembilan ratus tujuh puluh), Swasta, Warga Negara Indonesia, bertempat tinggal di Jakarta, Graha Taman Blok HC3 No. 15, Rukun Tetangga 002, Rukun Warga 004, Kelurahan Pondok Pucung, Kecamatan Pondok Aren, pemegang Kartu Tanda Penduduk tertanggal 12-02-2010 (duabelas Februari duaribu sepuluh) dengan Nomor Induk Kependudukan (NIK) 12.4321.121202.1959, yang berlaku hingga tanggal 12-02-2015 (dua belas Februari dua ribu lima belas);
  - selanjutnya disebut juga PIHAK KEDUA (PEMBELI)

- a. Pan EKO HARIYANTO, urodzony w Dżakarcie dnia 10.05.1961 r. (dziesiątego maja tysiąc dziewięćset sześćdziesiątego pierwszego roku) samozatrudniony, obywatel Indonezji, zamieszkały w Dżakarcie, Jalan Kepodang Raya Blok K9 No. 5, Rukun Tetangga 001, Rukun Warga 003, Kelurahan Pondok Ranji, Kecamatan Pulo Gadung, legitymujący się dowodem tożsamości wystawionym dnia 10.05.2010 r. (dziesiątego maja dwa tysiące dziesiątego roku) o numerze: 12.4567.401701.1961, ważnym do 10.05.2015 r. (dziesiątego maja dwa tysiące piętnastego roku);
- b. Pani Yasmin, urodzona w Dżakarcie dnia 17.01.1960 r. (siedemnastego stycznia tysiąc dziewięćset sześćdziesiątego roku), samozatrudniona, obywatelka Indonezji, zamieszkała w Dżakarcie pod tym samym adresem co będący jej mężem stawający powyżej, legitymująca się dowodem tożsamości o numerze 12.4567.401701.1958, ważnym do 17.01.2015 r. (siedemnastego stycznia dwa tysiące piętnastego roku)
  - stawający wymienieni powyżej (1a. i 1b.) pozostają w związku małżeńskim i niniejszym wzajemnie udzielają sobie zgody na dokonanie rzeczonyj czynności prawnej.
  - w niniejszym akcie będą nazywani STRONĄ PIERWSZĄ (SPRZEDAJĄCYMI)
2. Pan Judika, urodzony w Dżakarcie, dnia 12.02.1970 r. (dwunastego lutego tysiąc dziewięćset siedemdziesiątego roku), samozatrudniony, obywatel Indonezji, zamieszkały w Dżakarcie, Graha Taman Blok HC3 No. 15, Rukun Tetangga 002, Rukun Warga 004, Kelurahan Pondok Pucung, Kecamatan Pondok Aren, legitymujący się dowodem tożsamości wystawionym dnia 12.02.2010 r. (dwunastego lutego dwa tysiące dziesiątego roku) o numerze 12.4321.121202.1959, ważnym do 12.02.2015 r. (dwunastego lutego dwa tysiące piętnastego roku).
  - w niniejszym akcie będzie nazywany STRONĄ DRUGĄ (KUPUJĄCYM).

W odróżnieniu od poprzedniego przykładu w tym fragmencie żona Eko Hariyanto jest już traktowana jako pełnoprawny uczestnik czynności prawnej, w komparycji wymienione są wszystkie informacje na jej temat, użycie zaimka osobowego w liczbie mnogiej *mereka* ('oni') w stosunku do strony sugeruje równy udział małżonków w czynności, a fragment *dengan ini telah saling memberikan persetujuan untuk melakukan tindakan hukum dalam akta ini* (SLOT: niniejszym wzajemnie udzielają sobie zgody na dokonanie rzeczonyj

czynności prawnej) podkreśla fakt obopólnej zgody na dokonanie czynności prawnej.

W oznaczeniu stron indonezyjskiego aktu notarialnego powinien się znaleźć zawód wykonywany przez stawających. Może to być bardziej szczegółowy opis zawodu, np. *tani* ('rolnik'), *ibu rumah tangga* ('gospodyni domowa'), *guru* ('nauczyciel'). Terminy najczęściej się pojawiające to rzeczowniki *swasta* (lit. 'prywatny') i *partikelir* ('lit. 'przedsiębiorca')⁶⁰, oznaczające osobę samozatrudnioną. Termin *swasta* pochodzi z sanskrytu (gdzie przedrostek *swa-* oznacza 'samodzielnosc', np. ind. *swalayan* – 'samoobsługa'), funkcjonuje również w rejestrze ogólnym języka jako przymiotnik 'prywatny', np. *sekolah swasta* – 'prywatna szkoła'. Termin *partikulir* pochodzi natomiast od holenderskiego terminu *particulier* ('prywatny') i występuje tylko w dokumentach sprzed roku 2000.

Artykuł 38 indonezyjskiej ustawy prawo o notariacie w elementach, które powinny się znaleźć w oznaczeniu stron aktu notarialnego, wymienia: 'pełne imię i nazwisko stawających' (*nama lengkap para penghadap*) lub ich 'mocodawców' (*orang yang mereka wakili* – lit. 'osoby, które reprezentują'), 'miejsce i datę urodzenia' (*tempat dan tanggal lahir*), 'obywatelstwo' (*kewarganegaraan*), 'zawód' (*pekerjaan*), 'stanowisko' (*jabatan*), 'stałe miejsce zamieszkania' lub w przypadku osoby prawnej 'siedzibę' (*tempat tinggal / kedudukan*)⁶¹.

Inaczej więc niż ustawodawca polski ustawodawca indonezyjski nie wymaga wymienienia numeru tożsamości stawających w oznaczeniu stron, dlatego w części analizowanych materiałów notariusz nie podaje ani 'numeru dowodu zameldowania' (*Nomor Kartu Tanda Penduduk*) będącego ekwiwalentem funkcjonalnym polskiego 'numeru dowodu tożsamości', ani numeru pierwszego zameldowania (*Nomor Induk Kependudukan*), będącego ekwiwalentem funkcjonalnym polskiego numeru PESEL⁶². Kolejność wymienienia danych osobowych fragmentu

⁶⁰

⁶¹ *Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 30 Tahun 2004 tentang jabatan Notaris*, artykuł 38.

⁶² *Nomor Kartu Tanda Penduduk* to numer indonezyjskiego dokumentu *Kartu Tanda Penduduk* potwierdzającego zameldowanie osoby pod danym adresem. Dokumenty te są wydawane wszystkim obywatelom RI, którzy ukończyli 17 lat lub zawarli związek małżeński, oraz obcokrajowcom posiadającym pozwolenie na pobyt stały (ITAP) *Nomor Induk Kependudukan* to numer nadawany podczas

z tabeli 3.14 to: nazwisko, zawód wykonywany, miejsce zameldowania i obywatelstwo. Taka kolejność i szczegółowość danych osobowych są typowe dla indonezyjskich umów poświadczonych notarialnie.

W adresie zamieszkania podanym w komparycji zazwyczaj nie ma ‘kodu pocztowego’ (*kode pos*).

W przypadku umów niepoświadczonych notarialnie zazwyczaj podaje się tylko numer ‘dowodu tożsamości’ (*Kartu Tanda Penduduk*) lub ‘paszportu’ (*paspor*) oraz ‘miejsce zamieszkania’ (*alamat*). Specyficzne jest również to, że w umowach niepoświadczonych notarialnie w samej komparycji strony stawające się numeruje („strona pierwsza”, „strona druga”) – bez doprecyzowania, która strona jest wynajmującą, a która najemcą. Być może wynika to z treści ustawy regulującej czynność najmu / dzierżawy, zgodnie z którą ‘strona pierwsza’ (*pihak pertama*) wynajmuje / oddaje w dzierżawę ‘stronie drugiej’ (*pihak kedua*) nieruchomości lub rzecz.

Tabela 3.15. Polska komparycja z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie)

1. Pani Maria Kowalska, córka Jana i Katarzyny, dowód osobisty ABC 123456, posiadająca numer: PESEL 90010101234 zamieszkała: 00-001 Warszawa, ul. Polska numer 1 m. 2
2. Pani Anna Nowak, córka Zbigniewa i Marii, dowód osobisty CBA 654321, posiadająca numer: PESEL 9002024321, zamieszkała: 00-001 Warszawa, ul. Polska numer 1 m. 2

1. Nyonya Maria Kowalska. Putri dari Jan dan Katarzyna, pemegang kartu identitas nomor ABC 123456, bernomor PESEL 90010101234 bertempat tinggal di: 00-001 Warszawa, ul. Polska no 1 / 2
2. Nyonya Anna Nowak, putri dari Zbigniew dan Maria, pemegang kartu identitas nomor CBA 654321, bernomor PESEL 9002024321, bertempat tinggal di 00-001 Warszawa, jln. Polska no. 1 / 2

---

pierwszego wydania karty KTP (opisanej powyżej) numer ten jest niezmienny przez całe życie obywatela Indonezji i w Indonezji pełni funkcję identyfikującą obywatela, podobną do funkcji pełnionej przez polski numer PESEL. Więcej na ten temat piszę w dalszej części niniejszej pracy.

Informacje na temat stron w powyższym przykładzie są podane za pomocą równoważników zdań, poszczególne części oddzielone są przecinkami. Przy podawaniu informacji zastosowano zasady polskiej fleksji (np. „zamieszkała”, a nie „miejsce zamieszkania”), w związku z czym w tłumaczeniu tego fragmentu na język indonezyjski również występują afiksy gramatyczne (np. *bertempat tinggal*, a nie *tempat tinggal*).

Tabela 3.16. Polska komparycja z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa najmu nieruchomości niepoświadczona notarialnie)

STRONY:

- Anna Nowak – legitymująca się dowodem osobistym seria AA o numerze 12345678 wydanym przez naczelnika miasta i gminy w Poznaniu w dniu 26 lipca 1983 roku, zamieszkała: 60-000 Poznań, ul. Matejki 1, NIP: 123-456-32-18. PESEL 90010101234, zwana dalej „Wynajmującą”,
  - John Doe – Brytyjczyk legitymujący się paszportem o nr 1100 000111 (wydanym przez Urząd Okręgowy – Notting Hill, London); posiadający wizę wjazdową nr AA-RP 123-1234-123, zwany w dalszej treści umowy „Najemcą”, zwani dalej „Stronami”.
- Strony umowy postanawiają co następuje:

PARA PIHAK:

- Nyonya Anna Nowak – pemilik kartu identitas seri AA nomor 12345678 dikeluarkan oleh kepala Kota dan distrik Poznan pada hari 26 Juli 1983, bertempat tinggal di 60-000 Poznań, ul. Matejki 1 NIP: 123-456-32-18 PESEL90010101234 selanjutnya akan disebut Pihak Yang Menyewakan
  - Tuan John Doe – Warga Negara Britaniya Raya, pemilik paspor no. nr 1100 000111 (yang dikeluarkan oleh kantor distrik London di Britanya Raya, pemilik visa masuk no. AA-RP 123-1234-123 selanjutnya akan disebut Pihak Penyewa dan keduanya akan disebut selanjutnya sebagai Para Pihak.
- Para Pihak memutuskan untuk:

Fragment pochodzi z umowy niepoświadczonej notarialnie. Poszczególne fragmenty komparycji mają postać logicznych zdań wielokrotnie złożonych. W komparycji brak oznaczenia daty, która znajduje się w nagłówku umowy.

Tabela 3.17. Polska komparycja z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie)

Dnia dwudziestego lipca 2001 r. /20.07.2001 r./ roku przede mną, notariuszem Janem Nowakiem w Kancelarii Notarialnej w Warszawie przy ulicy Polskiej numer 1, stały się:

1. Anna Kowalska, córka Józefa i Janiny, zamieszkała w Warszawie przy ulicy 3 maja numer 11/1, NIP 111-222-33-44/
2. Maria Pawlak, córka Jana i Anny, zamieszkała w Warszawie przy ulicy Polskiej numer 20/2, /NIP 222-333-44-55/.

Pada tanggal dua puluh Juli dua ribu satu (20-07-2001) di Kantor Notaris di Warsawa, terletak di Jl. Polska no 1 berhadapan dengan saya, Notaris Jan Nowak:

1. Anna Kowalska, putri dari Józef dan Janina, bertempat tinggal di Warsawa, ul. 3 Maja no 11/1, NIP [Nomor Wajib Pajak Polandia] 111-222-33-44,
2. Maria Pawlak, putri dari Jan dan Anna, bertempat tinggal di Warsawa, ul. Polska no 20/2 NIP [Nomor Wajib Pajak Polandia] 222-333-44-55.

Przywołany fragment składa się z jednego zdania, mającego formę półformularza. Część informacji (imiona rodziców, adres zamieszkania) podana jest w formie spójnego, gramatycznie poprawnego zdania, część (numery NIP) bez zastosowania zasad gramatyki języka polskiego.

Ustępy 4 i 4a polskiej ustawy Prawo o notariacie wymieniają elementy, które powinny zawierać oznaczenie stron: ‘imiona’ (*nama depan, nama tengah*), ‘nazwiska’ (*nama keluarga*), ‘imiona rodziców’ (*nama depan para orang tua*), ‘miejsce zamieszkania osób fizycznych’, ‘nazwę i siedzibę osób prawnych’ lub innych podmiotów biorących udział w akcie (*tempat tinggal atau kedudukan*), ‘imiona, nazwiska i miejsce zamieszkania osób działających w imieniu osób prawnych, ich przedstawicieli lub pełnomocników’ (*nama lengkap para wakil dan nama perusahaan atau nama lengkap orang yang mereka wakili*). W przypadku osób będących cudzoziemcami należy ponadto podać ‘obywatelstwo’ (*kewarganegaraan*)⁶³. Ustawodawca polski nie nakła-

⁶³ Dz.U. 1991 Nr 22 poz. 91 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, u.4 i 4a.

da na notariusza obowiązku zawarcia informacji na temat numerów dowodu tożsamości lub numeru PESEL stron, jednakże zwyczajowo jest on podawany.

Nazwy stron zapisane są zwyczajowo wersalikami i umieszczone w cudzysłowie (w przykładach w tabeli 3.15). W przykładzie w tabeli 3.17 strony stawające do umowy są numerowane (1 i 2). We wszystkich przykładach kolejność podania danych osobowych to: imię, nazwisko, numer dowodu osobistego i (jeśli są podane) NIP i PESEL oraz adres zamieszkania. Nie ma informacji o dacie urodzenia ani o zawodzie stron. Kolejność wymienienia stron jest taka sama jak w umowach indonezyjskich. Umowa najmu w Polsce (tak samo jak w Indonezji) nie wymaga formy aktu notarialnego; ta forma dla umów najmu jest stosowana rzadziej niż w Indonezji. Umowy pełnomocnictwa do sprzedaży nieruchomości, dzierżawy oraz sprzedaży nieruchomości w obu krajach wymagają formy aktu notarialnego.

Zagadnieniem najbardziej problematycznym z punktu widzenia tłumaczenia indonezyjsko-polskiego i polsko- indonezyjskiego oznaczeń stron są nazwy własne osobowe i terminologia z nimi związana. W indonezyjskiej rzeczywistości osoby fizyczne nie zawsze mają ‘nazwisko rodowe’ (*nama keluarga*) lub ‘nazwisko odplemienne’ (*nama marga*), często spotykaną sytuacją jest nadawanie nazwisk jednowyrazowych (np. Sukrano), rzadko występuje rozróżnienie: pierwsze imię – drugie imię, a elementy nazwy własnej osobowej dzielą się dosłownie na element stojący z przodu (*nama depan*), który pełni zazwyczaj funkcję imienia, element stojący w środku (*nama tengah*) oraz element stojący z tyłu (*nama akhir*). Poza tym w Indonezji używane są ‘przydomki’ (*nama samaran*) lub ‘zdrobnienia’ (*nama panggilan* – dosł. ‘nazwa, za pomocą której wołamy osobę’), które mogą pochodzić od elementu nazwiska (np. Nanda od Fernanda) lub być przydomkiem od cechy danej osoby (np. si Cantik – ‘ta Piękna’). Znaczenia nazwisk w języku indonezyjskim lub języku etnicznym np. Tri Budiman (lit. ‘trzeci [syn] – mędrzec’), zgodnie z wytycznymi zawartymi w artykule 49 Kodeksie Tłumacza Przysięgłego, nie przekłada się na język polski.

Występujące w tekstach polskich sformułowanie ‘pełne imię i nazwisko’ należy zatem przetłumaczyć jako *nama lengkap*, ekwiwalentem ‘imienia’ jest *nama depan*, ‘drugiego imienia’ *nama tengah*, a ‘nazwiska’ *nama akhir*.

Kolejnym problematycznym zagadnieniem jest tłumaczenie terminologii związanej z dowodami tożsamości. W polskiej rzeczywistości prawnej identyfikacja osób odbywa się na podstawie dowodu osobistego lub paszportu. Dokumenty te mają nadane numery wraz z seriami. W dowodzie osobistym wymieniony jest numer PESEL (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności), będący unikatowym numerem nadawanym każdemu obywatelowi Polski na całe życie, przy urodzeniu lub w momencie uzyskania obywatelstwa lub karty stałego pobytu.

W Republice Indonezji numerem nadawanym w systemie ewidencji ludności, jest numer NIK (*Nomor Induk Kependudukan*), który również nadawany jest na całe życie każdemu ‘obywatelowi Indonezji’ (*Warga Negara Indonesia*) lub obcokrajowcom posiadającym ‘zgodę na pobyt stały’ (*ITAP*). NIK jest wymieniony na wszelkich wydawanych dokumentach: w ‘akcie urodzenia’ (*akta kelahiran* lub *akta lahir*), ‘paszporcie’ (*paspor*), ‘dowodzie zameldowania’ (*Kartu Tanda Penduduk* skracane do KTP), ‘prawie jazdy’ (*Surat Izin Mengemudi* skracane do SIM) czy ‘polisie ubezpieczeniowej’ (*polis asuransi*). NIK został wprowadzony dopiero w 2011 r.⁶⁴ jako numer zastępujący inne dotychczasowe sposoby identyfikacji osób, przed rokiem 2011 głównym ‘dowodem tożsamości’ (*bukti diri*) był wcześniej wspomniany ‘dowód zameldowania’ (KTP), a system ewidencji ludności opierał się na miejscu zamieszkania danej osoby. Ponieważ KTP wydawany był tylko na okres pięciu lat, numer identyfikujący co pięć lat się zmieniał. Innym problemem związanym z KTP jako głównym dowodem tożsamości była regionalizacja układu graficznego i treści zawartych w tym dokumencie oraz fakt, że był on drukowana na zwykłym kartonie, opatrzonym podpisami odręcznymi i odciskiem kciuka posiadacza; następnie dokument laminowano. Ta metoda nie zapewniała mu należytej ochrony.

Obecnie system ewidencji ludności w Indonezji nadal opiera się na miejscu zamieszkania danej osoby, jednakże stworzono teleinformatyczny system, w którym głównym numerem ewidencyjnym danej osoby jest numer NIK (*Nomor Induk Kependudukan* – lit. ‘numer nadany przy pierwszym zamieszkanu’), ujednolicono układ graficzny dokumentów, a od 2006 r. Indonezja wprowadza systematycznie tak zwaną kartę e-KTP, która wyglądem przypomina polski dowód osobisty,

⁶⁴ Na mocy ustawy: Undang-Undang Nomor 23 Tahun 2006 tentang Administrasi Kependudukan.

posiada elektroniczne chipy i ma postać plastikowej karty. W związku z tym, że w dokumentach znajdujących się w korpusie badawczym czasem podawany jest tylko NIK, a czasem tylko numer KTP (część dokumentów znajdujących się w korpusie badawczym została sporządzona przed rokiem 2011), w polskich tekstach występować może jednocześnie zarówno numer PESEL, jak i numer dowodu osobistego, przyjęto następujące strategie tłumaczeniowe:

- i. numery indonezyjski NIK i polski PESEL zostawiono w pisowni oryginalnej, rozwijając w nawiasach ich pełne nazwy w językach źródłowych i dopisując tłumaczenia.
- ii. numer KTP zostawiono w pisowni oryginalnej, dopisując w nawiasie kwadratowym [numer dowodu tożsamości] z uwagi na to, że dowód tożsamości jest hiperonimem obejmującym znaczeniem również dowód osobisty. Decyzja ta została podjęta ze względu na wielofunkcyjność KTP w różnym czasie w Indonezji.
- iii. polski termin ‘dowód osobisty’ przetłumaczono jako *Kartu Identitas*, termin stosowany jako ekwiwalentny do dowodów osobistych innych krajów europejskich. Więcej na temat tłumaczenia dokumentów tożsamości w parze językowej polski-indonezyjski piszę w podrozdziale 3.5.

W indonezyjskich umowach dotyczących przeniesienia praw do nieruchomości przyjmuje się, że ‘strona pierwsza’ (*pihak pertama*) jest stroną zbywającą prawo, a ‘strona druga’ (*pihak kedua*) stroną je nabywającą. Ze względu na specyficzną gramatykę języka indonezyjskiego niemożliwe jest stworzenie ekwiwalentu jednowyrazowego polskich nazw stron, które jednoznacznie określałyby, która strona jest wynajmującym / wdzierżawiającym, a która najemcą / dzierżawcą (np. rzeczownik odczasownikowy *penyewa* w zależności od kontekstu może oznaczać obie strony), dlatego tak jak we fragmencie występującym w indonezyjskiej umowie poświadczonej notarialnie (tabela 3.13) strony oprócz rozróżnienia ich na pierwszą i drugą dodatkowo opisane są frazą czasownikową: *yang menyewakan* (lit. ‘który wynajmuje coś komuś’) i *yang menyewa* (lit. ‘który wynajmuje od kogoś’). To zestawienie ilustruje ekwiwalentne terminy oznaczające strony w umowach dotyczących przeniesienia praw do nieruchomości:

- i. sprzedający – *penjual*,
- ii. kupujący – *pembeli*,

- iii. wynajmujący – *pihak yang menyewakan*,
- iv. najemca – *pihak yang menyewa*,
- v. wdzierzawiający – *pihak yang menyewakan tanah / tanah dan bangunan*,
- vi. dzierzawca – *pihak yang menyewa tanah / tanah dan bangunan*;
- vii. darczyńca – *penghibah*,
- viii. obdarowany – *penerima hibah*.

Indonezyjski ustawodawca nie wyróżnia miejsca zameldowania i miejsca zamieszkania. Rozróżnienie to istnieje tylko w języku prawniczym, ‘miejsce zamieszkania’ to *tempat kediaman hokum* (definiowane jako „miejsce stałego przebywania, pomimo tego, że siedziba osoby znajduje się gdzie indziej”⁶⁵). Ekwiwalentem polskiego terminu ‘miejsce zameldowania’ może z kolei być termin *tempat tinggal / domisili* rozumiany jako ‘oficjalna siedziba’ (*tempat kedudukan*) osoby fizycznej lub prawnej (jako ciekawostkę warto zaznaczyć, że termin *kedudukan* pochodzi od słowa *duduk* ‘siedzieć’, ma więc podobny źródłosłów co polski termin ‘siedziba’). W komparacjach indonezyjskich występuje zazwyczaj fraza czasownikowa *bertempat tinggal* (lit. ‘mający miejsce zamieszkania’) tłumaczona jako ‘zamieszkały’. Termin *alamat* to ‘adres’. Tabela 3.18 przedstawia polskie terminy ekwiwalentne dla indonezyjskiej terminologii związanej z danymi teleadresowymi podzielonymi ze względu na typ ekwiwalencji.

---

⁶⁵ <https://kuliahade.wordpress.com/2010/03/27/hukum-perdatadomisilitempat-tinggal/> (data dostępu: 12.06.2017).

Tabela 3.18. Zestawienie polskich ekwiwalentów bliskich i dalekich dla indonezyjskich terminów związanych z podziałem administracyjnym

	Indonezyjski termin	Ekwiwalent zorientowany na język źródłowy (SLOT)	Ekwiwalent zorientowany na język docelowy (TLOT)
I.	provinsi / daerah istimewa	provincia	województwo
II.	kabupaten	regencja	powiat
	kota / kotamadya	miasto	powiat miejski
III.	kecamatan (nagari)	okręg	gmina
III*	mukim	okręg	sołectwo
IV.	kelurahan	podokręg	sołectwo / dzielnica
	desa	wieś	wieś
VI*	kampung / dusun	osada	osiedle
VII*	rukun warga	wspólnota okręgowa	wspólnota samorządowa
VIII*	rukun tetangga	wspólnota sąsiedzka	wspólnota sąsiedzka
	blok	przecznica	rejon
	jalan	ulica	ulica
	perumahan	osiedle	osiedle (mieszkaniowe)

Źródło: opracowanie własne

Warto pamiętać o synonimii terminów związanych z podziałem administracyjnym: przykładowo istnieją w Republice Indonezji *Kabupaten Bandung* oraz *Kota Bandung* i są to dwa różne typy okręgów administracyjnych. Z kolei termin *kampung* to w potocznym języku ‘wieś’ lub w rejonach miejskich ‘dzielnica’. Termin *kampung* może też być jednak elementem nazwy własnej, pisany wtedy będzie wielką literą, np. *Kampung Cina* (dosł. ‘chińska okolica’) to nazwa dzielnicy w mieście Depok zamieszkiwana głównie przez jedną mniejszość etniczną (podobnie jak

dawne dzielnice żydowskie w Polsce). Gwiazdką w tabeli oznaczono rejony administracyjne funkcjonujące tylko w niektórych prowincjach (np. *mukim* funkcjonuje tylko w prowincji Aceh) lub terminy, których status społeczno-administracyjny nie jest do końca ustalony: *rukun war-ga* i *rukun tetangga* można określić jako jednostki pomocnicze wobec administracji krajowej, funkcjonujące na zasadach samopomocy i wolontariatu; zarówno RW, jak i RT składają się z najbardziej szanowanych przedstawicieli sąsiedztw (np. osiedli) i dzielnic. Do ich zadań należy zazwyczaj szeroko pojęte przewodnictwo danej społeczności: od organizowania punktów pomocy w czasie kataklizmów poprzez pomoc podczas wyborów do parlamentu aż do godzenia zwaśnionych małżonków.

Analogicznie do zestawienia w tabeli 3.17 w tabeli 3.19 przedstawiono zestawienie indonezyjskich terminów ekwiwalentnych dla polskich terminów związanych z podziałem administracyjnym kraju:

Tabela 3.19. Zestawienie indonezyjskich ekwiwalentów bliskich i dalekich dla polskich terminów związanych z podziałem administracyjnym

Polski termin	Ekwiwalent zorientowany na język źródłowy (SLOT)	Ekwiwalent zorientowany na język docelowy (TLOT)
województwo	voivodeship	provinsi
Miasto	kota	kota
powiat	distrik	kabupaten
gmina /	kecamatan /	kecamatan /
gmina wiejska	kecamatan	desa
Gmina miejska	kecamatan	kota
Gmina wiejko-miejska	kecamatan	kecamatan
wieś	desa	desa
dzielnica	distrik	kelurahan
ulica	jalan	jalan
osiedle	blok	perumahan
plac	lapangan	lapangan

Źródło: opracowanie własne

Podział administracyjny Rzeczypospolitej Polskiej jest dużo prostszy niż Republiki Indonezji. Indonezyjskimi ekwiwalentami zorientowanymi na język źródłowy są w kilku przypadkach egzotyki zaczerpnięte z języka angielskiego. Zaproponowane ekwiwalenty są wynikiem własnych badań autorki w tym zakresie, jest to pierwsze tak szczegółowe opracowanie polsko-indonezyjskie i indonezyjsko-polskie terminologii w tym zakresie.

3.3.1. Komparycja – informacja o występowaniu w czyimś imieniu

W niniejszym podrozdziale zostaną omówione komparycje, w których co najmniej jeden ze stawających występuje jako pełnomocnik.

Tabela 3.20. Indonezyjski fragment komparycji zawierający informacje o pełnomocnictwie (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie) z tłumaczeniem na język polski

I. Tuan EKO HARIYANTO,[dane]

Dalam hal ini bertindak:

- untuk diri sendiri,
- selaku orang tua yang hidup terlama dan karenanya demi hukum selaku wali dari dan oleh karena itu untuk dan atas nama anak-anaknya yang belum dewasa bernama Nona ALFI, [miejsce i data urodzenia], dan Tuan KUSNANO, [miejsce i data urodzenia], keduanya adalah Warga Negara Indonesia, Pelajar, bertempat tinggal bersama dengan ayahnya tersebut
- Menurut keterangannya mereka adalah selaku para ahli waris dari Almarhumah Nyonya KARTIKA, semasa hidupnya Ibu Rumah Tangga, telah meninggal dunia di Jakarta, [adres], tempat tinggalnya yang terakhir pada tanggal 01–05–2009 (satu Mei dua ribu sembilan) sebagaimana ternyata dalam Surat Kematian Nomor 721/2009 (tujuh ratus dua puluh satu garis miring dua ribu sembilan) tanggal 25–05–2009 (dua puluh lima Mei dua ribu sembilan) yang dikukuhkan oleh Kepala Desa Sunggingan, Kecamatan Kota, Kabupaten Kudus
- Selanjutnya dalam Perjanjian ini disebut PIHAK PERTAMA..

- II. Tuan SUPARMAN, [miejsce i data urodzenia], Swasta, bertempat tinggal di [adres], Pemegang Kartu Tanda Penduduk Nomor :ABC11223344 yang berlaku sampai dengan tanggal 15–06–2015 (lima belas Juni dua ribu lima belas),
- Dalam hal ini bertindak untuk diri sendiri.
  - Selanjutnya dalam Perjanjian ini disebut PIHAK KEDUA

Pan EKO HARIYANTO, [dane]

W niniejszej sprawie występuje:

- we własnym imieniu.
- jako jedyny żyjący rodzic i z ramienia prawa będący prawnym przedstawicielem swoich niepełnoletnich dzieci [o nazwiskach]: panna ALFI [miejsce i data urodzenia] i pana KUSNANO [miejsce i data urodzenia], oboje będący obywatelami Indonezji, uczniowie, zamieszkali razem z ojcem
- zgodnie z wyjaśnieniami są oni spadkobiercami zmarłej Pani KARTIKI, za życia gospodyni domowej, zmarłej w Kudus [adres], w swoim ostatnim miejscu zamieszkania dnia 1.05.2009 (pierwszego maja dwa tysiące dziewiątego roku), jak wynika z aktu zgonu o numerze 721/2009 [numer słownie] z dnia 25.05.2009 [słownie] wydanym przez Sołtysa wsi Sunggingan, okręg miejski, powiat Kudus

zwani dalej PIERWSZĄ STRONĄ

2. Pan SUPARMAN [miejsce i data urodzenia], samozatrudniony, zamieszkały w [adres], legitymujący się dowodem tożsamości o numerze ABC11223344 ważnym do 15.06.2015. [piętnastego czerwca dwutyśycznego piętnastego]
- w niniejszej sprawie występuje we własnym imieniu zwany dalej DRUGĄ STRONĄ

Informacje na temat stron stających do umowy zawarte są w zdaniach wielokrotnie złożonych, zbudowanych z wymienień (zamiast myślników można by zastosować spójniki np. *dan* – ‘i’, ‘oraz’, jednakże zastosowanie wymienień wprowadza większą przejrzystość tekstu. Czasowniki występujące w częściach głównych komparycji w stronie czynnej, w zdaniu skonwencjonalizowanym *Selanjutnya dalam Perjanjian ini disebut Pihak Pertama / Pihak Kedua* (‘zwany dalej stroną drugą / stroną pierwszą’) są w stronie biernej. W tekście źródłowym wystąpił

błąd gramatyczny w części: *keduanya [...] bertempat tinggal bersama dengan ayahnya tersebut* (lit. ‘oboje mieszkają z jego / jej ojcem’). Zaimek posesywny *-nya* odnosi się do trzeciej osoby liczby pojedynczej, a ponieważ w omawianym fragmencie mowa jest o dwóch osobach, powinien zostać użyty zaimek posesywny odnoszący się do trzeciej osoby liczby mnogiej *-mereka-* (*ayah mereka* zamiast *ayahnya*). Jest to błąd często popełniany w rejestrze nieformalnym języka. W tekście występują nazwy związane z podziałem administracyjnym i nazwami geograficznymi, które zostały przełożone na język polski, ponieważ zgodnie z wcześniejszym postulatem tego typu element należy tłumaczyć w wypadku, w którym ich przełożenie jest istotne dla sprawy. Wówczas nie jest to element adresu, a element oznaczenia podmiotu wydającego akt zgonu, więc jest to informacja istotna. W komparycji w części na temat małoletnich jako ich zawód czy też główne zajęcie wymieniono *pelajar*, czyli ‘uczeń / uczennica’.

Tabela 3.21. Indonezyjski fragment komparycji zawierający informację o pełnomocnictwie (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie) z tłumaczeniem na język polski

1. Nyonya Hajjah ALVIEN (Hajjah ALVIEN Binti Abdul), Partikelir, bertempat tinggal di Jakarta, Pondok Cina, Rukun Tetangga 001, Rukun Warga 002, Kelurahan Kemang Atas, Kecamatan Kebayoran Lama, Jakarta Selatan [oraz 28 innych osób, format danych taki jak przytoczony], selanjutnya disebut PIHAK PERTAMA   2. Tuan EKO HARIYANTO, partikelir [dane na temat miejsca zamieszkania j.w.], Menrut keterangannya dalam hal ini bertindak berdasarkan surat kuasa yang dibuat secara dibawah tangan, tertanggal sembilan belas Desember dua ribu dua (19-12-2002), bermaterai cukup, diletakkan pada minuta akta ini, selaku kuasa dan bertindak atas nama tuan Sudarsono, partikelir [adres], Selanjutnya disebut PIHAK KEDUA

1. Pani Alvien (córka Abdula), osoba prywatna, zamieszkała w Dżakarcie, Pondok Cina, Rukun Tetangga 001, Rukun Warga 002, Kelurahan Kemang Atas, Kecamatan Kebayoran Lama, Jakarta Selatan [oraz 28 innych osób wymienionych, format danych taki jak przytoczony], zwana dalej STRONĄ PIERWSZĄ
2. Pan EKO HARIYANTO, osoba prywatna, [dane na temat miejsca zamieszkania j.w.].
Stawający Pan EKO HARIYANTO oświadcza, że przy niniejszej czynności występuje w imieniu i na rzecz pana Sudarsono, będącego osobą prywatną, na dowód czego [Pan EKO HARYIYANTO] przedstawia pełnomocnictwo z dnia dziewiętnastego grudnia dwa tysiące drugiego roku (19.12.2002), niepoświadczone notarialnie, opatrzone znaczkami skarbowymi, które zostało dołączone do tego aktu notarialnego, zwany dalej STRONĄ DRUGĄ.

W tym przykładzie stroną zbywającą prawo jest 29 stawających wymienionych po myślnikach. Ponadto we fragmencie występują terminy pochodzenia arabskiego: *almarhum* ('nieżyjąca / nieżyjący'), *binti* ('córka') lub *bin* ('syn') – to termin poprzedzający nazwisko osoby, a tytuł *haji* nadawany jest muzułmanom – mężczyznom, którzy odbyli pielgrzymkę do Mekki (jest to jeden z obowiązków muzułmanów, który ci muszą spełnić w ciągu życia). w przykładzie występuje żeńska odmiana tego terminu: *hajjah*.

W tekście źródłowym w zdaniu na temat pełnomocnictwa występuje podmiot domyślny, ten sam co w zdaniu je poprzedzającym. W tłumaczeniu ze względów stylistycznych połączono oba zdania bez utraty informacji w nich zawartych. Ponadto tytuł *hajjah* w tłumaczeniu został pominięty jako irrelevantny dla treści umowy.

Tabela 3.22. Polski fragment komparycji zawierający informacje o pełnomocnictwie (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie) z tłumaczeniem na język indonezyjski

Stawający pod 1. Pan Jan Kowalski oświadcza, że przy niniejszej czynności występuje w imieniu i na rzecz Gminy Wielen, jako Burmistrz — na dowód czego okazuje zaświadczenie Przewodniczącej Miejskiej Komisji Wyborczej w Wieleniu z dnia 2 maja 2002 roku, w którym zaświadcza się, że stosownie do art. 490 ustawy z dnia 05 stycznia 2011 roku — Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21 poz. 112 ze zm.) w wyborach, które odbyły się dnia 6 kwietnia 2002 roku, Pan Marian Kowalski wybrany został Burmistrzem Wielenia.

Penghadap Pihak Pertama Tuan Jan Kowalski dengan ini menyatakan bahwa dalam hal ini bertindak sebagai Walikota Wielen atas nama dan untuk Kecamatan Wielen— berdasarkan surat keterangan Kepala Komisi Pemilihan Umum di Kota Wielen tertanggal 2 Mei 2002 yang menerangkan bahwa sesuai dengan pasal 490 UU Kitab Pemilihan Polandia (Dz. U. Nr 21 poz. 112 ze zm.) Penghadap Pihak petama telah diangkat menjadi Walikota Wielen.

Przytoczony fragment tekstu źródłowego składa się z jednego wielokrotnie złożonego zdania. Podmiotem zdania głównego jest Jan Kowalski („Pan Jan Kowalski oświadcza”), a zdania podrzędne są bezpodmiotowe („zaświadcza się”). Sformułowanie wielokrotnie występujące w polskiej części materiału badawczego to „stawający pod nr 1”, które jest typowym przykładem żargonu prawniczego używanego w tekstach prawnych w tłumaczeniu na język indonezyjski. W języku polskim terminy ‘oświadcza’ i ‘zaświadcza’ mają podobną budowę i źródłosłów. Zaświadczenie ma zazwyczaj formę druku, jest to dokument wystawiony przez instytucję, która poświadczająca o stanie czegoś. Oświadczenie sporządza osoba, której dana sprawa dotyczy, może mieć formę ustną lub pisemną, a za poświadczanie nieprawdy oświadczejący może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej.

W języku indonezyjskim ‘oświadczać’ to *menyatakan* (lit. ‘sprawić, by coś stało się prawdziwe’; czasownik ten ma wiele znaczeń w zależności od otoczenia kolokacyjnego i rejestru języka, m.in. ‘oświadczyć’,

‘zapoczątkować’, ‘wyrazić’). Czasownik ten pochodzi od przymiotnika *nyata* (‘prawdziwy’, ‘istniejący’), natomiast czasownik o znaczeniu ‘zaświadczać’ *menerangkan* pochodzi od przymiotnika *terang* (‘jasny’). ‘Zaświadczenie’ to *surat keterangan* (lit. ‘list wyjaśniający’), a ‘oświadczenie’ to *pernyataan*. Czasownikiem o tym samym pochodzeniu co ‘dwa poprzednie jest termin ‘poświadczać’, oznaczający „poręczenie wiarygodności czegoś lub kogoś”⁶⁶, terminem ekwiwalentnym w języku indonezyjskim jest fraza czasownikowa *pembuktian keaslian* (‘udowodnić autentyczność’); pierwszy człon *pembuktian* to czasownik odrzeczownikowy od słowa *bukti* (‘dowód’), a *keaslian* to rzeczownik odprzymiotnikowy ‘autentyczność’, ‘prawdziwość’ (*asli* – prawdziwy, oryginalny, autentyczny).

Tabela 3.23. Polski fragment komparycji zawierający informacje o pełnomocnictwie (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie) z tłumaczeniem na język indonezyjski

Stawający pod 2. Pan Marian Kowalski oświadcza, że przy niniejszej czynności działa w imieniu i na rzecz spółki pod firmą: „Mieszko” Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Nowej Wsi, przy Placu Polskim numer 24B, posiadającej NIP: 760-000-00-00 i REGON 300123456, wpisanej przez Sąd Rejonowy Warszawa — Nowe Miasto I w Warszawie, IX Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego do Rejestru Przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem KRS 0000666666, jako Członek Zarządu, co wynika z przedłożonego odpisu aktualnego z rejestru przedsiębiorców z dnia 06 marca 2010 roku, identyfikator wydruku RP/888888/11/1234567890000; informacja odpowiadająca odpisowi aktualnemu z rejestru przedsiębiorców pobrana na podstawie art. 4 ust. 4aa ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 roku o Krajowym Rejestrze Sądowym.

⁶⁶ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/po%C5%Bwiadacza%C4%87.html>

Penghadap Pihak Kedua dengan ini menyatakan bahwa dalam hal ini bertindak atas nama dan demi kepentingan sebuah perusahaan di bawah nama Mieszko, P.T. dengan data-data sebagai berikut:

- tempat pendiaman: Plac Polski nomor 24 B Nowa Wieś Polandia
- NIP [NPWP Polandia]: 760-000-00-00
- REGON [Nomor Daftar Perusahaan Nasional Polandia]: 300123456
- KRS [Daftar Pengadilan Nasional]: 0000666666

sebagai Anggota Dewan yang dibuktikan dengan Salinan Surat Bukti Pendaftaran penguasaha Polandia tertanggal 6 Maret 2010, No ID lembar cetak: RP/888888/11/1234567890000. Kebenaran Surat tersebut telah terbukti sesuai dengan pasal 4, 4aa UU tanggal 20 Agustus 1997 tentang Daftar Pengadilan Nasional Polandia.

Ten fragment tekstu źródłowego składa się z jednego zdania wielokrotnie złożonego, gdzie kolejne elementy oznaczenia strony wymienione są po przecinkach.

W większości tekstów polskich znajdujących się w korpusie badawczym, strony działały w imieniu własnym, ale w nim nie występowały.. W większości tekstów indonezyjskich natomiast odnotowywano w umowach także fakt występowania w imieniu własnym: *menurut keterangannya untuk melakukan tindakan hukum dalam akta ini bertindak untuk diri sendiri dan tidak perlu mendapat persetujuan dari siapapun* (lit. 'zgodnie z wyjaśnieniem w niniejszej czynności prawnej występuje w imieniu własnym i nie potrzebuje niczyjej zgody do jej wykonania'). W tekście występuje termin *tindakan hukum* (od czasownika *bertindak* – 'wykonywać akcję, działanie'), natomiast w innych tekstach w tym znaczeniu występuje również termin *perbuatan hukum* (od czasownika *berbuat* 'robić') – terminy te są ekwiwalentami polskiego terminu *czynność prawna*.

W tekstach polskich występują akronimy dotyczące numerów administracyjnych: REGON (Rejestr Gospodarki Narodowej) oraz KRS (Krajowy Rejestr Sądowy). W indonezyjskiej rzeczywistości prawnej rejestrem działalności gospodarczych zajmuje się instytucja (*badan hukum*) o nazwie *Daftar Perusahaan* ('Rejestr Przedsiębiorstw'), rejestrująca nie tylko 'przedsiębiorstwa' (*perusahaan*), lecz także 'fundacje' (*yayasan*). W rejestrze znajdują się informacje na temat pełnomocników, struktury działalności gospodarczej, obszaru działania oraz

inne informacje. Działalności gospodarczej zarejestrowanej w *Daftar Perusahaan* nadawany jest numer TDP (*Tanda Daftar Perusahaan*), rejestr ten zakresem działania jest więc bardziej zbliżony do polskiej Centralnej Ewidencji Informacji o Działalności Gospodarczej, a częściowo do Rejestru Gospodarki Narodowej oraz do Krajowego Rejestru Sądowego. W związku z tym w tekstach tłumaczonych na język indonezyjski należy zostawić akronimy REGON oraz KRS w postaci oryginalnej i ewentualnie zastosować przypis tłumacza w postaci dopisku w nawiasie kwadratowym o treści: *Nomor Daftar Perusahaan Polandia Terdaftar Oleh Kantor Statistik* dla numeru KRS oraz *Nomor Daftar Yudisial Perusahaan Polandia* dla REGON-u. Jeśli potrzeba bardziej szczegółowych informacji na temat REGON-u, można zastosować ekwiwalent opisowy, przedstawiając funkcję danego organu (np. zaznaczyć, że Rejestr Gospodarki Narodowej jest prowadzony głównie dla celów statystycznych). Nazwy występujących w tekstach ustaw należy przetłumaczyć, dodając przymiotnik określający kraj pochodzenia ustawy (np. ‘Ustawa o notariacie’ – *Undang-Undang tentang Jabatan Notaris Polandia*), zostawiając jednak dane związane z dziennikiem promulgacyjnym w postaci niezminionej w celu ułatwienia stronom odnalezienia w razie potrzeby tekstów ustaw w brzmieniu oryginalnym.

Ekwiwalentem terminu ‘spółka z ograniczoną odpowiedzialnością’ jest termin *perseroan terbatas* skracany do P.T. Polski termin ‘firma’ oznacza nazwę przedsiębiorstwa bez względu na liczbę właścicieli czy dane przedsiębiorstwa. Sformułowanie ‘pod firmą’ należy przetłumaczyć jako *di bawah nama* (‘pod nazwą’). Indonezyjski termin *firma* z kolei pochodzi od holenderskiego terminu *venootschap onder firma* (‘spółka pod firmą’), z którego zachował się we współczesnym języku indonezyjskim ostatni człon, który oznacza „spółkę handlową dwóch lub więcej osób” (Simorangkir i in. 1972: 36); termin jest skracany do *fa*.

3.4. Komparycja – informacja o potwierdzeniu tożsamości stron

W części końcowej komparycji aktu notarialnego zarówno w polskiej, jak i indonezyjskiej rzeczywistości prawnej występuje informacja o potwierdzeniu tożsamości stron przez notariusza. Oto analiza przykładowych fragmentów zawierających te informacje.

Tabela 3.24. Indonezyjski fragment komparacji zawierający informacje o tożsamości stron z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Para penghadap telah dikenal oleh saya, Notaris

Stawający są mnie, notariuszowi, znani.

Tekst źródłowy ma formę pojedynczego zdania w stronie biernej, w którym występuje podmiot zbiorowy („*para penghadap*”), dodatkowo jest również doprecyzowanie wykonawcy czynności (zaimek *saya* – ‘ja’) przez dodanie określającego go rzeczownika *notaris* (‘notariusz’). Jest to zabieg często występujący w indonezyjskich tekstach aktów notarialnych, w których szczególnie istotne jest, kto jest osobą sporządzającą dokument potwierdzający czynność prawną.

Tabela 3.25. Indonezyjski fragment komparacji zawierający informacje o tożsamości stron z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Para Penghadap telah dikenal oleh saya, Notaris.

Tożsamość Stawających została przeze mnie, notariusza, potwierdzona

Fragment ten ma postać identyczną co fragment poprzedni, jednakże jego sens jest inny. Czasownik *kenal* w języku indonezyjskim jest polisemiczny, w zależności od kontekstu i otoczenia kolokacyjnego może przenosić m.in. następujące znaczenia:

- i. mieć pewien zasób wiadomości o kimś lub o czymś,
- ii. utrzymywać z kimś znajomość,
- iii. ustalić tożsamość,
- iv. rozpoznać na podstawie jakichś cech,
- v. ocenić stan czegoś.

Zgodnie z indonezyjską ustawą prawo o notariacie (*UU Jabatan Notaris No.30 Tahun 2004 dan No.2 Tahun 2014*) notariusz jako funkcjonariusz publiczny jest obowiązany znać osoby, na rzecz których pełni służbę. W społeczeństwie, które znajduje się w czołówce pod względem skorumpowania urzędników administracji publicznej⁶⁷, sfałszowanie dowodu tożsamości nie jest trudne (tego typu dokumenty, wydane przez urzędnika ewidencji ludności, nazywane są *aspal*, żartobliwy akronim od wyrażenia *asli tapi palsu* – ‘oryginalny, ale fałszywy’; słowo to oznacza też ‘asfalt’), dlatego notariusz powinien wiedzieć, kim są stawający do aktu notarialnego, jakie pełnią funkcje w społeczeństwie, jak naprawdę się nazywają itp.⁶⁸

Oczywiście jest to obecnie w dużej mierze niemożliwe, dlatego ustawodawca indonezyjski dopuszcza możliwość poświadczenia tożsamości osoby przez inną stronę danej czynności (która jest już przez notariusza znana) oraz wprowadza instytucję *saksi penggenal* (‘świadka zaświadczonego o tożsamości stron’). Poświadczenie nieprawdy przez takiego świadka lub stronę czynności prawnej jest karalne. Fragment w tabeli 3.24 pochodzi z umowy, w której stawający został notariuszowi przedstawiony przez stronę czynności prawnej, dlatego tłumaczenie tego fragmentu różni się od tłumaczenia fragmentu poprzedniego, mimo że tekst źródłowy ma identyczną formę.

Tabela 3.26. Polski fragment komparycji zawierający informacje o tożsamości stron z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Tożsamość stawających ustaliła notariusz na podstawie okazanych dowodów osobistych, których serie i numery podano wyżej przy ich nazwiskach.
--

Identitas para Penghadap dikenal oleh saya Notaris berdasarkan Kartu Identitas yang nomornya tertera setelah nama masing-masing.
--

⁶⁷ <http://www.valuewalk.com> (data dostępu: 15.07.2017).

⁶⁸ *Para penghadap dikenal bukan berdasarkan KTP atau identitas lainnya, melainkan pergaulannya dalam masyarakat* (źródło: <http://notaris-bhakti-simamora.blogspot.com/2017/03/pengenalan-notaris-terhadap-penghadap.html> (data dostępu: 15.06.2017).

Tekst źródłowy ma formę zdania wielokrotnie złożonego w stronie czynnej w czasie przeszłym. Szyk zdania nadrzędnego jest szykiem przestawnym. Forma żeńska czasownika „ustalić” sugeruje, że tekst został sporządzony przez kobietę.

Tabela 3.27. Polski fragment komparycji zawierający informacje o tożsamości stron z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Tożsamość stawających ustaliła notariusz na podstawie okazanych dowodów osobistych, których serie i numery powołano przy ich nazwiskach.

Identitas para Penghadap dikenal oleh saya Notaris berdasarkan Kartu Identitas yang nomornya tertera setelah nama masing-masing.

Ten fragment różni się od poprzedniego tylko czasownikiem „powołano” zamiast „podano” (na temat serii i numerów dowodów osobistych). Czasownik „powoływać” jest używanym w języku prawnym i prawniczym czasownikiem o zakresie znaczeniowym podobnym do terminów ‘cytować’, ‘podawać’ pochodzących z rejestru ogólnego języka. Ekwiwalentem obu terminów jest indonezyjski czasownik *tertera* (‘figurować’).

Tabela 3.28. Polski fragment komparycji zawierający informacje o tożsamości stron z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Tożsamość stawających ustaliłem na podstawie okazanych dowodów osobistych wydanych za numerami: AB 1234567 – dla ad. 1, XY 7654321 dla ad. 2.

Para Penghadap dikenal oleh saya Notaris berdasarkan Kartu Identitas yang diserahkan, bernomor: AB 1234567 – Penghadap Pihak Pertama dan XY 7654321 untuk ad. 2.

Orzeczenie w zdaniu źródłowym jest sformułowane w stronie czynnej czasu przeszłego, w rodzaju męskim. Podmiot nie jest dodatkowo doprecyzowany. W cytowanym fragmencie znajduje się ponadto typowe dla tekstów prawniczych sformułowanie „wydanych za numerami”⁶⁹ (sformułowanie niepoprawne językowo), obecnie coraz częściej zastępowane przez pochodzące z rejestru ogólnego (i poprawne językowo) „o numerach”. W tym fragmencie w języku polskim nie ma doprecyzowania podmiotu.

W tłumaczeniu na język indonezyjski jako ekwiwalentu terminu ‘dowód osobisty’ użyto terminu *kartu identitas*, ponieważ funkcjonujący w indonezyjskiej rzeczywistości prawnej *Kartu Tanda Penduduk* można przetłumaczyć jako *dowód zameldowania* i pełni on inne funkcje niż polski dowód osobisty. *Kartu Identitas* jest w dosłownym znaczeniu ‘kartą poświadczającą tożsamość’, więc w tym wypadku jest to hiperonim zarówno ‘dowodu osobistego’, jak i *Kartu Tanda Penduduk*. Poza tym termin ten jest używany przez tłumaczy pracujących w parach językowych język indonezyjski – język europejski jako określenie europejskich dowodów osobistych w tłumaczeniu na język indonezyjski⁷⁰.

3.5. Komparycja – inne osoby obecne przy sporządzeniu aktu

Element komparycji zawierający informację o obecności innych osób podczas zawierania umowy poświadczonej notarialnie wystąpił tylko w części indonezyjskiej materiału badawczego. W Republice Indonezji obecność świadków potwierdzających tożsamość stron jest wymogiem prawnym, a dane takich osób znajdują się na końcu komparycji.

---

⁶⁹ W korpusie języka polskiego PWN występuje kilkanaście użyczeń tego sformułowania w kontekście przywoływania numerów repertorium. <https://sjp.pwn.pl/korpus/szukaj/repertorium.html> (data dostępu: 12.07.2017).

⁷⁰ Źródło: www.Proz.com (data dostępu: 12.07.2017).

Tabela 3.29. Indonezyjski fragment komparycji zawierający informacje o innych osobach z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Dibuat dan diselasaikan di Jakarta, pada hari, tanggal, bulan dan tahun sebagaimana tersebut pada awal akta ini dengan dihadiri oleh: Tuan Suparman, Sarjana Hukum; dan Nyonya Alfi; keduanya pegawai kantor Notaris dan bertempat tinggal di Jakarta, sebagai para saksi.

Czynności dokonano w Dżakarcie, w dniu opisanym w komparycji tego aktu w obecności świadków:
Pan Suparman [m. Suparman], magistra prawa i pani Alfi, oboje będących pracownikami biura notarialnego i zamieszkałych w Dżakarcie.

Klauzula ma formę jednego zdania wielokrotnie złożonego sformułowanego w stronie biernej. Czasowniki *buat* ('sporządzać'), *selasai* ('zakończyć') oraz *hadir* ('być obecnym') występują w stronie biernej, wymienienie świadków aktu notarialnego jest wyrażone w formie zdania wtrąconego we frazę „w obecności [dane osób] jako świadków” (*dengan dihadiri oleh[...] sebagai para saksi*). Frazę *sebagai para saksi* ('jako świadków') ze względów stylistycznych przekształcono i przeniesiono przed wymienienie danych osobowych świadków. Ponadto, w tekście tłumaczenia przy podawaniu informacji o świadkach sporządzenia aktu zdecydowano się zachować formę tekstu jednolitego, co z kolei wymusza na tłumaczu obowiązek wprowadzenia komentarza tłumacza zawierającego nazwisko świadka w mianowniku [m. Suparman].

Tabela 3.30. Indonezyjski fragment komparycji, zawierający informacje o innych osobach z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Penghadap diperkenalkan kepada saya, Notaris oleh 2 (dua) orang saksi pengenal yaitu:
Tuan Eko Hariyanto lahir di...
Tuan Suparman, lahir di...

Strony zostały mi, notariuszowi, przedstawione przez dwóch świadków poświadczających o prawdziwości danych świadków:
Pan Eko Hariyanto urodzony w [dane]
Pan Suparman urodzony w [dane]

Jak wspomniano podczas omawiania części poprzedniej, w indonezyjskiej rzeczywistości prawnej występują dwa rodzaje świadków wymienionych w aktach notarialnych: świadkowie sporządzenia aktu notarialnego i zaistnienia zdarzenia prawnego (*saksi akta*) – w tej roli zazwyczaj występują pracownicy kancelarii, którzy pobierają dodatkowe wynagrodzenie za pełnienie tej funkcji płatne przez strony, oraz ‘świadkowie przedstawiający strony’ (*saksi penggenal*), którzy w wypadku, gdy strony nie są notariuszowi osobiście znane, przedstawiają daną osobę notariuszowi oraz poręczają o prawdziwości danych osobowych przez tę osobę dostarczonych.

W polskiej rzeczywistości prawnej świadkiem dokonania czynności prawnej jest przede wszystkim notariusz, świadkowie występują również podczas spisywania testamentu allograficznego oraz przy zawieraniu małżeństwa. *Pegawai Kantor Notaris* to w przekładzie literalnym ‘urzędnik pracujący w kancelarii notarialnej’, jednakże ponieważ często w roli świadka występuje np. sekretarka notarialna, która nie jest urzędnikiem państwowym, zaproponowano tłumaczenie ‘pracownik kancelarii notarialnej’. Przy tłumaczeniu terminu *saksi penggenal* zastosowano ekwiwalent opisowy: ‘świadek przedstawiający strony’, ‘poświadczający tożsamość strony’, a przy tłumaczeniu terminu *saksi akta* zastosowano termin ‘świadek czynności notarialnej’ termin występujący w polskiej ustawie z 1933 r. Prawo o notariacie (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 609).

3.6. Nagłówki umów

W materiale badawczym zaobserwowano różną pisownię nagłówków umów. Nagłówek umowy pełni w dokumentach bardzo ważną funkcję informacyjną, a jego niewłaściwe tłumaczenie może mieć niezamierzone skutki prawne, dlatego poświęcam temu fragmentowi tekstu oddzielny podrozdział niniejszej pracy.

Tabela 3.31. Zestawienie nagłówków umów indonezyjskich z tłumaczeniami na język polski

<ul style="list-style-type: none">
i. PERJANJIAN SEWA MENYEW APARTAMEN MARGONDA RESIDENCE Nomor:6655/SM/MR/VII/2010
ii. Perjanjian Sewa-menyewa
iii. AKTA NOTARIL PERJANJIAN SEWA MENYEW
iv. Perjanjian Sewa-menyewa Rumah dan Tanah
v. Perjanjian Hibah
vi. Perjanjian Jual-Beli
vii. Perjanjian Perikatan Jual Beli Tanah dan Bangunan
<ul style="list-style-type: none">
i. Umowa Najmu Mieszkania w budynku Margonda Residence numer: 6655/SM/MR/VII/2010
ii. Umowa najmu
iii. Akt Notarialny. Umowa najmu
iv. Umowa najmu domu mieszkalnego i dzierżawy gruntu
v. Umowa Darowizny
vi. Umowa Sprzedaży
vii. Umowa Przedwstępna Zobowiązująca do Sprzedaży Nieruchomości

W przykładzie (i) cały tekst nagłówka zapisany jest wielkimi literami i zajmuje trzy linijki. Pierwsza linijka ma formę frazy rzeczownikowej *perjanjian sewa-menyewa*, którą można przetłumaczyć literalnie jako ‘umowa najmu-wynajmu’. *Perjanjian* to rzeczownik (‘umowa’, lit. ‘proces obiecywania’), zbudowany na podstawie rzeczownika *janji* (‘obietnica’), połączonego z cirkumfiksem *per-...-an* oznaczającym proces. *Sewa-menyewa* natomiast to przydawka w formie czasownika oznaczającego czynność wzajemną.

Ekwiwalentem funkcjonującym w polskiej rzeczywistości prawnej jest ‘umowa najmu’. W nagłówku oprócz typowego sformułowania *perjanjian sewa-menyewa* (‘umowa najmu’) znajdują się także: nazwa budynku, w którym mieszkanie jest wynajmowane: *Apartamen Margonda Residence*, mająca formę frazy składającej się z trzech rzeczowników: *apartamen* (‘blok mieszkalny’ lub ‘mieszkanie’ w takim bloku), nazwy własnej *Margonda* oraz angielskiego *residence*.

Pod spodem znajduje się numer ewidencyjny dokumentu. Należy tu wspomnieć, że według podręcznika pisowni indonezyjskiej *Pedoman Tata Bahasa Indonesia* (2010: 15) czasowniki dwuczłonowe o budowie prefiks „*meN-* + zreduplikowane słowo podstawowe” należy zapisywać z łącznikiem, a więc tylko nagłówek w przykładzie drugim jest zapisany poprawnie.

W przykładzie (iii) nagłówek zajmuje dwie linijki; w pierwszej znajduje się fraza rzeczownikowa *akta notarial* – ‘akt notarialny’ w pisowni archaicznej, a w drugim fraza ‘umowa najmu’. W przykładzie (iv) oprócz występującego we wszystkich wcześniejszych przykładach *Perjanjian sewa-menyewa* mamy również informację o przedmiocie najmu: *rumah dan tanah*; ekwiwalentem funkcjonalnym w polskim systemie prawnym będzie ‘umowa najmu [domu] i umowa dzierżawy [gruntu]’. Przykład (v) zawiera frazę rzeczownikową *perjanjian hibah* (‘umowa darowizny’). Wśród wymienionych przykładów tylko nagłówek nazywający umowę darowizny nie zawiera czasownika wzajemnego. Jest to przykład adekwatnego odzwierciedlenia realiów prawnych przez język, ponieważ tylko umowa darowizny wśród analizowanych umów jest umową jednostronnie zobowiązującą.

W przykładzie (vi), tak jak w przykładach (i)–(iv) występuje czasownik oznaczający czynność wzajemną *jual-beli* (‘sprzedawanie – kupowanie’). W przykładzie (vii) występuje termin *perikatan* (‘zobowiązanie’, lit. ‘proces wiązania’). *Perjanjian perikatan* jest frazą rzeczownikową ekwiwalentną do terminu polskiego ‘umowa zobowiązująca’, jednak w tym przypadku zgodnie ze schematem budowy nagłówków umów indonezyjskich, gdzie termin *perjanjian* (‘umowa’) jest głównym ośrodkiem frazy, a elementy stojące za nim go dookreślają, ekwiwalentem powyższego nagłówka będzie ‘umowa zobowiązująca do sprzedaży gruntu i budynku’. W polskiej rzeczywistości prawnej taka umowa jest umową przedwstępną, a frazę *gruntu i budynku* można zredukować do hiperonimu *nieruchomość*.

Tabela 3.32. Zestawienie nagłówków polskich umów dotyczących przeniesienia praw do nieruchomości z tłumaczeniem na język indonezyjski

i. UMOWA NAJMU NIERUCHOMOŚCI (LOKALU)
ii. UMOWA DZIERŻAWY
iii. Umowa Najmu
iv. UMOWA SPRZEDAŻY POD WARUNKIEM
v. UMOWA USTANOWIENIA ODRĘBNEJ WŁASNOŚCI LOKALU I UMOWA SPRZEDAŻY
vi. Umowa Darowizny

i. Perjanjian Sewa-menyewa Bangunan (Premis)
ii. PERJANJIAN SEWA-MENYEWA TANAH
iii. Perjanjian Sewa-Menyewa
iv. Perjanjiann Sewa-menyewa dengan Persyaratan
v. Perjanjian Pemisahan Hak Milik apartemen dan Perjanjian Jual-Beli.
vi. Perjanjian Hibah

Pierwsze trzy nagłówki w przykładach mają formę fraz rzeczownikowych (rzeczownik główny + przydawka dopełniaczowa). W przykładzie (iv) również znajduje się fraza rzeczownikowa („umowa sprzedaży”) połączona z frazą przyimkowo-rzeczownikową („pod warunkiem”). Fraza znajdująca się w przykładzie (v) zaczerpniętym z polskich tekstów źródłowych jest frazą najbardziej rozbudowaną. Nagłówek w przykładzie (vi) analogicznie do przykładów poprzednich ma formę frazy rzeczownikowej.

Na podstawie analizy przedstawionych powyżej przykładów oraz szerszego zbioru materiału badawczego można podać następujące pary ekwiwalentów funkcjonalnych dla tłumaczenia polsko-indonezyjskiego:

i. umowa	<i>perjanjian,</i>
ii. umowa najmu	<i>perjanjian sewa-menyewa,</i>
iii. umowa dzierżawy	<i>perjanjian sewa-menyewa tanah,</i>
iv. umowa sprzedaży nieruchomości	<i>perjanjian jual-beli,</i>
v. umowa darowizny	<i>perjanjian hibah,</i>
vi. umowa zobowiązująca	<i>perjanjian perikatan,</i>

vii. umowa ustanowienia

odrębnej własności lokalu *perjanjian pemisahan hak milik apartemen*.

Zarówno w polskiej, jak i w indonezyjskiej części korpusu badawczego w przeważającej większości całe nagłówki umowne zapisywane są wielkimi literami (np. „UMOWA SPRZEDAŻY”, „PERJANJIAN HIBAH”). Ponadto w sytuacji, gdy przedmiotem najmu jest zarówno lokal, jak i grunt, w języku indonezyjskim występuje opisowa forma nagłówka wymieniająca przedmioty najmu / dzierżawy (*perjanjian sewa-menyewa tanah dan bangunan*); polskim ekwiwalentem funkcyjnym jest tu ‘umowa najmu i dzierżawy’. Jeśli umowa ma formę aktu notarialnego (*akta notariil* lub *akta notaris*), nad właściwym nagłówkiem znajdzie się fraza ‘akt notarialny’.

Problematyczne jest znalezienie ekwiwalentu indonezyjskiego dla polskiego terminu ‘lokal’, który w swoim polu znaczeniowym zawiera zarówno mieszkanie i pomieszczenia użytkowe, jak i restauracje oraz kawiarnie⁷¹. Termin o podobnym polu znaczeniowym *tempat* (‘miejsce’) nie występuje ani w badanym zbiorze umów, ani we wzorcach umów.

Podobnie rzecz ma się z polskim terminem ‘nieruchomość’. W języku prawnym istnieje termin *lahan yasan* oznaczający ‘grunt wraz ze znajdującymi się na nim budynkami’, jednakże w tekstach znajdujących się w korpusie badawczym termin ten nie wystąpił ani razu. Innym terminem synonimicznym do terminu ‘nieruchomość’ jest pochodzący z języka prawniczego termin *realestat*, który został stworzony na potrzeby opisu systemów prawnych zachodnich, jednak w języku prawnym indonezyjskim nie występuje. Zatem w zależności od tego, czy jest to nieruchomość gruntowa, budynkowa czy lokalowa, można zaproponować trzy różne tłumaczenia, które będą miały formę ekwiwalentów opisowych: ‘nieruchomość gruntowa’ – *tanah*, ‘budynkowa’ – *rumah* lub bardziej ogólnie *bangunan*. Jeśli chodzi o ‘nieruchomość lokalową’, należy określić przeznaczenie lokalu: ‘sklep’ (*toko*) czy ‘budynek biurowy’ (*gedung perkantoran*).

Ciekawym przypadkiem są też umowy *perjanjian sewa-menyewa Ruko*, ekwiwalent opisowy to ‘umowa wynajęcia budynków mieszkalnych z powierzchnią handlowo usługową’ (*Ruko* to akronim od słów *Rumah toko*, lit. ‘dom ze sklepem’).

⁷¹ <https://sjp.pwn.pl/sjp/lokal;2566310.html> (data dostępu: 15.07.2022).

Ekwiwalentem terminu ‘blok mieszkalny’ jest termin *rumah susun* (lit. ‘poukładany dom’). Ekwiwalentem terminu ‘mieszkanie’ jest termin prawny *satuan rumah susun* (lit. ‘jednostka bloku’) lub terminy prawnicze *unit apartemen* (lub inna pisownia: *apartamen*), skrótowiec *Sarusun* oraz rzadko anglicyzm *flat*.

3.7. Oświadczenie strony o prawie do rozporządzenia

Oświadczenie strony zbywającej prawo do nieruchomości jest kolejną klauzulą właściwą dla umów zawieranych w formie aktu notarialnego. Pomimo tego, że takie klauzule występują zarówno w polskich, jak i indonezyjskich tekstach, odnoszą się do różnych aspektów prawa do rozporządzania rzeczą.

Tabela 3.33. Indonezyjski fragment dotyczący prawa do rozporządzania z tłumaczeniem na język polski (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie)

Tanah dan Bangunan Tersebut terletak di Daerah Khusus Ibukota Jakarta, Kotamadya Jakarta Selatan, Kecamatan Pondok Cina, Kelurahan Dago setempat dikenal sebagai Jalan Bunga Melati nomor 5 C, [...] yang diperoleh Pihak Pertama berdasarkan Surat Ketetapan Padjak Hasil Bumi (Tanah Bekas Hak Milik Adat) Girik Nomor; A.1111.B Persil 10 Blok A I seluas ± 300 M2 [słownie] terdaftar atas nama EKO HARIYANTO

Przedmiot umowy znajduje się w Okręgu Specjalnym Miasta Stołecznego Dżakarty, gmina Dżakarta Południowa, dzielnica Dago, przy ulicy Bunga Melati 5C ([adres w brzmieniu oryginalnym:] Daerah Khusus Ibukota Jakarta, Kotamadya Jakarta Selatan, Kecamatan Pondok Cina, Kelurahan Dago, Jalan Bunga Melati nomor 5 C), stanowi własność Pierwszej Strony na podstawie [przedstawionego] rozliczenia podatkowego z tytułu pożytków rolnych numer: A.1111.B działka 10 Blok A I o powierzchni ± 300 m² (ziemi, na której poprzednio ustanowiono własność zgodnie z prawem zwyczajowym) wpisana jest na rzecz Pana EKO HARIYANTO.

Przykład w tabeli 3.33. nie jest oświadczeniem strony, a stwierdzeniem faktu istnienia zapisu w księdze wieczystej na rzecz strony przez notariusza (*terdaftar atas nama* – ‘wpisana na rzecz’, lit. ‘wpisana na nazwisku’). W tekście źródłowym występuje termin pochodzący z języka jawańskiego *kotamadya* (jaw. *madya* – ‘miasteczko’). W języku indonezyjskim termin *kotamadya* był używany jako jeden ze stopni podziału administracyjnego (‘gmina miejska’). Termin ten na mocy ustawy *UU Nomor 22 Tahun 1999 tentang Pemerintahan Daerah* zastąpiono terminem *kota* (‘miasto’). W 1960 r. na mocy ustawy *Peraturan Dasar Pokok-Pokok Agraria*⁷² przepisy regulujące prawa do nieruchomości zostały znowelizowane. Przed 1960 r. na terenie Indonezji istniały prawa do nieruchomości pochodzące z różnych praw zwyczajowych, religijnych oraz z systemów prawa zachodniego: kodeksowego i *common law*. Ustawa nakazywała obywatelom za pośrednictwem uprawnionych urzędników rejestrację posiadanych praw do nieruchomości. Z powodu „niskiej świadomości społecznej” i z uwagi na kilkukrotną reorganizację systemu rejestracji praw do nieruchomości⁷³ do dziś dokumentem poświadczającym o prawie do rozporządzania nieruchomością będącą poprzednio przedmiotem praw zwyczajowych jest *surat ketetapan pajak hasil bumi* (rozliczenie podatkowe), ponieważ jest on nakładany na właściciela nieruchomości – tylko on płaci podatek z tytułu własności⁷⁴.

W tłumaczeniu zamieszczono w nawiasie specyfikację przedmiotu umowy jako element istotny dla treści umowy. W tłumaczeniu ponadto nie pojawia się dosłowne tłumaczenie frazy *setempat dikenal sebagai* (lit. ‘miejsce znane jako’). Dla terminu *Tanah Bekas Hak Milik Adat* zaproponowano ekwiwalent opisowy: ‘ziemia, na której poprzednio ustanowiono własność zgodnie z prawem zwyczajowym’.

---

⁷² Undang-Undang Republik Indonesia No. 5 Tahun 1960 tentang Peraturan Dasar Pokok-Pokok Agraria (Lembaran Negara Tahun 1960 No. 104).

⁷³ Na przykład reorganizacja systemu poboru podatku gruntowego w 1985 r. <https://om-tanah.com/2016/04/26/sejarah-keberadaan-girik-leter-c/> (data dostępu: 26.07.2022).

⁷⁴ “*Karena pajak dikenakan pada yang memiliki tanah, surat pengenaan dan pembayaran pajak dikalangan rakyat dianggap dan diperlukan sebagai tanda bukti kepemilikan tanah yang bersangkutan*” (ibidem).

Tabela 3.34. Indonezyjski fragment dotyczący prawa do rozporządzenia z tłumaczeniem na język polski (umowa sprzedaży nieruchomości poświadczona notarialnie)

menurut keterangannya pada saat ini tidak berada dalam suatu ikatan perkawinan baik menurut agama, adat istiadat maupun hukum/ Undang-undang yang berlaku di Indonesia dengan siapapun juga; dan tanah (-tanah) hak yang akan disebut di bawah ini beserta bangunan (-bangunan) yang berdiri di atas tanah hak tersebut adalah miliknya sendiri, yang diperoleh setelah kematian suaminya, yaitu almarhum tuan Eko Hariyanto, yang telah meninggal dunia di Solo pada tanggal 10 Mei 2001, sebagaimana ternyata dalam Surat Kematian nomor [numer] yang dikeluarkan oleh Kepala Desa Cicaheum.

Strona w czasie dokonywania niniejszej czynności prawnej nie pozostaje w związku małżeńskim regulowanym religią, prawem zwyczajowym, tradycją czy przepisami prawa cywilnego lub innego prawa, które obowiązują w Indonezji w związku z tym posiada prawo własności wymienionych poniżej nieruchomości gruntowych i budynkowych, które nabyła w drodze spadku po śmierci męża pana EKO HARIYANTO, który zmarł dnia 10 maja 2001 r. (przedstawiony akt zgonu nr [numer] wystawiony przez naczelnika wsi Cicaheum).

Jak wspomniano we wcześniejszym omówieniu fragmentu komparacji, art. 31 ustawy o związkach małżeńskich⁷⁵ przyznaje obojgu małżonkom równe prawo do czynności prawnej pod warunkiem, że otrzymają oni zgodę na jej wykonanie od współmałżonka, dlatego w powyższym przykładzie znajduje się informacja o stanie cywilnym strony łącznie z informacją na temat aktu zgonu jej męża. Rzeczownik złożony *surat kematian* ('dokument zgonu'), czyli potoczna nazwa *surat keterangan kematian* (lit. 'dokument wyjaśniający [okoliczności] zgonu'), opisuje dokument, który jest wystawiany przez lekarza oraz organ administracji lokalnej (w tym wypadku 'naczelnika wsi' – *kepala desa*). Wraz z zaświadczeniem o pochówku stanowi on podstawę do wystawienia *aktu zgonu* (*akte kematian* lub *akta kematian*). Polskim terminem

⁷⁵ Undang-Undang No. 1 Tahun 1974 (*Undang-Undang Perkawinan*).

ekwiwalentnym dla terminów *surat kematian* oraz *surat keterangan kematian* jest ‘karta zgonu’, czyli dokument wystawiany przez lekarza stwierdzającego zgon, na podstawie którego, tak jak w rzeczywistości indonezyjskiej, wydawany jest przez odpowiedni urząd stanu cywilnego akt zgonu. We fragmencie na temat niepozostawaniu w związku małżeńskim wymienione są wszelkie systemy prawne obowiązujące w Indonezji:

pada saat ini tidak berada dalam suatu ikatan perkawinan baik menurut agama, adat istiadat maupun hukum/ Undang-undang yang berlaku di Indonesia dengan siapapun juga
[tłum lit.: obecnie nie pozostaje w związku małżeńskim według religii, prawa zwyczajowego lub prawa stanowionego i ustaw obowiązujących w Indonezji z kimkolwiek.]

W tłumaczeniu literalnym można zauważyć frazę *dengan siapapun juga* (‘z kimkolwiek’). W tłumaczeniu zamieszczonym w tabeli 3.34. fraza ta nie występuje, ponieważ byłoby to powtórzenie informacji przekazanej już przez frazę ‘nie pozostaje w związku małżeńskim’.

Tabela 3.35. Polski fragment dotyczący prawa do rozporządzania z tłumaczeniem na język Indonezyjski (umowa sprzedaży nieruchomości w formie aktu notarialnego)

Stawający pod nr 1. i 2. małżonkowie Jan Kowalski oraz Anna Nowak-Kowalska oświadczają, że prawo własności nieruchomości gruntowej położonej w miejscowości Polskowo gmina Nowa Wieś, powiat poznański, województwo wielkopolskie, stanowiącej działkę gruntu o numerze ewidencyjnym 52/14 (pięćdziesiąt dwa łamane przez czternaście) o powierzchni 0,1044 ha (jeden tysiąc czterdzieści cztery metry kwadratowe) wpisane jest w księdze wieczystej prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Polskowie V Wydział Ksiąg Wieczystych pod oznaczeniem Kw numer PPPP/00021000/4 — na ich rzecz — na prawach wspólności ustawowej.

Para Pengadap Pihak Pertama suami-istri Jan Kowalski dan Anna Nowak-Kowalska dengan ini menyatakan bahwa hak milik sebidang tanah Nomor NIB: 52/14 (lima puluh dua garis miring empat belas) dengan luas: 0,1044 ha (seribu empat puluh empat meter persegi) yang terletak dalam Polskowo, kecamatan Nowa Wieś kabupaten Poznan provinsi Wielkopolska, terdaftar atas nama mereka sebagai pemilik dalam Sistem Pendaftaran Tanah dan Bangunan Polandia dengan nomor PPPP/00021000/4 oleh Pengadilan Daerah di Polskowo, Bagian V –Pendaftaran Tanah

Tekst źródłowy ma formę jednego wielokrotnie złożonego zdania sformułowanego w czasie terażniejszym.

Wprowadzenie stron ma formę zaczerpniętą z żargonu prawniczego (Stawający pod nr 1 i 2). W tekście źródłowym występuje oświadczenie strony na temat własności przedmiotu umowy („Stawający [...] oświadczają, że prawo własności nieruchomości gruntowej położonej w [...] wpisane jest w księdze wieczystej [...] na ich rzecz na prawach własności ustawowej”), w które wplecione są szczegóły dotyczące przedmiotu umowy. Polski termin ‘małżonkowie’ stanowiący element frazy podmiotowej podmiotu szeregowego został przetłumaczony jako *suami-istri* (lit. ‘mąż-zona’).

Tabela 3.36. Polski fragment dotyczący prawa do rozporządzania z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa najmu poświadczona notarialnie)

§ 1 Przedmiot Umowy.

1. Wynajmująca oświadcza, że jest właścicielką piętra domu o powierzchni 167 m² w nieruchomości zabudowanej domem wolnostojącym na działce o powierzchni 800 m², położonej w Poznaniu 60-711 przy ul. Poznańskiej nr 7 obręb Sołacz, dla której Sąd Rejonowy w Poznaniu Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr K.w. 45.221.
2. Wynajmująca przedstawia do wglądu Najemcy dokument własności Repertorium z dnia 13.03.1987r. oraz oświadcza, iż nie jest obciążona żadnymi prawami i zobowiązaniami na rzecz osób trzecich.

§ 1 Obyek Perjanjian.

1. Pihak yang menyewakan dengan ini menerangkan bahwa sebuah apartamen luasnya: 167 m² yang terletak di lantai satu sebuah rumah terpisah yang terletak di persil (luasnya 800 m²) di Jln. Poznanska no7, daerah Sołacz, terdaftar dalam sistem Pendaftaran Tanah Polandia dengan nomor K.w. 45.222 di Pengadilan Daerah di Poznań adalah miliknya sendiri.
2. Pihak yang menyewakan dengan ini menyatakan bahwa obyek perjanjian ini benar-benar milik Pihak yang menyewakan (sebagaimana terbukti dalam Surat Keterangan Hak Milik tertanggal 13-03-1987), dan bahwa Pihak kedua tidak akan mendapat gangguan dari pihak lain.

Klauzula ta składa się z dwóch zdań wielokrotnie złożonych, które zawierają oświadczenia strony wynajmującej na temat dwóch różnych aspektów (oświadczenie o byciu właścicielem i oświadczenie o obciążeniach) i z tego powodu są umieszczone w punktach. Cechą specyficzną dla polskich umów dotyczących nieruchomości, widoczną w powyższym fragmencie, jest podanie kodu pocztowego jako elementu oznaczenia adresu. Tłumaczenie literalne drugiej części zdania drugiego („nie jest obciążona żadnymi prawami i zobowiązaniami na rzecz osób trzecich”) na język indonezyjski brzmi: „i że Strona Druga nie będzie niepokojona przez inne strony”.

We fragmentach indonezyjskich dotyczących prawa do rozporządzania przedmiotem umowy nie można wyodrębnić jednego stałego schematu zdaniowego ze względu na elementy pozajęzykowe, które analizowane umowy regulują. Struktura tekstu różni się znacząco w zależności od regionu, w którym został zredagowany, oraz od podstawy prawa do rozporządzania (dziedziczenie, prawo nabyte na drodze uznania prawa zwyczajowego, prawo nabyte na drodze kupna nieruchomości itp.). Frazami wprowadzającymi oświadczenia stron są: *menurut keterangannya* (‘zgodnie z jej wyjaśnieniem’) oraz *dengan ini menerangkan bahwa* (‘niniejszym wyjaśnia, że’), polskim ekwiwalentem translacyjnym tych fraz będzie: ‘Strona (niniejszym) oświadcza, że’.

W tekście w tabeli 3.36 występuje forma *Adat istiadat* na określenie praw zwyczajowych zamiast używanego w tym przypadku zwykle *hukum adat*. *Adat istiadat* definiowane jest jako „wszelkie reguły działania i inne, które stały się zwyczajem i były przekazywane z pokolenia na po-

kolenie”⁷⁶. Według tej definicji termin *Adat istiadat* ma więc większy zakres semantyczny niż *hukum adat* (definiowany przez ten sam słownik jako ‘niepisane prawo oparte na zwyczaj’⁷⁷), zaproponowanym polskim ekwiwalentem tego terminu jest więc ‘prawo zwyczajowe i tradycja’.

Terminem specyficznym dla kultury indonezyjskiej jest termin *girik*, jego polski ekwiwalent opisowy to ‘dowód uiszczenia podatku rolnego’. Ekwiwalentem polskiego terminu ‘działka’ jest termin *bidang*.

3.8. Specyfikacja przedmiotu umowy

Przedmiotem umowy wszystkich analizowanych tekstów było przeniesienie praw do nieruchomości, np. lokalu mieszkalnego, domu wolnostojącego, gruntu rolnego czy budynku składającego się z powierzchni handlowej i lokalu mieszkaniowego. Wszystkie te typy nieruchomości zostały należycie opisane, a struktura specyfikacji została zredagowana w sposób uwzględniający typ nieruchomości. Poniżej zostanie omówionych pięć klauzul zawierających specyfikację przedmiotu umów wraz z tłumaczeniem.

Tabela 3.37. Indonezyjska specyfikacja przedmiotu najmu (umowa niepoświadczona notarialnie)

Para pihak saling menerangkan bahwa pihak pertama dengan ini menyatakan menyewakan kepada pihak kedua yang menyatakan pula telah menarima sewa atas 1 (satu) unit Apartemen di Margonda Residence Depok milik Pihak Pertama, dengan data-data sebagai berikut:

-Blok: B 701

- Lantai: 07

-Nomor:-

-Type: 20

- Luas: 18.15 m2

- untuk selanjutnya akan disebut juga „”unit apartemen””.

⁷⁶ segala aturan (tindakan dsb) yg sudah menjadi kebiasaan secara turunterurun. Alwi 2003: 7.

⁷⁷ Hukum yang tidak tertulis Alwi 2003: 410.

Strony wspólnie oświadczają, że Strona Pierwsza niniejszym wynajmuje Stronie Drugiej, która jednocześnie obejmuje w najem 1 (jeden) lokal mieszkalny w bloku Margonda Residence Depok o następującej specyfikacji:

- część B 701
- piętro 07
- numer:
- Typ 20
- powierzchnia 18,15 m²
- stanowi własność Pierwszej Strony, który następnie będzie nazywany „mieszkanem”

Ten fragment nie jest klauzulą, a częścią wstępu, w którym definiuje się strony i przedmiot umowy. Dane przedmiotu najmu wymienione są w formie formularza, w którym brakuje dokładnego adresu całego bloku mieszkalnego (adres budynku widnieje w nagłówku). We fragmencie:

Pihak pertama dengan ini menyatakan menyewakan kepada pihak kedua yang menyatakan pula telah menarima sewa atas 1 (satu) unit Apartemen
[SLOT: Pierwsza strona niniejszym oświadcza, [że] wynajmuje drugiej stronie, która oświadcza również [że] przyjęła w najem jeden lokal mieszkaniowy]

występuje sformułowanie *menerima sewa atas*, które jest ekwiwalentem sformułowania *brać w najem*, a występuje tu w czasie przeszłym, na co wskazuje partykuła *telah* ('już'), ponadto pierwsza część zdania *Para Pihak saling menerangkan bahwa* (lit. 'strony wzajemnie sobie wyjaśniają, że') podkreśla wzajemność czynności prawnej. W specyfikacji znajdują się tylko informacje ogólne oznaczające przedmiot najmu, ponieważ umowa jest zredagowana na wzorcu umownym używanym przez administratora budynku, w którym wszystkie mieszkania są mieszkaniami na wynajem, a umowa ma formę umowy adhezyjnej.

Tabela 3.38. Indonezyjska specyfikacja przedmiotu dzierżawy (wzorzec umowy)

Penghadap Pihak Pertama, menjalani seperti tersebut di atas, menerangkan di dalam surat ini telah menyewakan kepada penghadap Pihak Kedua yang menerangkan telah menyewa:

Tiga bidang tanah kosong, yang merupakan satu kompleks, hak eigendom, letaknya di Bandung, jalan Arjuna 69, Nomor verponding 8772, 8773 dan 9774, lebih lanjut diuraikan dalam surat-surat hak tanah tertanggal enam belas Februari seribu sembilan ratus lima puluh berturut-turut Nomor 80, 81 dan 82, surat-surat ukur berturut-turut tertanggal dua puluh tujuh April seribu sembilan ratus tiga puluh lima Nomor 176, dan tertanggal dua puluh enam Juli seribu sembilan ratus tiga puluh dua Nomor 694 dan Nomor 695.

Stawająca Strona Pierwsza, ktorej dane wynieniono powyżej, oświadcza, że wynajęła Stawającej Stronie Drugiej, która jednocześnie oświadcza, że wynajmuje:

trzy działki niezabudowane stanowiące niepodzielną całość jednego prawa własności (hak eigendom), położone w Bandung, ul. Arjuna 69, o numerach Nomor verponding 8772, 8773 oraz 9774, szczegółowo opisane w zaświadczeniach prawa własności ziemskiej z dnia szesnastego lutego tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego (16.02.1950 r.) o kolejnych numerach: 80, 81 i 82, surat-surat ukur z dnia dwudziestego siódmego kwietnia tysiąc dziewięćset trzydziestego piątego (27.04.1935 r.) o numerze 176 i z dnia dwudziestego szóstego kwietnia tysiąc dziewięćset trzydziestego piątego (26.04.1935 r.) o numerach 694 i 695.

W tabeli 3.38 podany jest fragment wzorca umowy dzierżawy gruntu. Cały fragment stanowi jedno zdanie wielokrotnie złożone, w którym wymienia się kolejno strony umowy oraz szczegółową specyfikację przedmiotu umowy. Autor tekstu wprowadza adres nieruchomości poprzez użycie słowa *letaknya* ('jego położenie'), po czym podaje również inne szczegółowe dane, takie jak 'numer aktów własności' (*nomor surat-surat hak atas tanah*), których daty są podane słownie.

W tekście występują egzotyki złożone z terminu pochodzenia arabskiego *hak* (al.-haqq 'uprawnienie') oraz zaczerpniętego z prawnego

języka holenderskiego: *Eigendom* ('prawo własności') oraz *nomor verponding* pochodzące od *verponding belasting*, w prawie indonezyjskim 'podatek gruntowy i od nieruchomości' (Sudarsono 1999: 566).

Tabela 3.39. Indonezyjska specyfikacja przedmiotu dzierżawy nieruchomości z tłumaczeniem na język polski

Para penghadap menerangkan dalam akta ini bahwa Pihak Pertama dengan ini menyewakan kepada Pihak Kedua yang dengan ini menerangkan bahwa dia menerima persewaan dari Pihak Pertama atas:

Sebuah bangunan rumah tinggal beserta turutannya, yang telah dilengkapi dengan aliran listrik sebesar 1200 watt, air tanah dengan pompa jet pump, 1 (satu) unit air condition Split $\frac{3}{4}$ merek Toshiba dan satu (1) sambungan telepon nomor 123456, berdiri di atas sebidang tanah Hak 22 nomor 333, terletak di propinsi Jawa Barat wilayah Ciamis kecamatan Majalengka, kelurahan Cicaheum, setempat dikenal sebagai Jalan Bunga Melati. Untuk selanjutnya disebut „Tanah dan Bangunan”;

Dengan memakai syarat-syarat dan ketentuan- ketentuan sebagai berikut:

Strona Pierwsza oświadcza, że wydzierżawia, a Strona Druga oświadcza, że obejmuje w dzierżawę:

dom mieszkalny razem z dodatkowymi budynkami / urządzeniami, podłączony do sieci elektroenergetycznej (o mocy 1200 wat), wyposażony w pompę strumieniową, 1 (jedną) sztukę klimatyzatora marki Toshiba i przyłącze telefoniczne z numerem telefonu: 123456, stojący na działce własnościowej 22/333 w: prowincji Jawa Zachodnia, region Ciamis, powiat Majalengka, gmina Cicaheum, przy ul. Bunga Melati (adres w brzmieniu oryginalnym: sebidang tanah Hak 22 nomor 333, terletak di propinsi Jawa Barat Ciamis, Majalengka, kelurahan Cicaheum Jalan Bunga Melati), który następnie będzie nazywany „przedmiotem dzierżawy”. Umowa Dzierżawy zostaje zawarta z następującymi postanowieniami:

W tym przykładzie można zauważyć, większą niż w przykładzie poprzednim dbałość o poprawność leksykalną, co widać np. we fragmencie: *bahwa dia menerima persewaan dari Pihak Pertama atas* („że [on] przyjmuje przedmiot najmu od Strony Pierwszej”) występuje tu rzeczownik *persewaan* ('proces najmu'), który został przetłumaczony jako 'najem'.

Zazwyczaj w tłumaczeniu z języka polskiego na indonezyjski jako synonimiczny dla terminu *najem* podaje się termin *sewa*, jednakże rzeczownik *sewa* ma formę nierozwiniętą i używany jest powszechnie w języku codziennym i języku prawniczym. *Persewaaan* natomiast to wersja formalna tego rzeczownika występująca w języku prawnym. W adresie występuje fraza *setempat dikenal sebagai jalan Bunga Melati* (lit. ‘miejsce znane jako Bunga Melati’ – ‘ulica Jaśminowa’). Fraza ta wskazuje, że nazwa ulicy nie jest nazwą oficjalnie zarejestrowaną, natomiast funkcjonuje wśród ludności lokalnej, ponieważ w pozostałych tekstach przy podaniu nazwy ulicy występuje fraza *di jalan* (‘na ulicy’, czyli termin ekwiwalentny dla polskiego ‘przy ulicy’).

Tabela 3.40. Polska specyfikacja przedmiotu umowy sprzedaży nieruchomości z tłumaczeniem na język indonezyjski

Stawająca pod 1. Pani Maria Kowalska oświadcza, że własność lokalu mieszkalnego numer 56 (pięćdziesiąt sześć) o powierzchni łącznie 52,60 m² (pięćdziesiąt dwa metry kwadratowe i sześćdziesiąt setnych metra kwadratowego), składającego się z dwóch pokoi, kuchni, łazienki i przedpokoju, do którego przynależy piwnica numer IP/81, usytuowanego na trzeciej kondygnacji budynku położonego na Osiedlu Polskim numer 12 (dwanaście) w Nowej Wsi, powiat śremski, województwo wielkopolskie, dla którego Sąd Rejonowy w Śremie V Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą pod oznaczeniem Kw numer POIT/00014444/5 wpisana jest na jej rzecz.

Penghadap pihak Pertama Nyonya Maria Kowalska menerangkan bahwa hak milik satu unit apartemen nomor 56, terletak di lantai 3 bangunan, luasnya 56,60 m² (lima puluh dua meter dan enam puluh sentimeter persegi) terdiri atas 2 kamar, dapur, kamar mandi beserta kamar kecil dan koridor bersama dengan basemen no: IP/81, dengan alamat: Perum Polskie no 12 (dua belas) di desa Nowa Wieś, Powiat Śrem, Kecamatan Wielkopolskie, Yang hak milik disebut dalam Buku Akta Tanah nomor: POIT/00014444/5 di Pengadilan Daerah di Śrem terdaftar atas namanya.

Polski termin *oświadczać* może być tłumaczony na język indonezyjski jako dwa różne terminy w zależności od tego, czy jest on częścią wypowiedzi performatywnej, czy nie. W cytowanym przykładzie nie jest to wypowiedź performatywna, strona zbywająca prawo wyjaśnia, że posiada prawo do lokalu oraz określa jego specyfikacje (położenie, adres, części składowe). W związku z tym termin ‘oświadcza’ został przetłumaczony zgodnie z kolokacjami występującymi w takich przypadkach w tekstach indonezyjskich jako *menerangkan* (‘wyjaśnia’). Termin ‘przynależeć’ definiowany jako „być częścią jednej całości” w sposób jasny określa, że wspomniane mieszkanie i piwnica są razem przedmiotem umowy. W tłumaczeniu na język indonezyjski, mając na uwadze indonezyjskie teksty porównywalne, termin ten zastąpiono frazą przyimkową (*bersama dengan*, ‘wraz z’).

Tabela 3.41. Polska specyfikacja przedmiotu umowy sprzedaży nieruchomości z tłumaczeniem na język indonezyjski

Anna Nowak oświadcza, że w Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej w Warszawie przysługuje jej spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego numer 1 /jeden/ składającego się z jednego pokoju, kuchni, łazienki i przedpokoju o łącznej powierzchni użytkowej 38,0m² /trzydzieści osiem metrów kwadratowych/ usytuowanego na parterze budynku nr 1 (położonego w Warszawie przy ulicy 3 maja), że prawo do tego lokalu nabyła na podstawie dziedziczenia testamentowego po Marii Nowak, co stwierdził Sąd Rejonowy w Warszawie postanowieniem z dnia 1 października 1991 roku sygnatura akt INs 222/91.

Anna Nowak dengan ini menerangkan bahwa sebuah apartemen no 1 yang terdiri atas 1 kamar, dapur, kamar mandi dan koridor dengan total luasnya 38 m² /kata/ di lantai dasar bangunan di Jln. 3 Maja no 1 adalah miliknya. Hak milik tersebut Penghadap Pihak Pertama memperoleh Hak Milik tersebut sebagai harta waris dari Pewaris alm. Maria Nowak, sebagaimana dinyatakan dalam Surat Keputusan Pengadilan Daerah Warsawa no. INs 222/91 tertanggal 1 October 1991.

Sformułowanie „co stwierdził Sąd Rejonowy w Warszawie postanowieniem z dnia 1 października 1991 roku sygnatura akt INs 222/91” zostało przetłumaczone jako: *sebagaimana dinyatakan dalam Surat Keputusan Pengadilan Daerah Warsawa no. INs 222/91 tertanggal 1 October 1991* (lit. ‘jak podano w postanowieniu Sądu Rejonowego w Warszawie o numerze Ins 222/91 z datą 1 października 1991’). W tłumaczeniu pominięto termin ‘sygnatura’ jako niewystępujący w tekstach porównywalnych – stosuje się skrót *no* (‘numer’).

W tekstach tłumaczeń 3.40. i 3.41. występują dwa klasyfikatory na określenie ilości mieszkań: *buah* (*sebuah apartemen*) używane zazwyczaj w połączeniu z nazwami rzeczy o nieokreślonym kształcie oraz zaczerpnięte z języka angielskiego *unit* (*satu unit apartemen*). Terminy *persil* i *bidang* są jednostkami podziału gruntu używanymi w Indonezji ekwiwalentnymi do polskiego terminu *działka*. Oto ekwiwalenty translologiczne dotyczące specyfikacji przedmiotu umowy:

i. pokój	<i>kamar,</i>
ii. przedpokój	<i>koridor,</i>
iii. korytarz	<i>koridor,</i>
iv. kuchnia	<i>dapur,</i>
v. sypialnia	<i>kamar tidur,</i>
vi. przybudówka	<i>bangunan tambahan,</i>
vii. łazienka	<i>kamar mandi,</i>
viii. toaleta	<i>kamar kecil,</i>
ix. izba	<i>ruang,</i>
x. pomieszczenie	<i>ruang.</i>

Terminy indonezyjskie dotyczące nieruchomości budowlanych zazwyczaj są dwuwyrzowe, złożone z rzeczownika określającego dane pomieszczenie, np. *kamar* ‘pokój’ czy *rumah* ‘dom’ i rzeczownika dotyczącego jego przeznaczenia, np. *kamar tidur* (‘sypialnia’, lit. ‘miejsce spania’), *rumah sakit* (‘szpital’, lit. ‘dom chorowania’). Terminem o innej strukturze jest np. *dapur* (‘kuchnia’), ponieważ w indonezyjskich domach tradycyjnych kuchnia nie była oddzielnym pomieszczeniem, tylko paleniskiem pod zadaszeniem przy domu. Polskim terminem problematycznym w tłumaczeniu na język indonezyjski jest termin ‘piwnica’. Tradycyjne domy indonezyjskie nie są podpiwniczone; istnieją dwa ekwiwalenty dla tego terminu, opisowy: *ruang bawah tanah* (lit. ‘izba pod ziemią’) lub zaczerpnięty z języka

angielskiego *basemen* (ang. *basement* – ‘piwnica’). Podobny problem jest z terminem ‘przedpokój’ – w języku indonezyjskim istnieje termin mający podobną formę: *ruang depan* (lit. ‘izba z przodu’), nazywa on jednak pomieszczenie pełniące inną funkcję niż przedpokój⁷⁸, jest to mianowicie pomieszczenie często o trzech ścianach, które znajduje się zaraz przy drzwiach wejściowych i pełni funkcję salonu – miejsca, w którym przyjmuje się gości. Termin *ruang depan* może więc być w zależności od swojej budowy i przeznaczenia ekwiwalentem tłumaczeniowym zarówno terminu ‘przedpokój’, jak i ‘ganek’.

3.9. Fragment o stanie prawnym nieruchomości

Podczas sporządzania umowy w formie aktu notarialnego notariusz potwierdza stan prawny umowy na podstawie dokumentacji danej nieruchomości i potwierdza, że jest on zgodny z oświadczeniem strony. Poniżej zostaną omówione fragmenty zawierające informacje o stanie prawnym nieruchomości.

Tabela 3.42. Indonezyjskie potwierdzenie notariusza o prawdziwości stanu prawnego przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język polski

Telah dibuat dan ditandatangani perjanjian utang-piutang yang salinan resminya diperlihatkan kepada saya: akta di bawah tangan yang bermaterai cukup dibuat di Bandung tanggal 22-01-2003 nomor 222.

Strona przedłożyła:

Kopię umowy kredytu w formie umowy niepoświadczonej notarialnie numer 222, opatrzonej znaczkami skarbowymi, sporządzonej w Bandungu dnia 22.01.2003.

Przez użycie czasownika w postaci reduplikowanej znów został podkreślony aspekt dwustronności umowy: termin *utang* oznacza

⁷⁸ „pomieszczenie znajdujące się bezpośrednio za drzwiami wejściowymi mieszkania, biura itp., z którego wchodzi się do innych pomieszczeń, pokoi”; sjp.pl/przedpokoj (data dostępu: 22.07.2022).

‘dług’, a termin *piutang* ‘roszczenie’, *perjanjian utang-piutang* jest więc dosłownie ‘umową zadłużenia i roszczenia’.

Termin *salinan resmi* (‘oficjalna kopia’) został przetłumaczony jako ‘kopia’.

W Indonezji nadal stosuje się ‘znaczki skarbowe’ (*materai*) jako sposób wnoszenia opłaty skarbowej od czynności cywilnoprawnych. Możliwa jest opłata w wysokości trzech tysięcy rupii indonezyjskich (dla umów o wartości od 250 tysięcy do miliona IDR) oraz sześciu tysięcy rupii indonezyjskich (dla umów o wartości powyżej miliona IDR). W Polsce znaczki skarbowe zostały wycofane z końcem 2008 r. Czasownik *diperlihatkan* (‘zostało pokazane’) został w tłumaczeniu przekształcony w pochodzące z rejestru formalnego *strona przedłożyła*.

Tabela 3.43. Indonezyjskie potwierdzenie notariusza o prawdziwości stanu prawnego przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język polski

Stan prawny tej nieruchomości, w chwili zawierania tej czynności jest zgodny z przedstawionym wyżej.
--

Dengan ini saya, Notaris menegaskan bahwa pada tanggal jadinya perjanjian ini, status hukum obyek perjanjian ini sama dengan apa yang dinyatakan di atas.

Tłumaczenie literalne na język polski tekstu docelowego to: „Ja, notariusz, niniejszym potwierdzam, że stan prawny przedmiotu umowy jest zgodny z tym, co zostało opisane powyżej”.

W polskich tekstach stwierdzenie o zgodność stanu prawnego nieruchomości z przedstawioną dokumentacją jest wyrażone w formie bezosobowej, w tekstach indonezyjskich natomiast zaznacza się, że to notariusz (lub, w wyjątkowych przypadkach, np. podczas sporządzania umowy przedwstępnej, osobiście strona) potwierdza prawdziwość danych. W obu przypadkach tekst w języku docelowym znacznie różni się pod względem struktury od tekstu w języku wyjściowym, pomimo to jednak sens wypowiedzi został przekazany.

Termin *status hukum* jest ekwiwalentem tłumaczeniowym terminu ‘stan prawny’. Ponieważ, jak już wspomniano, termin *nieruchomość* jest terminem szerokim, a jego dokładny ekwiwalent *barang tak bergerak* nie występuje w umowach przenoszących prawa do nieruchomości, w tłumaczeniu frazę ‘stan prawny tej nieruchomości’ oraz termin ‘nieruchomość’ zastąpiono frazą *obyek perjanjian ini* (‘przedmiot tej umowy’).

3.10. Klauzula dotycząca przekazania przedmiotu umowy

Niniejszy podrozdział zawiera analizę klauzul umownych dotyczących przekazania przedmiotu umowy wraz z ich tłumaczeniami.

Tabela 3.44. Indonezyjska klauzula dotycząca przekazania przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język polski

<p>PIHAK PERTAMA menjamin sepenuhnya terhadap PIHAK KEDUA bahwa Tanah dan Bangunan berikut segala sesuatu yang ada di atasnya yang dijual dan diserahkan tersebut: [...] akan diserahkan dalam keadaan kosong (tanpa penghuni) kepada PIHAK KEDUA paling lambat pada tanggal lima Maret dua ribu empat (05-03-2004). Jikalau PIHAK PERTAMA tidak/belum menyerahkan Tanah dan Bangunan berikut segala sesuatu yang ada di atasnya tersebut kepada PIHAK KEDUA maka PIHAK PERTAMA dinyatakan lalai, kelalaian tersebut cukup terbukti dengan lewatnya waktu saja, sehingga untuk itu tidak diperlukan lagi adanya surat sita ataupun surat-surat lain yang berkekuatan demikian dan akibat dari kelalaian PIHAK PERTAMA tersebut, maka untuk tiap-tiap hari kelalaian PIHAK PERTAMA dikenakan denda sebesar Rp 2.5000.000,- (dua juta lima ratus) per hari</p>
--

SPRZEDAJĄCY zobowiązuje się sprzedać KUPUJĄCEMU rzeczoną nieruchomości wraz z przynależnościami. [...]

SPRZEDAJĄCY oświadcza, że przedmiot umowy zostanie przekazany KUPUJĄCEMU w stanie wolnym od lokatorów do dnia piątego marca dwa tysiące czwartego roku (5.03.2004). Jeśli przekazanie przedmiotu umowy nie nastąpi do określonego powyżej dnia, będzie to oznaczało zaniedbanie SPRZEDAJĄCEGO i w takim przypadku SPRZEDAJĄCY poddaje się rygorowi egzekucji wprost z niniejszego aktu, ponadto zostanie obciążony grzywną w wysokości 2 500 000 rupii indonezyjskich (słownie: dwóch milionów pięćset tysięcy) naliczaną za każdy dzień zwłoki.

Tekst źródłowy na temat przekazania przedmiotu sprzedaży zawiera także informacje o konsekwencjach w przypadku, w którym przedmiot umowy nie zostanie przekazany przed oznaczoną datą (*paling lambat tanggal* – lit. ‘najpóźniej w dacie’).

W tekście tłumaczenia wprowadzono terminy ‘sprzedający’ i ‘kupujący’ jako ekwiwalenty terminów *pihak pertama* i *pihak kedua*, ponieważ występują częściej w rzeczywistości polskiej niż ‘strona pierwsza’ i ‘strona druga’. Decyzja ta została podjęta ze względu na spójność typu tłumaczenia tekstu, tłumaczenie powyższego fragmentu można zakwalifikować jako zorientowane na język docelowy (ze względu na duże zmiany w strukturze i terminologii tekstu docelowego względem wyjściowego). Poniżej dla porównania podano tłumaczenie fragmentu tekstu z tabeli 3.55 z tłumaczeniem zorientowanym na język źródłowy:

Jikalau PIHAK PERTAMA tidak/belum menyerahkan Tanah dan Bangunan berikut segala sesuatu yang ada di atasnya tersebut kepada PIHAK KEDUA maka PIHAK PERTAMA dinyatakan lalai, kelalaian tersebut cukup terbukti dengan lewatnya waktu saja, sehingga untuk itu tidak diperlukan lagi adanya surat sita ataupun surat-surat lain yang berkekuatan demikian dan akhibat dari kelalaian PIHAK PERTAMA tersebut, maka untuk tiap-tiap hari kelalaian PIHAK PERTAMA dikenakan denda sebesar RP 2.5000.000,- (słownie) per hari

[SLOT: Jeśli Strona Pierwsza nie przekaże ziemi i budynku wymienionych poniżej łącznie ze wszystkim, co na nich się znajduje Stronie Drugiej, wtedy jasnym będzie, że Strona

Pierwsza wykazała się niedbałością udowodnioną przez samo upływanie terminu bez potrzeby wystawienia wezwania do wydania rzeczy lub innych dokumentów urzędowych i w rezultacie tej niedbałości na Stronę Pierwszą zostanie nałożona grzywna w wysokości 25000000, Rupii Indonezyjskiej (słownie) za każdy dzień spóźnienia]

Tekst tłumaczenia brzmi nienaturalnie, zawiera powtórzenia i archaiczne sformułowania (np. ‘wtedy jasnym będzie, że’ zamiast bardziej współczesnego „będzie jasne, że”).

Tabela 3.45. Polska klauzula dotycząca przekazania przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język indonezyjski

Wydanie przedmiotu umowy w posiadanie kupujących już nastąpiło.

Obyek Perjanjian ini sudah diserahkan Pihak Pertama kepada Pihak Kedua.

Tekst w tabeli 3.45 ma formę jednego zdania pojedynczego. W tłumaczeniu występuje termin *diserahkan*, czasownik w stronie biernej (o znaczeniu podobnym do orzeczenia imiennego ‘został przekazany’).

Tabela 3.46. Polska klauzula dotycząca przekazania przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język indonezyjski

Wydanie przedmiotu sprzedaży kupującej w stanie wolnym od osób i rzeczy nastąpi w terminie najpóźniej do dnia 28.07.2001r. (dwudziestego ósmego lipca dwa tysiące siódmego roku) i co do tego obowiązku sprzedająca poddaje się rygorowi egzekucji wprost z niniejszego aktu na podstawie art. 777 §1 pkt 4 k.p.c.

Obyek perjanjian akan diserahkan dalam keadaan kosong (tanpa penghuni) kepada PIHAK KEDUA paling lambat pada tanggal 28.07.2007 (dua puluh delapan Juli tahun dua ribu tujuh) Bila penyerahan Obyek Perjanjian tidak terjadi sebelum tanggal tersebut, PIHAK PERTAMA dinyatakan lalai, kelalaian tersebut cukup terbukti dengan lewatnya waktu saja, sehingga untuk itu tidak diperlukan lagi adanya surat sita dan akta ini akan menjadi dasar untuk melaksanakan eksekusi terhadap Obyek Perjanjian.

Tekst w tabeli 3.46 ma formę jednego zdania złożonego sformułowanego w czasie przyszłym. W toku analizy wyszczególniono następujące pary ekwiwalentów dotyczących przekazania przedmiotu umowy:

i. przedmiot umowy	<i>obyek perjanjian,</i>
ii. grzywna	<i>denda,</i>
iii. wezwanie do wydania	<i>surat sita,</i>
iv. egzekucja wprost	<i>eksekusi langsung,</i>
v. przekazanie przedmiotu umowy	<i>penyerahan obyek perjanjian,</i>
vi. wydanie przedmiotu umowy w posiadanie	<i>penyerahan obyek perjanjian,</i>
vii. stan wolny od osób i rzeczy	<i>keadaan kosong (tanpa penghuni),</i>
viii. zaniedbanie	<i>kelalaian.</i>

W tekstach indonezyjskich w kontekście przekazania przedmiotu umowy najczęściej występują derywaty od czasownika *serah* ('przekazać' lub 'podać') z końcówką benefaktywną *-kan*, w stronie czynnej *menyerahkan* ('przekazywać coś') lub częściej w stronie biernej *diserahkan*.

W polskich analizowanych materiałach najczęściej występuje czasownik *przekazywać*, rzeczownik odczasownikowy *przekazanie* (w sformułowaniach *przekazanie nastąpiło*) lub wydanie, oba tłumaczone na język indonezyjski jako *penyerahan*.

3.11. Klauzula dotycząca wartości i ceny przedmiotu umowy

Klauzula dotycząca wartości i ceny przedmiotu umowy jest obok komparycji i klauzuli zawierającej specyfikację przedmiotu umowy jedną z najważniejszych części tekstu zobowiązań umownych. W ta-

kich klauzulach w obu rzeczywistościach prawnych występują także informacje na temat sposobu zapłaty ceny, pokwitowania i wartości rynkowej przedmiotu umowy. W umowach przenoszących czasowo prawa do nieruchomości występuje również informacja o czasie trwania umowy oraz wysokości czynszu.

Tabela 3.47. Indonezyjska klauzula dotycząca wartości i ceny przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język polski

Selanjutnya kedua belah pihak menerangkan bahwa Perjanjian Sewa-menyewa ini telah terjadi dan diterima oleh kedua belah pihak dengan harga Rp. 40.000.000 (empatpuluh juta Rupiah) yaitu untuk jangka waktu 4 bulan.

Następnie strony zgodnie oświadczają, że zawarły umowę najmu na okres 4 miesiące z ustaleniem kwoty czynszu w wysokości 40 000 000 Rp (Czterdzieści milionów rupii indonezyjskiej), płatne za cały okres najmu.

W tekście źródłowym występuje sformułowanie *kedua belah pihak* ('obie strony'), będące najbardziej formalną, specyficzną dla języka prawnego kolokacją z rzeczownikiem *pihak* (strona), inne frazy oznaczające obie strony to: *para pihak* (najczęściej występująca kolokacja w analizowanych tekstach, gdzie *para* to sygnifikator liczby mnogiej) oraz *kedua pihak* (lit. 'obie strony' występująca najrzadziej). Warto zaznaczyć, że termin indonezyjski *para penghadap* i polski 'stawający' (l.mn.) obejmują swoim znaczeniem nie tylko strony, lecz także inne osoby obecne przy sporządzaniu aktu (np. 'pośredników' – *pihak pengantara* czy 'świadków' – *para saksi*).

Tabela 3.48. Indonezyjska klauzula dotycząca wartości i ceny przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język polski

Penjualan dan pembelian ini telah terjadi dan diterima dengan harga sebesar Rp. 400.000.000 (empat ratus juta Rupiah) dari jumlah mana telah diterima dengan tunai oleh Penjual dari Pembeli pada waktu perjanjian ini ditandatangani sebanyak Rp40.000.000 (empat puluh juta Rupiah) untuk mana surat perjanjian ini berlaku sebagai tanda penerimaan yang syah, sedang sisanya sebanyak Rp360.000.000 (tiga ratus enam puluh juta Rupiah) harus dibayar lunas dalam waktu satu minggu.

Sprzedaż przedmiotu umowy już nastąpiła, a Strony ustaliły cenę na 400 000 000 (czteryście milionów) rupii indonezyjskich, z czego kwota 40 000 000 (czterdzieście milionów) rupii indonezyjskich została zapłacona przez Kupującego gotówką do rąk Sprzedającego w momencie podpisania niniejszej umowy, co Sprzedająca potwierdza, kwitując niniejszym ten odbiór. Kupujący zobowiązuje się zapłacić resztę ustalonej ceny, 360 000 000 (trzysta sześćdziesiąt milionów) rupii indonezyjskich przed upływem jednego tygodnia.

Cały fragment w tabeli ma formę jednego zdania wielokrotnie złożonego o szyku przestawnym bez podania wykonawcy czynności (strony), co negatywnie wpływa na jasność przekazu. W tłumaczeniu zdecydowano się podzielić to zdanie na dwa zdania oraz, na podstawie domniemania, wywnioskowano, że to sprzedawca kwituje odbiór gotówki oraz że strona kupująca, a nie sprzedająca zobowiązuje się do zapłaty – tej informacji nie ma w tekście wyjściowym. Podaję literalne tłumaczenie fragmentu na temat opłaty:

...sedang sisanya sebanyak Rp360.000.000 harus dibayar lunas dalam waktu satu minggu.

[lit:...tymczasem reszta, w kwocie 360 000 000 rupii indonezyjskich musi zostać zapłacona w czasie jednego tygodnia.]

Zaproponowano tłumaczenie skierowane na język docelowy z uwagi na to, że w tekstach prawnych jasno muszą być określone płatnik i odbiorca kwoty.

Tabela 3.49. Polska klauzula dotycząca wartości i ceny przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język indonezyjski

Strony podają wartość przedmiotu umowy na kwotę 66 000,00 zł (sześćdziesiąt sześć tysięcy złotych). Ponadto strony oświadczyły również, że ustalona w umowie cena sprzedaży odpowiada wartości rynkowej jej przedmiotu.

Para Pihak telah menerima harga sebesar 66.000 zł (enam puluh enam ribu Zloty) dan menerangkan bahwa harga tersebut sesuai dengan nilai pasar Obyek Perjanjian tersebut.

W tłumaczeniu na język indonezyjski strony umowy *menerima harga* (lit. ‘przyjmują cenę’) – w domyśle: po tym, jak ją wcześniej ustaliły; w tym kontekście terminy są ze sobą ekwiwalentne. Warto zauważyć, że w obu analizowanych językach kolokacje dotyczące ceny w tym kontekście oparte są na czasownikach związanych z przekazywaniem czegoś (‘podawać’ i ‘przyjmować’).

Tabela 3.50. Polskie klauzule dotyczące wartości i ceny przedmiotu umowy z tłumaczeniem na język indonezyjski

§4
Cenę strony uzgodniły na kwotę 30 000,00 zł /trzydzieści tysięcy/ i cenę tę kupująca już w całości zapłaciła sprzedającej, co sprzedająca potwierdza, kwitując niniejszym jej odbiór. [...]

§8
Strony oświadczają, że wartość przedmiotu sprzedaży wynosi 30 000,00zł /trzydzieści tysięcy złotych/.

§4
Para Pihak dengan ini menerangkan bahwa harga yang telah diterima oleh kedua belah pihak sebesar 30.000 zł / tiga puluh ribu Zloty/ telah diterima dengan tunai oleh Penjual dari Pembeli untuk mana surat perjanjian ini berlaku sebagai tanda penerimaan yang sah. [...]

§8
Para Pihak dengan ini menerangkan bahwa harga sebesar 30.000PLN /tiga puluh ribu Zloty/.

W paragrafie 4 fragmentu z tabeli 3.50. występuje szyk przestawny (szyk prosty byłby taki: Strony ustaliły cenę...).

Poniższe zestawienie przedstawia terminologię ekwiwalentną polsko-indonezyjską dotyczącą wartości i ceny:

i. wartość	<i>nilai</i>
ii. cena	<i>harga</i>
iii. uzgodnić cenę	<i>menetapkan harga</i>
iv. kwota	<i>jumlah</i>
v. pokwitowanie	<i>tanda penerimaan uang</i>
vi. pokwitowanie odbioru gotówki	<i>surat bukti penerimaan uang</i>
vii. pokwitowanie	<i>kuitansi</i>
viii. wartość rynkowa	<i>nilai pasar</i>
ix. gotówka	<i>uang tunai</i>
x. przelew	<i>setoran</i>
xi. zapłacić w całości	<i>membayar lunas</i>
xii. zapłacić gotówką	<i>membayar dengan tunai</i>

W ostatnich latach na określenie pokwitowania w tekstach indonezyjskich zaczął się pojawiać termin *kuitansi* (termin holenderski, który uległ domestykacji). Będąc świadomą trendów zachodzących w indonezyjskim języku prawniczym prowadzącym do wprowadzania coraz większej liczby terminów obcojęzycznych, zakładam, że w najbliższych latach termin ten będzie coraz częściej używany. *Surat bukti penerimaan uang* (lit. list dowodzący przyjęcie pieniędzy) to ‘pokwitowanie odbioru gotówki’, zazwyczaj jest to oddzielny druk. *Tanda penerimaan uang* (lit. ‘znak odbioru pieniędzy’) jest stosowane do dokumentów, które nie mają formy oddzielnego dokumentu kwitującego odbiór gotówki, ale funkcjonują jako taki (tak jak w przypadku umowy, której fragment przedstawiono w tabeli 3.50).

3.12. Klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania oryginału aktu notarialnego oraz wydania jego kopii

Zarówno w Polsce, jak i w Indonezji po sporządzeniu oryginału aktu notarialnego notariusz odczytuje stronom całość dokumentu, w razie potrzeby tłumacząc poszczególne jego fragmenty. Po odczytaniu całości aktu notarialnego strony przyjmują postanowienia umowy, co

potwierdzają własnoręcznymi podpisami. Ten podrozdział zawiera analizę fragmentów zawierających formułę na temat odczytania przyjęcia i podpisania oryginału aktu notarialnego.

Tabela 3.51. Indonezyjska formuła o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu wraz z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Setelah akta ini selasai dibacakan oleh saya, Notaris kepada para penghadap, para saksi dan saya, Notaris menandatangani akta ini, sedangkan penghadap nyonya Hajjah ALVIEN, penghadap nyonya SITI dan penghadap nyonya NURMALIA membubuhkan cap ibu jari tangan kirinya, karena menurut keterangan mereka tidak dapat membaca dan menulis.

Po tym jak ten akt został odczytany przeze mnie stronom, został on przeze mnie Notariusza podpisany, jednocześnie stawająca pani ALVIEN oraz stawająca pani SITI i stawająca pani NURMALIA zostawiły odciski lewych kciuków, ponieważ zgodnie z wyjaśnieniem nie potrafią czytać i pisać.

Klauzula składa się z jednego zdania wielokrotnie złożonego. W pierwszej części zdania zastosowano stronę bierną czasownika benefaktywnego *bacakan* (*dibacakan* – ‘został odczytany komuś’). W drugiej części zdania błędnie został użyty zaimek posesywny 3. os. l. poj.: *-nya* zamiast 3 os. l. mn.: *mereka*. Dalsza część tego zdania: *menurut keterangan mereka* – ‘zgodnie z ich wyjaśnieniem’ sugeruje użycie zaimka posesywnego w liczbie mnogiej. Jest to błąd językowy często występujący w języku potocznym. W klauzuli znajdują się sygnifikatory następstwa zdarzeń: *setelah* oraz czynności jednoczesnych *sedangkan*.

W tłumaczeniu został pominięty element kulturowy – tytuł *hajjah* nadawany muzułmankom, które odbyły pielgrzymkę do Mekki.

Tabela 3.52. Indonezyjska formuła o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu wraz z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Segera setelah akta ini saya, Notaris bacakan kepada para Penghadap dan saksi-saksi, maka seketika itu juga akta ini ditandatangani oleh para Penghadap, saksi-saksi, dan saya, Notaris.

Niezwłocznie po odczytaniu przeze mnie, notariusza tego aktu stawającym i świadkom został on podpisany przez stawających, świadków i mnie, notariusza.

W tym przykładzie czasownik *bacakan* występuje w formie czynnej, zastosowano wzmocnienie przyimka określającego czas *setelah* ('po') przez użycie przysłówka *segera* ('natychmiast'). Występują dwa rodzaje gramatycznej liczby mnogiej: reduplikacja (*saksi-saksi* – 'świadkowie') oraz typowa dla rejestru formalnego partykuła *para* (*para penghadap* – 'stawający').

W powyższym przykładzie można pominąć w tłumaczeniu frazę *przeze mnie, notariusza*, gdyż jest ona również powtórzona na końcu zdania i zaburza wartości estetyczno-stylistyczne tekstu, tym samym czyniąc go mniej czytelnym.

Tabela 3.53. Indonezyjska formuła o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu wraz z tłumaczeniem na język polski (umowa niepoświadczona notarialnie)

Minuta akta ini telah dibubul meterai dengan secukupnya dan ditandatangani dengan semestinya.

Protokół został opatrzony skasowanym podpisem znaczkami skarbowymi o odpowiedniej wartości i podpisany.

Zdanie jest sformułowane w stronie biernej bez podania wykonawcy czynności.

W tłumaczeniu pominięto frazę *dengan semestinya* (lit. ‘prawidłowo’ w tłumaczeniu prawniczym proponuję stosować termin ‘właściwie’) jako niewystępującą w tekstach polskich tego typu. Terminem problematycznym może być termin *dibubul* (strona bierna czasownika *membubul*, który pochodzi od rzeczownika *bubul* – ‘odcisk’, rozumiany jako „pęcherz skórny wypełniony płynem tworzący się zazwyczaj na stopie lub dłoniach”). W języku prawniczym czasownik pochodzący od tego terminu oznacza dosłownie ‘przyklejać coś’, w tłumaczeniu została zaproponowana bardziej formalna forma ‘opatrzyć coś czymś’. *Dengan semestinya* (‘właściwie’) odnosi się do sposobu podpisywania dokumentów niepoświadczonych notarialnie, a uwierzytelnionych za pomocą opatrzenia znaczkami skarbowymi, co ma potwierdzić dokonanie czynności prawnej niewymagającej formy aktu notarialnego.

W Indonezji w przypadku zastosowania znaczków skarbowych należy podpisać się pełnym nazwiskiem w taki sposób, by część odręcznego podpisu (lub w przypadku osób niepiśmiennych – część odcisku lewego kciuka) znalazła się na tym znaczku skarbowym, czyli innymi słowy skasować znaczek skarbowy własnym podpisem.

Tabela 3.54. Indonezyjska klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania aktu notarialnego oraz wydania jego kopii z tłumaczeniem na język polski

Dilangsungkan dengan tanpa perubahan. Minuta akta ini telah ditandatangani dengan semestinya. Diberikan sebagai salinan yang sama bunyinya.

Przyjęto bez zmian. Protokół aktu notarialnego został właściwie podpisany. Kopie wydano Stronom.
--

Analizowany fragment ma formę trzech bezpodmiotowych zdań pojedynczych sformułowanych w stronie biernej. Tłumaczenie fragmentu składa się z jednego zdania bezpodmiotowego oraz zdań w stronie biernej i z czasownikami w formie bezosobowej, co nadaje tekstowi

iv. *surat kuasa* pełnomocnictwo.

v. *surat perjanjian* umowa niebędąca aktem notarialnym

Umowy niepoświadczone notarialnie sporządzane są zazwyczaj w liczbie egzemplarzy (*rangkap*) odpowiadającej liczbie stron biorących udział w czynności cywilnoprawnej. W treści takiej umowy zaznacza się również, że każdy egzemplarz ma taką samą jak inne egzemplarze ‘moc prawną’ (*kekuatah hukum*).

Tabela 3.56. Indonezyjska klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania aktu notarialnego oraz wydania jego kopii z tłumaczeniem na język polski

Dilangsunkan dengan tiga perubahan yaitu karena satu tambahan, satu coretan tanpa penggantian dan satu coretan dengan penggantian.

Do protokołu niniejszego aktu wprowadzono trzy zmiany: jeden dopisek, jedno wykreślenie ze zmianą i jedno wykreślenie bez zmiany.

Fragment przytoczony w tabeli 3.56 sformułowany jest w stronie biernej. W tekście źródłowym nie ma informacji na temat przedmiotu wprowadzenia zmian, w tłumaczeniu pominięto frazę *yaitu karena* (‘to jest’) jako zbędną, zastępując ją dwukropkiem.

Tabela 3.57. Polska klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania aktu notarialnego oraz wydania jego kopii z tłumaczeniem na język indonezyjski

Wypisy tego aktu mogą być wydawane stronom oraz naczelnikowi urzędu skarbowego, gminie właściwej według położenia nieruchomości, właściwemu wydziałowi geodezji starostwa powiatowego oraz sądowi – w dowolnej ilości egzemplarzy.

Salinan singkat akta ini boleh diberikan kepada para Pihak, dan badan administratif dalam wilayah sesuai dengan letaknya obyek perjanjian: Kepala Kantor Keuangan Daerah, Kepala Kecamatan Kantor Geodesi kabupaten dan Pengadilan Daerah dalam jumlah yang tidak terbatas. (bebas)

Występujące w tekście elementy związane z podziałem administracyjnym kraju zostały przetłumaczone na język indonezyjski, ponieważ istotną informacją jest rodzaj organu, któremu dokument może być udostępiony; dodatkowo jest to informacja ogólna, a instytucje, o których mowa w tekście, istnieją też w rzeczywistości indonezyjskiej.

Tabela 3.58. Polska klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania aktu notarialnego oraz wydania jego kopii z tłumaczeniem na język indonezyjski

Podpis stawających i notariusza na oryginale aktu.
Wypis ten wydano: Stronie.

Minuta akta ini telah ditandatangani dengan semestinya oleh Para Penghadap dan saya Notaris.
Salinan ini diberikan kepada: Penghadap Pihak Pertama.

W tłumaczeniu drugiego zdania tekstu źródłowego występuje liczba mnoga zamiast pojedynczej rzeczownika strona (*Para Pihak*). Jak wspomniano wcześniej, w prawnym języku indonezyjskim rzadko występuje sam termin ‘strona’ (*Pihak*), zazwyczaj jest on dookreślony (np. *Pihak Pertama* – ‘pierwsza strona’ – strona zbywająca prawo) lub występuje w liczbie mnogiej *Para Pihak*, ‘Strony’) W tej sytuacji tłumacz ma dwa wyjścia: może na podstawie swojej wiedzy pozajęzykowej dookreślić, której stronie dany wypis wydano (np. jeśli zleceniodawcą tłumaczenia była strona nabywająca prawo *Penghadap Pihak Kedua*), lub jak w tłumaczeniu powyższym można zastosować technikę kondensacji i stworzyć liczbę mnogą.

Tabela 3.59. Polska klauzula dotycząca przyjęcia i podpisania aktu notarialnego oraz wydania jego kopii z tłumaczeniem na język indonezyjski

Umowę sporządzono w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

Demikian surat perjanjian ini dibuat dalam rangkap 2 (dua) yang sama bunyinya dan diberikan kepada Para Pihak.

W tłumaczeniu powyższe zdanie zostało przekształcone w zdanie o prostszej formie bez utraty informacji zawartej w tekście oryginalnym: lit. ‘niniejsza umowa została sporządzona w 2 (dwóch) egzemplarzach o tej samej treści, które zostały wydane stronom’.

W analizowanych fragmentach kolejność podawanych informacji zarówno w indonezyjskich, jak i polskich tekstach znajdujących się w korpusie badawczym przedstawia się następująco:

- i. informacja o podpisach na oryginale dokumentu,
- ii. informacja o znaczkach skarbowych (indonezyjskie umowy niemające formy aktu notarialnego),
- iii. informacja o zmianach w treści dokumentu (tylko w części indonezyjskiej),
- iv. informacja o wydaniu dokumentu (w tym o organach, którym dokument może być wydany, oraz komu i w jakiej ilości zostały wydane kopie).

W protokole umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego mogą pojawić się trzy rodzaje ‘zmian’ (*perubahan*): ‘dopiski’ (*tambahan*), ‘wykreślenia’ (*coretan*) i ‘zmiany’ (*pengantian*). Indonezyjskie terminy dotyczące zmian mają podobną budowę morfologiczną, wszystkie są rzeczownikami odczasownikowymi (*menambah* – ‘dodawać’, *mencoret* – ‘wykreślać’ *mengganti* – ‘wymieniać coś na coś’, *merubah* ‘zmieniać’). Termin ‘zmiana’ może być przetłumaczony na język indonezyjski dwoma terminami: *penggantian*, jeśli element jest wymieniony na inny element, oraz *perubahan*, jeśli chodzi o zmianę istoty czegoś. Sformułowaniami typowymi dla prawnego języka indonezyjskiego są frazy z czasownikiem *dilangsungkan* (‘przyjęto’ lit. ‘przeprowadzono’). W przypadku zaistnienia zmian w dokumentach

pojawia się fraza „*dilangsungkan dengan* [liczba zmian] *perubahan*”, której ekwiwalentem tłumaczeniowym będzie konstrukcja: ‘przyjęto z [liczba zmian] zmianami’. W przypadku, w którym nie było zmian, zwrot będzie brzmiał *dilangsungkan dengan tanpa perubahan*; jego ekwiwalentem tłumaczeniowym jest ‘przyjęto bez zmian treści umowy’. Indonezyjska fraza jest frazą szczególną ze względu na złożenie *dengan tanpa perubahan* (lit. ‘z bez zmian’). Konstrukcja ta jest konstrukcją archaiczną, używaną obecnie tylko w tekstach prawnych, konstrukcja poprawna to: *dilangsungkan tanpa perubahan* (lit. ‘przyjęto bez zmian). Inną frazą opartą na tej konstrukcji jest *dengan tanpa hak* (lit. ‘z bez prawa’), czyli ‘bezprawnie’.

Tabela 3.60. Polska formuła o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu wraz z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Akt ten został odczytany, przyjęty, podpisany.
--

Akta ini telah dibacakan diterima dan ditandatangani.

W tym zdaniu występuje szyk przestawny: „akt ten”, prawdopodobnie w celu nadania dokumentowi bardziej formalnego brzmienia. Jest to zdanie sformułowane w stronie biernej. Oprócz tego w cytowanym przekładzie w czasowniku *dibacakan* zastosowano sufiks *-kan*, ponieważ sugeruje on benefaktywność, a imiesłów ‘*odczytany*’ może występować w znaczeniach ”odczytany przez kogoś” lub „odczytany komuś”.

Akt notarialny w ostatecznej wersji zazwyczaj jest odczytywany przez notariusza stronom, a więc w tej sytuacji użycie sufiksu wprowadzającego benefaktywność jest uzasadnione. Wprowadzono również aspekt dokonany poprzez użycie sygnifikatora czasu przeszłego *telah* (‘już’).

Tabela 3.61. Polska formuła o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu wraz z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Niniejszy akt odczytano, przyjęto i podpisano.

Akta tersebut telah dibaca, diterima dan ditandatangani oleh Para Penghadap dan saya, Notaris.

To zdanie jest zdaniem skonwencjonalizowanym, typowym dla formy aktu notarialnego. Jest to zdanie bezpodmiotowe w stronie biernej. Typowe dla tekstów polskich w korpusie badawczym jest użycie zaimka przymiotnego wskazującego „niniejszy” w celu podkreślenia doniosłości dokumentu.

W tłumaczeniu tego zdania skonwencjonalizowanego dodano (na podstawie całości dokumentu) osoby, które złożyły podpisy na protokole aktu notarialnego; w języku indonezyjskim bardzo rzadko występują zdania w stronie biernej bez wykonawcy czynności.

Sedangkan ma dwa znaczenia: ‘w tym samym czasie’ oraz ‘natomiast’. W tym fragmencie wyrażone jest drugie znaczenie. Występująca w powyższym przykładzie fraza złożona z czasowników bezosobowych „odczytano, przyjęto i podpisano” nie przynosi w sposób jasny informacji o wykonawcy tych czynności, ta informacja natomiast musi być wyrażona w sposób jasny w tekstach indonezyjskich, a więc na podstawie znajomości realiów w tłumaczeniu pojawia się fraza *oleh Para Penghadap dan saya, Notaris* (‘przez stawających i mnie, notariusza’).

3.13. Pobrane opłaty i koszty sporządzenia umowy

Kolejną częścią występującą w umowach zawartych w formie aktu notarialnego jest wyszczególnienie opłat i kosztów związanych z poświadczoną czynnością prawną. W analizowanych dokumentach w obu językach znalazły się zarówno informacje o tym, kto ponosi koszty sporządzenia aktu notarialnego, jak i o opłatach ustawowych. W tekstach indonezyjskich pojawiła się także informacja na temat wynagrodzenia świadków.

Tabela 3.62. Indonezyjska klauzula dotycząca opłat i kosztów z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Pasal 5 Biaya Biaya Akta ini dipikul dan wajib dibayar oleh Pihak Kedua.
§ 5. Opłaty Koszty tego aktu ponosi i ma obowiązek opłacić Strona Druga

Klauzula ta ma postać pojedynczego zdania w stronie biernej, gdzie podmiotem czynności są koszty, a wykonawcą czynności strona druga (*Pihak Kedua*). Termin *biaya* jest definiowany przez *Kamus Besar Bahasa Indonesia (Wielki słownik języka indonezyjskiego)* jako „suma pieniędzy, która jest wydawana na zorganizowanie, opłacenie czegoś”⁷⁹, jest więc synonimem polskiego terminu ‘koszt’, jednakże w zależności od otoczenia kolokacyjnego termin ten można również przetłumaczyć jako ‘opłata’ lub ‘opłaty’. Termin *biaya akta* (‘opłata za akt’) występuje w liczbie pojedynczej (liczba mnoga mogłaby być wprowadzona przez reduplikację rzeczownika *biaya*: *biaya-biaya* lub przez użycie zaimka przymiotnego upowszechniającego: *semua* ‘wszystkie’).

Ponieważ poza wynagrodzeniem notariusza i świadków w części wyszczególniającej części składowe całościowego kosztu sporządzenia aktu notarialnego występuje szereg różnych opłat, w tłumaczeniu użyto liczby mnogiej: ‘koszty’. Forma „koszty”, nie „koszt” jest także częściej stosowana w polskich tekstach porównywalnych wykorzystanych w niniejszej pracy. Ponadto w tłumaczeniu użyto symbolu „§” zamiast terminu ‘klauzula’ lub ‘paragraf’ – jest to forma częściej spotykana w tekstach w języku docelowym. Termin ‘biaya’ w nagłówku przetłumaczono jako ‘opłaty’, ponieważ termin ten częściej niż termin ‘koszty’ pojawia się w nagłówkach tekstów polskich.

⁷⁹ *uang yang dikeluarkan untuk mengadakan (mendirikan, melakukan, dan sebagainya) sesuatu; ongkos.* <http://kbbi.web.id/biaya> (data dostępu: 15.05.2017).

Tabela 3.63. Indonezyjska klauzula dotycząca opłat i kosztów z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

<p>Pasal 14</p>
<p>Mengenai Pajak Penghasilan (PPh) sebesar 6% (enam persen) dari harga sewa-menyewa ini yang telah ditetapkan oleh Pemerintah atas Penghasilan dari Persewaan Tanah dan Bangunan tersebut menjadi tanggung jawab dan harus dibayar oleh Pihak Pertama yang prosesnya dilakukan oleh pihak kedua terlebih dahulu.</p>
<p>Pasal 15</p>
<p>Biaya akta ini seluruhnya menjadi tanggung jawab dan harus dibayar oleh Pihak Pertama.</p>

<p>§ 14</p>
<p>Podatek dochodowy z tytułu dzierżawy gruntu i najmu budynku w wysokości 6% (sześciu procent) od kwoty ceny dzierżawy i najmu zostanie zapłacony przez Wyzierzawiającego. Formalności związane z uiszczeniem w/w opłat zostały dopełnione przez Dzierżawcę przed sporządzeniem tego aktu.</p>
<p>§ 15</p>
<p>Wszelkie koszty tej umowy ponosi Wyzierzawiający.</p>

Paragraf 14. w tabeli 3.36 składa się z jednego zdania wielokrotnie złożonego. Zaczyna się ono od przyimka *mengenai* – ‘co się tyczy’, ‘jeśli chodzi o’. W tłumaczeniu na język polski zdanie zostało podzielone. Zdanie podrzędne „*yang prosesnya dilakukan oleh pihak kedua terlebih dahulu*” [„którego proces został przeprowadzony wcześniej przez stronę drugą”] zostało oddzielone, a tłumacz, stosując ekwiwalent opisowy, dodał informacje, dookreślając, która ze stron jest dzierżawcą, a która wydzierzawiającą. Tłumaczenie paragrafu 15 jest zdaniem skonwencjonalizowanym.

Tabela 3.64. Indonezyjska klauzula dotycząca opłat i kosztów z tłumaczeniem na język polski (umowa poświadczona notarialnie)

Biaya pembuatan akta ini, Uang Saksi dan segala Biaya mengenai pembebanan Hak Tanggungan tersebut di atas dibayar oleh Pihak Pertama.

Koszty sporządzenia niniejszej umowy, wynagrodzenie świadków oraz inne opłaty związane z obciążeniem hipoteki ponosi Strona Pierwsza.

Tekst źródłowy to jedno zdanie wielokrotnie złożone, sformułowane w stronie biernej (orzeczeniem jest czasownik *bayar* – ‘płacić’ w stronie biernej) z podmiotem szeregowym (*Biaya pembuatan akta ini, Uang Saksi dan segala Biaya mengenai pembebanan Hak Tanggungan*). Zdanie w tłumaczeniu jest sformułowane w stronie czynnej (orzeczeniem jest czasownik ‘ponosić’ (*memikul*) w stronie czynnej).

Tabela 3.65. Polski fragment dotyczący opłat i kosztów z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

<p>Pobrano:</p> <ol style="list-style-type: none">
1. podatek z art. 7 ustawy od czynności cywilnoprawnych z dn. 09 września 2000 r. (Dz. U. Nr 86 poz. 959 z późn.zm.), tj. 2% od kwoty 66.000,00 zł – 1 320,00 zł
2. wynagrodzenie z § 3 i 6 rozp. Min. Spr. z 28 czerwca 2004 r. w sprawie taksy notarialnej 494,00 zł powiększone o należny podatek od towarów i usług od tej kwoty, zgodnie z art. 46 ust. 1 i art. 146a ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (tj. Dz. U. 2016. 710) według stawki 23% w kwocie 113,62 zł
3. wynagrodzenie z § 12 w/w rozp. w sprawie taksy notarialnej za 6 (sześć) wypisów wpisanych pod nr Rep. A ..... 216,00 zł powiększone o należny podatek od towarów i usług od tej kwoty, zgodnie z art. 46 ust. 1 i art. 146a ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (tj. Dz. U. 2016.710) według stawki 23% w kwocie 49,68 zł
4. wynagrodzenie notariusza z S 16 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 roku w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (tj. Dz. U. 2013. 237 ze zm.) za złożenie wniosku wieczystoksięgowego (wpisane pod odrębnym numerem Repertorium A) w kwocie 200,00 zł powiększone o należny podatek od towarów i usług od tej kwoty, zgodnie z art. 46 ust. 1 i art. 146a ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (tj. Dz. U. 2016. 710) według stawki 23% w kwocie 46,00 zł
5. opłatę sądową od wniosku wieczystoksięgowego złożonego na podstawie tego aktu notarialnego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, zgodnie z art. 6264 k.p.c., wpisaną pod wskazanym wyżej w punkcie d) odrębnym numerem Repertorium A, które zastępuje jej ewidencję, wnoszoną przez nabywcę gotówką przed sporządzeniem niniejszego aktu:<ol style="list-style-type: none">
1. z art. 42 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tj. Dz. U. 2016.623) za wpis w księdze wieczystej udziału w prawie własności w kwocie..... .....200,00 zł <p>Razem : 2.639,30 zł</p> <p>Słownie: dwa tysiące sześćset trzydzieści dziewięć złotych trzydzieści groszy.</p>

Telah dibayar kepada Notaris:

1. Pajak atas tindakan hukum iyaitu 2% dari 66.000,00 zł berdasarkan UU yang berlaku (Dz. U. Nr 86 poz. 959 ze zm.) sebesar 1.320,00 zł
2. remunerasi ditetapkan oleh Undang-undang Surat Keputusan Menteri Peradilan tertanggal 28 Juni 2004 tentang Biaya Jasa Notaris ditambah Pajak Pertambahan Nilai berdasarkan UU Polandia (Dz. U. 2016.710) dengan tahap 23% sebesar 113,62 zł.
3. Biaya Jasa Notaris berdasarkan § 12 UU yang disebut di atas tentang Biaya Jasa Notaris atas 6 (enam) kutipan dibukukan di Repositorium A dengan nomor tersendiri ditambah Pajak Pertambahan Nilai berdasarkan pasal 46 ayat 1 dan pasal 146a UU (Dz. U. 2016.710)) dengan tahap 23% sebesar 49,68 zł
4. Biaya atas Pembuatan Akta Tanah (dibukukan di Repositorium A dengan nomor tersendiri) berdasarkan § 16 SK Menteri Peradilan tertanggal 28 Juni 2004 tentang tahap maksimal Biaya Jasa Notaris (Dz. U. 2013.237 ze zm.) sebesar 200.00 zł ditambah Pajak Pertambahan Nilai (Dz. U. 2016.710) dengan tahap 23% sebesar 46,00 zł
5. Biaya Surat Permohonan Pembuatan Akta Tanah (dibayar dengan tunai) yang akan diajukan lewat sistem ICT bernomor Repositorium A yang sama dengan nomor akta ini (berdasarkan pasal 6264 KuhPer Polandia).
Biaya total: 2.639,30 (dua ribu enam ratus tiga puluh sembilan złotych dan tiga puluh groszy).-

Tekst ten, zamieszczony na końcu aktu notarialnego. jest podliczeniem całkowitego kosztu sprzedaży nieruchomości. Ma on formę wymienienia, zaczynającego się od czasownika bezosobowego w czasie przeszłym (pobrano) w każdym punkcie znajdują się: rodzaj opłaty, podstawa prawna pobrania opłaty oraz kwota pobrana.

W tłumaczeniu na język indonezyjski, stosując ekwiwalent kulturowy, zamieniono termin „pobrano” na „zapłacono”: *telah dibayar kepada Notaris* – ‘zapłacono notariuszowi’ jako formę bardziej odpowiednią stylistycznie.

Tabela 3.66. Polski fragment dotyczący opłat i kosztów z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Koszty niniejszej umowy ponoszą kupujący, w tym opłatę sądową — w gotówce do rąk notariusza.

Biaya akta ini ditanggung oleh Para Pembeli, termasuk Biaya Perkara dan wajib dibayar dengan uang tunai kepada Notaris.

Fragment ten składa się z jednego zdania wielokrotnie złożonego, zawierającego wtrącenie „w tym opłatę sądową”. Zdanie zawiera ponadto typową frazę pojawiającą się często w tekstach źródłowych: *w gotówce do rąk notariusza*. Z punktu widzenia poprawności gramatycznej brakuje w tym sformułowaniu przymiotnika *płatne*: *Koszty niniejszej umowy ponoszą kupujący[...] płatne w gotówce do rąk notariusza*. Budowa zdania w języku indonezyjskim wymaga użycia przed wspomnianą frazą czasownika, dodatkowo podkreślonego czasownikiem modalnym *wajib* (‘musi’): *wajib dibayar* (‘musi zostać zapłacony’).

Tabela 3.67. Polski fragment dotyczący opłat i kosztów z tłumaczeniem na język indonezyjski (umowa poświadczona notarialnie)

Koszty tego aktu ponosi obdarowana, w tym opłatę sądową – i to gotówką do rąk notariusza..

Biaya akta ini termasuk Biaya Perkara ditanggung oleh Penerima Hibah dan wajib dibayar dengan uang tunai kepada Notaris.

Ten fragment jest bardzo podobny do poprzedniego. Stroną ponoszącą koszty jest znów strona nabywająca prawo – ‘obdarowana’ (*penerima hibah* – ‘przyjmująca darowiznę’).

W tłumaczeniu na język indonezyjski informacja o tym, że strona jest kobietą, została pominięta. Techniki, które mogłyby zostać użyte przez tłumacza w celu uzyskania tłumaczenia wiernego, to np. am-

plifikacja poprzez ulepszenie i dodanie rzeczownika nazywającego płęć: *Wanita-Penerima Hibah* (‘kobieta – strona obdarowana’) lub poprzez przesunięcie, w tym wypadku wymienienie strony z imienia i nazwiska, jednakże informacja o płci strony jest w przytoczonym fragmencie irrelevantna i jako taka mogła zostać pominięta, zwłaszcza że informacja ta znajduje się w komparycji (można wywnioskować płęć strony na podstawie fragmentu na temat rodziców: „córka Marii i Jana” tłumaczone jako *putri dari Jan dan Maria*).

W indonezyjskich klauzulach na temat kosztów i opłat związanych z dokonaniem czynności prawnej przeważają terminy zbudowane na podstawie rzeczownika *biaya*, które w zależności od kolokacji tłumaczono jako ‘opłata’, ‘koszt’, ‘koszty’ lub ‘wynagrodzenie’ (np. *biaya pengadilan* – ‘opłaty sądowe’, *biaya administrasi* – ‘koszty administracyjne’, *biaya jasa notaris* – ‘wynagrodzenie notariusza’ itp.). W jednym tekście wystąpiło złożenie rzeczownikowe *biaya ongkos* (‘koszt opłaty’), które jest terminem prawnym synonimicznym do terminu *biaya perkara*, oznaczającym opłaty sądowe, związane zarówno z procesem cywilnym⁸⁰, jak i z administracyjnymi kosztami sądowymi (np. ‘opłaty pobrane za złożenie wniosku’ – *biaya surat permohonan*); nie należy tego terminu mylić z terminem *ongkos pengadilan* (‘opłaty sądowe’), który nie jest terminem prawnym. *Biaya pembuatan akta* oraz *biaya akta* (‘koszty sporządzenia umowy i koszty umowy’) to terminy synonimiczne występujące w tekstach w tych samych otoczeniach kolokacyjnych. W tekstach polskich ani razu nie wystąpiła archaiczna forma liczby mnogiej rzeczownika *koszt* – *koszta*. Polski termin w *kwocie* tłumaczony jest jako termin *sebesar* (‘w ilości’).

Terminy *biaya* i *ongkos* są synonimami i oba w zależności od kontekstu i okoliczności kolokacyjnej można przetłumaczyć zarówno jako ‘koszt’, jak i ‘opłata’. Termin *biaya* występuje jednak częściej w analizowanym korpusie. Termin *uang* (‘pieniądze’) pojawia się w złożeniach rzeczownikowych w kilku znaczeniach, np. w znaczeniu „zapłata za usługę / wykonaną pracę”:

- i. *uang saksi* (‘wynagrodzenie świadka’, lit. ‘pieniądze świadek’);
- ii. *uang pesangon* (‘odszkodowanie wypłacane najemcy lub dzierżawcy w przypadku zerwania umowy przez wynajmującego’ lub wydzierżawiającego, lit. ‘pieniądze odcięcie’);

⁸⁰ *biaya ongkos Huk biaya perkara seperti ongkos pemanggilan saksi dan biaya meterai*; <http://kbbi.web.id/biaya> (data dostępu: 15.07.2016).

- iii. *uang tanggungan* ('hipoteka', lit. 'pieniądze zabezpieczenie');
- iv. *uang jalan* ('delegacja' lit.. 'pieniądze droga');
- v. *uang muka* ('płatność z góry', lit.. 'pieniądze twarz').

Innym złożeniem jest złożenie rzeczownikowo-przymiotnikowe *uang kecil* ('drobne', lit. 'małe pieniądze'). Polski termin 'wynagrodzenie' jest terminem kłopotliwym w tłumaczeniu na język indonezyjski. *Słownik języka polskiego PWN* podaje dwa znaczenia tego terminu: „1. zapłata za pracę 2. odszkodowanie za utratę czegoś”⁸¹. W pierwszym znaczeniu w potocznym języku indonezyjskim używany jest termin *gaji* ('pensja'), w języku prawnym i prawniczym natomiast w tym znaczeniu używany jest termin *biaya*, np. *biaya jasa notaris* ('wynagrodzenie notariusza', lit. 'koszt służby notariusza'), lub termin *upah kerja (płaca)*.

W zapisie kwot w formie cyfr arabskich w rzeczywistości polskiej nie powinno się stosować kropek jako znaku oddzielającego miliony, tysiące i setki. Do oddzielenia jednostek podstawowych (np. złotych) od jednostek zdawkowych (np. groszy) używa się przecinka, a znak lub skrót oznaczający walutę stoi za kwotą po spacji. W zapisie słownym część jednostek od części dziesiętnych oddzielone są spójnikiem i): 140,57 zł (słownie: sto czterdzieści złotych i pięćdziesiąt siedem groszy).

W rzeczywistości indonezyjskiej znak lub skrót literowy oznaczający walutę stoi bezpośrednio przed kwotą (bez odstępów), a w celu oddzielenia jednostki podstawowej od jednostki zdawkowej używany jest przecinek. Ponadto do oddzielenia milionów, tysięcy i setek używana jest kropka. W Republice Indonezji walutą jest rupia indonezyjska (*Rupiah*), a jednostką zdawkową *sen*, jednakże ze względu na wysoki stopień inflacji w obiegu obecnie nie występują monety o nominale niższym niż 50 rupii. W zapisie dotyczącym waluty obcej stosuje się w Indonezji gwiazdkę stojącą za liczbą po przecinku, aby zaznaczyć, że jest to wartość zawierająca jednostkę zdawkową. W zapisie słownym nazwa waluty znajduje się na końcu, np.:

\$5,10* (lima dolar dan sepuluh cent),

Rp2.000 (dua ribu rupiah),

Rp125.000.000,00 (seratus duapuluh lima juta rupiah).

⁸¹ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/wynagrodzenie.html> (data dostępu: 15.07.2016).

Oprócz skrótów nazw waluty obowiązujących w danym państwie możliwy jest też trzyliterowy zapis międzynarodowy, np.: IDR (rupia indonezyjska), PLN (polski nowy złoty), USD (dolar amerykański) stojący za kwotą.

Rozdział 4.

W niniejszym rozdziale analizie zostaną poddane fragmenty autentycznych tekstów umownych przenoszących prawa do nieruchomości. Fragmenty zostały podzielone ze względu na typ umowy, z której pochodzą, i dalej tematycznie, zgodnie z wycinkami rzeczywistości pozajęzykowej, które opisują.

4.1. Darowizna nieruchomości

Darowizna w obu rzeczywistościach prawnych regulowana jest przepisami kodeksu cywilnego. W polskim k.c. umowy darowizny dotyczy tytuł XXXIII Darowizna Księgi I: Część Ogólna (art. 888–902 k.c.) W artykułach omawiana jest istota umowy darowizny (art. 888 i 889), forma umowy darowizny (art. 890), odpowiedzialność darczyńcy (art. 891 i 892), polecenia darczyńcy (art. 894–896) i inne.

W indonezyjskim KUHPer darowizny dotyczy rozdział X Księgi III Zobowiązania (*Bab X Penghibahan Buku III Perikatan /Verbindenssessenrecht*). Artykuły od 1666 do 1693 szczegółowo omawiają istotę darowizny, obowiązki i uprawnienia darczyńcy, formę umowy darowizny oraz odwołanie darowizny.

4.1.1. Oświadczenie o darowaniu i przyjęciu darowizny

Darowizna jest umową zobowiązującą wzajemną, więc w oświadczeniach na temat zawarcia umowy musi się znaleźć zarówno oświadczenie darczyńcy o darowaniu, jak i oświadczenie obdarowanego o przyjęciu darowizny.

Tabela 4.1. Indonezyjskie oświadczenie dotyczące darowania i przyjęcia darowizny z tłumaczeniem na język indonezyjski

Penghadap PIHAK PERTAMA menerangkan dengan ini menghibahkan dan menyerahkan dengan cuma-cuma kepada Penghadap PIHAK KEDUA, yang menerangkan dengan ini menerima penghibahan dan penyerahan dengan cuma-cuma dari Penghadap PIHAK PERTAMA berupa :

Stawająca Strona Pierwsza oświadcza, że daruje i bezpłatnie przekazuje Stawającej Stronie Drugiej, która oświadcza, że darowiznę przyjmuje:

Ten fragment pochodzi z komparycji indonezyjskiej umowy darowizny sporządzonej w formie aktu notarialnego. W dalszej części zdania następuje specyfikacja przedmiotu darowizny. Cały fragment jest sformułowany w stronie czynnej, trybie orzekającym w czasie teraźniejszym. W indonezyjskim tekście źródłowym pojawiła się fraza *menghibahkan dan menyerahkan dengan cuma-cuma* (lit. ‘daruje i przekazuje / daje bez opłat’), która została przetłumaczona jako ‘daruje i bezpłatnie przekazuje’. Decyzja ta była umotywowana kilkoma przesłankami: Po pierwsze, darczyńca nie mógł fizycznie przekazać przedmiotu darowizny obdarowanemu, bo obie strony rzeczoną nieruchomości zamieszkują.

Terminem zbliżonym znaczeniowo do indonezyjskiego *menyerahkan* jest pochodzący z rejestru prawniczego czasownik złożony powierzyć we władanie. Nie mógł być on jednak użyty w tym fragmencie, ponieważ władanie powierzone jest w prawie polskim oddzielnym prawem do nieruchomości, o cechach innych niż darowizna. Ostatecznie, z uwagi na to, że *Słownik języka polskiego PWN* podaje definicję terminu darować w pierwszym znaczeniu: „dać coś komuś na własność”⁸², a terminu powierzyć w znaczeniu piątym: „dać coś komuś do dyspozycji lub na przechowanie”⁸³, zdecydowano się na przetłumaczenie rzeczonyj frazy jako daruje i bezpłatnie przekazuje.

⁸² <https://sjp.pwn.pl/sjp/darowac;2451245.html> (data dostępu: 22.06.2022).

⁸³ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/powierza%C4%87%20.html> (data dostępu: 22.06.2022).

Tabela 4.2. Polskie oświadczenie dotyczące darowania i przyjęcia darowizny z tłumaczeniem na język indonezyjski

Pani Maria Nowak oświadcza, że daruje opisany w § 1 tego aktu lokal mieszkalny numer 2 objęty księgą wieczystą Kw numer POIT/00011111/2 wraz z piwnicą oraz udziałem wynoszącym 5260/3567896 części w nieruchomości wspólnej, którą stanowi grunt oraz części budynku i urządzenia, które nie służą wyłącznie do użytku właścicieli lokalu objętej księgą wieczystą Kw numer /00007777/ — córce swojej, to jest Annie Nowak, zobowiązując obdarowaną do ustanowienia na swą rzecz tytułem nieodpłatnym na nabytym tym aktem prawie – dożywotniego użytkowania całego przedmiotu darowizny.
Pani Anna Nowak oświadcza, że darowiznę tę wraz z obciążającym ją poleceniem przyjmuje, będąc stanu wolnego.

Nyonya Maria Nowak dengan ini menerangkan mengibahkan kepada putrinya Anna Nowak sebuah apartamen nomor Akta tanah: POIT/00011111/2 bersama dengan gudang bawah tanah dan hak Kepemilikan Bersama sebesar 5260/3567896 dari bagian umum bangunan serta fasilitas umum dengan syarat untuk memberikan hak guna selama hidup atas obyek perjanjian tersebut.
Nona Anna Nowak dengan ini menerangkan pada saat ini tidak berada dalam suatu ikatan perkawinan dan menyatakan bahwa hibah tersebut diterima olehnya bersama dengan persyaratan Penghibah untuk menetapkan hak guna selama hidup atas nama Penghibah atas obyek perjanjian tersebut.

Powyższy fragment jest klauzulą pochodzącą z umowy darowizny sporządzonej w formie aktu notarialnego. Fragment składa się z dwóch zdań sformułowanych w stronie czynnej w trybie oznajmującym czasu teraźniejszego. Pierwsze zdanie jest wypowiedzią performatywną, zawierającą oświadczenie o darowaniu nieruchomości, której opis również znajduje się w tym samym zdaniu, oraz polecenie ustanowienia dożywotniego użytkowania nieruchomości na swoją rzecz.

Drugie zdanie jest wypowiedzią performatywną zawierającą oświadczenie o przyjęciu darowizny i oświadczenie o ‘stanie cywilnym’ (*Status Perkawinan*) strony nabywającej prawo.

Na następnej stronie podano pary terminów ekwiwalentnych dotyczących stron darowizny i czynności darowizny:

i. umowa darowizny	<i>perjanjian hibah,</i>
ii. darowizna	<i>hibah,</i>
iii. darczyńca	<i>penghibah,</i>
iv. darować	<i>menghibahkan,</i>
v. obdarowany	<i>penerima hibah,</i>
vi. menghibahkan	<i>darować.</i>

Umowa darowizny w Indonezji jest umową jednostronnie zobowiązującą, jednakże występują w niej dwa oświadczenia woli – strony zbywającej prawo o darowaniu prawa oraz strony nabywającej prawo o przyjęciu prawa. W Polsce natomiast umowę darowizny uważa się za umowę dwustronną, w której darczyńca daruje przedmiot umowy, ale obdarowany musi także zgodzić się na jej przyjęcie. Schematy zdaniowe najprostszych oświadczeń woli o darowiznie w obu analizowanych językach przedstawiają się następująco:

a) indonezyjski:

X menerangkan dengan ini menghibahkan dan menyerahkan kepada Y, yang menerangkan dengan ini menerima penghibahan dan dari X berupa ABC

[lit. X wyjaśnia, że niniejszym daruje i bezpłatnie przekazuje Y, który wyjaśnia, że przyjmuje darowiznę od X w postaci ABC]

b) polski:

X oświadcza, że daruje ABC córce swojej Y. Y oświadcza, że darowiznę tę przyjmuje.

[lit. X menyatakan menghibahkan ABC kepada putrinya Y. Y menyatakan menerima penghibahan ini.]

Pod X znajdują się dane strony zbywającej lub termin nazywający stronę zbywającą, pod Y znajdują się dane strony nabywającej prawo lub termin ją nazywający, pod ABC znajduje się szeroko pojęta specyfikacja przedmiotu darowizny.

4.1.2. Ustanowienie użytkowania

Prawo użytkowania jest jednym z ograniczonych praw rzeczowych w którym posiadający to prawo może użytkować (płatnie lub nieodpłatnie oraz czasowo lub bezterminowo) i pobierać korzyści

z danej rzeczy. W korpusie badawczym w tekstach umów darowizny wystąpiła kilkakrotnie klauzula ustanawiająca prawo dożywotniego użytkowania przedmiotu nieruchomości, gdzie obdarowany ustanawia prawo dożywotniego użytkowania nieruchomości mieszkalnej będącej przedmiotem umowy na rzecz darczyńcy. W indonezyjskich tekstach dotyczących instytucji darowizny nie wystąpiło ani razu ustanowienie dożywotniego użytkowania.

Tabela 4.3. Polskie ustanowienie dożywotniego użytkowania z tłumaczeniem na język indonezyjski

Pani Anna Nowak oświadcza, że w wykonaniu polecenia opisanego w § 2 tego aktu ustanawia na rzecz swojej matki Marii Nowak — na nabytym tym aktem lokalu nieodpłatne prawa dożywotniego użytkowania całego przedmiotu darowizny.

Pihak Kedua, Anna Nowak dengan ini menyatakan menetapkan Hak Guna Selama Hidup atas seluruh obyek Perjanjian ini atas nama Penghadap Pihak Pertama, nyonya Maria Nowak, sesuai dengan perintah dalam pasal 2 akta ini.

Zarówno tekst źródłowy, jak i tekst wyjściowy w tabeli 4.3 mają formę jednego wielokrotnie złożonego zdania w czasie teraźniejszym, stronie czynnej i trybie oznajmującym. W tłumaczeniu z uwagi na teksty porównywalne w języku źródłowym dodano przed nazwiskami stron dodatkowo ich oznaczenia, a polski termin ‘lokal’ przetłumaczono jako *obyek perjanjian* (‘przedmiot umowy’). W prawie indonezyjskim nie istnieje instytucja dożywotniego użytkowania mieszkania. W kontekście dożywotniego użytkowania zazwyczaj mówi się o nieruchomości gruntowej, używając terminu holenderskiego *vruchtgebruik* lub indonezyjskiego *hak menikmati hasil* (‘prawo do korzystania z plonów’), a więc ‘prawa do pobierania pożytków’.

Według mnie termin ‘nieodpłatne prawo dożywotniego użytkowania mieszkania’ nie może być przetłumaczony na język indonezyjski za pomocą żadnego z tych terminów, ponieważ w ramach tego prawa

jego nabywca nie ma prawa do pobierania pożytków, a beneficjentowi przysługuje tylko służebność mieszkania. Nie jest to również umowa o dożywocie, w ramach której obowiązkiem osoby, na której rzecz została przepisana nieruchomości, jest dożywotnie utrzymanie osoby zbywającej prawo. W związku z tym jako ekwiwalent terminu wielowyzrazowego ‘nieodpłatne dożywotnie prawo do użytkowania lokalu mieszkalnego’ proponuję ekwiwalent opisowy: *Hak Guna Bangunan Selama Hidup*.

Poniżej podaję zestawienie pozostałych terminów ekwiwalentnych występujących w klauzulach na temat dożywotniego użytkowania:

- i. ustanowić na rzecz kogoś prawo
menetapkan hak atas nama seseorang,
- ii. ustanowić na czymś prawo
menetapkan hak atas sesuatu,
- iii. przekazanie nieodpłatnie praw
penyerahan hak secara cuma-cuma.

W przytoczonym tekście źródłowym występują sformułowania typowe dla języka prawnego: „zrobić coś w wykonaniu polecenia, zamiast bardziej potocznego zrobić coś, aby wykonać polecenie / wykonując polecenie”.

4.1.3. Klauzule właściwe dla tekstów indonezyjskich

W tym podrozdziale zostaną omówione klauzule występujące tylko w części indonezyjskiej korpusu badawczego. Klauzule regulują sprawy związane ściśle z indonezyjską rzeczywistością prawną, a które nie występują w polskiej rzeczywistości prawnej.

Tabela 4.4. Indonezyjskie oświadczenie dotyczące tzw. inbrengru z tłumaczeniem na język polski.

Pasal 5

PENERIMA HIBAH menerangkan dengan ini membebaskan PENERIMA HIBAH dari kewajiban untuk memasukkan kembali (inbrengr) apa yang dihibahkan tersebut ke dalam harta peninggalan PEMBERI HIBAH, apabila PEMBERI HIBAH meninggal dunia.

Artykuł 5

DARCZYŃCA zwalnia OBDAROWANEGO od obowiązku (ponownego) włączenia (*inbrengr*) przedmiotu darowizny w masę spadkową DARCZYŃCY w przypadku jego śmierci.

Zdanie indonezyjskie w tabeli 4.4 ma formę jednego zdania wielokrotnie złożonego oznajmującego w stronie czynnej czasu teraźniejszego. W tekście występują dwukrotnie terminy określające tę samą czynność prawną – *memasukan kembali* ('ponowne włączenie') oraz egzotyki *inbrengr* (hol. 'wkład').

Podawanie dwóch synonimicznych terminów to zabieg często stosowany przez osoby redagujące indonezyjskie teksty zobowiązań umownych w celu uniknięcia nieporozumień w sytuacji, w której stary termin – *inbrengr* będący egzotykiem z języka holenderskiego wychodzi z użycia, a nowy termin jeszcze nie jest powszechnie stosowany. W tekście docelowym przetłumaczono opisowo termin indonezyjski oraz jako termin obcy zostawiono holenderski egzotyki w brzmieniu oryginalnym, również w nawiasie. Instytucja *inbrengr* jest regulowana przepisami kodeksu cywilnego⁸⁴ i ma ona zapobiegać nierównemu podziałowi masy spadkowej pomiędzy spadkobierców darczyńcy w obrębie polskiego prawa, natomiast takie zabezpieczenie nie jest konieczne, ponieważ zgodnie z obowiązującym polskim prawem darowizna nie wchodzi ponownie w masę spadkową. Ta klauzula stanowi prawne zabezpieczenie przed ewentualnymi roszczeniami spadkobierców darczyńcy w stosunku do obdarowanego ze względu na różne prawa zwyczajowe obowiązujące w Indonezji i dodatkowo szariat, regulujące zasady dziedziczenia przez zstępnych.

⁸⁴ KUHPerdad pasal 1086.

Tabela 4.5. Indonezyjskie oświadczenie dotyczące dobrowolnego sporządzenia umowy z tłumaczeniem na język indonezyjski

Demikian Surat Hibah ini dibuat dengan sebenar-benarnya dan tidak ada paksaan dari pihak manapun dalam keadaan sehat jasmani dan rohani dan dapat dipergunakan sebagaimana mestinya.

Niniejsza umowa jest umową autentyczną sporządzoną bez nacisków z żadnej ze stron, które ją zawarły, będąc w pełni władz umysłowych i fizycznych, i może być wykorzystywana do właściwych celów.

Tekst źródłowy jest sformułowany w stronie biernej, trybie oznajmującym czasu teraźniejszego. Tekst ten znajduje się na końcu umowy przed podpisami stron i jest potwierdzeniem notariusza o zawarciu umowy w sposób zgodny z prawem. Terminologia pojawiająca się w tym fragmencie opisuje sposób zawarcia umowy i stan psychiczny oraz fizyczny stron:

- i. *dibuat dengan sebenar-benarnya*
sporządzona zgodnie z prawem (lit. ‘zawarta w sposób jak najprawdziwszy’),
- ii. *paksaan*
naciski, wymuszenie,
- iii. *dalam keadaan sehat jasmani dan rohani*
w pełni władz umysłowych i fizycznych (lit. ‘w stanie zdrowia fizycznego i duchowego’).

W rzeczywistości polskiej występuje fraza „zdrowy na ciele i umyśle”, która jest ekwiwalentna do indonezyjskiego sformułowania zawartego w punkcie iii.

4.2. Sprzedaż nieruchomości

Sprzedaż nieruchomości w obu rzeczywistościach prawnych jest regulowana przepisami prawa cywilnego. W polskim Kodeksie cywilnym przepisy na temat sprzedaży nieruchomości znajdują się w dziale III Nabywanie i utrata własności, rozdział I Przeniesienie własności. (art. 151–171 k.c.).

W indonezyjskim *KUHPer* rozdziałem poświęconym sprzedaży jest rozdział V Sprzedaż księgi III Zobowiązania (*Buku III Perikatan /Verbintenessenrecht Bab V Jual Beli*)⁸⁵, w kolejnych częściach rozdziału omówione są szczegółowo definicje ogólne sprzedaży (*Bagian I Ketentuan-ketentuan Umum*), obowiązki sprzedającego (*Bagian II Kewajiban-kewajiban Penjual*), obowiązki kupującego (*Bagian III kewajiban-kewajiban Pembeli*) i inne.

Ponieważ w obu rzeczywistościach prawnych ustawodawca wymaga, by umowy przenoszące prawa własności nieruchomości były sporządzone w formie aktu notarialnego większość paragrafów znajdujących się w takich umowach została już omówiona w rozdziale trzecim.

4.2.1. Oświadczenie o kupnie i sprzedaży

W indonezyjskich i polskich oświadczeniach o kupnie i sprzedaży oprócz ;oświadczeń; (*pernyataan*) zawarte są jeszcze informacje o ustroju majątkowym małżeńskim (umowny lub ustawowy) i ‘stanie cywilnym’ (*status perkawinan*) strony kupującej oraz o pozwoleniach i współwłasności. Ustrój ‘ustawowej wspólności małżeńskiej’ (*harta bersama menurut undang-undang*) w Polsce i Indonezji jest rozumiany tak samo: ‘majątek’ (*harta*) pozyskany przez małżonków przed zawarciem małżeństwa zostaje ich ‘własnością odrębną’ (*harta bawaan*), natomiast mienie uzyskane podczas trwania małżeństwa wchodzi w skład ‘wspólnego majątku’ (*harta bersama*). Z tego powodu w klauzulach zawierających oświadczenia o kupnie i sprzedaży często występuje informacja o ‘stanie cywilnym’ (*status perkawinan*) stron.

Tabela 4.6. Indonezyjskie oświadczenie o kupnie i sprzedaży z tłumaczeniem na język polski

Pihak Pertama menerangkan dengan ini menjual kepada Pihak Kedua dan Pihak kedua menerangkan dengan ini membeli dari Pihak pertama sebidang tanah...
---

⁸⁵ Pasal.1457- Pasal 1540 KUHPer.

Strona Pierwsza oświadcza, że sprzedaje Stronie Drugiej, a Strona Druga oświadcza, że kupuje od Strony Pierwszej działkę gruntową...

Klauzula w tym przykładzie jest najprostszym oświadczeniem o sprzedaży i kupnie i może być uznana za schemat zdaniowy. Struktura tego schematu przedstawia się następująco:

X menerangkan dengan ini menjual kepada Y dan Y menerangkan dengan ini membeli dari X ABC.
[lit. X niniejszym wyjaśnia, że sprzedaje Y, a Y niniejszym wyjaśnia, że kupuje od X ABC.]

Pod X występuje strona zbywająca prawo własności. Możliwe formy określenia strony zbywającej: *penghadap* ('stawający'), *Pihak Pertama* ('Strona Pierwsza'), nazwisko strony lub jej pełnomocnika lub (rzadko) termin *penjual* ('sprzedający'), pod Y natomiast występuje strona nabywająca prawo własności.

Możliwe formy określenia strony nabywającej: *penghadap* ('stawający'), *Pihak Kedua* ('Strona Druga'), nazwisko strony lub jej pełnomocnika lub (rzadko) termin *pembeli* ('kupujący').

Ponadto przytoczony tekst źródłowy to fragment dłuższej wypowiedzi performatywnej zawierającej także pełną specyfikację przedmiotu sprzedaży (została ona przeanalizowana w części dotyczącej przedmiotu umów).

Tabela 4.7. Indonezyjskie oświadczenie o kupnie i sprzedaży z tłumaczeniem na język polski

Penghadap PIHAK PERTAMA seperti disebutkan di atas, menerangkan dalam akta ini, dengan tidak mengurangi izin dari pihak yang berwajib, telah menjual, mengoperkan, dan menyerahkan kepada Penghadap PIHAK KEDUA yang menerangkan telah membeli, menerima pengoperan, dan menerima penyerahan dari PIHAK PERTAMA berupa :...

Sprzedający oświadcza, że sprzedał, przekazał i powierzył bez naruszenia praw osób trzecich Kupującemu, który oświadcza, że kupił, odebrał i otrzymał od Sprzedającego:...
--

Przykład zawarty w tabeli jest fragmentem oświadczenia o stanie prawnym nieruchomości. Nie jest to wyrażenie performatywne, ponieważ jest sformułowane w czasie przeszłym (który został wprowadzony za pomocą partykuły *telah* ‘już’), opisuje więc zaistniałą sytuację prawną i ją uprawomocnia. Fragment w tabeli 4.7 jest rozwinięciem schematu zdaniowego znajdującego się w tabeli poprzedniej. Struktura ciągu informacji w powyższym fragmencie przedstawia się następująco:

- i. sprzedający,
- ii. oświadczenie o sprzedaży i przekazaniu,
- iii. informacja na temat zgody osób trzecich,
- iv. kupujący,
- v. oświadczenie o kupnie,
- vi. dane przedmiotu umowy.

W tekście pojawia się informacja na temat zgody od osób trzecich, ponieważ, jak wspomniano we fragmencie omawiającym komparycję (tabela 3.12), przy umowach przenoszących własność nieruchomości w Indonezji osoby będące w związku małżeńskim potrzebują zgody małżonka na zbycie prawa do nieruchomości. Oczywiście w przypadku, gdy nieruchomość jest we współwłasności, wymagane jest również pisemne oświadczenie wszystkich współwłaścicieli nieruchomości o zbyciu tego prawa (stawienie się do aktu sprzedaży).

Tabela 4.8. Polskie oświadczenie o kupnie i sprzedaży z tłumaczeniem na język indonezyjski

Małżonkowie Jan Kowalski i Anna Nowak-Kowalska oświadczają, że sprzedają opisaną w (1) tego aktu nieruchomość, Kw numer PPPP/00021300/4 — stanowiącą niezabudowaną działkę numer 52/14 o powierzchni 1044 m² Panu Tomaszowi Pawlakowi w udziale wynoszącym 1/2 (jedna druga) części oraz Pani Marii Nowak w udziale wynoszącym 1/2 (jedna druga) części. Pan Tomasz Pawlak oraz Pani Maria Nowak oświadczają, że powyższą nieruchomość w wyżej wskazanych udziałach kupują, oboje będąc stanu wolnego. Ponadto Kupujący oświadczają, że znane im są: położenie, granice oraz stan prawny i przeznaczenie przedmiotowej nieruchomości.

Jan Kowalski dan Anna Nowak-Kowalska, suami-istri dengan ini menyatakan menjual sebidang tanah kosong no PPPP/0021300/4 dengan luas 1044 m² kepada tuan Tomasz Nowak dan nona Maria Pawlak yang dengan ini menyatakan membeli dengan persyaratan setengah-setengah kepada masing-masing yang dalam tindakan ini menerangkan bertindak atas nama diri sendiri dan berstatus tidak beristri/tidak bersuami. Pihak Para Pembeli menerangkan juga bahwa letaknya, batasannya dan status hukumnya objek perjanjian telah diketahui oleh mereka.

Klauzula zawierająca oświadczenia o kupnie i sprzedaży składa się z trzech zdań wielokrotnie złożonych, każde ze zdań zawiera inne oświadczenie:

- pierwsze zdanie dotyczy oświadczenia sprzedających o sprzedaży przedmiotu umowy (razem z opisem administracyjnym jego specyfikacji);
- drugie zdanie jest oświadczeniem kupujących o kupnie i o stanie cywilnym kupujących;
- trzecie zdanie jest oświadczeniem kupujących o ich świadomości na temat statusu prawnego i cech fizycznych przedmiotu umowy.

W tłumaczeniu powyższego fragmentu z uwagi na porównywalne teksty w języku docelowym połączono oświadczenia stron o sprzedaży i kupnie nieruchomości.

Tabela 4.9. Polskie oświadczenie o kupnie i sprzedaży z tłumaczeniem na język indonezyjski

Maria Kowalska oświadcza, że s p r z e d a j e Annie Nowak opisane w § 1 tego aktu spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego numer 1 [skopiowana specyfikacja lokalu] wraz z wkładem budowlanym, a Anna Nowak oświadcza, że spółdzielcze własnościowe prawo do tego lokalu k u p u j e z funduszy pochodzących ze swojego majątku odrębnego do swojego majątku odrębnego, oraz że w jej małżeństwie obowiązują ustroj wspólności majątkowej małżeńskiej.

Pihak Penjual, Nyonya Maria Kowalska dengan ni menyatakan MENJUAL kepada Pihak Pembeli nyonya Anna Nowak sebuah Hak Kepemilikan apartamen dalam bangunan koperasi atas 1 unit apartamen nomor 1 sebagaimana diuraikan dalam Pasal 1 akta tersebut, Sedangkan Pihak Pembeli, nyonya Anna Nowak menyatakan MEMBELI dengan menggunakan dana miliknya sendiri. Pihak Pembeli menerangkan pula, sedang berada dalam ikatan perkawinan yang mempergunakan cara Harta Bersama / harta gono-gini.

Ten fragment ma formę jednego zdania wielokrotnie złożonego, zawierającego oświadczenie zbywającego prawo o sprzedaży i jednocześnie oświadczenie o nabyciu tego prawa przez kupującego oraz informację na temat źródła funduszy przeznaczonych na zakup prawa oraz ustroju małżeństwa kupującego. Jest to forma zbliżona do formy indonezyjskiej, gdzie w większości przypadków oba oświadczenia: o zbyciu i nabyciu danego prawa są umieszczone w jednym zdaniu. Analizowany fragment składa się z dwóch wypowiedzi performatywnych.

Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu jest prawem specyficznym dla systemu polskiego i nie ma jego odpowiednika w Republice Indonezji. W granicach tego prawa jest ‘prawo do korzystania z lokalu’ (*Hak Guna*) oraz ‘prawo do bezpłatnego korzystania’ (*Hak Pakai*) lub ‘wynajęcia lokalu’ (*Hak untuk Sewa*). Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu jest prawem zbywalnym, przechodzi na spadkobierców i podlega egzekucji. Obecnie, po nowelizacji polskiego prawa dotyczącego spółdzielni mieszkaniowych z 31 lipca 2007 r., również w Polsce nie

ma możliwości ustanowienia tego prawa, jednak nadal przysługuje osobom, na rzecz których zostało ustanowione przed tą datą.

W polskim języku prawniczym stosowanym w umowach dotyczących nieruchomości można spotkać następujące sformułowania dotyczące stanu cywilnego: ‘osoba będąca / pozostająca w stanie wolnym’ (odnoszące się do osób niezwiązanych małżeństwem) oraz ‘żonaty’ (o mężczyznach), ‘zamężna’ (o kobietach) i ewentualnie – jak w przytoczonym przykładzie w tabeli 4.9. – ‘małżonkowie’ (o parze pozostającej w związku małżeńskim).

W indonezyjskich tekstach w kontekście stanu cywilnego stosowane są terminy: *telah beristri / bersuami* (‘mający żonę’ / ‘mająca męża’) lub *suami-istri* (‘małżonkowie’, lit. rzeczownik zbiorowy ‘mąż–żona’) oraz *tidak beristri / tidak bersuami* (‘niemający żony’ / ‘niemająca męża’). Oto zestawienie terminologii ekwiwalentnej związanej ze stanem cywilnym:

i. związek małżeński	<i>ikatan perkawinan</i>
ii. stan cywilny	<i>status perkawinan</i>
iii. będąc stanu wolnego	<i>tidak beristri / tidak bersuami</i>
iv. zamężna	<i>telah bersuami</i>
v. żonaty	<i>telah beristri</i>
vi. małżonkowie	<i>suami-istri</i>
vii. rozwodnik/ rozwódka	<i>janda</i>
viii. wdowiec/ wdowa	<i>duda</i>
ix. panna/ kawaler	<i>tidak bersuami / tidak beristri</i>

W indonezyjskich tekstach zawierających oświadczenia o sprzedaży często występuje wymienienie: *telah menjual, mengoperkan dan menyerahkan*. Jest to forma skonwencjonalizowana o istotnym znaczeniu prawnym, jednakże ze względu na synonimiczność terminów *mengoperkan* i *menyerahkan* często jest błędnie tłumaczona. *Pengoperan* i *penyerahan* w *Wielkim słowniku języka indonezyjskiego* występują jako synonimiczne (Balai Pustaka, 2003) i mogą być tłumaczone jako ‘przekazanie’, jednakże termin *pengoperan* dotyczy przekazania rzeczy niematerialnych, a termin *penyerahan* rzeczy materialnych. W związku z tym frazę *telah menjual, mengoperkan dan menyerahkan* należy przetłumaczyć jako ‘sprzedał, przeniósł [prawa własności] i przekazał [nieruchomość]’, a frazę *telah membeli, menerima pengoperan dan menerima penyerahan* należy przetłumaczyć jako ‘kupił, uzyskał [prawo własności] i przyjął w posiadanie’.

4.3. Najem i dzierżawa

W rozdziale drugim wskazano, że z punktu widzenia językowego indonezyjskie umowy najmu i dzierżawy nie różnią się ani strukturą, ani terminologią i w związku z tym najem i dzierżawa są omawiane w tej samej części.

Najem i dzierżawa regulowany jest przepisami polskiego Kodeksu cywilnego (Księga III Zobowiązania, Tytuł XVII Najem i Dzierżawa. Ustawa definiuje istotę najmu (art. 659) i dzierżawy (art. 693 k.c.) oraz szczegółowo opisuje obowiązki i uprawnienia wynajmującego i najemcy (art. 661–692 k.c.) oraz dzierżawcy i wydzierżawiającego (art. 694–708 k.c.)

Ponadto, polski ustawodawca nie nakłada na strony umowy obowiązku jej zawarcia w formie aktu notarialnego (w art. 660 k.c. zaleca jednakże formę pisemną, jeśli umowa najmu zawarta ma być na okres dłuższy niż 1 rok).

Ponieważ w indonezyjskiej rzeczywistości prawnej nie ma rozróżnienia terminologicznego na najem i dzierżawę, a na ‘najem budynku’ (*persewaan rumah*) i ‘najem gruntu’ (*persewaan tanah*) Tytuł VII Najem księgi III Zobowiązania (*Bab VIII Sewa Menyewa Buku III Perikatan/ Verbintenessenrecht*) jest podzielony na część zawierającą przepisy ogólne (Pasal 1548- Pasal1549 KUHPer) część zawierającą przepisy regulujące najem gruntów i budynków (Pasal 1550 – Pasal 1580 KUHPer) oraz część dotyczącą najmu budynków mieszkalnych i mebli (Pasal 1581–Pasal 1600 KUHPer).

Charakterystyczne dla indonezyjskich umów najmu i dzierżawy jest to, że zdecydowanie częściej niż polskie takie umowy są zawierane w formie aktu notarialnego. Dlatego większość interesujących fragmentów dotyczących takich umów została przeanalizowana w rozdziale poprzednim dotyczącym fragmentów umów zawartych w formie aktu notarialnego.

Inna cechą charakterystyczną indonezyjskich umów najmu i dzierżawy jest przenikanie się prawa stanowionego i prawa zwyczajowego. Ustawodawca indonezyjski zaznacza, że okres najmu nieruchomości jest uzależniony od prawa zwyczajowego właściciela nieruchomości, jednak w przypadku, w którym okres najmu nie jest regulowany przez prawo zwyczajowe, budynek mieszkalny nie może być wynajęty jed-

norazowo na okres dłuższy niż 4 lata, a pole uprawne na okres dłuższy niż 7 lat⁸⁶.

4.3.3. Oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę

Struktura oświadczeń o najmie i dzierżawie w obu językach jest podobna do oświadczeń będących wyrażeniami performatywnymi w innych typach analizowanych umów dotyczących nieruchomości. W korpusie umów indonezyjskich znalazło się znacząco więcej umów najmu poświadczonych notarialnie niż w korpusie umów polskich. Oświadczenia na temat najmu i dzierżawy w obu językach były głównie formułowane w czasie teraźniejszym.

Tabela 4.10. Indonezyjskie oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę z tłumaczeniem na język polski

Penghadap Pihak Pertama, menerangkan di dalam surat ini telah menyewakan kepada Penghadap Pihak Kedua yang menerangkan telah menyewa:

Stawający Strona Pierwsza oświadcza, że wynajmuje Stawającej Stronie Drugiej:

Oświadczenie to pochodzi z umowy najmu lokalu mieszkalnego, jednakże mogłoby się również znaleźć w umowie dzierżawy.

Powyższy fragment jest najprostszym schematem zdaniowym spotykanym zarówno w umowach najmu, jak i dzierżawy. Tekst w tabeli 4.10 sformułowany jest w czasie przeszłym, na co wskazuje dodanie partykuły *telah* ‘już’, jednakże może on też być sformułowany w czasie teraźniejszym (w takim przypadku nie zostanie zastosowany żaden indyktor czasu, a wyrażenie będzie wyrażeniem performatywnym).

⁸⁶ Pasal 772 KUHPer: Tentang waktu penyewaan dan pegadaian, ia harus memperhatikan sifat dan tujuan barang-barang yang bersangkutan, serta bertindak menurut adat setempat dan kebiasaan para pemilik. Dalam hal tidak ada adat dan kebiasaan tersebut, rumah tidak boleh disewakan lebih lama dan empat tahun, sedang tanah tidak boleh lebih lama dan tujuh tahun.

Tabela 4.11. Indonezyjskie oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę z tłumaczeniem na język polski

Para Pihak saling menerangkan bahwa Pihak Pertama dengan ini menyatakan menyewakan kepada Pihak Kedua yang menyatakan pula telah menerima sewa atas 1 (satu) unit Apartemen di Margonda Residence Depok milik Pihak Pertama, dengan data-data sebagai berikut:

Strony zgodnie oświadczają, że niniejszym Strona Pierwsza, będąc jedynym właścicielem, wynajmuje Stronie Drugiej, a Strona Druga obejmuje w najem mieszkanie znajdujące się w budynku Margonda Residence w mieście Depok:

W tłumaczeniu klauzuli można zauważyć technikę skrócenia i dodania. Przede wszystkim frazy ‘oświadczenia stron’ (*pernyataan*) i wzajemne wyjaśnienia (*saling menerangkan*) zostały zredukowane do jednej frazy („zgodnie oświadczają”), dodano natomiast przyimki miejsca („w budynku” i „w mieście”). Część *dengan data-data sebagai berikut* (lit. „o następujących danych”) pominięto zupełnie w tłumaczeniu jako irrelewantną, ponieważ specyfikacja przedmiotu najmu w formie formularza, wymieniającego takie elementy jak powierzchnia, klatka, piętro i liczba pomieszczeń, znajduje się po dwukropku, bezpośrednio po analizowanej klauzuli.

Tabela 4.12. Polskie oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę z tłumaczeniem na język indonezyjski

Wynajmujący oddaje w najem Najemcy opisaną nieruchomość, której powierzchnia wynosi 167 m².

Para pihak saling menerangkan bahwa pihak pertama dengan ini menyatakan menyewakan kepada pihak kedua yang menyatakan pula telah menerima sewa atas Obyek Perjanjian dengan luasnya 167 m².

Ten tekst pochodzi ze wzorca umowy najmu. Wzorzec umowy musi być uniwersalny i przejrzysty, by można go było łatwo dostosować do własnych potrzeb, dlatego każdy paragraf w tej umowie jest zwięzły i składa się z krótkich zdań zawierających tylko podstawowe informacje o przedmiocie najmu.

Tabela 4.13. Polskie oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę z tłumaczeniem na język indonezyjski

§ 1
<ol style="list-style-type: none">
1. Właściciel oświadcza, że przedmiot dzierżawy stanowi wyłącznie jego własność, a także, że nie jest ograniczony w rozporządzaniu swoją własnością w zakresie określonym niniejszą umową.
2. Wyzierżawiający oddaje Dzierżawcy do wyłącznego używania wskazany wyżej przedmiot dzierżawy, tj. Ośrodek Wypoczynkowy „Foka” położony w Rowach przy ul. Polskiej nr 4. Ośrodek ten położony jest na działkach o numerach ewidencyjnych 1234/97, 4321/97, objętych Księgą Wieczystą nr KW 123456.

§ 1
<ol style="list-style-type: none">
1. Penghadap Pihak pertama dengan ini menerangkan, bahwa Obyek Perjanjian ini adalah miliknya sendiri dan tidak memerlukan izin dari siapapun untuk melakukan tindakan hukum dalam perjanjian ini.
2. Penghadap Pihak Pertama dengan ini menyatakan menyewakan kepada Penghadap Pihak Kedua obyek Perjanjian berupa sebuah komplek rumah liburan bernama „FOKA” yang terletak di Rowy, jln. Polska 15, di atas bidang tanah no. 1234/97, 4321/97 terdaftar di Akta Tanah KW 123456 untuk penggunaan hanya oleh Pihak Kedua tersebut.

Ten fragment pochodzi ze wzorca umowy dzierżawy. Fragment ma strukturę dwóch zdań w dwóch oddzielnych punktach, każde zawiera jedno wiążące prawnie oświadczenie – oświadczenie o prawie własności do przedmiotu umowy i prawie do rozporządzania nim oraz oświadczenie o oddaniu w dzierżawę. W przytoczonym fragmencie nie ma oświadczenia dzierżawcy o wzięciu przedmiotu umowy w dzierżawę (ta informacja następuje w dalszej części umowy, w klauzuli na temat opłat związanych z dzierżawą).

W analizowanych fragmentach wystąpiła terminologia specyficzna dla umów najmu i dzierżawy. Oto zestawienie terminów ekwiwalentnych dotyczących stron umów i czynności przez nie opisanych:

- i. wynajmujący
pihak yang menyewakan, pihak pertama, pemilik;
- ii. najemca
pihak yang menyewa, pihak kedua, penyewa;
- iii. wynajmować (komuś) *menyewakan*,
- iv. wynajmować (od kogoś) *menyewa*,
- v. podnajem *sewa ulang*,
- vi. podnajmować *menyewa ulang*,
- vii. wydzierżawiający
pihak yang menyewakan, pihak pertama, pemilik;
- viii. dzierżawca
pihak yang menyewa, pihak kedua, penyewa;
- ix. dzierżawa *persewaan*,
- x. wydzierżawiać (komuś) *menyewakan*,
- xi. dzierżawić (od kogoś) *menyewa*,
- xii. najem *sewa*.

Ponieważ w indonezyjskiej rzeczywistości prawnej nie ma rozróżnienia na najem i dzierżawę, nie ma go również w warstwie językowej. W tekstach indonezyjskich dotyczących najmu i dzierżawy, analogicznie do innych umów dotyczących przeniesienia praw, strona zbywająca, w tym wypadku wynajmujący i wydzierżawiający, nazywana jest *pihak pertama* (lit. ‘strona pierwsza’) lub *penghadap pihak pertama* (lit. ‘stawający strona pierwsza’ – w umowach sporządzonych w formie aktu notarialnego). Strona nabywająca prawo nazywana jest *pihak kedua* (lit. ‘strona druga’) lub *penghadap pihak kedua* (lit. ‘stawający strona druga’ – w umowach sporządzonych w formie aktu notarialnego).

Stosowanie jednolitej terminologii do wszystkich umów przenoszących prawo ma swoje uzasadnienie językowe: ze względu na strukturę języka indonezyjskiego niemożliwe jest stworzenie jednowyrazowego terminu oznaczającego osobę, która wynajmuje / wydzierżawia komuś coś. W języku potocznym zarówno na określenie zbywcy prawa, jak i nabywcy prawa używany jest termin *penyewa* (od czasownika w bezokoliczniku *sewa* ‘najmować’).

Czasem w tekstach występują również terminy opisowe: *pihak yang menyewakan* (‘strona, która wynajmuje [komuś]’) oraz *pihak yang menyewa* (‘strona, która wynajmuje [od kogoś]’). Rzadko w tekstach zobowiązań umownych pojawiają się terminy *pemilik* (‘właściciel’) oraz *penyewa* (‘najemca’). *Penyewa* jest terminem prawnym definiowanym jako ‘osoba, która wynajmuje’⁸⁷, a więc jest to ekwiwalent polskiego ‘najemcy’, jednakże, jak wspomniano wyżej, ze względu na małą precyzyjność definicji jest on często błędnie używany.

Problem wieloznaczności terminów w kontekście najmu i dzierżawy istnieje także w języku polskim: ‘wynajmować mieszkanie’ może oznaczać zarówno „wynajmować od kogoś” (czyli być najemcą), jak i „wynajmować komuś” (czyli być wynajmującym).

4.3.2. Paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu / dzierżawy

Tabela 4.14. Indonezyjski paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu z tłumaczeniem na język polski

Sebuah bangunan yang berdiri diatas tanah beserta turutan-turutannya yang dilengkapi dengan 2 (dua) buah aliran listrik PLN (Perusahaan Listrik Negara) masing-masing sebesar 1.300W (seribu tigaratus), 1 (satu) buah instalasi air PAM (Perusahaan Air Minum) dan 1 (satu) buah instalasi telepon yang akan dipasang oleh Pihak Kedua dan setelah habis masa kontrak akan menjadi milik Pihak Pertama.

Budynek z wszelkimi przynależnościami stojący na działce gruntowej uzbrojonej w 2 (dwa) przyłącza elektryczne Indonezyjskiej Narodowej Spółki Energetycznej, każdy o mocy 1300 wat (tysiąc trzysta wat), 1 (jedno) przyłącze do Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągowego, 1 (jedno) przyłącze telefoniczne bez aparatu (który założy Strona Druga, a po upłygnięciu okresu dzierżawy stanie się on własnością Strony Pierwszej).

⁸⁷ penyewa/pe·nye·wa/ n 1. orang yang menyewa: <https://kbbi.web.id/sewa> (data dostępu: 21.07.2022).

Fragment paragrafu z tabeli 4.14 pochodzi z umowy dzierżawy nieruchomości budynkowej. Jest to część po oświadczeniach woli stron zakończonych frazą *obyek perjanjian berupa* (‘następujący przedmiot umowy’, lit. ‘przedmiot umowy w postaci’) oraz dwukropkiem. Fragment zawiera specyfikację działki, zawierającą informacje o przyłączach mediów. Inne informacje na temat położenia i wielkości działki załączone są do umowy w formie rysunku.

W tłumaczeniu nie zawarto akronimów nazw indonezyjskich przedsiębiorstw dostarczających prąd i wodę jako nieistotne, które można opuścić. Ponadto akronim PLN (*Perusahaan Listrik Negara* – ‘[Indonezyjskie] Państwowe Przedsiębiorstwo Energetyczne’) jest używany w Polsce na oznaczenie waluty (Polski Nowy Złoty) i jego skopiowanie do tłumaczenia mogłoby wpłynąć negatywnie na zrozumiałość tekstu.

W przykładzie w tabeli 4.14 widnieje fraza *Sebuah bangunan yang berdiri diatas tanah beserta turutan-turutannya* (lit. ‘budynek na ziemi razem z przynależnościami’). Przynależności, o których mowa, to wszelkie budynki trwale i półtrwale związane z gruntem: ‘szopy’ (*gubuk*), ‘budynki gospodarcze’ (*gudang*) i ‘garaże’ (*garasi*).

Tabela 4.15. Indonezyjski paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu z tłumaczeniem na język polski

1. Pihak Pertama menyewakan kepada Pihak Kedua sebagaimana Pihak Kedua menerima dengan baik persewaan atas unit apartemen tersebut dalam keadaan baik yang di dalamnya telah tersedia jaringan listrik dengan daya 1300 watt, telepon dengan nomor 1234–5678, air bersih, serta dengan fasilitas furniture dan asesoris sebagaimana ternyata dalam Formulir Pengecekan Furniture dan Asesoris Apartemen Margonda Residence, yang merupakan bagian yang tidak terpisahkan dari perjanjian sewa-menyewa ini.

1. Wynajmujący wynajmuje Najemcy, a Najemca obejmuje w najem (jedno) mieszkanie wymienione powyżej, nie zgłaszając zastrzeżeń co do jego stanu, przyłączone do sieci elektrycznej o mocy 1300 wat, posiadające bieżącą wodę, przyłączone do linii telefonicznej o numerze 1234–5678, wyposażone w aparat telefoniczny, meble i inne sprzęty zgodnie z protokołem zdawczo-odbiorczym który stanowi nierozzerwalną część niniejszej umowy najmu.

Fragment w tabeli 4.15 składa się z jednego zdania wielokrotnie złożonego wyrażonego w czasie teraźniejszym.

Na początku zdania występuje właściwa dla języka indonezyjskiego forma podkreślenia wzajemność czynności poprzez użycie czasownika w formie *me-baza* słowotwórcza-*kan* w połączeniu z przysłówkiem *sebagaimana* (tym samym). Tłumaczenie literalne tego fragmentu to: „wynajmujący wynajmuje najemcy, tym samym najemca przyjmuje”. W dalszej części tego samego zdania wymienione są szczegółowo wszystkie elementy wyposażenia lokalu (*asesori*).

Paragrafy i fragmenty paragrafów dotyczących wyposażenia przedmiotu najmu / dzierżawy różnią się długością i stopniem szczegółowości. W przykładzie w tabeli 4.15 wymienione są szczegółowo media, do których przyłączone jest mieszkanie, jest również mowa o tym, że pełen spis elementów wyposażenia, w tym mebli (*formulir pengecekan furniture dan asesoris*) jest dołączony w formie załącznika do umowy i stanowi jej część. Autor umowy rozróżnia elementy wyposażenia lokalu (*perlengkapan / perkakas rumah*) na ‘meble’ (*furniture*) i inne ‘elementy wyposażenia’ (*asesoris*, np. sprzęt AGD, materac, czerpak wody).

Urządzenia elektryczne (np. lodówka, telewizor) uważa się za *asesoris*, ponieważ są opcjonalne; za mieszkanie wyposażone w telewizor i lodówkę najemca zapłaci wyższy czynsz niż za mieszkanie bez nich. Oba słowa są anglicyzmami, jednakże wyjściowy termin angielski *accessory* został poddany domestykacji (adaptacji): *asesori* (l. mn.. *asesoris*), a termin *furniture* pozostał w formie niezmienionej (w jęz. indonezyjskim istnieje starsze, również będące egzotykiem słowo na określenie mebli: *mebel*). W tabeli 4.14 wymienione są zarówno elementy wyposażenia, jak i media wraz z nazwami przedsiębiorstw

zajmującymi się ich dystrybucją np. *Perusahaan Listrik Negara* ('Państwowe Przedsiębiorstwo Energetyczne') czy *Perusahaan Air Minum* ('Przedsiębiorstwo Wodociągowe'). W przykładzie podanym w tabeli 4.13 nie wymienia się szczegółowo żadnych elementów wyposażenia, jednakże fraza *segala sesuatu* ('wszelkie rzeczy') obejmuje zarówno całe wyposażenie przedmiotu najmu, jak i elementy samego przedmiotu najmu (ściany, framugi, drzwi).

Tabela 4.16. Indonezyjski paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu z tłumaczeniem na język polski

§ 2.
1. Wynajmujący wynajmuje i oddaje w użytkowanie Najemcy cały wymieniony w § 1 lokal wraz z urządzeniami (meble, sprzęt RTV, sprzęt gospodarstwa domowego).
2. Wykaz urządzeń wymienionych w pkt. 1 oraz opis stanu technicznego ww. lokalu stanowi załącznik nr 1 do niniejszej umowy.

§ 2.
1. Pihak Pertama menyewakan dan menyerahkan untuk menggunakan kepada Pihak Kedua seluruh obyek perjanjian yang disebut dalam § 1 perjanjian ini bersama dengan peralatan rumah (mebel, elektronik dll).
2. Daftar peralatan rumah yang disewakan bersama dengan status teknis obyek perjanjian ini terlampir ke Perjanjian ini sebagai Lampiran no. 1.

Ten fragment klauzuli pochodzi z umowy najmu niepoświadczonej notarialnie. Fragment jest zbudowany z dwóch zdań, każde zawarte w oddzielnym punkcie. Zdanie w punkcie pierwszym jest wyrażeniem performatywnym, oświadczeniem woli strony zbywającej prawo. Oświadczenie woli strony nabywającej prawo zawarte jest w innej klauzuli.

W tłumaczeniu na język indonezyjski termin urządzenia przetłumaczono jako peralatan rumah (lit. 'narzędzia domowe'), natomiast źródłową frazę rzeczownikową sprzęt gospodarstwa domowego w celu uniknięcia powtórzenia zastąpiono skróceniem dll (dan lain lain

‘i inne’). Decyzję tę podjęto, ponieważ termin urządzenia przestał być obecnie rozumiany jako wyposażenie pomieszczenia i jest kojarzony głównie ze sprzętem lub mechanizmem.

Tabela 4.17. Indonezyjski paragraf dotyczący wyposażenia przedmiotu najmu z tłumaczeniem na język polski

2. Nieruchomość będąca przedmiotem umowy będzie przeznaczona na cele rolnicze.

2. Obyek perjanjian ini akan digunakan sebagai tanah pertanian

Przytoczony fragment klauzuli pochodzi ze wzorca umowy dzierżawy. Pierwszy punkt, pominięty w cytowaniu, jest oświadczeniem woli wydzierżawiającego o przekazaniu w dzierżawę przedmiotu umowy (który jest opisany na początku umowy).

Oto zestawienie terminologii ekwiwalentnej polsko-indonezyjskiej i indonezyjsko-polskiej, dotyczącej wyposażenia przedmiotu najmu / dzierżawy:

meble	<i>mebel, furniture,</i>
pobieranie pożytków	<i>menikmati hasil,</i>
sprzęt gospodarstwa domowego (AGD)	<i>peralatan rumah tangga,</i>
sprzęt RTV	<i>elektronik rumah,</i>
wyposażenie domu	<i>perabot rumah tangga</i> <i>perabotan, perkakas rumah.</i>

W prawnym języku indonezyjskim występuje termin *barang tetap* w pełni ekwiwalentny do terminu ‘nieruchomość’, jednak nie jest on używany w tekstach zobowiązań umownych, często natomiast używane są terminy zawężające: *tanah* (‘nieruchomość gruntowa’), *bangunan* (‘nieruchomość budynkowa’), *tanah pertanian* (‘nieruchomość gruntowa rolna’), dlatego w tłumaczeniu w miejsce polskiego terminu ‘nieruchomość’ zaproponowano termin *obyek perjanjian* (‘przedmiot umowy’) jako hiperonim wszystkich wymienionych terminów.

Z punktu widzenia tłumacza problematycznym terminem jest ‘lokal’, ponieważ jest on często stosowany w polskich tekstach dotyczących

nieruchomości, a w aspekcie tłumaczeniowym polsko-indonezyjskim jest terminem bezekwiwalentowym. Terminem najbardziej zbliżonym znaczeniowo i kolokacyjnie jest termin *tempat* ('miejsce'), gdzie *tempat usaha* to 'lokal użytkowy', a *tempat tinggal* to m.in. 'lokal mieszkalny'. Termin *tempat* ma poza tym dużo szersze znaczenie (np. *tempat tidur* to rzeczownik złożony 'łóżko', a *tempat kejadian* to 'miejsce zdarzenia').

4.3.3. Paragraf dotyczący czasu trwania umowy

Klauzule umowne na temat czasu trwania umowy są właściwe tylko dla umów najmu i dzierżawy, ponieważ tylko te umowy są umowami czasowymi. Klauzule te mają w obu językach bardzo różnorodną strukturę. W analizowanych tekstach znajdują się zazwyczaj również informacje o warunkach 'wypowiedzenia umowy najmu / dzierżawy' (*pemberhentian sewa-menyewa*) oraz o 'przedłużeniu najmu / dzierżawy' (*perpanjangan sewa-menyewa*).

Tabela 4.18. Indonezyjski paragraf dotyczący czasu trwania umowy najmu / dzierżawy z tłumaczeniem na język polski

Pasal 2
Perjanjian Sewa Menyewa ini berlaku untuk jangka waktu 01 (satu) bulan, dihitung mulai tanggal 18 Januari 2011 dan berakhir tanggal 17 Februari 2011 dengan ketentuan:
1. Apabila sebelum masa penyewaan berakhir, PIHAK PERTAMA memutuskan kontrak yang disebabkan oleh keperluan yang tidak bisa dihindari, maka PIHAK PERTAMA akan memberikan waktu selambat-lambatnya 2 (minggu) sebelumnya kepada PIHAK KEDUA untuk mengosongkan unit Apartemen dari barang-barang milik PIHAK KEDUA, dan PIHAK PERTAMA akan mengembalikan uang sewa yang telah dibayarkan oleh PIHAK KEDUA untuk sisa bulan berjalan.

§2

Umowa najmu obowiązuje przez okres 01 (jednego) miesiąca od 18 stycznia 2011 do 17 lutego 2011 na następujących warunkach:

1. Jeśli przed upłynięciem czasu trwania umowy Wynajmujący zerwie umowę z powodów siły wyższej Najemca opuści wraz ze swoim dobytkiem w przeciągu 2 (tygodni) mieszkania Wynajmujący zwróci Najemcy czynsz za resztę bieżącego miesiąca.

Powyższy paragraf mówi o czasie trwania umowy oraz o następstwach zerwania umowy przez strony przed jej wygaśnięciem. Daty początku i końca czasu trwania umowy oznaczone są przez wprowadzenie czasowników: w bezokoliczniku *mulai* ('rozpocząć'), oraz właściwą dla języka indonezyjskiego formę strony zwrotnej *berakhir* ('kończy się'). Data jest podana przez wprowadzenie terminu *tanggal* ('data'): liczbowo dzień miesiąca, słowne miesiąc i liczbowo rok.

Tabela 4.19 Indonezyjski paragraf na temat czasu trwania umowy dzierżawy z tłumaczeniem na język polski

Pasal 1 – JANGKA WAKTU SEWA

Sewa-menyewa ini dilaksanakan dan diterima untuk jangka waktu satu tahun, terhitung sejak tanggal 10 Agustus 2003 dan berakhir pada tanggal 10 Agustus 2004.

Setelah jangka waktu tersebut berakhir dan PIHAK KEDUA bermaksud untuk memperpanjang, maka PIHAK KEDUA harus memberitahukan kepada PIHAK PERTAMA secara tertulis, selambat-lambatnya 10 Juni 2004, yaitu 2 bulan sebelum berakhirnya perjanjian ini.

Syarat-syarat serta ketentuan-ketentuan perihal perpanjangan sewa tanah tersebut akan ditentukan dalam Surat Perjanjian tersendiri.

Paragraf 1 – CZAS TRWANIA UMOWY

Niniejsza umowa dzierżawy obowiązuje przez okres jednego roku licząc od dnia 10 sierpnia 2003 r. do dnia 10 sierpnia 2004 r. włącznie.

W celu przedłużenia dzierżawy DZIERŻAWCA musi powiadomić pisemnie WYDZIERŻAWIAJĄCEGO o zamiarze jej przedłużenia najpóźniej do dnia 10 czerwca 2004 roku, to jest 2 miesiące przed upływem okresu dzierżawy.

Wszelkie warunki przedłużenia dzierżawy będą regulowane postanowieniami kolejnej umowy.

Ta klauzula jest fragmentem wzorca umowy dzierżawy gruntu. Klauzula podzielona jest na dwie części, w pierwszej części pierwsze zdanie określa czas trwania umowy i sformułowane jest w stronie biernej czasu teraźniejszego (lit. ‘ten najem jest zawarty i przyjęty na okres jednego roku, licząc od daty 10 sierpnia 2003 i kończąc na dacie 10 sierpnia 2003’).

Drugie zdanie w stronie czynnej określa warunki zgłoszenia chęci przedłużenia umowy. W części drugiej znajduje się jedno zdanie oznajmujące sformułowane w stronie biernej czasu przyszłego. W tłumaczeniu w celu doprecyzowania znaczenia umowy dodano partykułę *włącznie* oraz zmieniono strukturę gramatyczną zdań.

Tabela 4.20. Polski paragraf dotyczący czasu trwania umowy najmu z tłumaczeniem na język indonezyjski

Wynajmujący wynajmuje i oddaje w używanie Najemcy 1 pokój w tym lokalu wraz z urządzeniami i umeblowaną kuchnią i łazienką do wspólnej używalności zgodnie z załączonym spisem na okres od 01 października 2009 r. do 31 czerwca 2010 r.. Po upływie tego okresu strony wspólnie stwierdzają, że umowa ta przestaje obowiązywać.

Pihak yang menyewa dengan ini menyewakan dan menyerahkan kepada Pihak penyewa 1 (satu) kamar dalam apartamen tersebut bersama dengan fasilitas yang dapat dipakai oleh semua penghuni (termasuk dapur dan kamar mandi) beserta barang-barang sesuai dengan Formulir Pengecekan Furniture dan Asesoris. Perjanjian sewa –menyewa ini mulai tanggal 01 Oktober dan berakhir tanggal 31 Juni 2010. Setelah masa penyewaan itu berakhir Para Pihak sepakat bahwa perjanjian ini berhenti dengan sendirinya.

Cytowany fragment pochodzi z umowy niepoświadczonej notarialnie. Fragment zawiera dwa zdania oznajmujące sformułowane w stronie czynnej w czasie teraźniejszym.

Najem regulowany tą umową jest najmem krótkoterminowym (umowa została zawarta pomiędzy właścicielem mieszkania a studentem na okres dwóch semestrów akademickich). Umowa nie przewiduje przedłużenia czasu trwania najmu. Znajdujący się we fragmencie zapis „Po upływie tego okresu strony wspólnie stwierdzają, że umowa ta przestaje obowiązywać” jest niepoprawny logicznie. Zdanie poprawnie sformułowane powinno brzmieć: „Strony wspólnie stwierdzają, że po upływie tego czasu umowa ta przestaje obowiązywać”.

Tabela 4.21. Polska klauzula dotycząca czasu trwania umowy najmu z tłumaczeniem na język indonezyjski

§ 4

1. Umowa zostaje zawarta na czas nieokreślony.
2. Strony zastrzegają sobie prawo rozwiązania umowy za uprzednim trzymiesięcznym wypowiedzeniem.

§ 4

1. Perjanjian ini tidak terbatas dengan waktu
2. Para Pihak wajib memberhentikan perjanjian dengan cara menyampaikan surat pemberitahuan pemberhentian sewa.

Klauzula w tabeli 4.21 składa się z dwóch punktów, w każdym znajduje się jedno zdanie pojedyncze. Tekst jest logicznie podzielony – pierwszy punkt mówi o czasie trwania umowy, a drugi o rozwiązaniu umowy za wypowiedzeniem. Oba zdania sformułowane są w czasie teraźniejszym.

Terminem problematycznym dla tłumaczy jest indonezyjski termin *kontrak* mający dwa znaczenia: (1) jako rzeczownik: ‘tekst umowy’, ‘fizyczna kopia umowy’, (2) jako czasownik: *najmować*⁸⁸. Terminy oraz kolokacje tworzone na podstawie czasownikowej *kontrak* to m.in.:

- i. *dikontrakkan* – ‘na wynajem’ (występujące na tablicach przed nieruchomościami na wynajem),
- ii. *kontrakkan* – ‘przedmiot umowy najmu’,
- iii. *pengontrak* – ‘najemca’ (archaizm),
- iv. *masa kontrak* – ‘okres najmu’ lub ‘czas trwania umowy’,
- v. *waktu tidak terbatas* – ‘czas nieokreślony’,
- vi. *jangka waktu sewa-menyewa* – ‘okres najmu’,
- vii. *jangka waktu sewa-menyewa tanah* – ‘okres dzierżawy’,
- viii. *pemberhentian perjanjian, pemutusan perjanjian* – ‘rozwiązanie umowy’.

W przypadku tłumaczenia z języka polskiego na indonezyjski w celu rozróżnienia pomiędzy okresem najmu i okresem dzierżawy należy dookreślić typ nieruchomości będącej przedmiotem umowy: *jangka waktu sewa-menyewa tanah* będzie więc ekwiwalentem dla terminu ‘okres dzierżawy’, *jangka waktu sewa menyewa tanah dan bangunan* będzie terminem ekwiwalentnym dla terminu ‘okres dzierżawy gruntu i najmu nieruchomości budynkowej’, a termin *jangka waktu sewa menyewa bangunan* będzie ekwiwalentne dla polskiego ‘okresu najmu (budynku/ nieruchomości budynkowej)’.

Wprowadzenie ram czasowych w zobowiązaniu umownym w języku indonezyjskim następuje przez konstrukcję *terhitung sejak / mulai... berakhir pada...* (‘licząc od... kończąc na...’). W polskich

---

⁸⁸ **kontrak** /kon·trak/ n 1 perjanjian (secara tertulis) antara dua pihak dalam perdagangan, sewa-menyewa, dan sebagainya; (...) **mengontrak** /me·ngon·trak/ v 1 mengikat dengan perjanjian (tentang mempekerjakan orang dan sebagainya): ia sudah ~ 100 orang pekerja di perkebunannya; 2 menyewa (rumah dan sebagainya) untuk batas waktu tertentu: ia ~ rumah di Rawamangun; <https://kbbi.web.id/kontrak> (data dostępny: 17.07.2017).

tekstach porównywalnych występuje głównie konstrukcja *na okres od... do...* (*jangka waktu mulai...sampai...*). Najprostszy indonezyjski schemat zdaniowy na temat czasu trwania umowy wygląda następująco:

Perjanjian Sewa-menyewa ini berlaku untuk jangka waktu [liczba miesięcy lub lat] bulan / tahun, terhitung mulai tanggal [data dzienna] dan berakhir pada tanggal [data dzienna].

Niniejsza umowa najmu / dzierżawy obowiązuje przez okres [liczba miesięcy lub lat] miesięcy / lat, liczone zaczynając od [data dzienna] i kończy się w dacie [data dzienna].

Warto wspomnieć, że w Indonezji bardzo popularny jest najem długoterminowy – domy mieszkalne często wynajmuje się na okresy powyżej jednego roku z czynszem płatnym z góry za cały okres najmu. Rzadko zawiera się umowy najmu lub dzierżawy na czas nieokreślony (w korpusie badawczym nie wystąpiła ani jedna indonezyjska umowa zawarta na czas nieokreślony). Polski fragment na temat czasu nieokreślonego z tabeli 4.21 może zostać uznany za wzorcowy:

Umowa zostaje zawarta na czas nieokreślony.

Ekwiwalentem terminu ‘czas nieokreślony’ jest ekwiwalent opisowy: *jangka waktu tidak terbatas* (dosł. ‘czas nieograniczony’).

4.3.4. Fragmenty dotyczące opłaty za najem / dzierżawę

Poniżej zostaną przeanalizowane klauzule dotyczące opłat za najem i dzierżawę. Umowy najmu i dzierżawy są umowami czasowymi a płatność za czasowe prawo do pobierania pożytków z nieruchomości może być dokonana za cały okres najmu/ dzierżawy z góry (forma najczęściej stosowana w Indonezji) lub comiesięcznie (forma płatności najczęściej stosowana w Polsce).

Tabela 4.22. Indonezyjski paragraf dotyczący opłat za dzierżawę/najem z tłumaczeniem na język polski

Pasal 3

Uang sewa bangunan tersebut adalah sebesar Rp 100.000.000,00 (seratus juta rupiah) per tahun, jumlah uang sewa sebesar tersebut dibayar oleh Pihak Kedua kepada Pihak Pertama sebelum akta ini ditandatangani dan untuk penerimaan uang sebesar tersebut akta ini berlaku juga sebagai tanda penerimaan uang (kuitansi) yang sah.

§3

Czynsz za cały budynek Strony ustaliły na sto milionów rupii indonezyjskich za rok. Powyższa kwota została zapłacona przez Najemcę Wynajmującemu przed podpisaniem niniejszego aktu, który tym samym służy jako pokwitowanie zapłaty.

Ten fragment pochodzi z umowy dzierżawy / najmu nieruchomości – domu mieszkalnego z powierzchnią handlową. Zawarta umowa stanowi jednocześnie dowód zapłaty przez najemcę całego czynszu z góry. Stosowanie umowy jako dowodu zapłaty jest często praktykowane w Indonezji. W tekście źródłowym występuje przymiotnik określający pokwitowanie: *sah* ('prawomocny', 'legalny', 'prawowity'), który w tłumaczeniu został pominięty.

Tabela 4.23. Indonezyjski paragraf dotyczący opłat za dzierżawę z tłumaczeniem na język polski

Selanjutnya para pihak menerangkan bahwa perjanjian sewa menyewa ini dilaksanakan dan diterima oleh kedua belah pihak dengan uang sewa sebesar Rp. 5. 000. 000.- setahun, untuk jangka waktu 2 tahun lamanya, menjadi seluruhnya Rp. 10. 000. 000.

Następnie Strony wyjaśniają, że niniejsza umowa została zawarta na okres 2 lat, a czynsz strony ustalają na 5 milionów rupii indonezyjskich (5 000 000 IDR) za rok najmu, czyli razem 10 milionów rupii indonezyjskich (10 000 000 IDR) za cały okres najmu.

Fragment z tabeli 4.23 jest częścią komparycji umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego. Fragment jest zdaniem wielokrotnie złożonym wyrażonym w czasie teraźniejszym, zaczynającym się od spójnika *selanjutnya* ('dalej', 'następnie').

Tabela 4.24. Polski paragraf dotyczący opłaty za dzierżawę z tłumaczeniem na język indonezyjski

§ 3
Najemca płacić będzie Wynajmującemu czynsz w wysokości 1200 zł.

§ 3
Uang Sewa sebesar 1.200 Zloty / sebulan akan dibayar Pihak Kedua kepada Pihak Pertama.

Klauzula w tabeli 4.24 składa się z jednego pojedynczego zdania wyrażonego w czasie przyszłym, podmiotem zdania jest „wynajmujący”, a orzeczeniem fraza: „będzie płacić” (w inwersji).

Tabela 4.25. Indonezyjski paragraf dotyczący opłat za dzierżawę z tłumaczeniem na język polski

1. Czynsz dzierżawczy strony ustalają na kwotę 600 zł (słownie: sześćset złotych) miesięcznie.   2. Ustalona kwota czynszu wzrasta o wskaźnik inflacji ogłoszony przez GUS, tj. na dzień 15.02. każdego roku.   3. Czynsz płatny jest z góry do dnia 10 każdego miesiąca, na rachunek Wydierżawiającego: BZWBK 1233445500999.   4. Opłaty za świadczenia dodatkowe, których wysokość ustalona jest na podstawie rachunków, płatna będzie z dołu do dnia 10 kolejnego miesiąca wraz z czynszem płatnym z góry.

1. Kedua belah pihak menerima perjanjian ini dengan uang sewa 600 Zloty (enam ratus Zloty) sebulan.
2. Harga sewa yang diterima akan naik setiap tahun sesuai dengan tingkat inflasi yang diumumkan oleh GUS (Kantor Statistik Negara Polandia) pada tanggal 15 Februari setiap tahun.
3. Uang Sewa wajib dibayar di muka sebelum tanggal 10 setiap bulan dengan cara disetorkan ke rekening Pihak Pertama: BZWBK 1233445500999.
4. Semua biaya di luar uang sewa akan dihitung sesuai dengan jumlah pemakainya dan wajib dibayar di belakang bersama dengan uang sewa yang dibayar di muka.

Fragment ten pochodzi ze wzorca umowy dzierżawy. Zazwyczaj umowa dzierżawy jest zawierana na okres dłuższy niż kilka miesięcy (od roku wzwyż), dlatego w treści dotyczącej opłaty za dzierżawę znalazła się wzmianka o podwyższeniu kwoty o wskaźnik inflacji. Całość tekstu stanowi jeden paragraf podzielony na cztery punkty, każdy składający się z jednego zdania (w punkcie 4. wielokrotnie złożonego), trzy są sformułowane w czasie teraźniejszym, jedno w czasie przyszłym a dwa ostatnie zdania zawierają czasowniki wyrażone w stronie biernej. Konstrukcja „do dnia [data]” zamiast „do [data]” jest elementem żargonu urzędniczego.

‘Cena najmu’ / dzierżawy (*harga sewa / harga sewa-menyewa*) lub ‘czynsz / opłata za dzierżawę’ (*uang sewa*) ‘w wysokości’ (*sebesar*) wymienionej kwoty może być ‘zapłacona’ (*dibayar*) ‘poprzez pośrednika’ (*melalui perantara*) lub ‘najemcę’ (*pihak kedua*). Można ‘zapłacić czynsz’ (*membayar sewa*) ‘przelewem na konto’ (*menyetorkan pada rekening*) lub ‘gotówką’ (*dengan uang tunai*). Oto wykaz terminologii ekwiwalentnej dotyczącej opłat za najem / dzierżawę:

i. czynsz	<i>uang sewa, sewa,</i>
ii. czynsz dzierżawny	<i>uang sewa atas (sewa) tanah,</i>
iii. cena	<i>harga,</i>
iv. zapłacone w całości	<i>dibayar lunas.</i>
v. dowód wpłaty,	<i>tanda penerimaan uang,</i>
vi. pokwitowanie	<i>kuitansi,</i>
vii. przelew	<i>setoran, transfer,</i>
viii. konto bankowe	<i>ekening,</i>

ix. raty *cicilan*,

x. rozłożone na raty *dicicil*.

Ponieważ, jak wspomniano, system prawny Indonezji nie dzieli odpłatnego czasowego prawa do korzystania z rzeczy na najem i dzierżawę, w celu uzyskania ekwiwalencji w języku indonezyjskim polskiego terminu ‘czynsz dzierżawczy’ zastosowano ekwiwalent opisowy: *uang sewa atas sewa tanah* (‘czynsz za najem gruntu’).

Zakończenie

Analiza porównawcza polsko-indonezyjska i indonezyjsko-polska, będąca przedmiotem niniejszej pracy, została przeprowadzona zgodnie z koncepcjami językoznawstwa i legilingwistyki porównawczej. Analiza autentycznych tekstów umów została poprzedzona rozdziałem przedstawiającym podstawy teoretyczne dziedzin, z których legilingwistyka czerpie, oraz rozdziałem, w którym porównano pod względem występowania w języku polskim i indonezyjskim postulowane przez badaczy cechy języka prawa. Głównym zagadnieniem, na którym skupiono się w badaniach, był aspekt strukturalny, syntaktyczny i semantyczny tekstów porównywalnych, dotyczących przeniesienia praw do nieruchomości. Celem prymarnym pracy było dogłębne zbadanie i opisanie rzeczywistości językowej. Celami sekundarnymi analizy były: ustalenie zbioru terminów ekwiwalentnych dla terminologii z zakresu przeniesienia praw do nieruchomości oraz potwierdzenie tezy o uniwersalności postulowanych cech języka prawnego i prawniczego bez względu na odmianę etniczną czy narodową języka. Wszystkie powyższe cele w toku badań zostały zrealizowane.

Wyniki badań przedstawione w rozdziale drugim są jednoznacznym potwierdzeniem tezy o uniwersalnych cechach języka prawa. Cechy takie jak występowanie latynizmów i zapożyczeń z innych języków, występowanie terminów nieostrych, archaizmów czy nominalizacji są także cechami *bahasa hukum Indonesia* w równym stopniu co języków prawnych i prawniczych w innych odmianach etnicznych pomimo unikalności odmiany indonezyjskiej – języka, który jako język narodowy jest wieloetniczny, częściowo sztucznie rozwinięty i niejednorodny.

Bezpośrednim rezultatem analizy porównawczej porównywalnych fragmentów tekstów jest stworzenie polsko-indonezyjskiej i indonezyjsko-polskiej listy terminów ekwiwalentnych, która jest jednocześnie pierwszym na gruncie światowym słownikiem prawniczym w tej parze językowej.

Bez wątpienia praca ma charakter pionierski na gruncie międzynarodowym. Co prawda wyczerpujące badania nad językiem prawniczym w aspekcie diachronicznym (lata 1915–2000) zostały już przeprowadzone przez Massiera (2008), jednakże nie bierze on pod uwagę ani

języka prawnego, ani nie bada *bahasa hukum Indonesia* po roku 2000. W Indonezji natomiast najnowsza monografia *Bahasa & Produk Hukum* (Hartini 2014) na temat indonezyjskiej odmiany języka prawa porusza temat semantycznej warstwy języków prawnego i prawniczego *sensu largo*, nie skupiając się na jego innych elementach czy historii.

Biorąc pod uwagę ciągły wzrost liczby Indonezyjczyków na stałe zamieszkujących w Polsce, niesłabnące zainteresowanie obywateli polskich kupnem ziemi w Indonezji, uruchomienie stypendiów rządowych⁸⁹, mnogość innych możliwości stypendialnych i wyjazdowych dla obywateli obu krajów oraz intensyfikację stosunków bilateralnych, należy założyć, że praca ta może być użyteczna zarówno dla tłumaczy pracujących w parze językowej indonezyjski-polski, dla badaczy zajmujących się Indonezją lub legilingwistyką w aspekcie porównawczym, jak i dla zwykłego obywatela zaciekawionego systemem prawnym lub językiem Indonezji.

---

⁸⁹ *Darmasiswa* – stypendium rządu indonezyjskiego dla obcokrajowców, w którym liczba stypendystów z Polski niezmiennie od piętnastu lat plasuje się w pierwszej piątce; *stipendium im. Ignacego Łukasiewicza* (od 2015 r.) dla studentów z państw azjatyckich, gdzie pod względem liczby uczestników Indonezja zajmuje pierwsze miejsce.

Streszczenie

Wprowadzenie

Niniejsza publikacja jest pierwszą na gruncie światowym monografią z zakresu komparatystyki legilingwistycznej polsko-indonezyjskiej. Praca szeroko omawia zagadnienia związane z polską i indonezyjską odmianą narodową języka prawa oraz przedstawia ogólną charakterystykę systemu prawnego Republiki Indonezji, ze szczególnym uwzględnieniem prawa zobowiązań umownych.

Uzasadnienie wyboru tematu

Tematem książki jest język tekstów umów przenoszących prawa do nieruchomości takich jak umowa najmu, sprzedaży i darowizny w aspekcie porównawczym polsko-indonezyjskim i indonezyjsko-polskim. Powodem, dla którego do celów analizy porównawczej wybrany został wycinek prawa dotyczący nieruchomości, była przede wszystkim zbieżność formy takich tekstów (zazwyczaj ustawodawca wymaga formy aktu notarialnego), a także specyfika językowa takich tekstów. Zawierają one typową terminologię prawną (obowiązujące ustawy), prawniczą (zawartą w klauzulach umownych) oraz z racji różnic pozajęzykowych terminologię zanurzoną kulturowo, dotyczącą rzeczywistości pozajęzykowej, np. nazwy różnych typów nieruchomości: nieruchomość zbudowana z mat bambusowych i trawy z indonezyjskiego punktu widzenia będzie już nazwana domem *rumah*, jednakże dla Polaka będzie to szalas (ind. *gubuk*).

Cel i zakres pracy

Nadrzędnym celem pracy jest komparatystyczny polsko-indonezyjski opis prawnej i prawniczej rzeczywistości językowej oraz wypełnienie luki badawczej na gruncie światowej komparatystyki legilingwistycznej. Poza tym praca ma na celu ukazanie różnic i po-

dobieństw pomiędzy systemami prawnymi Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Indonezji. Ostatnim celem pracy jest również potrzeba stworzenia rzetelnego źródła referencyjnego dla tłumaczy specjalistycznych polsko-indonezyjskich.

Metoda badawcza i korpus

W korpusie badawczym znalazły się teksty ustawodawcze: polski Kodeks cywilny, indonezyjski kodeks cywilny *Kitab Undang-Undang Hukum Perdata*, fragmenty oryginalnego kodeksu sformułowanego w języku holenderskim (*Burgerlijk Wetboek*) i ustawy dotyczące nieruchomości, w tym *Undang-undang Hukum Agraria*, jak i 119 autentycznych tekstów zobowiązań umownych i wzorców umów przenoszących prawa do nieruchomości, takich jak umowa darowizny (*perjanjian hibah*), umowa sprzedaży (*perjanjian jual-beli*) czy umowa najmu (*perjanjian sewa-menyewa*). Po przeanalizowaniu struktury tekstów autorka wyodrębniła zbiór 26 najbardziej charakterystycznych klauzul umownych zawierających najbardziej typowe lub najbardziej unikatowe cechy językowe. Podczas analizy kontrastywnej fragmentów zastosowano następujące metody badawcze:

- (i) kontrastywna analiza tekstów prawnych,
- (ii) analiza tekstów porównywalnych,
- (iii) techniki zapewnienia ekwiwalencji.

Poza tym w celu opisania rzeczywistości językowej i rzeczywistości prawnej obu krajów oraz w celu uzasadnienia wyborów tłumaczeniowych podjętych w toku badań autorka książki odwoływała się do źródeł naukowych opisujących rzeczywistość prawną i językową, a także do tekstów z zakresu przekładoznawstwa autorstwa m.in. Tabera i Nidy (1969), Kielar (1988) czy Alisyahbany (1977).

Rozdział I

W rozdziale pierwszym zamieszczono charakterystykę najważniejszych teorii dotyczących językoznawstwa, legilingwistyki i prze-

kładoznawstwa. W zamyśle autorki rozdział ten stanowi podstawy teoretyczne dalszych rozważań nad przedmiotem pracy.

Część pierwsza rozdziału podzielona jest na osiem podrozdziałów, z których każdy dotyczy innej dziedziny związanej z legilingwistyką. W części pierwszej wprowadzone jest rozróżnienie na język specjalistyczny i język naukowy.

W części drugiej omówiono krótko historię rozwoju badań nad językiem prawa w ujęciu ogólnym (np. definicja Bautro (1935) czy klasyfikacja zaproponowana przez Sandriniego (1996)), jak i bardziej szczegółowym, dotyczącym teorii wysuniętych na gruncie polskim (np. rozróżnienia Wróblewskiego na język prawny i prawniczy czy klasyfikacji opartej na komunikacyjnej teorii języka prawnego zaproponowanej przez Lizisową (2016)), a także indonezyjskim (np. definicje języka prawa Sabarudina oraz Hadikusumy (1979) czy podział Hadikusumy (1984) na język praktyki prawnej i język teorii prawa). Uwzględniając przełomowy charakter niniejszej pracy w zakresie legilingwistyki indonezyjskiej, szczegółowo przedstawiono historię rozwoju badań nad indonezyjskim *lingua legis* oraz możliwie dokładnie opisano jego specyfikę. Dopełnienie tej części stanowi przedstawienie teorii kręgów prawnych Tokarczyka (2010) oraz klasyfikacja indonezyjskiego prawa zwyczajowego Van Vollenhovena (1981).

W części trzeciej zaznaczono podział na kilka dziedzin stojących na pograniczu językoznawstwa i prawoznawstwa.

Część czwartą, dotyczącą przekładoznawstwa, rozpoczyna przegląd najważniejszych teorii stanowiących podwaliny tej dziedziny: koncepcje Marcina Lutra (1530) oraz teoria skoposu Vermeera (1978). Następnie omówione są zagadnienia typologii tekstów i komunikacji interlingwalnej w kontekście przekładoznawstwa.

Piąta część rozdziału pierwszego poświęcona jest przekładowi sądowemu, prawnemu i prawniczemu w ujęciu diachronicznym. Przedstawione są tu również koncepcje dotyczące zasad tłumaczenia prawniczego: omówiony został model zaproponowanego przez Kierzkowską (2002) przekładu pragmatycznego terminologii prawniczej czy teoria parametryzacji translatoologii legi lingwistycznej, wysunięta przez Matulewską (2013).

Część szóstą rozdziału przedstawiającego stan badań dotyczy ekwiwalencji w przekładoznawstwie. Na wstępie przedstawiono koncepcje

ekwiwalencji w ujęciu językoznawczym takich badaczy jak Komisarow (1980), Delisle (1993) czy Jakobson (1959). Opisano badania tzw. szkół niemieckich: m.in. scharakteryzowano typy ekwiwalencji przekładowej Kadego (1968) czy rodzaje ekwiwalencji Kollera (1972). Przedstawiono także teorie badaczy spoza szkół niemieckich, m.in. zaproponowane przez Baker (1992) rozróżnienie na typy ekwiwalencji ze względu na poziomy tekstu (np. poziom wyrazu, poziom gramatyczny, poziom pragmatyczny) czy badania przekładoznawców i legilingwistów polskich: podział Dzierżanowskiej (1990) na trzy typy ekwiwalencji (odpowiednio na poziomie tekstu, wyrazu i jednostki tłumaczeniowej) czy aż pięć kategorii Pieńkosa (1993). Następnie autorka książki przechodzi do rozważań nad ekwiwalencją w kontekście tłumaczenia prawniczego. Własne klasyfikacje ekwiwalencji w środowisku języka prawnego zaproponowały m.in. Šarčević (2000) i Kierzkowska (2002). Kubacki (2012), omawiając ekwiwalencję w kontekście tłumaczenia poświadczanego, podkreśla za to potrzebę zachowania równoważności, wymienialności i inwariantności na każdym poziomie ekwiwalencji, co jest dość problematyczne. Widać to szczególnie w kontekście języka prawnego indonezyjskiego, w którym całe prawo kodeksowe sformułowane w języku holenderskim zamierzano przetłumaczyć na język indonezyjski. Do dzisiaj nie udało się znaleźć całkowitych indonezyjskich ekwiwalentów niektórych pojęć, więc w sprawach spornych tekstem nadrzędnym pozostaje zawsze holenderski oryginał.

Część szósta zakończona jest przedstawieniem technik zapewnienia ekwiwalencji dla terminów bezekwiwalentowych

Część siódma dotyczy tłumacza prawniczego i jego kompetencji; przytoczone są tu fragmenty ustawy z dnia 25 listopada 2005 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego oraz Kodeksu tłumacza przysięgłego opublikowanego przez TEPIS.

W części ósmej autorka opisuje etapy przekładu i konsekwencje ich naruszenia.

Rozdział II

Rozdział drugi poświęcony jest cechom języka prawa w aspekcie kontrastywnym polsko-indonezyjskim.

Rozdział ten z punktu widzenia struktury pracy jest niejako połączeniem części teoretycznej z częścią badawczą, ponieważ przy omawianiu każdej z cech po przytoczeniu definicji cechy i teoretycznych rozważań badaczy na jej temat następuje podanie przykładów jej występowania w polskim i indonezyjskim języku prawa. Po przeanalizowaniu różnych klasyfikacji cech języka prawa autorka zdecydowała się wyodrębnić zbiór 19 cech (jedenaście terminologicznych, pięć frazeologicznych i trzy składniowe), których występowanie zostało zbadane w polskim i indonezyjskim języku prawa. Rozważania na temat cech terminologicznych rozpoczyna wstęp na temat relacji pomiędzy terminologią prawną, fachową i potoczną. W rzeczywistości indonezyjskiej na przestrzeni lat 1945–1974 podjęto próbę przetłumaczenia na język indonezyjski prawnych terminów holenderskich, jednakże ponieważ dla członków zespołu opracowującego terminologię oba języki były językami obcymi (nawet w 2010 r. znajomość języka indonezyjskiego zadeklarowało tylko 92% obywateli), wśród zaproponowanych terminów znalazło się wiele błędów.

Zapózyczenia: w polskim i indonezyjskim języku prawnym funkcjonują zasymilowane terminy ekwiwalentne będące zapózyczeniami z łaciny (w indonezyjskim pośrednio z holenderskiego), np.: *adopsi* / adopcja, *konstitusi* / konstytucja, *sanksi* / sankcje. W rzeczywistości indonezyjskiej można ponadto znaleźć zapózyczenia zaczerpnięte z języka arabskiego (głównie w prawie dotyczącym bankowości). Sam termin *hukum* ‘prawo’ również pochodzi z języka arabskiego (*al-hukm*). W obu analizowanych językach funkcjonują te same terminy pochodzące z języka angielskiego, w niezmienionej lub częściowo zasymilowanej formie (np. termin *leasing* w polskim języku prawnym podlega polskiej fleksji, a funkcjonujący w Indonezji termin *franchise* podlega afiksacji). Prawny język indonezyjski jest również częściowo sformułowany w językach lokalnych – mowa tu o prawie zwyczajowym, które w postaci sentencji lub porzekadeł przekazywane są np. w języku jawajskim czy balijskim. W kolejnych częściach rozdziału drugiego opisane są szczegółowo inne cechy terminologiczne języka prawa z uwzględnieniem występowania tych cech w analizowanych językach: polisemia i homonimia, terminy nieostre i zwroty niedookreślone, metafory, eufemizmy czy archaizmy, które w prawnym języku indonezyjskim są terminami sformułowanymi w języku holenderskim

lub terminami o pisowni według zasad sprzed jej reformy w 1972 r. Nominalizacja jest jedną z głównych cech polskiego języka prawa, z badań autorki wynika natomiast, że jeśli chodzi o prawny indonezyjski, jest to cecha poboczna, która może być wynikiem bezpośrednich tłumaczeń z języka angielskiego. Jedną z głównych cech indonezyjskiego języka prawa jest natomiast akronimizacja języka. Pomimo tego, że w analizowanych tekstach indonezyjskich skrótów i skrótowców jest więcej niż w porównywalnych tekstach polskich, występują one w podobnym otoczeniu kolokacyjnym w porównywalnych fragmentach tekstów.

Część frazeologiczna rozpoczyna się przeglądem podejść badawczych i klasyfikacji związków frazeologicznych takich badaczy jak Müldner-Nieckowski (2004), Skorupka (2007) czy Chaer (2008), po którym następuje charakterystyka związków frazeologicznych w języku prawa z przykładami z analizowanych języków. Następnie przedstawiono klasyfikację wyrażen przyimkowych według podziału Milewskiej i Biel (2016). Z badań własnych autorki książki wynika, że wyrażenia przyimkowe w obu analizowanych językach, występujące w korpusie badawczym, stanowią ekwiwalenty znaczeniowe (np. w *imieniu* i *atas nama*). Określenia czasu w obu językach nie dość, że występują w podobnym otoczeniu kolokacyjnym i są ekwiwalentne znaczeniowo, to jeszcze są bardzo podobne pod względem morfologicznym (np. polski *termin zawity* i indonezyjski *termin*). Paremie i sentencje prawnicze, jak już wspomniano, mają dużo większy wpływ na kształt prawa (również prawa kodeksowego) w Indonezji niż w Polsce. Kolokacje występujące w korpusie badawczym również są ekwiwalentne znaczeniowo i semantycznie (np. rozwiązać umowę – *putus perjanjian*, zawrzeć umowę – *membuatperjanjian*). Modalność deontyczna jest jedną z głównych cech języka prawa w każdym wariantcie języka etnicznego. W części opisującej tę cechę omówiono pobieżnie wraz z przykładami sygnifikatory obligatywności, prohibytywności oraz permisywności, zaczerpnięte z korpusu badawczego. W części opisującej cechy języka prawa na poziomie zdania porównywane są takie cechy jak występowanie czasów gramatycznych, zdań skonwencjonalizowanych i wielokrotnie złożonych. Zieliński (1999) uważa, że występowanie tych ostatnich w tekstach prawnych jest konsekwencją kondensacji tekstu, Wijayati natomiast uważa tę cechę za wadę indonezyjskiego języka prawa i postuluje rozbijanie takich zdań na krótsze.

Rozdział III

Rozdział trzeci rozpoczyna część zawierająca uwagi techniczne i spis analizowanych fragmentów.

Rozdział ten stanowi część badawczą, w której dokonano analizy tekstu, w razie potrzeby odwołując się do źródeł teoretycznych. Proponowane pary terminologii ekwiwalentnej są wynikiem wieloletniego badania zagadnienia terminologii prawnej autorki.

Część poświęconą klauzulom specyficznym dla formy aktu notarialnego otwiera analiza fragmentów na temat biura notariusza w Indonezji i Polsce oraz nagłówków aktów notarialnych. Z analizy porównawczej wynika, że pomimo różnic strukturalnych we fragmentach tekstów zawarte są podobne informacje. Warto wspomnieć, że polskim ekwiwalentem indonezyjskiego terminu *protokol* jest termin *rejestr notarialny*. Inne pary terminologii ekwiwalentnej to np. *minuta akta (oryginał aktu notarialnego)* czy *akt oskarżenia (surat dakwaan)*.

Następne pięć analizowanych klauzul to fragmenty komparacji:

- i. fragment dotyczący daty i miejsca sporządzenia aktu,
- ii. wymienienie stron,
- iii. informacja o występowaniu w czymś imieniu,
- iv. informacja o potwierdzeniu tożsamości stron,
- v. inne osoby obecne przy sporządzeniu aktu.

W toku analizy powyższych fragmentów porównano strukturę gramatyczną wypowiedzi, wyodrębniono najczęstsze schematy zdaniowe pojawiające się w tekstach zobowiązań umownych, wyjaśniono terminologię zanurzoną kulturowo wraz z odniesieniem do rzeczywistości prawnej (np. różnice pomiędzy indonezyjskim KTP a polskim dowodem osobistym), a także cytowaniem, jeśli to konieczne, tekstów ustaw regulujących organizację życia społecznego, zaproponowano pary terminów ekwiwalentnych dotyczących stron umowy czy terminologii związanej z danymi teleadresowymi,

Kolejnymi częściami omówionymi w rozdziale trzecim były klauzule na temat odczytania, przyjęcia i podpisania aktu oraz na temat pobranych opłat i kosztów. Podczas analizy tych fragmentów zwrócono szczególną uwagę na strukturę gramatyczną wypowiedzi oraz rzeczywistość pozajęzykową, do której odnosi się treść omawianego tekstu. W tekstach indonezyjskich przykładowo pojawia się sformułowanie

ditandatangani dengan semestinya (‘właściwie podpisany’), które oznacza, że strona umowy podpisała się, umieszczając część podpisu na znaczku skarbowym. Ósmy podrozdział trzeciego rozdziału pracy dotyczy nagłówków analizowanych umów; indonezyjskie nagłówki umów w większości są frazami nominalnymi składającymi się z dwóch rzeczowników (np. *Perjanjian Hibah* ‘Umowa Darowizna’) lub zawierającymi czasowniki wzajemne (*perjanjian sewa-menyewa* – lit. ‘umowa najmowania-wynajmowania’). Kolejnymi częściami są klauzule na temat prawa strony zbywającej do rozporządzania przedmiotem umowy oraz na temat tego przedmiotu umowy. Autorka wnikliwie analizuje rzeczywistość pozajęzykową, zarówno prawną, jak i dotyczącą budownictwa nieruchomości w obu krajach, wyciągając wnioski translacyjne i proponując pary terminologii ekwiwalentnej translacyjnie, a w przypadku terminów bezekwiwalentowych proponując ekwiwalenty opisowe (np. *piwnica – ruang bawah tanah*). Ostatnimi fragmentami umów omówionych w częściach właściwych dla formy aktu notarialnego są:

- i. klauzula na temat wartości i ceny przedmiotu umowy,
- ii. klauzula na temat zmian w protokole, kopii i wypisów.

Analogicznie do poprzednich części również tu znajduje się analiza kontrastywna prawno-językowa obejmująca porównanie rzeczywistości prawnej, gramatyki i terminologii zawartych w tekstach. W procesie omawiania przytoczonych fragmentów autorka opisuje terminologię związaną z formą aktu notarialnego, różnice pomiędzy kopią, wypisem, wyciągiem i odpisem oraz wykreśleniem (*cotetan*) czy zmianą (*penggantian*).

Ostatnia część rozdziału poświęcona jest klauzulom szczególnym, charakterystycznym dla umów przenoszących prawa do nieruchomości.

Rozdział IV

W pierwszych czterech podrozdziałach znajdują się fragmenty dotyczące umowy darowizny: oświadczenie o darowaniu i przyjęciu darowizny oraz ustanowienie dożywotniego użytkowania. Trzecia część poświęcona jest klauzulom specyficznym dla umów indonezyjskich, których nie ma w porównywalnych testach polskich. Omawiając zagadnienie darowizny (*hibah*), autorka podaje listę ekwiwalentów zna-

zeniowych (np. *penghibah* / darczyńca, *penerimahibah* / obdarowany, *menghibahkan* / darować), zwracając uwagę czytelnika na właściwości morfologiczno-syntaktyczne terminów indonezyjskich. Zaproponowano również schematy zdaniowe przydatne w praktyce tłumaczenia.

W części poświęconej umowom sprzedaży nieruchomości przeprowadzono gruntowną analizę oświadczeń o kupnie i sprzedaży, wyodrębniono schematy zdaniowe, omówiono strukturę oświadczeń w obu językach oraz podano pary terminów ekwiwalentnych translacyjnie. Dodatkowo wyszczególniono podobieństwa i różnice w systemach prawnych dotyczące tego zagadnienia.

W ostatniej części rozdziału czwartego opisano klauzule typowe dla umów najmu i dzierżawy:

- i. oświadczenie o oddaniu w najem / dzierżawę,
- ii. klauzula dotycząca wyposażenia przedmiotu najmu,
- iii. klauzula dotycząca czasu trwania umowy,
- iv. klauzula dotycząca opłaty za najem / dzierżawę.

Także podczas omawiania tych części autorka wyodrębnia schematy zdaniowe, proponuje pary terminologii ekwiwalentnej i wysuwa dyrektywy tłumaczeniowe, dotyczące przekładu tekstów dotyczących nieruchomości i umów przyznających czasowe prawo do korzystania z nieruchomości.

Zakończenie

W Zakończeniu podkreślono użyteczność pracy na gruncie polsko-indonezyjskiego przekładu prawnego oraz odnotowano potrzebę dalszych badań w tym zakresie i wytyczono ich kierunki.

Polish and Indonesian Contracts Concerning Real Estate – a comparative legilinguistic analysis

The aim of this study is to provide a systematic comparative description of both grammatical and lexical sphere of Polish and Indonesian language of law based upon the example of features of contracts concerning Real Estate. The research corpora encompass around 119 authentic contracts in both Indonesian and Polish including lease agreement (*umowa najmu/perjanjian sewa-menyewa, umowa dzierżawy perjanjian sewa-menyewa rumah*), property sales agreement (*umowa sprzedaży nieruchomości/perjanjian jual-beli rumah*) contract of donation (*umowa darowizny/perjanjian hibah*). The reason for choosing the field of Real Estate as the research field was that language concerning Real Estate contains all of the main features of language of the Law (the use of Notary Acts, citations of the Civil Code articles, cultural-context terminology etc.) Moreover regulations concerning Real Estate in Poland and Indonesia are seemingly correspondent which excludes the necessity of thorough investigation of both law systems. Apart from the scientific advantages of the study, after completing the dissertation the author also hopes to use the gathered information during teaching Practice of Polish-Indonesian translation classes thus the research has also some meaningful didactic value.

The research objective is to describe Indonesian and Polish features of Language of the Law.

The research method implemented upon the material mentioned above include:

- i. the comparison of comparable texts
- ii. the terminological analysis of the corpus consisting of the two
- iii. the empiric observation and consulting legal and language specialists such as jurists, linguists etc.
- iv. the techniques of providing equivalents for non-equivalent or partially equivalent terminology.

Chapter 1. Theoretic basis for the research

First chapter has an introductory character containing a general overview of the main theories in the fields of Legilinguistics and Translation Studies. As Legal language is usually characterized as a special variety of general (ethnic) language, it begins with quoting most famous researchers of the LSP (*Language for special purpose*), including Delisle, Hoffman, Grucza and Sandrini. Next, a brief history of *Lingua Legis* in Indonesia, explaining the origin of various Indonesian Law systems and the uniqueness of Indonesian Language of Law is presented. The following subchapter discusses Legilinguistics which merges three disciplines: jurisprudence, translation and linguistics in one. Next, focus is shifted onto theories connected to translation, such as equivalence, history of court interpreting and consequences of translation mistakes and errors.

Chapter II Language of the Law Features –Indonesian-Polish comparative approach

Main focus, of this part of research are the Polish and Indonesian Languages of Law in general and their features divided into three groups: (i) lexical features, such as, technical and semi-technical terms, conservatism of legal texts (Latin and Latinisms; synonymous strings, archaic adverbs etc.), borrowings, terms with non-precise meanings (the problem of indeterminacy), neologisms, euphemisms, vulgarisms, (ii) grammatical features such as deontic modality performative verbs, compound nouns nominalization and (iii) phraseological features such as metaphors and religious elements, time expressions and prepositional phrases. After citing various definitions of the features, some examples for each of them in both Indonesian and Polish are given.

Chapter III Indonesian and Polish contracts concerning Real Estate – grammatical and terminological comparison of parallel fragments of notary acts.

Third chapter consists mainly of The Polish and Indonesian notary acts concerning Real Estate, (which have conventional structures which makes them a good comparative material) is the chapter based completely on the author's own analysis of the corpora. After juxtapositioning of comparable fragments, Grammatical and Lexical comparison is made which is then concluded by presenting terminological equivalents of terms encountered in the corpora.

Chapter IV Indonesian and Polish contracts concerning Real Estate – grammatical and terminological comparison of parallel fragments of agreements.

The Structure of the fourth chapter is very similar to the structure of chapter three. The main focus of this chapter are also comparable fragments of text, but they are divided into groups each consisting of contract clauses specific to different types of agreements: sales, lease and donation. The conclusions are summarized in the conclusion part of the dissertation, where possible future investigations and uses of the study are also indicated.

Analisis komparatif Bahasa Hukum Indonesia dan Polandia mengenai kontrak dalam bidang Real Estat

Tujuan dari penelitian ini adalah untuk memberikan gambaran perbandingan yang sistematis baik dari segi gramatikal dan leksikal dari bahasa hukum Polandia dan Indonesia berdasarkan contoh fitur-fitur dari kontrak-kontrak yang berhubungan dengan Real Estat. Korpus penelitian mencakup sekitar 119 kontrak otentik dalam bahasa Indonesia dan bahasa Polandia termasuk perjanjian sewa-menyewa (*umowa najmu/perjanjian sewa-menyewa, umowa dzierżawy*, perjanjian sewa-menyewa rumah), perjanjian penjualan properti (*umowa sprzedaży nieruchomości/perjanjian jual-beli rumah*), perjanjian hibah (*umowa darowizny/perjanjian hibah*).

Alasan memilih bidang Real Estate sebagai bidang penelitian komparatif bahasa hukum adalah karena bahasa yang berkaitan dengan Real Estate mengandung semua fitur utama dari bahasa Hukum (penggunaan Akta Notaris, kutipan pasal-pasal Kitab Undang-Undang Hukum Perdata, terminologi yang berkaitan dengan konteks budaya, dan lain-lain). Selain itu, peraturan mengenai Real Estate di Polandia dan Indonesia tampaknya koresponden sehingga tidak perlu dilakukan penelitian hukum untuk membandingkan bahasa hukum yang ada dalam kontrak-kontrak tersebut.

Metode penelitian yang diterapkan pada materi yang disebutkan di atas meliputi:

- perbandingan teks-teks kontrak mengenai topik yang sama atau mirip.
- analisis terminologis dari korpus yang terdiri dari dua pengamatan empiris;
- konsultasi dengan para ahli hukum dan ahli bahasa;
- teknik-teknik penyediaan padanan untuk terminologi yang tidak setara atau sebagian setara.

Bab 1. Dasar teori untuk penelitian

Bab pertama bersifat pengantar yang berisi tinjauan umum mengenai teori-teori utama dalam bidang Legilinguistik dan Studi Penerjemahan. Karena bahasa hukum biasanya dicirikan sebagai ragam khusus dari bahasa umum (etnis), bab ini diawali dengan mengutip para peneliti LSP (Bahasa untuk tujuan khusus) yang paling terkenal, termasuk Delisle, Hoffman, Grucza, dan Sandrini. Selanjutnya, sejarah singkat Lingua Legis di Indonesia, yang menjelaskan asal-usul berbagai sistem Hukum Indonesia dan keunikan Bahasa Hukum Indonesia disajikan. Sub-bab berikutnya membahas tentang Legilinguistik yang menggabungkan tiga disiplin ilmu: yurisprudensi, penerjemahan, dan linguistik menjadi satu. Selanjutnya, fokus dialihkan ke teori-teori yang berhubungan dengan penerjemahan, seperti kesepadanan, sejarah penerjemahan di pengadilan, dan konsekuensi dari kesalahan dan kekeliruan penerjemahan.

Bab II Fitur Bahasa Hukum -Pendekatan komparatif Indonesia-Polandia

Fokus utama dari bagian penelitian ini adalah Bahasa Hukum Polandia dan Indonesia secara umum dan fitur-fiturnya yang dibagi ke dalam tiga kelompok: (i) fitur leksikal, seperti istilah teknis dan semi-teknis, konservatisme teks hukum (bahasa Latin dan Latinisme; rangkaian sinonim, kata keterangan kuno, dll.), peminjaman, istilah dengan makna yang tidak tepat (masalah), pinjaman, istilah-istilah dengan makna yang tidak tepat (masalah ketidakpastian), neologisme, eufemisme, vulgarisme, (ii) fitur tata bahasa seperti kata kerja performatif modalitas deontik, nominalisasi kata benda majemuk, dan (iii) fitur-fitur fraseologis seperti metafora dan elemen-elemen religius, ungkapan waktu, dan frasa preposisi. Setelah mengutip berbagai definisi dari fitur-fitur tersebut, beberapa contoh untuk masing-masing fitur dalam bahasa Indonesia dan Polandia diberikan.

Bab III Kontrak-kontrak Indonesia dan Polandia mengenai Real Estat - perbandingan tata bahasa dan terminologi dari penggalan-penggalan akta notaris yang paralel

Bab ketiga terdiri dari Akta notaris Polandia dan Indonesia mengenai Real Estat, (yang memiliki struktur konvensional sehingga menjadi bahan perbandingan yang baik) adalah bab yang sepenuhnya didasarkan pada analisis penulis sendiri terhadap korpora. Setelah menyangdingkan fragmen-fragmen yang dapat diperbandingkan, perbandingan gramatikal dan leksikal dibuat yang kemudian disimpulkan dengan menyajikan padanan terminologis dari istilah-istilah yang ditemukan dalam korporasi.

Bab IV Kontrak Indonesia dan Polandia mengenai Real Estat - perbandingan gramatikal dan terminologis dari penggalan-penggalan perjanjian yang paralel

Struktur bab keempat sangat mirip dengan struktur bab ketiga. Fokus utama dari bab ini juga merupakan potongan-potongan teks yang sebanding, tetapi dibagi menjadi beberapa kelompok yang masing-masing terdiri dari klausul kontrak yang spesifik untuk berbagai jenis perjanjian: penjualan, sewa, dan donasi. Kesimpulan dirangkum dalam bagian kesimpulan disertai, di mana kemungkinan investigasi dan penggunaan penelitian di masa depan juga ditunjukkan.

The Legal System of the Republic of Indonesia – Historical Outline

The territory of the modern Republic of Indonesia cannot be placed entirely in any of the above-mentioned areas, as different legal cultures throughout the centuries have emerged in different parts of the Indonesian Archipelago; the Indonesian customary law itself can be divided into several categories in accordance to whether it was influenced by the legal culture of Hinduism (Bali and Java), Islam (Aceh) or the statutory European law (the Moluccas). This pluralism was noted as early as the beginning of the twentieth century by the Dutch scholar Cornelius van Vollenhoven, a Dutch scholar specialising in customary law have noted this legal pluralism and thus have divided the Archipelago's customary law into nineteen "Law Areas" or *Rechtskringen* (lit. "Law Circles") of Indonesia, defined as: (Van Vollenhoven Djembatan 1981: 91),

Satu daerah yang garis – garis besar, corak dan sifat hukum adat-nya seragam disebutnya sebagai rechtskring. Setiap lingkungan hukum adat tersebut dibagi lagi dalam beberapa bagian yang disebut Kukuban Hukum (Rechtsgouw).

A certain region in which the main traditions and characteristics of the customary law are similar is defined herein as "one law area" (of the customary law). Each such unit can be further subdivided into several parts referred to as districts (Rechtsgouw)]. (translated by D.Z.)

According to van Vollenhoven, a full classification of the Indonesian customary law (Hukum Adat) is as follows:

1. Aceh (excluding the Gayo- and Alaslands)
2. The Gayo-, Alas-, and Bataklands
3. The Minangkabau territory
4. South Sumatra
5. The Malay territory, that is, the east coast of Sumatra (excluding the Batak area) together with the Riau-Lingga archipelago, of which the Malayan peninsula could be regarded as the British moiety

6. Bangka and Belitung
7. Borneo excluding Serawak and North Borneo
8. The Minahasa
9. The territory of Gorontalo
10. South Celebes, together with the Buginese west coast of the island.
11. The Toraja territory
12. The Ternate archipelago
13. Ambon and Moluccas (Seram, Buru, etc.)
14. Dutch New Guinea
15. Dutch Timor with its archipelago
16. Bali and Lombok
17. Central and East Java, with Madura
18. The central Javanese Principalities
19. West Java (Pasundan)¹

It is worth mentioning that different approaches to law may be pursued in each particular legal area. The cultures of the Minangkabau area, despite being Muslim, are matrilineal communities, whereas the cultures of the neighbouring area of North Sumatra are patrilineal Muslim communities. This has led to differences in such domains of law as property and ownership, inheritance, social order, etc.

The History of Lingua Legis in Indonesia

It is impossible to understand the existing correlations thereof on the basis of today's Bahasa Hukum without getting to know its history. Masier (2008) divides Indonesia's historical language of law into two periods: (i) when Dutch was the sole language of law, and (ii) when Dutch and Indonesian functioned as the languages of law.

But according to research conducted for this project, at least two more periods can be distinguished:

- (iii) the period when Japanese and Indonesian were the languages of law (during the Japanese occupation), and
- (iv) nowadays, when Dutch, Indonesian as well as the local languages are the languages of law.

---

¹ English version of the classification after: Holleman, J.F. Van Vollenhoven on Indonesian Adat Law, 1981:44

Since discussing the history of the Indonesian language of law in consideration of the aforesaid division is insufficiently transparent, a historiographical basis will be presented and then concluded with the division in respect of natural languages.

Indonesian Language of the Law in The Dutch East Indies

The Dutch arrived in Indonesia in 1632; however, it was not until 1909 that the then Governor General of the Dutch East Indies, Joannes Benedictus van Heutsz, ordered to establish a law school (in today's reality this would be the equivalent of a vocational secondary school) for the indigenous peoples of Java and Madura – the *Opleidingsschool voor Inlandsche Rechtskundigen* (OSVIA).

The need for education in law for the colony's native inhabitants resulted from a number of factors. First, the rapidly expanding colony lacked qualified civil servants who could effectively handle the administration of the territory covering almost the entire Indonesian archipelago. Second, the lawyers of Indonesian origin were needed to work in the courts designated for the native inhabitants – *the Landraad*. As van Helsdingen (1929:10) wrote: „The natives speak the local languages better than Dutch as well as are better acquainted with the local customs and consequently better understand the motives of parties to court proceedings and their mental outlook”. It was not uncommon for the Dutch judges to lack any knowledge of Malay, which functioned as a lingua franca among the indigenous peoples (Robson 2004: 17), or any knowledge of the numerous local languages, such as Javanese or Sundanese, which sometimes made it impossible to render a fair judgement. Although the graduates of the six-year OSVIA, commonly referred to as the *Rechtsschool*, were not awarded the degree of *meester in de rechten* („Master of Laws”) and their salary was significantly lower than that of the Europeans occupying the same positions, they were still regarded as an elite in the colony. After six years of intensive studies, they could pride themselves on a very good command of the Dutch language of law and the knowledge of French at advanced level.

As the *Rechtsschool* students came from different ethnic groups, they would use colloquial Malay, formal Malay (hol. *Dienst Maleis*) and

the local languages in their everyday communication. Massier (2004: 125) noted that the students freely switched languages and registers, depending on the subject of their conversation.

Climbing the career ladder in law, after a lapse of some years, most of the graduates assumed the position of jaksa (,prosecutor')², the colonial government's senior judicial officer whose duties, apart from formulating accusations/charges and instituting lawsuits, involved translating court judgments for parties (Article 275 p.1 Inlandisch Reglement) Rutgers (1911: 208-209) in Dutch-Malay or Dutch-the local language combinations. Jaksa then played a key role in supporting the existence of the colonial government and law and therefore was even regarded as the ,right hand' of the Dutch judge.

In 1924, the first Higher Law School, Rechtshoogeschool te Batavia – RHS was opened, which in the later Republic of Indonesia became Fakultas Hukum Universitas Indonesia (The Faculty of Law of the University of Indonesia). Upon graduating from it, the graduate was awarded the degree of Sarjana Hukum (,Master of Laws') and had the possibility of continuing the studies to become *meester in de rechten* (Goenawan 1995:24-30). In the course of four years, the RHS students, apart from studying subjects closely related to law and the Dutch language, attended compulsory courses in Malay, Javanese and Latin. The graduates of OSVIA and RHS served in the society as intermediaries between the Dutch legal system and the indigenous peoples, appearing in courts as the representatives of parties. i.e. attorneys at law or legal counsels. Their tasks often also involved interpreting for the local community.

Indonesian Language of the Law during The Japanese Occupation

In 1942, Japanese troops invaded the Indonesian Archipelago and quickly defeated the Dutch. One of the first decrees issued by the occupation government imposed an absolute prohibition on using

---

² In comparison with the present-day prosecutor, the then jaksa carried out different functions, holding a divergent position in the Dutch East Indies period. Jaksa was formally a senior officer of the judiciary whose duties, apart from formulating accusations/charges and instituting lawsuits, involved hearing of witnesses and participating in the investigations of criminal proceedings.

Dutch for educational purposes. Subsequently, the Dutch language was gradually prohibited in the media, on the street signs, and in the public institutions until the imposition of a general prohibition on „the language of the colonists” – as the Japanese referred to it in everyday communication (Massier 2004: 198-204). The prohibition was to encourage Indonesians to learn Japanese as the future lingua franca of Southeast Asia. The Japanese perceived themselves as Asia’s leaders and benefactors (Ricklefs 2001: 247-251), and thus supported any ethnic initiatives, including the standardisation of the local variety of the Malay language – long present in Indonesia – so that it could become the so-called Bahasa Kesatuan (lit. ‚the language of unification’), that is to say the national language of Indonesia (Bahasa Indonesia).

This situation required that new laws and regulations by the Japanese administration be published not only in Japanese, but also in Indonesian. The translators of the Japanese language used terminology taken from *Dienst Maleis* (the official Malay variant) alongside phonetically written exotic terms coming from Japanese, for instance *Oengang Oengang Dasar Osamu Shinrei* in which the initial part comes from *Dienst Maleis* and the remaining one is the phonetically written exotic term from Japanese (Massier 2004: 162). In addition, in the absence of the possibility to translate certain concepts into the still-developing Indonesian language, the Dutch terminology was also left unchanged; the whole situation created chaos and was the cause of numerous misunderstandings between the Japanese and the Archipelago’s inhabitants. As a result, the Japanese occupation government established the Indonesian Language Development Commission (*Panitia Goena Menjempoernakan Bahasa Indonesia*), which formally launched the study of lingua legis in Indonesia. The commission was composed of notable Indonesian linguists: Sutan Takdir Alisjahbana and Sanusi Pane, and lawyers Soekarno and Hatta (Wilyarsa 2012: 15). The legal records were managed to have been successfully collated to such an extent that the issue *The Constitution of The Republic Of Indonesia*, as a fully compiled and formulated document the moment the independence of the Republic of Indonesia was declared on 17 August 1945 and the State’s constitution adopted.

Multilingualism of the Language of Law

Article 36 of the Constitution of the Republic of Indonesia states: ‘Bahasa Negara ialah Bahasa Indonesia’ – ‘The language of the State shall be Indonesian.’ The term *Bahasa Negara* (‘the language of the State’) is intentionally used here instead of the term *Bahasa Resmi* (‘the official language’). An official language is the language of official communication within the public administration of the State. In a situation in which Indonesian law had been formulated in different languages, it was impossible at the time to formally name Indonesian as the sole official language, especially in light of Article 1, Paragraph 1 of the Transitional Provisions of the Constitution, which states that ‘all hitherto existing laws (including the ones in Dutch) that are in compliance with the Constitution shall remain in force.’

Almost all of the codified law having been formulated in Dutch prior to the Republic of Indonesia regaining independence is still in force these days (with the exception of certain provisions, for instance Article 166 of the *Indische Staatsregeling* which divides Nusantara residents into resident categories) without any official, state-recognized translation. This situation is peculiar at international level. In the State in which the sole official language is Indonesian, the basic documents setting out law still remain drafted in Dutch, which in turn has no official status, but in the interest of the legislative texts has been granted the status of the national language (Ind. Bahasa Nasional).

”Despite the fact that Dutch had been officially prohibited as the language of instruction in education since the Japanese occupation — during the occupation, from 1942 to 1945, and thereafter up until the proclamation of independence — because there were no textbooks on Indonesian Law in Indonesian nor legal specialists in the law that was yet to be formulated, most classes within studies in law were taught in Dutch by professors of Dutch origin until the late 1950s. Until the 1980s, Indonesian legal documents drafted by lawyers, such as contracts or official letters, included Indonesian terms accompanied by their Dutch equivalents, sometimes with reference to a specific provision of the *Burgerlijk Wetboek* (‘Civil Code’). Massier (2008: 219) provides grounds for this approach: ‘The abundance of synonyms in circulation obscured the areas of law such as civil law, which still had a Dutch taxonomy’”

In the absence of consistent terminology, individual academics used different, at times their own, translation of the same Dutch terms. Furthermore, several jurists produced their own translation of the Dutch codified law. For instance, Subekti and Tjitrosudibio's *Kitab Undang-Undang Hukum Perdata* has been the most popular translation of the Civil Code since 1957. Another published translation of the law was made by Soiman and Solahuddin. These translations vary considerably in terminology, e.g. the term *overeenkomst* (,contract') is *perjanjian* in Subekti's translation and *perikatan* or *persetujuan* in Soiman's translation. Hadikusuma (2005: 4) also provides an example of translation of the term *verbindtenis* (,obligation') as *perikatan* and *perjanjian* in different versions of translation into Indonesian.

Moreover, the Dutch exotic terms are often used incorrectly in Indonesian texts, as pointed out as recently as 2010 by Prof. Andi Hamzah, quoting a quite well-known example of the use of *deponering* (,abandonment/relinquishment of criminal proceedings') in the sense of *seponering* (lat.: *nolle prosequi* – ,discontinuation of criminal proceedings') in texts on the rights and duties of the prosecutor. The meaning of the two terms is similar, but not the same. According to him, the error results from a typographical error in an earlier edition of KUAHP.³

Instances of the use of local language terminology or a Dutch term with Indonesian grammatical affixes or an exotic term have also been found in court decisions, e.g.: *hukum adat di dalam gugat ini adalah sangat gezocht*. (Pompe 1994: 9-10).

At present, terms which come from the local languages such as Sundanese and Batak have also been incorporated into the language of law, whereas the use of Dutch among lawyers has been in decline all the time, in particular due to the fact that Dutch is no longer a compulsory language of studies in law offered by the private higher-education institutions. In any case, the last time the Civil Code was published in its original form in Indonesia was in 1981.⁴

With the rise of the popularity of English-language textbooks, one can notice an intensification of the use of English terminology in the

---

³ <https://www.hukumonline.com/berita/a/bahasa-hukum-iseponeringi-atau-ideponeringi-lt4cecd0c51fb6b>

⁴ According to Massier (2008: 243) in 1971, but the author of the publication has a copy from 1981.

legal language and where any doubt as to the meaning of an Indonesian term arises, there appears the translation thereof into English with the Black's Law Dictionary reference meaning verification. Synonyms in English even appear in the dictionary of legal terms written for the public prosecution authority and published in 2016. Here is an example definition of a term taken from this publication:

belastingontduiking (Belanda) yang bermakna penghindaran pajak dengan cara curang; dalam bahasa Inggris disebut tax dodging atau tax evasion. (Basiang, 2016)

belastingontduiking (nid.) fraudulent non-payment of taxes which one is obliged to pay by law; a synonym in English: *Tax dodging* or *tax evasion*.

The synonyms in English appear for further clarification of the meaning and, perhaps, due to the impossibility of coining a short term in Indonesian.

The multilingualism described above still poses a problem; however, with the development of the Indonesian language, i.e. the development of its grammar system and simplification of its spelling, greater diligence can be noticed in the legislator's law drafting. Several universities have also introduced such compulsory subjects as *Bahasa Hukum Indonesia* 'The Language of Indonesian Law' or *Bahasa Indonesia Yang Baik Dan Benar* 'The Correct Indonesian Language' into the programs of studies in law.

The legislator also gradually withdraws from using Dutch exotic terms. The aforementioned terms *deponering/seponering* no longer appear in legislative texts. The amended Act on Public Prosecution Authority includes the Indonesian term *pengeyampingan perkara* within the meaning of 'discontinuance of proceedings'. At the same time, *hukumonline.com*, Indonesia's most popular site for lawyers presents such the definition of the term *seponering*, or *the discontinuation of criminal proceedings for the public interest (previously known as deponering)* lies within the powers of the Public Prosecutor General.⁵

---

⁵ *seponering atau pengeyampingan perkara demi kepentingan umum (biasa disebut deponering) adalah kewenangan Jaksa Agung.*, źródło: <https://>

On the occasion of the long-standing debate on these very terms, legal theorists also began to reflect on the global meaning of the phrase *kepentingan umum* (‘public interest’). The attempt to clarify the aforementioned irregularities related to these terms, removing Dutch exotics from legislative texts and starting a public debate on the meaning of any particular Indonesian terms in the legal register are important steps towards eliminating the multilingualism of the language of law.

This objective is also to be attained by the Act on the Flag, the Language and the National Emblem of the Republic of Indonesia (UU no 24 Tahun 2009), Article 27 of which requires that all the official state documents be formulated in Indonesian. Article 30 of the same law refers to the obligation of the public administration offices to provide services in Indonesian. At the same time, the law does not exclude the use of the local languages to allow for the communication with an applicant (Bahasa Daerah).

The implementation of the provisions of the Act on the Use of Indonesian as the Sole Legislative Language can be seen on the basis of the province of Aceh:

In 2001, under UU No. 11 Tahun 2006 *Tentang Pemerintah Aceh* (‘Act No. 11 of 2006 on the Authority of Aceh’), the up to then autonomous area of Aceh was eventually incorporated into the territory of the Republic of Indonesia as the province of Aceh Nanggroe Darrussalam with special rights, e.g. with the right to enact its own law. Since 2015 Sharia has been the province’s main legal system governing everyday life matters (including the criminal law); however, the so-called Peraturan Daerah, i.e. law applicable at the provincial level, has been formulated in Indonesian rather than Arabic. Furthermore, there are laws in Indonesian available from the province’s website for reference in the event of any dispute over interpretation.⁶

In the other provinces, customary law for its part is treated as a complement to the national statutory law, for example, a large part of family law is regulated by the statutes, the local customary law and the legal postulates. This means in practice that law in Indonesia is cu-

---

www.hukumonline.com/berita/a/seponering-lt61fe1b288a2d9 (data do-
stepu: 03.02.2023)

⁶ <http://dsi.acehprov.go.id/perda-atau-qanun/> .

rently written in 719 languages, of which Indonesian and (still) Dutch are the languages of the statutory law and thus of major importance. However, the Indonesians have consistently sought to eliminate laws in Dutch from the national legal system; the new Criminal Code of the Republic of Indonesia enters into force in 2025, having been approved by Act No. 1 of 2023. The work of the expert commission, composed of lawyers, legal theorists and linguists, had been carried out since 2020, and its main tasks involved translating of the hitherto existing colonial code *Wetboek van Strafrecht* into Indonesian as well as adapting the legislation to the requirements of the present-day Indonesian society.

A History of Lingua Legis Research in Indonesia

Indonesian scholars classify the language of law as a scientific language at large (Bahasa Ilmiah), given that law has always existed and that the language of a legislator or lawyer merely describes the reality under study.

The first publication on the language of Indonesian law dates back to 1922⁷ when Professor van Vollenhoven published a 27-page pamphlet *Indonesische Rechtstaal* (‘The Indonesian Language of Law’) dealing with proverbs in the local languages, being part of the customary law of the indigenous population. The intensive scholarly work on the lingua legis articulated in Indonesian, not Dutch, did not begin until shortly after the Japanese invasion of the Dutch East Indies. The *Panitia goena menjempoernakan Bahasa Indonesia* (The Indonesian Language Development Commission’), established on 20 October 1942, mentioned in the previous section, was divided into three sections, each tasked with developing a different aspect of the new national language:

1. The grammar section was entrusted with the task of developing the existing grammatical rules and setting out new ones, as well as systematising them;

---

⁷ The specific meaning of phrases such as the Indonesian legal language or the Indonesian legislative language has been deliberately ignored here by the author due to semantic complications arising from the use of different ethnic languages, the official language and the language of legislation within the Indonesian language of law; compare the previous chapter.

2. The terminology and lexicography section had the task of cataloguing new terms emerging in everyday life and compiling dictionaries;
3. The specialised terminology section was intended to replace the existing Dutch specialised terms with Indonesian terms. This section was later subdivided into subsections according to such subject areas as law, medicine, finance, science etc. (Massier 2004: 176; Alisyahbana 1945: 6-9);

Unfortunately, the commission was composed of only six linguists and a dozen or so specialists from various scientific fields acting as advisors (Massier 2004: 176). Such a small group was not able to lay a solid foundation for the new language in a short period of time; however, bearing in mind that neither the Ministry of Education, nor the Japanese administration at the time cooperated with the commission, their work must be considered a success. In Java, two newspapers (*Kan Po* and *Tjahaja*) published lists of new specialised terminology – the Dutch-Indonesian part in 1945 and the Indonesian-Dutch part in 1947.

The results of the commission's work were also published in the form of *Kamoes Istilah* ('Terminological Dictionary'), which contained more than six and a half thousand terms, including 605 from the field of law (Alisyahbana 1945: 9). Hadikusuma (2005:10) quotes an example of the translation of the term *Hukum Perdata* (civil law) as a literal translation with the use of Arabic terms, i.e. *hukum* ('law') and Javanese (indirectly from Sanskrit) *Pradata* – ('private').

In practice, from the very beginning of the Independent Republic, its language of law was of particular interest to researchers, both linguists and lawyers alike, due to inter alia the declining number of lawyers having an adequate command of Dutch to properly interpret the codified law. Within a few years, from 1954 to 1960, translations of all the colonial codified law books and one Dutch-Indonesian legal dictionary, *Istilah Bahasa Hukum* ('Terminology of the Language of Law'), were published. The Indonesian lingua legis was one of the main subjects of the second Congress of the Indonesian Language (*II Bahasa Indonesia Congress*), held from 28 October to 2 November 1954 in the city of Medan. The Congress participants postulated the need to strive for the Indonesian language development so that it would become a tool for the nation's unification and the language of the public administration. In the scientific field, it was mainly the Dutch-Indonesian dictionaries that were still being published.

In 1974, the first nationwide symposium devoted entirely to the language of law was held, including in Medan (*Symposium Bahasa dan Hukum*). The symposium was attended by 49 most eminent experts in linguistics and law, including the deans of law faculties of the State's largest universities, the Supreme Court judges, the members of *Badan Pembinaan Hukum Nasional* (,The Governmental Committee for the Development of National Law'), and even the Minister of Justice⁸. During the three-day meeting, eight speakers delivered speeches, which were subsequently collected in the form of a post-symposium publication. The subjects of the speeches comprised:

- a summary of the results of the work carried out by the legal terminology division of the Institute for the National Language Development, which over a period of thirty years coined 6081 legal terms (the entire institute, built on the foundations of the earlier Indonesian Language Development Commission, created more than 321.000 new specialised terms, a large proportion of which were domestically rendered Dutch or English terms (Muljati 1974: 58-62);
- an analysis of the language of a notarial act (Siregar 1974: 34-46);
- deliberations on the future of Indonesian as the language of law (Sabarudin 1974: 87-103 et al);

However, the most important outcomes of this symposium were the conclusions and recommendations, e.g. the Indonesian language of law was defined, as follows:

the language of law is an inseparable part of Indonesian linguistics, it is a register which, due to its legislative role, should be formulated in accordance with the principles of the formal Indonesian language.

At the closing of the conference – it was noted: „The symposium attendees are aware of the deficiencies in the modern [Indonesian] language of law, especially in areas such as semantics, morphology and syntax”. It was not just an empty promise. In the course of the next ten years, intensive work was carried out in various research centres to develop the Indonesian language of law. The most important recom-

---

⁸ Full list of the participants' names is appended to the post-symposium publication.

mentation arising from this meeting was the inclusion of Indonesian language classes in the programmes of studies in law. The 1974 symposium exerted a huge impact on the language of Indonesian law; most universities incorporated the subject of *Bahasa Hukum* into the study programmes, which drew lawyers' attention to the problem of incompleteness of the language of law and jurisprudence. A number of valuable publications related to this field have been written in the period from 1974 to the present day, ranging from dictionaries (e.g. *Kamus Hukum* by Simorangkir et al. 1972 or *Kamus Hukum* by Sudarsono 1999 and its 2010 reissue), analyses of syntax, terminology or grammar (Voline 2008: 56), to theoretical deliberations.

Understanding and Classification of the Indonesian Language of Law

The most common definition of *Bahasa Hukum Indonesia*, is the one proposed by Sabarudin (1979: 50):

Bahasa hukum adalah bahasa (kata-kata) yang digunakan untuk merumuskan dan menyatakan hukum dalam suatu masyarakat tertentu.

The language of law is the language used by a particular community to make and explain law.

Hadikusuma has also proposed a definition of *Bahasa Hukum Indonesia* (1984: 2)

Bahasa Indonesia yang khusus dipakai dalam teori dan praktik hukum, di antara aturan tidak tertulis dan aturan tertulis, di dalam hukum adat atau hukum perundangan, di dalam karya tulis atau kepustakaan hukum, yang bersifat khas hukum dengan menggunakan bahasa sebagai alatnya, termasuk dalam ruang lingkungan bahasa hukum.

The Indonesian language, used in jurisprudence and legal practice, applied in oral and written regulations within the customary and statuto-

ry law as well as in scientific texts, is the language having characteristics specific only to the legislative register and serves as a vehicle for the transmission of law.

The aforesaid definition makes it clear that the Indonesian *lingua legis* is divided into two categories:

- i. Bahasa Hukum Teoretis – scientific language used to teach about law;
- ii. Bahasa Hukum Praktis – language used in legal regulations.

A more important theoretical work on the classification of the modern Indonesian *lingua legis* is *Bahasa Indonesia Hukum* („The Indonesian Language of Law”) by Nasution and Wajiyati (2001) in which the authors extensively discuss the logic behind the language, its functions and syntactic structure, as well as provide three sources of the Indonesian language of law, divided in respect of its users.

1. the language which has its origins in the Indonesian legislation (this category can be compared to the language of laws): the language used by the legislature;
2. the language deriving from the local customary laws: the language used by Indonesian society at large as well as the local communities;
3. the language the source of which are law practitioners and theorists (this category can be compared with the categories of non-normative legal language and legal language of science, as proposed by Lizisowa (2016: 84).

The division in respect of language users in Indonesia is a way of dealing with the problem of multilingualism of the means by which law is communicated, since the communication may occur in each of the three categories in different ethnic languages (such as Indonesian, Javanese and Dutch). The Indonesian legislature currently publishes normative acts in Indonesian; however as mentioned above, the codes formulated/drafted in Dutch still remain in force. The customary laws, generally unwritten, are in turn formulated in one of some 718 ethnic languages such as Sundanese, Dayak, or Javanese. The third category mentioned above, that is to say, the language of legal theorists and practitioners may be formulated in Indonesian, English, Dutch or, increasingly, in Arabic, with terminological elements borrowed from other languages, for example, Latin. In view of the complexity of the issue of multilingualism of the Republic of Indonesia’s *lingua legis* and the impossibility of this multilingualism having been categorised over

the centuries solely by considering the criterion of a norm or register's author, I propose an assignment in respect of the language category in which legal norms are established/created or described, taking into account both the speaker of a given language and the period in which it was drafted.

For example, the languages of statutory law in the Republic of Indonesia are currently Indonesian, the official language of the State, and Dutch (due to the application of colonial laws, the translations of which have not yet been declared official or replaced by new laws). The languages of non-statutory law are all the languages in which the State's customary laws have been expressed. The legal languages currently include Indonesian and English, but also Dutch and Arabic, still as the languages of reference texts. Finally, all the above-mentioned languages are used for communication in legal practice.

Table 1.1 Assignment of the languages of law until the times of different states in the territory of Nusantara.

	legislative language		legal language	
	statutory	*non-statutory*	scientific	legal practice
persons communicating law	legislator at national level	local leaders and clergymen	lawyers, linguists, theorists of law	law practitioners
Dutch East Indies	Dutch	local languages	Dutch	local languages, Malay, Dutch
Japanese occupation	Indonesian, Japanese	local languages	Dutch, Indonesian	Dutch, Malay, local languages
Independent Republic of Indonesia	Indonesian, Dutch*	local languages, Arabic	Dutch, Indonesian, English, Arabic	Dutch, Indonesian, English, Arabic, local languages

Academic publications on *Bahasa Hukum Indonesia* in Indonesian are largely pragmatic in nature; they are legal lexicons, also in the form of online glossaries (Asia Maya 2006), Dutch-Indonesian dictionaries (Massier A.W.H. 1992, Massier A.W.H., Termorshuizen-Arts M, 2000), analyses of existing legal texts and guides to drafting new ones (e.g. Suban 2002, Anshori, Dadang s. 2000, Kusumohamidjojo, Budisono 2001, Siti Marajoi Yose Rizal, 1996, Sudargo Gautama, 1990).

Apart from that, there are works offering an overview of the state of research (e.g., *Bahasa & Produk Hukum* by Lilis Hartini, 2014) or providing guidance on the direction of the field's development (including the most important work *Symposium Bahasa dan Hukum*, but also Bahder J.N, Sri W.), or covering only a part of the Indonesian language of law (e.g., *Semiotika Hukum* by Susanto, 2005).

Bibliografia

- Adler M. 2012. *The Plain Language Movement*, [w:] *The Oxford handbook of language and law*, red. P.M. Tiersma, L.M. Solan, Oxford: Oxford University Press, s. 67–83.
- Alisjahbana S. 1945. *Pendahoeloean* [w:] *Kamoes Istilah Djilid I: Asing-Indonesia*, Dżakarta: Poestaka Rakjat.
- Alisjahbana S. 1976. *Bahasa Hukum; Beberapa sumbangan pikiran menuju ke arah pembentukan dan pemakaian bahasa yang baik* [w:] *Simposium Bahasa dan Hukum*, Dżakarta: Bina Cipta, 21–36.
- Alsina Naudi, A. 2018. *Endeavors towards a plain legal language: The case of Spanish in context*, „International Journal of Legal Discourse“, 3(2), 235–268. <https://doi.org/10.1515/ijld-2018-2010> (data dostępu: 25.12.2022).
- Alwi H. 1992. *Modalitas dalam bahasa Indonesia*, Yogyakarta: Penerbit Kanisius.
- Alwi H. 2003. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*, Dżakarta: Balai Pustaka.
- Ananta A. i inni 2015. *Demography of Indonesia's Etnicity*, <https://goo.gl/kVTQgF> (data dostępu: 26.11.2022).
- Andrychowicz A. 2005. *Metafora w tekście specjalistycznym jako obiekt przekładu*, [w:] *Języki specjalistyczne 5. Teksty specjalistyczne w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 127–131.
- Andruszkiewicz M. 2010. *Kategoria czasu w języku prawnym*, <https://goo.gl/WZ1ygA> (data dostępu: 26.11.2022).
- Awaludin M. 2009. *The Judges' Reasoning In The Finding Law Of Chinese Minority In Indonesia*, <https://goo.gl/EcAFmV> (data dostępu: 26.11.2022).
- Awaludin M. 2011. *Dekonstruksi Teks Konstitusi: Saat Derrida Membicarakan tentang Hukum*, „Journal Mahkamah Konstitusi“ 11. <https://shorturl.at/kwCH9> (data dostępu: 26.11.2022).
- Baker M. 1992. *In Other Words: A Coursebook on Translation*, London: Routledge.
- Bańczerowski J., Matulewska A. 2012. *Towards the Foundations of Legilinguistic Translatology*, [w:] *Studia nad systemem ochrony prawnej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. K. Knoppek, P. Grzegorzczak, M. Walasik, Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 1225–1261.
- Bautro E. 1935. *Idea lingwistyki i semantyki prawniczej*, Lwów: Dom Książki Polskiej.

- Biel Ł. 2009. *Słowniczek kolokacji polskiego prawa spółek / Glossary of Polish company law collocations*, [https:// goo.gl/hpwUqu](https://goo.gl/hpwUqu) (data dostępu: 26.06.2022).
- Biel Ł. 2011. *Jakość przekładu prawnego i prawniczego w świetle normy europejskiej PN – EN 15038 oraz hipotezy uniwersaliów translatorycznych*, „Rocznik Przekładoznawczy”, 6, 17–18.
- Biel Ł. 2014. *Lost in the Eurofog. The Textual Fit of Translated Law*, Bern: Peter Lang.
- Biel Ł. 2016a. *Kształcenie tłumaczy prawniczych w Polsce i w Europie: trendy i dobre praktyki*, [w:] *Przyszłość zawodu tłumacza przysięgłego i specjalistycznego – współczesne wyzwania*, red. M. Czyżewska, A. Matulewska, Warszawa: Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, 9–25.
- Biel Ł. 2016b. *Wyrażenia przyimkowe w krajowych i unijnych aktach prawnych – analiza korpusowa funkcji przyimków w polskim języku prawnym*, [w:] *Język polskiego prawa: nowe wyzwania*, red. M. Czyżewska, A. Matulewska, Warszawa: Międzywydziałowe Koło Naukowe Kultury Języka Prawnego i Prawniczego Lingua Iuris.
- Brierley J., David R. 1985. *Major Legal Systems in the World Today*. London: Stevens and Sons.
- Brzostek A. 2011. *Akronimy w komunikacji internetowej*, [w:] *Wokół słów i znaczeń IV. Słowotwórstwo a media*, red. E. Badyda, J. Maćkiewicz, E. Rogowska-Cybulska.
- Bühler K. 1934/1990. *The Theory of Language: The Representational Function of Language (Sprachtheorie)*, Translated by Donald Fraser Goodwin, Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company.
- Cao D. 2008. *Translating Law*, Toronto: Multilingual Matters LTD.
- Chaer A. 2008, *Morfologi Bahasa Indonesia (Pendekatan Proses)*, Jakarta: Rineka Karya.
- Cowie A.P. 1998. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*, Oxford: Clarendon Press.
- Cyrul W. 2012. *Wpływ procesów komunikacyjnych na praktykę i stosowania prawa*, Warszawa: Lex a Wolters Kluwer Business.
- Dąbrowska A. 1992. *Eufemizmy mowy potocznej*, [w:] J. Anusiewicz, F. Niccukła (red.), *Język a kultura*, t. V, Wrocław.
- Daeng N. 2006. *Contract Drafting*, Bandung: PT Citra Aditya Bakti.
- Dąmbska-Prokop U. 2000. *Mała Encyklopedia Przekładoznawstwa*, Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii Educator.
- Dębiński A. 2009. *Łacińskie reguły prawne. Źródła i znaczenie*, „Monitor Prawniczy” 4, [http:// https://goo.gl/up7RCd](https://goo.gl/up7RCd) (data dostępu: 23.08.2016).

- Delisle J. 1993. *La traduction raisonnée*, Ottawa: University of Ottawa Press.
- Delisle J. 1999. *Translation Terminology*, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Delisle J. 2004. *Terminologia tłumaczenia*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Doczekalska A. 2021. *Język prawny w tworzeniu i transpozycji prawa Unii Europejskiej. Procesy hybrydyzacji*, Warszawa: Wolters Kluwer Publishing.
- Dzierżanowska H. 1990. *Przekład tekstów nieliterackich na przykładzie języka angielskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Firdaus W. 2011. *Morfologemis kata seraoan dalam bidang hukum Indonesia*, Malang: Fakultas Humaniora dan Budaya UIN.
- Florczak J. 2014. *Tłumaczenia symultaniczne i konsekwentne. Teoria i praktyka*, e-book/epub C.H. Beck.
- Fosin I. 2013. *Jezik prava i njegovo prevođenje u poljsko-hrvatskom kontekstu*, <https://goo.gl/cxzNyK> (data dostępu: 22.06.2022).
- Friedman L.M. 1969. *Legal culture and social development*, „Law and Society Review”, 29–44.
- Gaiba F. 1998. *The Origins of Simultaneous Interpretation. The Nuremberg Trial*, Ottawa: University of Ottawa Press.
- Gajda S. 2004. *Język administracyjno-prawny w perspektywie językoznawczej i prawniczej*, [w:] *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 19–31.
- Gębka-Wolak M, 2017. *Językoznawstwo sądowe w Polsce. Obszary zainteresowania i zastosowanie*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej”, 3, 9–29.
- Gębka-Wolak M, Moroz A. 2019, *Jednostka Tekstu Prawnego w Ujęciu Teoretycznym i Praktycznym*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika.
- Gizbert-Studnicki T. 1972. *Język Prawny a język prawniczy*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Prawnicze”, z 5.
- Gizbert-Studnicki T. 1978. *Wprowadzenie do informatyki prawniczej*, Warszawa.
- Gizbert-Studnicki T. 2003. *Rozkład ciężaru argumentacji w dyskursie interpretacyjnym*.
- Gizbert-Studnicki T. 2007. *Postępowanie sądowe jako złożony dyskurs: zagadnienia pragmatyki języka sali sądowej*, „Lingwistyka Kryminalistyczna”, 23.
- Goenawan B. 1995. *Kudeta: Staatsgreep ij Djakarta. De achtergronden van de 30 september – beweging in Indonesie*.
- Gortych K., Matulewska A. 2009. *Translacyjne problemy wyrażania modalności deontycznej w tekstach aktów normatywnych w języku polskim, angielskim i greckim*, Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.

- Gortych-Michalak K. 2013. *Struktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie translatologicznym*, [w:] *Dissertationes legilinguisticae*, tom 1, red. A. Matulewska, K. Gortych-Michalak, J. Grzybek, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Contact.
- Góźdz-Roszkowski S. 2019. *Marriage, Liberty and Constitution: a Corpus Assisted Study of Value-Laden Words in Legal Argumentation*, [w:] *Research in Language*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 71–91.
- Góźdz-Roszkowski S., 2012. *Discovering patterns and meanings: corpus perspectives on phraseology in legal discourse*, „Roczniki Humanistyczne. Annals of Arts. Corpus Linguistics and Translation Studies“, 47–70, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=129241> (data dostępu: 25.06.2022).
- Gotti M., Williams C. (red.). 2010. *Legal discourse across languages and cultures* (Vol. 117). Peter Lang.
- Grange P. 2015. *The Indonesian Verbal Suffix -nya, Nominalisation or subordination*, „Wacana“, Vol. 16, No. 1, 133–166.
- Grosbart Z. 1999. *Cóż to jest przekład? Pytanie prawie mistyczne*, [w:] *Krytyka przekładu w systemie wiedzy o literaturze*, red. P. Fasta, Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Grucza F. 1981. *Zagadnienia translatoryki*, [w:] *Glottodydaktyka a translatoryka*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grzegorzczkowska R. 1991. *Problem funkcji języka i tekstu w świetle teorii aktów mowy*, [w:] *Język a kultura, t. IV. Funkcje języka i wypowiedzi*, red. J. Bartmiński, R. Grzegorzczkowska, Wrocław: Wiedza o Kulturze.
- Grzegorzczkowska R. 2004. *Wykłady z polskiej składni*, wyd. V, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grzelak J. 2010. *Polski język prawa w perspektywie glottodydaktycznej*, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/352/1/Grzelak.pdf> (data dostępu: 17.03.2017).
- Grzybek J. 2013. *Alternatywne o rozwiązywania sporów w przekładzie chińsko-polskim i polsko-chińskim*, [w:] *Dissertationes legilinguisticae*, tom 1, red. A. Matulewska, K. Gortych-Michalak, J. Grzybek, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Contact.
- Grzywacz A. 2020. *(Nie)spójność wizerunku Indonezji: strategiczna narracja i działania w polityce zagranicznej*, „Athenaeum. Polskie Studia Polityczne”, 65, 89–102.
- Gugała P., Antosik-Bandurska M. 2019. *Wykonywanie zawodu tłumacza przysięgłego w kazusach*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS. *Lingua Legis*, 1(29).
- Hadikusuma H. 1984, *Ensiklopedia hukum adat dan adat budaya Indonesia*, Bandung: Penerbit Alumni.

- Hadikusuma H. 2005. *Bahasa Hukum Indonesia*, Bandung: Alumni.
- Haerun A. *Akronim dalam Bahasa Indonesia, Tinjauan Linguistik dan Sosio-Politis Perkembangannya*, „Linguistika”, Vol. 13, No. 32.
- Hadryan M.R. 2015. *Demokratyzacja języka urzędowego. Współczesne tendencje polityki językowej w Szwecji i w Polsce*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Contact.
- Hadryan M.R., 2017. *Polish-Swedish Translation: A Parametric Approach to Comparison of Legal Terminology; Dissertationes Legilinguisticae*, Poznań, 274.
- Hałas B. 1995. *Terminologia języka prawnego*, Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Hejwowski K. 2013. *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Horie Y. Trzaskawka P. 2015. *Cechy japońskiego i polskiego języka prawa*, „Comparative Legilinguistics”, Vol. 22, 7–24.
- Jadacka H. 2006. *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jakobson R. 2009. *O językoznawczych aspektach przekładu*, [w:] P. Bukowski, M. Heydel, *Współczesne teorie przekładu. Antologia*, Warszawa: SIW Znak.
- Jagielski J., Wierzbowski M. 2018. *Prawo administracyjne dziś i jutro*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Januszkiewicz M. 2007. *Wkoło hermeneutyki literackiej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Johnson M., Lakoff G. 1980. *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.
- Jopek-Bosiacka A. 2009. *Przekład prawny i sądowy*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jopek-Bosiacka, A. 2019, *Teoretycznoprawne i logiczne uwarunkowania przekładu prawnego*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kaczmarek K. 2011. *Lingua Legis w aspekcie translatologicznym węgiersko-polskim i polsko-węgierskim*, „Comparative Legilinguistics”, Vol. 6.
- Kaczmarek K. 2015. *Komunikatywność węgierskich i polskich tekstów prawnych i prawniczych. Nowy kodeks cywilny na Węgrzech w aspekcie spójności komunikacyjnej*, Poznań.
- Kade O. 1968. *Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation*, Lipsk.
- Kadir R. 2020. *Register Bahasa Hukum*, Jogjakarta: Deepublish.
- Kielar B. 1988. *Tłumaczenie i koncepcje translatoryczne*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kielar B. 2013. *Zarys Translatoryki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej, Uniwersytet Warszawski.

- Kierzkowska D. 2002. *Tłumaczenia prawnicze*, Warszawa: Wydawnictwo TE-PIS.
- Klaudy K. 2003. *Languages in Translation. Lectures on the theory, teaching and practice of translation*, Budapest: Scholastica.
- Klimiuk M. 2014. *Bibliografia polskich i polskojęzycznych publikacji z zakresu studiów indonezyjstycznych i malaistycznych (1913–2013)*, [w:] *Azja i Afryka: inność – odmiennność – różnorodność*, Warszawa: Wydział Orientalistyczny, Uniwersytet Warszawski, 209–232
- Kłos P., Maternik E., Matulewska A., Piontek P. 2006. *Translation or Non-Translation? Borrowings from English in the Polish Language of Biotechnology*, [w:] *Język. Komunikacja. Informacja*, red. P. Nowak, P. Nowakowski, Poznań: Wydawnictwo SORUS, 47–66.
- Kłos P., Korcz-Nowak P., Matulewska A. 2007. *Translation Problems in Polish Language Versions of EU Directives Regulating Medicine and Biology Related Issues*, [w:] *Język. Komunikacja. Informacja*, red. P. Nowak, P. Nowakowski, Poznań: Wydawnictwo SORUS, 67–76.
- Kobyliński K. *Co łączy umowy konsumenckie i osoby prawne? Rola i znaczenie metafor w prawie*, <http://goo.gl/N5Nog3> (data dostępu: 26.11.2022).
- Komissarov V.N. 1980. *Lingvistika perevoda*, Moskwa.
- Kredens K. 2005. *Korpusy językowe w językoznawstwie sądowym*, [w:] *Podstawy językoznawstwa korpusowego*, red. B. Lewandowska-Tomaszczyk, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kridalaksana H. 2013. *Kamus Linguistik*, wyd. 4, Gramedia Pustaka Utama, 2013, s. 29.
- Kubacki A.D. 2012. *Tłumaczenie poświadczane. Status kształcenie i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kusumadi Pudjosewojo 1997. *Pedoman Pelajaran Tata Hukum Indonesia – Cetakan kedelapan*, Dżakarta: Sinar Grafika,
- Łapa R. 2008. *Znaczenia gramatyczne znominalizowanych grup imiennych we współczesnych tekstach prawnych*, „Język Polski” LXXXVIII, 280-288.
- Lefevre A. 1977. *Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig*, Assen: Van Gorcum.
- Levert L.A. 2015. *La jurilinguistique: un appui indispensable à la corédaction*, „International Journal for the Semiotics of Law-Revue internationale de Sémiotique Juridique“.
- Levi J.N., Walker A.G. (red.). 1990. *Language in the judicial process* (Vol. 5), Springer Science & Business Media.
- Łomzik M. 2019. *W gąszczu terminologii świadczeń dla rodzin z dziećmi i prób jej przekładu na język niemiecki*, „Półrocznik Językoznawczy Tertium”, 4(2), 140–159.

- Lewicki R. (red.), 2010. *Przekład. Język. Kultura*, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Ligawa B. 2012. *Lingwistyka i glottodydaktyka języków specjalistycznych na przykładzie języka biznesu. Podejście porównawcze*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Lisowski Z. 1948. *Kilka uwag o języku polskich ustaw cywilnych*, [w:] Przegląd notarialny, Warszawa–Toruń.
- Lizisowa M.T. 2007. *Komunikowanie przekazu w modelach stosunków prawnych na przykładzie Kodeksu pracy*, „Stylistyka”, XVI, s. 348.
- Lizisowa M.T. 2016. *Komunikacyjna teoria języka prawnego*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Contact.
- Loekito R. 2017. *Legal Pluralism in Indonesia*, Oxton: Routledge.
- Lukszyn J., Zmarzer W. 2001. *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa.
- Luther M. 1960. *On Translating: An Open Letter, 1530*, [w:] *Word and Sacrament I*, red. E.T. Bachmann; trans. Ch.M. Jacobs, Luther’s Works; Philadelphia: Muhlenberg, 233–334.
- Machowski S. 2016. *Język prawny a specjalistyczny o terminologii dotyczącej transportu w polskich ustawach*, [w:] *Język polskiego prawa: nowe wyzwania*, red. D. Kondratczyk-Przybylska, A. Niewiadomski, E. Walewska, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Madeja A. 2007. *Co należy wiedzieć, chcąc uczyć cudzoziemców frazeologii*, http://www.sjkip.us.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/agnieszka_madeja.pdf (data dostępu: 26.06.2022).
- Malinowski M. 2018. *Polszczyzna. O większą poprawność językową tekstów prawniczych i nie tylko*, Kraków: Wydawnictwo Drukarnia-Ekodruk.
- Maliszewski J. 2006. *Pragmatyka ustnego tłumaczenia sądowego*, [w:] *Pragmatyka ustnego tłumaczenia sądowego*, Warszawa: Translegis.
- Massier A. 2008. *The voice of the law in transition*, Leiden: KITLV Press.
- Matanggui J.H., 2022. *Bahasa Indonesia untuk Bidang Hukum dan Peraturan Perundang-Undangan (Revisi)*, Jakarta: Penerbit Bhuana Ilmu Populer.
- Mattila H E. 2006. *Comparative Legal Linguistics*, Ashgate.
- Mattila H.E. 2021. *Jurilinguistique comparée: Essai de caractérisation d’une discipline multidimensionnelle*, „International Journal for the Semiotics of Law-*Revue Internationale de Sémiotique Juridique*“, 34, 1141–1171.
- Matulewska, A., Kic-Drgas, J., Trzaskawka, P. 2021. *Cyberbullying in Polish debate on the Białowieża national forest*, „International Journal for the Semiotics of Law-*Revue Internationale de Sémiotique Juridique*“, 34, 1011–1039.
- Matulewska A. 2005. *Własność zobowiązania w aspekcie translatologicznym polsko-angielskim i angielsko-polskim*, „Investigationes Linguisticae“, Vol. XII, 65.

- Matulewska A. 2007. *Lingua legis in translation. English – Polish and Polish – English translation of legal texts*, Frankfurt nad Menem: Peter Lang GmbH.
- Matulewska A. 2008. *Jakość przekładu prawniczego a cechy języka prawa*, [w:] *Język. Komunikacja. Informacja*, red. P. Nowak, P. Nowakowski, Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Matulewska A. 2013. *Legilinguistic Translatology. A Parametric Approach to Legal Translation. Linguistic Insights*, Vol. 171, Bern: Peter Lang.
- Mauludin A., *Bahasa Jurnalistik: Menghindari Perkembangan Akronim dan Singkatan*, <https://goo.gl/EKpYVY> (data dostępu: 26.11.2022).
- Mazurek M., Romaniuk, M. 2020. *Attribution of authorship in instant messaging software applications, based on the similarity measure of the stylometric features' vector*; 33–41.
- Milewska B. 2003. *Przymyki wtórne we współczesnej polszczyźnie*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Morris R. 1999. *The Face of Justice: Historical Aspects of Court Interpreting*, „Interpreting”, Vol. 4, Issue 1.
- Mrowiec K. 2003. *Język fachowy w ulotkach do kosmetyków – nazwy produktów w aspekcie terminologicznym*, [w:] *Języki specjalistyczne*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Müldner-Nieckowski P. 2004. *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego: wyrażenia, zwroty, frazy*, Warszawa: Świat Książki.
- Müldner-Nieckowski P. 2007. *Wielki słownik skrótów i skrótowców*, Wrocław: Wydawnictwo Europa.
- Muljadi R. 1974. *Lembaga Bahasa Nasional Serta Hasil Pekerjaan Komisi Istilah Khusus di Bidang Hukum*, [w:] *Symposium Bahasa dan Hukum Tahun 1974*, Badan Pembinaan Hukum Nasional, Medan, 58-62.
- Mulyono I. 2013. *Ilmu Morfologi Bahasa dan Berbagai Problematikanya*. Bandung: Yrama Widya.
- Nagórko A. 2007. *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nasution, Wijiyati, 2001. *Bahasa Indonesia Hukum*, Bandung: Citra Aditya Bakti.
- Nida E. 1964. *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Lejda: E J Brill.
- Nida E. 1969. *Taber The Theory and Practice of Translation*, Lejda: Brill Academic Publishing.
- Nida E. 1991. *Theories of Translation*, „TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction“, Vol. 4, n° 1, 22.
- Nowak-Michalska J. 2009. *Modalność deontyczna w konstytucjach hiszpańskojęzycznych i w konstytucji Polski*, [w:] *Prawo i język*, red. A. Mróz,

- A. Niewiadomski, M. Pawelec, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 171–187.
- Nowak-Michalska J. 2012. *Modalność deontyczna w języku prawnym na przykładzie polskiego i hiszpańskiego kodeksu cywilnego*, Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Odrowąż-Sypniewska J. 2013. *Kontekstualizm i wyrażenia nieostre*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Oh K.G., Matulewska A., Zozula D. 2017. *Exponents of Deontic Modality in Korean, Indonesian, English and Polish: A Contrastive Translative Perspective*, „Rocznik Orientalistyczny”, t. LXX, 185–211.
- Olszewska D. 2010. *Poza indonezyjską „jednością”*. *Mniejszość chińska na tle wieloetniczności Indonezji*, „Nurt SVD. Półrocznik Misjologiczno-Religioznawczy”. Wydanie specjalne: Pierwsze Etnologiczne Spotkania Indonezyjskie.
- Olszewska M. 2014. *Anonim jako ślad kryminalistyczny*, „Prokuratura i Prawo”, 11–12, 130.
- Pasmidi A. 1992. *Kamus Akronim, Inisialisme, dan Singkatan*, Dżakarta: Grafitti.
- Pieńkos J. 1993. *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie. Aspekty lingwistyczne i pozalingwistyczne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pieńkos J. 1999. *Podstawy juryslingwistyki*, Warszawa: Oficyna Prawnicza Muza.
- Pieńkos J. 2003. *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Pisarska A., Tomaszewicz T. 1996. *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Polański K. (red.). 1993, 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław: Ossolineum, s. 244.
- Połosak A. (2020). *Borneo – trudna przeszłość, poplątane tożsamości. Indonezyjsko-malajska konfrontacja 1963–1966*, „Studia Polityczne”, 48(2), 285–296. <https://doi.org/10.35757/STP.2020.48.2.11>
- Pompe S. 1994. *De Doorwerking van het Nederlandse recht in Indonesie; over een stervend licham en een levende geest*, Lejda: Oosters Genootschap in Nederland.
- Prokurat S. 2016. *Indonezja 1600–2000 – instytucje i idee oraz ich wpływ na biedę i bogactwo narodu*, Warszawa: Cedewu.
- Reiss K. 1981. *Type, Kind and Individuality of Text. Decision making in translation*, „Poetics Today”, Vol. 2, No. 4.
- Reiss K., Vermeer H. 1984. *Groundwork for a General Theory of Translation*, Tübingen: Niemeyer, 101.

- Ricklefs 2001. *A History of Modern Indonesia c. 1300 to the present*, London: Macmillan, 247-251.
- Robson, 2004. *Welcome to Indonesian – A Beginners Study of the Language*, Singapur: Tuttle Publishing.
- Rutgers D. 1911. *Het Inlandsch Reglement; Leidraad voor studie en praktijk*, Amsterdam: De Bussy: 138:9.
- Sabarudin A. 1976. *Sebuah Tinjauan Tentang Penggunaan Bahasa Indonesia Dalam Dunia Hukum*, [w:] *Simposium Bahasa dan Hukum 1974*, Dżakarta: Bina Cipta, 87-103.
- Sabarudn M. 1979. *Pembinaan Bahasa Hukum Indonesia*, Bandung: Rosda Offset.
- Sandrini P. 1996. *Terminologiearbeit im Recht. TermNet, IITF Series 8*. Wiedeń: TermNet.
- Šarčević S. 2000. *New Approach to Legal Translation*, Haga: Kluwer Law International.
- Schäffner Ch. 1998. *Skopos theory*, [w:] *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. First edition, red. M. Baker, London: Routledge.
- Schleiermacher F. 1890. *Selected Sermons*, ed. and trans. M.F. Wilon, New York: Funk and Wagnalls.
- Sęk M. 2010. *Przestrzenne aspekty rozwoju w Indonezji. Konwergencja państw, dywergencja regionów*, „Nurt SVD. Półrocznik Misjologiczno-Religioznawczy”. Wydanie specjalne: Pierwsze Etnologiczne Spotkania Indonezyjskie, Olsztyn.
- Sęk M. 2021. *Archipelag Nierówności Rozwój Regionalny w Indonezji*, Warszawa: IKŚiO PAN.
- Simorangkir E.R. 1972, *Prasetyo, Kamus Hukum*, Dżakarta: Madjapahit.
- Siregar N. 1976 *Bahasa hukum dalam akta-akta/kontrak dan risalah rapat*, [w:] *Simposium Bahasa dan Hukum 1974*, Dżakarta: Bina Cipta, 63–75.
- Skorupka S. 2007. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Śliwicka A. 2019. *Język prawny i język prawniczy jako przedmiot badań językoznawczych i prawoznawczych w latach 1935–1999*, „Prace Językoznawcze”, 20(3), 151–164. <https://doi.org/10.31648/pj.4547>
- Sobieszewska M. 2019. *Jakość w tłumaczeniach tekstów prawa*, „Między Oryginałem a Przekładem”, 25(1 (43), 147–167. <https://doi.org/10.12797/MOaP.25.2019.43.08>
- Solová R. 2009. *Przekład tekstów skonwencjonalizowanych – wybrane problemy*, „Rocznik Przekładoznawczy” 5, s. 202.
- Starzec A. 1984. *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej*, Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

- Stawnicka J., 2015. *Lingwistyka w służbie kryminalistyki. Diagnozy i prognozy*, [w:] *Optymalizacja procesów przepływu informacji w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, red. B. Hołyst, J. Stawnicka, P. Potejko, Szczytno: Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie .
- Sudarsono 1992. *Kamus Hukum, Dżakarta Rhineka Cipta. Sudarsono 1999. Kamus Hukum*, Dżakarta: Rineka Cipta.
- Szadyko S. 2005. *Rola funkcja i znaczenie akronimów w języku polskim*, „Zeszyty Naukowe SGH”.
- Szulec A. 1999. *Odmiany narodowe języka niemieckiego. Geneza – rozwój – perspektywy*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Svartnik J. 1968. *The Evans Statement: A Case for Forensic Linguistics*, <https://www.thetext.co.uk/Evans%20Statements%20Part%201.pdf>
- Szamałek M. 2021. *Wymiana handlowa między Unią Europejską i Indonezją*, [w:] *Jednostka wobec globalnego wymiaru stosunków międzynarodowych*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szymczak M. 1994. *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Tokarczyk R. 2008. *Biojursprudence. Podstawy prawa dla XXI wieku*, wyd. 15, Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Tokarczyk R. 2010. *Współczesne kultury prawne*, wyd. 8, Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Tryuk M. 2006. *Przekład ustny środowiskowy*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- van Vollenhoven C. 1981. *Orientasi dalam hukum adat Indonesia*, Amsterdam: Koninklijke Akademie van Wetenschappen.
- Venturi, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, London: Routledge.
- Vermeer H., 1978. *Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie*, „Lebende Sprache“, 23, 100.
- Vinay, Darbelnet 1977, [w:] A. Pisarska, T. Tomaszewicz, *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Violini M. 2008. *Bahasa Hukum Indonesia dalam Berita Acara Pemeriksaan Sebuah Tinjauan Mengenai Keefektifan Kalimat*, Depok: Fakultas Pengkajian Budaya Program Studi Indonesia.
- Waszczuk A. 2005. *W kwestii typologii metafor technolektalnych*, [w:] *Języki Specjalistyczne 5. Teksty specjalistyczne w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 121–125.
- Wagner A., Marusek, S. 2023. *Rumors on the net: a brackish suspension of speech and hate*, „Law, Culture and the Humanities”, 19(1), 167–181.

- Więclawski, Ł. 2020. *Wsparcie dla Indonezji*, „Energia i Recycling Gospodarka Obiegu Zamkniętego” nr 4, 30–31, energiarecycling.pl (data dostępu: 22.06.2022).
- Wijayanti, S.H. 2009, *Bahasa Hukum Indonesia di dalam Surat Perjanjian*, <https://goo.gl/Nd4Np2> (data dostępu 25.05.2022).
- Wille L. 2002. *Uniwersalistyczne implikacje teorii przekładu*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Wilyarsa 2012 *Perkembangan Ejaan Bahasa Indonesia*, <https://goo.gl/4GHLeF> (data dostępu: 26.06.2022).
- Wnukowski D. 2019. *Indonezja po wyborach prezydenckich*, „Biuletyn PISM”, 83(1831).
- Wróbel A. 2014. *Krótki Szkic o Metaforze w Dyskursie Prawniczym*, „Teki Kom. Praw. – OL PAN”.
- Wróblewski B. 1948. *Język Prawny i Prawniczy*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Zaśko-Zielińska M. 2022. *The Linguistic Analysis of Suicide Notes*, [w:] *Language As Evidence*, Pallgrave: Macmillan, 373–417.
- Zieliński M. 1999. *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. Pisarek, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Zieliński M. 2002, 2006. *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa: LexisNexis.

Źródła internetowe

- <http://habyb-mudzakir-08.blogspot.com/2014/04/pengertian-qawaid-fiqhiyyah.html> (data dostępu: 25.05.2022).
- http://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/336396/NDIGCZAS014281_1948_009_010.pdf (data dostępu: 25.05.2022).
- <http://kbbi.web.id/biaya> (data dostępu: 15.07.2016).
- <http://magister-kenotariatan.blogspot.com/2012/08/notaris-dan-akta.html> (data dostępu: 25.05.2022).
- <http://notaris-bhakti-simamora.blogspot.com/2017/03/pengenalan-notaris-terhadap-penghadap.html> (data dostępu: 25.05.2022).
- http://ptun-jakarta.go.id/wp-content/uploads/file/tentang_pengadilan/kepaniteraan_perkara (data dostępu: 25.05.2022).
- <http://sjp.pwn.pl/szukaj/franszyza.html> (data dostępu 25.05.2022).
- <http://tlumaczsadowy.blox.pl/2011/12/Prawo-obcojezycznego-oskarzonego-do-asysty.html> (data dostępu: 12.05.2016).

<http://www.dauerman.com.pl/p,451,terminy-umowne.html> (data dostępu: 25.05.2022).

<http://www.dikti.go.id/> ((data dostępu: 25.05.2022).

<http://www.ies.krakow.pl/wydawnictwo/prokuratura/pdf/2014/1112/8olszew-ska.pdf> (data dostępu: 25.05.2022).

<http://www.kemdikbud.go.id/main/blog/2016/01/salinan-permendikbud-nomor-50-tahun-2015--tentang-pedoman-umum-ejaan-bahasa-indonesia> (data dostępu: 25.05.2022).

<https://www.hukumonline.com/berita/a/bahasa-hukum-iseponeringi-atau-ideponeringi-lt4cecd0c51fb6b> (data dostępu: 25.05.2022).

<http://www.gdansk.so.gov.pl/lista-bieglych-sadowych> (data dostępu: 25.05.2022).

<https://www.hukumonline.com/berita/a/seponering-lt61fe1b288a2d9> (data dostępu: 3.02.2023).

<https://leip.or.id/terjemahan-beberapa-bagian-risalah-pembahasan-wetboek-van-strafrecht-dan-wetboek-van-strafrecht-voor-nederlandsch-indie/> (data dostępu: 7.01.2023).

<https://peraturan.bpk.go.id/Home/Details/234935/uu-no-1--tahun-2023> (data dostępu: 9.02.2023).

https://en.tempco.co/read/1669507/revised-criminal-code-approval-takes-more-than-5--decades?page_num=2 (data dostępu: 18.12.2022).

<http://tlumaczsadowy.blox.pl/2011/12/Prawo--obcojezycznego--oskarzonego--do--asysty.html> (data dostępu: 12.05.2022).

<http://www.pa-unaaha.go.id/standar/standar-pelayanan-umum-standar-pelayanan-peradilan/199> (data dostępu: 20.02.2022).

http://www.kompasiana.com/saparuli/beberapa-kata-kata-serapan-belanda-dalam-peristilahan-hukum-indonesia_55177d7c81331122699de141 (data dostępu: 25.05.2022).

http://www.ls.uw.edu.pl/documents/7276721/11196138/LS8_2013_rec_Sztuk.pdf (data dostępu: 25.05.2022).

<http://www.notariusz-piaseczno.pl/czynnosci-notarialne/sporzadzanie-wypisow-odpisow-i-wyciagow-dokumentow/> (data dostępu: 25.05.2022).

<http://www.tepis.org.pl/pdf-doc/kodeks-tp.pdf>. <http://www.valuewalk.com> (data dostępu: 25.05.2022).

<https://hasyimsoska.blogspot.com/2011/11/protokol-notaris-dan-ppat.html> (data dostępu: 25.05.2022).

<https://kbbi.web.id/kontrak> (data dostępu: 17.07.2017).

<https://kbbi.web.id/sewa-penyewa/pe·nye·wa/ n 1 orang yang menyewa:>
<https://kuliahade.wordpress.com/2010/03/27/hukum-perdata-domisilitem-pat-tinggal/> (data dostępu: 25.05.2022).

<https://omtanah.com/2016/04/26/sejarah-keberadaan-girik-leter-c/> (data dostępu: 15.07.2022).

<https://rennymagdawiharnani.wordpress.com/sih/hukum-adat/dasar-perundang-undangan-berlakunya-hukum-adat/> (data dostępu: 25.05.2022).

<https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/352/1/Grzelak.pdf> (data dostępu 25.05.2022).

<https://www.rp.pl/rynek-pracy/art37798471-rekordowa-liczba-cudzoziemcow-pracujacych-w-polsce> (data dostępu: 15.07.2022).

<https://sjp.pl/akt> (data dostępu: 8.07.2017).

<https://sjp.pl/koszt> (data dostępu: 15.07.2022).

<https://sjp.pl/protok%C3%B3%C5%82> (data dostępu: 15.07.2022).

<https://sjp.pl/przedpokoj>, data dostępu: 22.07.2017).

<https://sjp.pwn.pl/korpus/szukaj/repertorium.html>. <https://sjp.pwn.pl/sjp/darowac;2451245.html> (data dostępu: 15.07.2022).

<https://sjp.pwn.pl/sjp/lokal;2566310.html> (data dostępu: 15.07.2022)

<https://sjp.pwn.pl/sjp/urzadzenie;2533403.html>.

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/po%C5%9Bwiadcza%C4%87.html>.

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/powierza%C4%87%20.html> (data dostępu: 22.06.2022).

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/wynagrodzenie.html> (data dostępu 15.07.2022)

<https://www.trade.gov.pl/kierunki-eksportu/azja-poludniowo-wschodnia/indonezja/> (data dostępu 25.05.2022).

<http://dsi.acehprov.go.id/perda-atau-qanun/> (data dostępu 25.05.2022).

<https://peraturan.bpk.go.id/Home/Details/234935/uu-no-1-tahun-2023> (data dostępu: 9.02.2023).

<https://leip.or.id/terjemahan-beberapa-bagian-risalah-pembahasan-wetboek-van-strafrecht-dan-wetboek-van-strafrecht-voor-nederlandsch-indie/> (data dostępu: 7.01.2023).

<http://tlumaczsadowy.blox.pl/2011/12/Prawo-obcojezycznego-oskarzonego-do-asysty.html> (data dostępu: 12.05.2022).

Kodeks Tłumacza Przysięgłego, <http://www.tepis.org.pl/pdf-doc/kodeks-tp.pdf> (data dostępu 25.05.2022).

www.Proz.com (data dostępu: 12.07.2022).

Polskie źródła prawa

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).

Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie.
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. 2002 nr 100 poz. 9808 ze zm.).

Indonezyjskie źródła prawa

Surat Edaran Mahkamah Agung Nomor 3 Tahun 1963 Tentang Gagasan Menganggap Burgerlijk Wetboek Tidak Sebagai Undang-Undang.
Undang-Undang No. 1 Tahun 1974 Tentang Perkawinan (indonezyjska ustawa o zawieraniu związków małżeńskich Dz.U. 1/1974 ze zm.).
Undang-Undang Republik Indonesia No. 5 Tahun 1960 tentang Peraturan Dasar Pokok-Pokok Agraria (Lembaran Negara Tahun 1960 No. 104) (indonezyjska ustawa Prawo Rolne Dz.u. 104/1960 ze zm.).
Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 30 Tahun 2004 tentang jabatan Notaris, lembaran Negara 117/2004 (indonezyjska ustawa prawo o notariacie Dz.U. 117/2004 ze zm.).

dr Daria Zozula – indonezjanistka, adiunkt w Instytucie Orientalistyki, Wydziału Neofilologii UAM, wykładowca akademicki i tłumacz przysięgły języka indonezyjskiego. Członkini PT Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS oraz Stowarzyszenia Polsko Indonezyjskiego SAHABAT. Jej zainteresowania badawcze obejmują indonezyjski język prawa, współczesny język mediów i reklamy a także wpływ nowych technologii na dydaktykę języków obcych i przekład.

ISBN 978-83-67287-15-9

DOI 10.48226/978-83-67287-15-9